

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ

XII, 3.

ТВОРИ

Ізидора Воробкевича

Том третій

Романа Геник-
Березовського

РУСКА ПИСЬМЕННІСТЬ.
XII, 3.

ТВОРИ
ІЗИДОРА ВОРОБКЕВИЧА.

Том третій.

Видане товариства „Просьвіта“.

У ЛЬВОВІ, 1911.

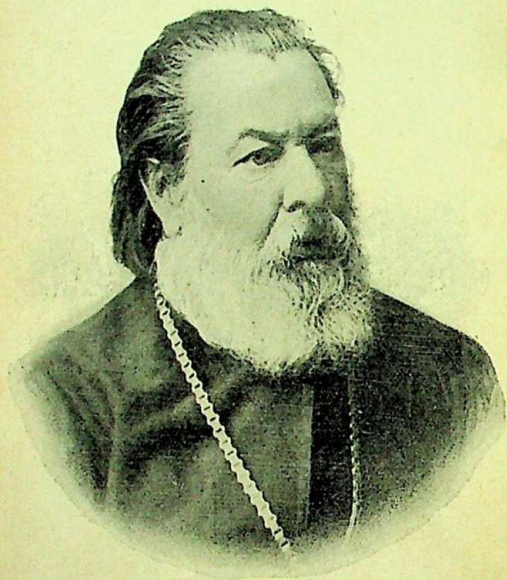
З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка.

Друковано 5000 примірників.

Ціна оправного помірника 1 К 60 с, в крас-
ній оправі 2 К

III. ДРАМАТИЧНІ ТВОРИ.

Ізидор Воробкевич.

ГНАТ ПРИБЛУДА.

МЕЛЬОДРАМА З ГУЦУЛЬСЬКОГО ЖИТЯ В П'ЯТЬОХ АКТАХ.

О С О Б И:

Федір Деркач, старий, маючий Гуцул.
Семен, его син.
Кифір, его старий чобан.
Андрій, син Кифора.
Митерчиха, бідна вдова.
Катерина, дочка її.
Гнат, сирота, зайшлий дитиною у гірське село.
Власій, } товариші Семена.
Микита, }
Марійка, подруга Катерини.
Мордко, шинкар.
Двірник.
Анниця.

Побережник, легіні, дівчата, Цигани-музики,
наряд і ц.

Діє ся в однім гірськім селі на Буковині.

І. А Қ Т.

(Убога комната у вдови Митерчихи.)

І. ЯВА.

Митерчиха (*пряде кузіль і сумно співає*):

Ой ви літа, мої цвіти,
Де-сьте ся поділи?
Чи з орлами, соколами
В прійі полетіли,
Літа молодії?

Коби знати, де шукати
Літа молодости:
За горами, за морями,
На кедровім мості,
Літа молодії?

Летіла би-м, шуміла би-м,
Ви літа, за вами,
Просила би-м, молила би-м
Милими словами,
Літа молодії!

Чом ви з сьвіта, любі літа,
Пропали, минули,
І на вдову, на небогу,
Так хутко забули,
Літа молодії!?

Ах верніте, мої цвіти,
Ще хоч раз у гості,
Щоб згадала, як зазнала
І я молодости,
Літа молодії!

Тяжко жити на сьвітї бідній вдові! Відколи
Митерка поховали, то ні спокою ні гаразду.

І долю з ним загребли. Муч ся до гробної дошки.
Запрядай, стара, коли хоч жити!

2. ЯВА.

Катерина (*входить з дровами на руках*). Боже милостивий! все сумуєш, все журиш ся, нене! До чого то доведе? Не жури ся, зазуде, я здорова, мозольної праці не страхаю ся, зароблю стілько, що голоду і холоду не дізнаємо.

Митерчиха. Тяжко, дитино, з пуждою бортоти ся...

Катерина. Вже наша доля така; трудно против зоди дараби гонити.

Митерчиха. Мені сьвіт не милий, от лиш для тебе жию.

Катерина. Не жури-сь, ненько! Бог наша надія! Ци ти забула, що сьвітлий отчик нам казав: »Молїть ся Богу, Він вам поможе, Він вас потїшить«.

Митерчиха. Бог наша поміч... Жаль, дитино, до розпуки жаль, як подумаю, що з тобою буде, коли мене не стане.

Катерина. У тебе лиш одна думка.

Митерчиха. Коби знати, дитино, що тобі добре буде поводити ся, то я готова і зараз умерти; але як подумаю, що ти сама останеш ся, як та береза на скалі, то тогди самі слези ллють ся. (*Плаче.*)

Катерина. Не плач, нене, не плач, голубко!

Митерчиха. Як не плакати! Самі слези ллють ся... Катерино, Катерино, як подумаю, куди ти гадками кидаєш, то мене щось по-під груди коле. Бог зна, в яку зорю він вродив ся. Завзятий, як затне ся, то хйба уломш, а зігнути не в силі,

Катерина. Нене, нене, не такий він злий.

Митерчиха. Малим хлопцем можна було его за мізильний палець обвинути; а тепер так змінив ся, як не той став.

Катерина. Лихі люди тому винні. Ци-ж ви-нен він, що его родичі сюда зайшли? На-що его зайдою, прибудою, заволокою прозвали? За то він їх знести не може і людей, як чуму, обминає.

Митерчиха. Ся охота вийде ему на безголовс. Не довго ему брикати. То завзяте его погубить; або утре собі десь зі скали голову, або захватять его і посадять там, де сонце не сходить.

Катерина. Не все правда, що сьвіт говорить. Він на брехнях стоїть!

Митерчиха. Вибий собі его з голови!

Катерина. Нене, нене! Що він тобі гидкого зробив?

Митерчиха. Чому ти мене, дитино, не слухаш? Вчора була-м у куми Одокії, она своя з Деркачамп, і знов о Семені споминала.

Катерина. О нїм і чути не хочу.

Митерчиха. Молодий розум! Деркачеви нема пари в цілім селї: сімсот овець у полопниї, а рогової маржини без лїку, коний табунами, обійсте, як у дїдича, млин, ступа, і на то все лиш оден син Семен, як одна душа в тілі.

Катерина. Хто має, собі має.

Митерчиха. Катерино! Не будь уперта, не тручай свого талану! Роздумай сама, що би то за гаразд був, як-би ти за Семена пішла. Всю нужду забули би ми, другий сьвіт нам би протворив ся.

Катерина. Нї, нене! Не хочу того гаразду. Ліпший разовий запрацьований хлїб, ніж ціле

его добро! До чорта та худоба, коли жити не вподоба! Від того Семена хорони, Боже, всіх хрещених і мене білну! Ні, нене; забий мене, утопи мене, лиш о нім не споминай! Таже він і на Бога забув. Хто его в церкві бачив? Де обійде ся бійка і п'ятика без него? На кого так чатують злісний і побережники, як не на него? Хто вигубив лісну дич, як не він? Хто обсьмішив бідних дівчат, як не він? Ні, нене, ні! Лучше живу закопай, а не згадуй про него!

Митерчиха. Лишенько моє гірке, бідонько моя крівава! Годуєш тих діточок, думаси з них утіхи діждати, — де-ж там! Гей! гей!

Катерина. Не гніви Бога, нене! Може мене позбутися хочеш? Скажи, піду в пайми і там не загину, і там для тебе на хліб-сіль зароблю.

Митерчиха. Катерино! Біда і пужда снадуть на нас, як то чорне лихо.

Катерина. Не жури ся, нене! Бог нас без своєї помочи не оставить.

3. ЯВА.

Марійка (*весела дівчина, входить, у руках тримає збанок з молоком і співає яку небудь коломийку, без оркестри*). Здорова, стара! Здорова, Катерино!

Митерчиха і Катерина. Спасибі, Марійко!

Марійка (*до себе*). Знов скривили ся, як середа на п'ятницю! (*До них*) Ци вас занибло, ци що такого? Знов сумні, що і сьвіта не бачать. Може вам чорногірська відьма долю підлила, ци що такого?

Митерчиха. Добре буяти, коли є коло чого! Жнеш собі, як той горобчик на коловатниці, а ми — —

Марійка. Говори, здорова! Три дні не їж, а весело диви ся! Уже я не така! — Тут, стара, трохи гусянки для тебе; вчора знесли з полонини зо два терхи і я не стерпіла, щоб тобі свіжої не принести.

Митерчиха. Спасибі, донечко! *(Виходить, молоко спрятати.)*

Марійка *(до Катерини).* А тобі що такого, Катерино? Знов відай той вражий Гнат в голову вкоїв ся?

Катерина. Як, сестричко, не сумувати, коли на серцю тяжко, до розпуки тяжко...

Марійка. Не мала би-м другої роботи і все про одного думала! Ліпше я роблю, десятьох кохаю; як оден погордує, то ще девять остане ся. Овва! Всадив ся він у твоє серце, як той черв у солодке яблуко.

Катерина. Щоб тебе лихо не тронуло!

Марійка. Правду кажу! По-що тобі сумувати? Як він тобі судив ся, то і верхом від него не утечеш.

Катерина. Що мені з него, коли его ніхто і добрим словом не спімне і на очи знести не може.

Марійка. Правда, злим людям він сілю в очах, але про то...

Катерина. Лишенько моє з ним!

Марійка. А се чому?

Катерина. Сумна, дуже я сумна! Чому я тогди не загибла, як я его у первий раз побачила? Що мені тепер з того? Супокій на віки пронав. Боже, чому я така нещасна?

Марійка. Спамятай ся!

Катерина. Думаєш, сестричко, що мені однаково, коли чую: він се, він те вистроїв, він пу-

стими дорогами ходить... Нині з кресом по Чорній горі, а завтра по-при угорську границю вертить ся. То мене губить, мене живцем убиває.

Марійка. Не жури ся, дружечко; не такий він... Він ничим стане, як не муть его, як собаку, дражнити... Не такий він, ні...

4. ЯВА.

Митерчиха *(входить по-тиху)*.

Катерина. І друга біда мене зі світа губить... Семен Деркачук не дає дороги перейти. Стару обманює, що сватати хоче, а стара мені такої завела, що хорони, Боже!

Митерчиха. Що завела? *(Катерина злякала ся)*. Я лиш твого добра хочу. Він богач, не рівня заволоці Гпатови... *(До Марійки)* Марійко, скажи їй, най бере на розум, най не відвертає щастя від себе...

Марійка. Борони, Боже, кожного чоловіка від такого щастя! Воліеш її в Черемони утопити, ніж їй з тим людоїдом вік завязати! Думаєш, що то правда, що він Катерину сватати хоче? Де-ж там! Стережи ся его, як вогню!

Катерина. Чуєш, нене!

Митерчиха. Та чому?

Марійка. Таке він гірший від Іродового сина... Побють его ще слези всіх тих, котрих обсьмішув... О нім і не згадуї, він для чесних людей давно пропав, мов у Чорне озеро потав. *(По хвилі)* Але я розговорила ся і свою орудку забула... Просила тітка, щоби-сь до неї прийшла. Хочє з тобою поговорити о коврах, що ткати маєш. Здаєть-ся мені, що не вдала ся їй багрява краска і хоче тебе спитати, ци більше галууну, копервасу ци черчику додати?

Митерчиха. Правда! Аби мене так лихо забуло, як я забула... І зїля відай не стало; за жердкою заіновать і материнка... *(Бере.)* Возьму, щоби ще раз не ходити. *(Вбирає ся.)* Так, тепер ходїмо, донечко.

Марійка. Не сумуй, сестрице, вода кореня ще не мие, не припекло ще до живого. Бувай здорова! *(Відходять.)*

Катерина. Ідїть здорові! *(По хвили)* Менї аж до розпуки тяжко, а їй хоче ся кенкувати! Правда, що щира душа, такої другої не знайдеш, але коли серце тужить, то его і сам янгол розважити не годен.

5. ЯВА.

Гнат *(входить, замазаний, лютий, з кресом в руках).* Здорова, Катерино!

Катерина. Пек тобі! Який же ти страшний! Що стало ся з тобою? Якби з пекла вилїз!

Гнат. Тяжко спїзнати бідлашного Гната! Горює бідний від днини до ночи, Черемошом і Прутом гонять слави аж у Волощину, за серною лазить, за вовком і медведем слїдить, не сидить на печи, не приглядає ся у зеркалі...

Катерина. Твоя охота се твое нещасте.

Гнат. Як зажурила ся мною! Думаєш, що не знаю? Нї! більше не буду дурним! Ти їй хрусталї, крамскї пояси і бродскї хусточки, а она...

Катерина. Не потрібно менї їх! Маєш їх! *(Хоче з ший хрусталї скидати.)* Купуєш все за чужий крївавий грїш.

Гнат. Гм! яка зацофана! Правда, я бідний, а він богач, красчі купить, бурштинові.

Катерина. Хто?

Гнат. Таже хто другий, як не Семен Деркачів?

Катерина. Хрестись! спамятай ся! *(До себе)*
Шалений і годі!

Гнат. Відгризай ся, кілька хоч! Правда: я не против его плеча; я голий, босий, просто-волосий, кругом сирота. Богач лучший, красший, милійший.

Катерина. Що з тобою, Гнате? Приступило до тебе, чи що?

Гнат. Що? Добре-сь знала, що тебе кохаю, а тобі забагає ся пшеничного паніча!

Катерина. Спамятай ся!

Гнат. Гм! Думаєш, я не знаю, що він...

Катерина *(плачучи)*. Ох, ти мій милій світе! Чи-ж я винна, що він...

Гнат. Нюхтить за тобою, як хорт за зайцем...

Катерина. Що він мої стежки переходить і я его відчепити ся не можу?

Гнат. Ха-ха-ха! Відчепити ся не може! Хто в неділю з ним гуляв? Я угаюся за хлібом насущним, а она собі гульки пазить! Правда, переїдає ся разовий хліб...

Катерина. Гнате! Гнате! Чи ти не знаєш, як то у нас діє ся? Преці вільно легіневи кожду дівку в танець взяти! Ану, не піде, то такого сорому набере ся, що і в десятих водах не обмие ся.

Гнат. А що з ним говорила?

Катерина. Бог свідком, що я до него і словечка не промовила... Скарай мене, Боже, як неправда!

Гнат. Не говорила! А люди инакше кажуть.

Катерина. Пек тим плюгавцям-брехунам!

Гнат. Правду кажуть: Гнат волоцюга, Гнат зайда, заволока, а він богач, жие собі, як тур у горах, гей! гей!

Катерина. Гнате, Гнате, не говори так, биши ся без причини. Така говірка мене як ножем у серце коле, аж в грудях болить.

Гнат. Нехай болить! Думаєш, що мое серце з кремениці, ци зі скали! Він тебе від мене відвернув, а я его щоби терпів? Чув хто таке? Таже він мій найгірший ворог, він мене як та гадь їсть! Хто мене межи людьми безчестить? мене разом з грузев мінає? мені гидкі прізвиска дає? Все він! Ні, голубко, без підпалу дрова не горять. Горлом ему волоцюга вийде! Заведу такого дива, що сьвіт не чував!

Катерина. Гнате, Гнате, розлютив ся ти, як несамовитий... Гримаєш і кричиш, як той Черемон під Соکیلським!

Гнат. Якже не бієтись, коли ти з моїм найбільшим ворогом гуляєш і любиєш ся.

Катерина. Гнате! ти мене не від сьогодні знаєш. Знаєш ти добре, що мені без тебе і сьвіт не милий, що я така сирота, як і ти... Гнате, Гнате, докоряєш до самих печінок, а я невинна!

Гнат. Невинна! га! га! а з ним гуляє!

Катерина. Що-м мала чинити? Лучше щоб мене по цілім селі у пльотках носив, мою славу безчестив? Що ти его знести не можеш, то мені не дивниця! Він богач і свавільний, а ти убогий і упертий... Вам обом і на тім сьвіті згоди не буде, оден другому борше ножем у груди, ніж аби зачув: »Він гарного рогача, гарного цапка на полонині забив.«

Гнат. Або що? Може він мені рівня? Де мій кріс блисне, там все гине, як трава під косяю.

Катерина. Ваше враже завзяте мене зі сьвіта губить. Лишенько мое з тобою! Нехай він собі

за сернами уганяє ся, кілька воля; він богач і з кожної пригоди вимотає ся. Але ти, Гнате! Боже мій милий, кілька я плакала й голосила, кілька я тебе молила: »Спамятай ся, покинь то жите плюгаве, оно до доброго не доведе!« Мої слова зацікавили, як гомін в горах. Гнате, залиши таке жите, стань чемним чоловіком, відречи ся тої вражої стрільби! Лучше в наймах хліб заробляти, ніж тим кривавим грошем годувати ся. Відречи ся такого жита, а я, скарай мене, Боже, твоєю буду до самої смерти.

Гнат. Ци-ж та серна, ци той рогач-олень, що в Божій кошарі живе, не такий вільний, як той птах, що по-під облаки літає? Они всі вільні, їх Бог всім людям призначив: і бідному і богачеві. Ци-ж то не охота — сама скажи — іти в бір, де жне звір, лізти на верх, де з серни терх? Ци може дич має якесь пятно на чолі, по чому можна пізнати, що лиш богачам їх стріляти? Ні, не так то; кому дич дістане ся, то і того она. Ні, не страхопудів сні я, ні, ні! Давно з торбами ходив би-м, як-би де-колись на якусь там серну не спотикнув ся. Не страхаю ся роботи, руки здорові і сирятні; до чого возьму ся, то не сором. Не шукав я роботи? Не стояв я коло чужих порогів? Всі гукали на волоцюгу, приблуду, ще і псами тровили.

Катерина. Ти людей обуриє.

Гнат (*сердито*). Хто? я? Не кажи сего в другий раз! Ци то моя вина, що я бідним родив ся і сиротою зістав? Нераз думав я собі, за чії гріхи тут покують? Нераз і загинути хотів, але тепер вже не хочу. Жити хочу, щоб їм за все все відомстив ся.

Катерина. Який же ти лютий! Такого ще-м не бачила, сама тебе страхаюсь.

Гнат. Лютий, і такий до смерти зістану. Такого з мене зробили... Ци я не такий, як другий? За-що мене заволокою, зайдою, прибудою прозвали? Малим хлопцем думав я собі: »Говорить і брешить, кільки воля,« а як уже підріє, то все перенначило ся. Тепер як щось таке зачую, то з сорому рад би-м у землю запасти ся, а у грудех так заклекотить, як у неклї. Крївати хотїв я, щоби аж крїзь мозолї кров текла, но годї! Всї мене як собаку дражнили, як чуму обминали і з мене лютого чоловіка зробили... У добрі можна мене було за мїзильний палець замотати, а тепер все спізнило ся!

Катерина. Ти доброго серця, то правда, але твоє завзяте таке лукаве, що скорше уломш, нїж зігнеш.

Гнат. Овва! Хто забанує за волоцюгою? Знаю добре, як на мене побережники і злїсний чатують, ха! ха! ха! Дурні не знають, що їх ще довго за ніє водити-му. Як долом загремить, то всї в діл, а Гнат горї скалами, як та коза, і дивить ся на них в долину, як той орел, та регоче ся з дураків. Катерино, ти не знаєш, яка то охота за ланев звивати ся.

Катерина. Про мене... Ти марне пропадеш і слід твій западе ся по тих дебрах і скалах.

Гнат. Нехай западе ся! Прибуда-заволока всїм чорний у очах. Бувай здорова! Не хочу вже тебе нї бачити, нї від тебе щось чути. (*Хоче іти*).

Катерина. Гнате!

Гнат. Щоб хоч?

Катерина. Щобись відрік ся теперішного життя... До чого оно тебе доведе? До якогось часу

і фортуна служити-ме, але прийде пора і твоя зоря згасне. Нидіти будеш у темниці, як ті другі, ворогам на втіху, або марно загинеш, як той Іван Березнюків, котрому злісний в саме серце віцпав.

Гнат. А той кріс щоб? *(Показує.)* Моя гвін-тівка і того орла бере, щоб по-під хмари носить ся.

Катерина. Гнате! Гнате! Я готова за тебе і зараз умерти, а ти мене слухати не хочеш! Покай ся, ще не пізно! Стань порядним легінем і, щоб було, все забуде ся.

Гнат *(до себе).* Правду она каже, тої почи думав я, що вже кінець зо мною. Кулі літали, аж в ухах пицало. Гаразд, що не пізнали... *(До Катерини)* Коби знати, Катерино, що хоч одна душа на сьвітї є, котра о менї не так зле думас, як ті другі люди, то... Хоч трудно се стрілецьке жите на віки покинути, тую молодецьку буйність за ніщо в заміну дати...

Катерина. А як-би знайшла ся така душа, щоб тогди?

Гнат *(задумчиво).* Тогди... тогди... став би-м иншим чоловіком.

Катерина. От я перша думаю о тобі иначе.

Гнат. А чому-ж ти притаїла ся? Знаєш, що я тебе люблю, може ще щирїше, як то стрілецьке жите, а ти до мене лиш досадками, ще любого слова не промовила... Правда, я забув вже, преці иньші до твого серця дібрали ся.

Катерина. Гнате! не казала-м тобі, що его знести не можу? Ци-ж не пізнав ти із моєї мови, із моїх сліз, що тебе щиро кохаю? Статкуй, а я буду твоею до самої смерти. *(Обнимає его.)*

Гнат. Коли так, Катерино, то клену ся на

хрест Божий, що иньшим чоловіком стану! В за-
міну даю мос буйне, стрілецьке жите...

Катерина. Гнате мій! голубе мій сизий!
(*Обнимають ся.*) Яка-ж я тепер щаслива! Нема
такої на цілу карпатську верховину.

Гнат. А мені якби тяжкий камінь з грудий
упав. Тут маєш моє слово, що на віки залишу
моє негідне жите! (*Розбиває крис об землю.*) Кате-
рино моя!

Катерина. Гнате мій милий! Тепер мені
так любо, так мило, і сказати не можу. (*Тимча-
сом зазирає кризь вікно Семен.*)

Гнат. Бувай здорова, Катерино! Іду шу-
кати роботи. Буду вугле палити, в зрубі латри
складати, Черемоном і Прутом дараби гонити.
Не страхаю ся мозольної праці, не страхаю ся
крівавого поту. Як чорний віл крїрвати-му, щоб
до чогось доробив ся і свій притулок мав.

Катерина. Бувай здоров, мій Гнате!

Гнат. Не забувай за мене!

Катерина. Памятай, щό-сь обіцяв.

Гнат. Во віки, амінь! (*Відходить, Кате-
рина єго випровожас, вертас ся і клякас перед
іконою.*) Милостивий Боже, Царю неба і землі!
Дякую Тобі за твою милість, за то, що звернув
блудного на пряму дорогу і не дав бідному си-
роті марно загинути. (*Встає, чує коло вікна хід.*)
Щό се? Хтось шмигнув коло квартири.. Може
неня домів вертає? (*Дивить ся у вікно, тимчасом
у кімнату входить Семен, няний.*)

6. ЯВА.

Семен. Здорова, Катерино!

Катерина (*злякана*). Щό за мара тебе сюди
занесла?

Семен. Таже я Семен Деркачук: не постарів ся так, щоб не пізнати мене! Щоб мене сюда занесло? Питанечко! Та щоб-ж несе хлопця до хорошої дівчини? Дівка мід, а хлопець муха. Ти сама дома? Де стара діла ся?

Катерина. Сама, або щоб?

Семен. Сама! гм! Знаеш: я муха і шукаю меду!

Катерина. Щоб на тебе образи поспали! Шукай собі, мерзенику, меду, де хоч, але не тут!

Семен. Не тріскай, як кора на морозі! Мід медови не рівний... Чорт зна, чом ти мене знести не можеш?

Катерина. І на очи бачити не хочу.

Семен. Пек тобі! Не коцофань ся, як та сорока! Таже ви всі як одним боднарем стругані! Ци з Гнатом милійша розмова?

Катерина. Засї тобі до него! Чого-сь прийшов? скажи! Ци може тих шукаеш, щоб козам роги втипають?

Семен. От маеш! Чого? Таже прийшов до тебе, голубко, рибко моя солоденька, бо-м тебе сподобав.

Катерина. Відчепись і щезай! Як нї, то почуваш ся, де не свербить. Мене не змудруеш так, як тих других.

Семен. І дихнути без тебе не можу, моя кралечко.

Катерина. Відчепись! Я не вівчарева Параска, нї Анниця Смеречукова... Нї, нї! Не думай, що і мене осьмішиш! Одна давно з сорому у могилу лягла, а друга з ума зійшла і блудом ходить. Щезай геть від мене, бо...

Семен. Брехні і пльотки! Они з роду такі були, я не винен. Не вір, Катерино! Я прийшов

тобі сказати, що тебе щиро люблю і що з тобою женити ся хочу. Станеш газдинею на цілїм обій-стю старого Федора Деркача.

Катерина. На що менї то срібро, коли жити не добро! Не хочу нї твого обійстя, нї тебе! Я убога сирота, менї иньша доля судила ся: крїврати від колиски до гробної дошки.

Семен. Меш панувати, як попівна.

Катерина. Не хочу твого панованя! Шукай собі богачки, такої против твого плеча. Я не тобі під пару.

Семен. Є їх, нївроку, от тільки *(показує на волосє)*, але я не хочу їх, я лиш тебе забав, лиш тебе хочу! *(Зближає ся до Катерини.)*

Катерина. Щезай від мене, идолів сиңу!

Семен. Яка менї з неї! І дїткнутись не мож.

Катерина. Така вже з роду.

Семен. Катерино, не будь дурна! Будеш жити, як тур у горах. Твої фанаберії пуста полова. Я без тебе і дихнути не можу. *(Хоче обнимати.)*

Катерина. Щезай, бісноватий мерзенику! Цур тобі! Щезай туди, де у сїм насем воду сьвятять.

Семен. Говори здорова! Забав тебе і копець... І сам чорт мене від тебе не відверне.

Катерина. Від напасті не пропасті... Щезай!

Семен. Катерино! тогди від тебе шезну, коли Черемош горі течі-ме. *(Хоче обнимати.)* Знаю вас всїх! Ходи, най тебе приголублю!

Катерина. Щоб тебе нужда не минула!

Семен. Думаєш, що я дурний і нічого не знаю? Удаєш сьвяту на лївий бік! А хто тепер у тебе був і коло тебе як котюга ластив ся? Гнат, приблуда! Файна слава для дївки, як сама

з легінем женихас ся, а ще до того з таким, щó сором згадувати.

Катерина. Тобі до него засї!

Семен. Засї?! Сором і ганьба з волоцюгою Гнатом сходити ся! Як се по селї розголошу, то піде така слава, що й у йорданській водї не обхариш ся. Ци той дранколат ліпший від мене? Через квартиру бачив я ваше миловане і цілованс... Тьфу! сором і ганьба!

Катерина. Щоби тебе горою підняло! Ци-ж то сором у чести з парубком поговорити?

Семен. Овва, щó за честь!

Катерина. Єго мизильний палець вартїйший від тебе цілого. Стережи ся єго!

Семен. Не стражків спи Семен Деркачук, а упертий як чорт! Дїй ся, щó хоч, не улетиш ти з моїх рук! Побачимо, хто сильнїйший, ци я, ци ти! *(Зближає ся.)*

Катерина. Побачимо, мерзенику, побачимо, плюгавий нехлюйнику!

Семен *(бере ся до неї, она боронить ся).* Не першинка менї з дівкою поборотись!

Катерина. Щезай, відченись! Не дай, Господи, бідній сиротї у неславі потонути!

7. ЯВА.

(Митерчиха входить.)

Митерчиха. Щó за розбїй у моїй хатї?!

Катерина. Отсей глумив ся надо мною. Як звїрюка на мене напав, обсьмішити хотїв... Нене! несе!

Семен. Ха, ха, ха! якої завели, дві баби — і цілий торг! Послухай, стара: богатий Семен полюбив бідну сироту Катерину і прийшов сюди, щоб її спитати, ци не пішла би за него. А она

от якої завела! Скигнуть і верещать, якби хто її мордувати хотїв.

Катерина. Не вір єму, нене!

Митерчиха (*до неї*). Мовчи, мовчи!

Семен. Пускає ся до мене, як та гадь з-під корча.

Катерина. Брехня, окаяннику! Осьмішити мене хотїв, так як тих иньших. Щоб тебе земля не приймила!

Семен. Мною гордує, а з волоцюгою Гнатом і люба розмова і миле женихане. Отсими очима бачив, як обоє обіймали ся. Не жури ся, така піде по селу слава, що...

Катерина. Ти оваде рудий!

Семен. Рачки лізти-меш, але все за пізно буде! (*Відходить.*)

Катерина. Не діждеш, огидо!

Семен (*у дверях*). Попамятаєш!

Митерчиха. Такого дива наробила-сь, що хорони Боже. Намотала-сь таке, що і чорт не розсуче. Піде бесідонька непотрібна... О неволе моя гірка!

8. ЯВА.

(*Дурна Анниця входить, простоволоса, обквітчана, розтрінана.*)

Аниця. Ха! ха! ха! то він, то він! Ха! ха! ха! нема мого сокола! Гей за ним, гей за ним! Правда, що буде весіле?... А княгинею хто? Анниця, правда? Ух! ух! і бояри, і дружечки, і музики, і цимбали, всі будемо гуляти, крутуруту збирати, молоду княгиню вінчати... Ха! ха! ха! де він, де він, я без него... Ух! ух! Утік, мене лишив! Піду за ним аж у семе пекло і там его знайду, ха! ха! ха! (*Відходить танцюючи і співаючи.*)

Ух-га! ух-га!
Нема мого сокола!
Мене звів, мене звів
І з вихрами полетів!
(Завіса спадає.)

II. А К Т.

Полонина, з боку колиба, де ватажко пробуває,
ліс і гори.

I. ЯВА.

Кифір (*грає на трумбіті, а потім співає*):

Чобан вівиці корняє,
Гей! гей! корняє!
І скалами і верхами
Зі своїми овечками
Кочує, мандрує
І в трумбіту грає,
Гей! гей!

Чобан в горах, як той кріль,
Гей! гей! як той кріль!
Куди гляне він очима,
Всюди его полонина,
Піддані ялиці,
Смереки, клинци,
Гей! гей!

Як приляже го журба,
Гей! гей! та журба,
То потоки, водоспади
Співом смуток весь заладять,
Серце відживає,
Він в трумбіту грає,
Гей! гей!

Березова трумбіто!
Гей! гей! трумбіто!
Заграй, щоби звуки долом
Понесли ся, де околom
Звиває ся миленька
Лялечка файненька!
Гей! гей!

(Кричить:) Гей! хльо! гей! хльо! (До себе) Чорт-зна, де барить ся. Я вже все покутав, дріб в кошарі, маржина в околі, а він деєь гонить ся, чорт-зна, куди. Ет молода кров, і ми колісь такі були. Гей! хльо!

Андрій (*з-далека*). Іду, іду!

Кифір. Що за мара тебе носить?

2. ЯВА.

Андрій (*всходить*). Гукаєш на всю долину!

Кифір. Намість кізлята в кошару загнати, худібки доглянути, уганяєш ся скалами, не знати, за чим.

Андрій. Не гнївай ся, дедю! Хтїв тобі скілька петругів зловити. Нині пятничка євята, а по дощеві водниця така мутна, що аж ся просять... От-тут; правда, що гарні? Самі самці! (*Показує*) Лиш у Климовім потоці під лотоками таких знайдені.

Кифір. Добре, хльо! скоч в діл по воду, а я розкладу ватру. Вже пізна пора, зірниця високо піднялась.

Андрій. Гаразд, дєдику! (*Відходить по воду.*)

Кифір (*розкладає огонь*). Добра дитина з него, покірний і доброго серця. А до овець як вродив ся. Де буйна паша, там він вже і з дробом. У вечір такого молока, що і сосуда не стає... А що то за скором! Шукай, питай євїтами! Трицять

літ уже чобаную у Федора Деркача, сго скором
весь сьвіт знає. А чому? Тому, бо старий Кифір
все гарненько і спрятненько приправляє. Мою
бриндзю, мою вурду то клади і царєви на стіл —
не сором; мою гусянку — бач осінну — то
нераз вже і сьвітлий владика з Черновець ів.
А щó за гріш той Федір Деркач за ту скором
збиває! Гм! гм! сам сими очима повиїські бер-
бениці карбованців і сороківців бачив. Дай ему,
Господи, ще більше! Добрий і лепський чоловік,
нема що казати... А серце в него! такого сьві-
тами шукай! Не таке в сго сина Семена. Одну
дитину має, як одну душу в тілі, та щó з того?
Старий — яблуко із щени, а син з теркової дички...
Гм! гм! лїпше замовчу, якось аж лячно о нїм
споминати.

3. ЯВА.

*(Чути з-далека сїв, приходить Семен з двома ле-
сїнями, всі три убрані, як Гуцули-стрільці. Спї-
вають :)*

Ой, охото ти стрілецька,
Бодай тя не знати!
Ти милїйша легїневи,
Як батько і мати!

Як ся гонимо за ланєв,
Серденько буяє,
А як гримнемо із креса,
То аж лїє лунає.

Цюцюбабки ми ся граєм
Із злїсним, собаков,
А як має смотолоку,
Даємо табаки.

Ой охото ти стрілецька,
Тя цвіте-каліно!
Ой без тебе вільний Гуцул
Марне би загинув...

Семен (*свавільно*). Ще живий, старий грибе?
Ще не запліснів? Слимаки ще не з'їли?

Кифір. Хвалити Господа, ще ні.

Ті два стрільці. Добрий вечір, Кифіре!

Кифір. Спасибі за добре слово!

Ті два. Здоровий, дужий, веселий?

Кифір. Хвалити Господа, заки ще у купі
кости, то пів біди-лиха.

Семен. Не мотай сеї-тої, старий грибе! Ми
зголодніли, давай що небудь, бо аж тріщить
в животі!

Кифір. Кліть повніська скорому, то все твого
дедя, бери собі, що воля.

Семен. Бач, який викрутень! А ти до чого,
старий? (*Витягає плоску з горівкою.*) На, старий
грибе, оковита з самої Віжниці від пейсатого
Мордка, від того, що на сімох борухах шабаш
відправляє; її аж у пятах почувеш.

Кифір (*бере*). Спасибі, сину! (*Пс.*) Бо-да-
прости!

Семен. Чом так трохи, ніби крізь цїдило?
Ликни, щоб аж в ухах зашуміло, а у хребті за-
тріщало!

Кифір. Моя голова не по тому. Пий та ума
не пропий! Хто по повній випиває, той в болоті
спочиває. Не привик до неї... Тут на полонні
хоч турч ся, то не дістанеш... В ділі поблизу ша-
лапів всего достатком, а тут...

Семен. Ніби з псалтири дяк читає. Гей, то-
вариші, перед їдою не вадить, а по їді погладить.
(*Пють.*) Звивай ся, грибе!

Кифір. Зараз! (*Кричить:*) Гей, хльо! гей, хльо! Зварю вам зараз кулешу, накладу скорому і скілька петружків знайде ся у старого. Лиш пождіть; до потока не топірцем кинути. По нашу воду добра хвиля ходу. Гей, хльо!

Семен. Бре, бре, як-же він барить ся!

4. ЯВА.

Андрій (*задиханий*). Тим ґрунем і кізлятам з чортівськими ногами тяжко лізти, а не то мені! Аж засанавав ся.

Семен. Дивись, і оно писок має!

Кифір. Доглядай ватри, а я до кліти по скором скочу. (*Відходить, а Андрій шукає тимчасом дров.*)

Семен. Нехай вас чортова мати возьме з вашими чобаньськими звичаями! Чекай на воду, жди на ватру, а тобі з голоду аж їжаки привижають ся. Бодай вас п'ятниця взяла! Здоров, Микито!

Микита. Здоров, братіку! (*Іде далі.*)
Здоров, Власій!

Власій. Дай Боже здоровле! (*Бере і не.*)

Семен. Знести не можу сего старого гриба! Чорт его знає, що він за оден, ци віщун, ци опир? Він на мене як подивить ся, то очима серце, як ножем, коле! Де би той знайшов ся, щоб мені правду в очи сказав, а він правду як топором тне, в очи каже... Я роз'ярусь, щось ему скажу, але не так, як другому... Він несамовитий; може він сам луципір? щез би від нас!

Власій (*накладас люльку*). І мені здає ся, що він несамовитий. На зілях знає ся, як який лікар. Лазить по Чорній горі і зіле збирає, коріне копає. На рака — преч би ся казав! — на

волокну, на болячку, на більмо, на гостець — на все свій лік має. До него люди тьмою, як на відпуст, ходять — з далеких сторін, аж від Сучави.

Микита. Пропасницю відмовить, відшенче, як бритвою відігне.

Семен. Кажу вам, що він несамовитий.

Власій. Я чув раз, як він шептав: »Бий, дзвоне, бий! хмару розбий! Нехай хмара на Татари, а сонечко на християни.«

Семен. І лиш диви ся, а чорна хмара, що пасувала ся, або розплила ся або далеко деє там у горах скаженіла.

Микита. Рідкий, секретний чоловік! Кажуть — не знаю, ци правда — що він навіть знає, де Довбушевий скарб лежить і знає ся навіть з тими духами, котрі золота і срібла стережуть.

Власій. Се не вірю... Якби правда, то не жив би він тут на полонині, але при своїм обійстю на селниці. Але на се і десять раз присягну, що він, як схоче, то корови і каплі молока не припустять, хотяй дійки аж улпсують ся. А як заткне свій ніж ци то у смереку, ци в бервено або сволок, то доїть з него, як з дійки, аж нара іде.

Семен. Ха! ха! ха! ви з него вже самого чорта робите!

Власій. По полонинах сго чобани і ватаги як якогось кріля величають. Як бракне у кого молока, то вже знають, у чию дійницю потекло, а як відьма на Юрія молоко відбере, то вже...

Семен. Твоїм небилицям і кінця нема... Все бабескі забобони...

Власій. Якби се неправда, звідки би взяло ся тільки скорому у твого деда? Він як схоче,

то бугая, аби який був, ци корову як зашепче, то і з місяця не рушить ся, стане як з каменя. Так-так, аби-сь знав.

Семен. Ха! ха! Надій сорочку пазухою назад, бо хтось тебе переполошив, ци урік!

Власій. Сьмій ся, здоров! А що сталось у Польового? Мав він з Кифором суперечку. Нараз лиш дивись, весь его дріб до землі наче хто приковав. Що чобани гукали, батогоми пугали, все пусто і дурию; скаменіли тай годі! Не біг сам Польовий до Никифора? Не просив его, не молив его, щоби клятьбу відмовив? Як прийшов він до кошари, як щось промовив, то всі вівці і кізлята, як несамовиті, зірвали ся бігцем у діл.

Семен. Ха! ха! ха! Самі брехні! *(Кричить:)* А що старий, вже готов? Пилуй! *(До себе:)* Безголове буде, як де его надобаю! Залию за шкіру такого сала, що до смерти тямти-ме! Навчу я сего паньского посіпаку, як за мною слідити. Забув уже, як розпятий на смереці три доби висів. Горе і Гнатови! відхоче ся ему і Катерини і всего! Швидше, старий!

Кифір *(входить).* Тут бриндзя, вурда, гусянка і петружки. Не бануй на старого! Сідайте, легіні, живіть ся! *(Сідають, їдять.)* Вибачте, я старий, як дуга зігнутий; все скостеніло, літа придавили. Вам ще сьвіт розвиває ся, а мені бігцем до могили.

Семен. А що, Кифоре, як там на вівчаревій полонині? Що робить худібка, знаєш, та з Божої кошари?

Кифір. Гм! гм! Зрідла, і сліду далі не стане. Не узриш оленя, хоч три дни ходи. Зникли на ляцкий і угорский бік. Там тепер так, як у нас раз було, гей! гей! Цвило тут колись буйне

жите! Полонини як то море були широкі, як ті степи на козацькій Україні. Дич ходила собі і серед дня і серед ночи, стріляй, кільки хоч, і все їх було! Оленина у роні від року до року лежала, про серни і не споминаю. Полонини жидова закупила, а ліси, поконвічні ліси пани і підпанки повитинали, попустошили і попалили. Думали, що кожного року ліс на-ново виросте... Тепер, куди оком кинеш, пустка, гола пустка, що жаль ся, милий Боже!

Семен. Не такий чорт, як его мажуть.

Власій. Де-ж там!

Семен. Не одному цанови, не одному волоні ми сала під шкіру залили.

Кифір. То все перебігаки з Радівекого. Там дич, як маржину, кохають. Як-би не то, то тут за оленя, за серну і чутки не було би, як за того тура, о котрім хиба лиш у книжках і казках споминають.

Семен. Говори здоров!

Власій. Їх ще доволі. Буде тому дві педлі, іду собі грунем по-над вівчареву полонину, дивлюсь, а на прогалині аж семеро жирують. Мені аж у очах потемніло. Хватаю ніби за кріс, зо всім забув, що на плечах лиш топір.

Кифір. Не перечу; де зістало лісу, то там ще їх пробуток, але де тому рівня, як за моїх часів!

Семен. Тогди як баба дівков була! Се правда, не від одного старого чув: олені, серни аж у село злазили, гей! гей! Хто-ж тут дич зинищив? Може ми, бідні Гуцули? Де-ж там! Пани та мандатори, коби здорові, стріляли доти, поки не стало. Казали, що все, що в лісі, в ріці, то все їх. Мудрагелі, нема що казати. Де-ж там!

Ци-ж Бог серну, оленя, петруга, орябку, гоготку лиш для їх черева сотворив? Скот з божої коншари для всего люду, так для богача, як для бідного, для пана і Гуцула. Хиба би ми без глузду були і не заходили деколи у божу коншару і не брали, щó трафить ся. Они нехай собі здорові лають, нехай злісний на нас чатує, поки ему не скучить ся! Знаємо їх ходи і заходи, стежки і плаї, а як лучить ся з ними стрітити ся, то коротка справа: кріс до твари, око на ціль і олово прямо в серце. Правда, братики, товариші?

Власій. Правда, сей танець нам не першняка. Се правдива гуцульська коломийка.

Семен. Гуцул завзятий, як чорт! У него наймилїйша робота та буйна стрілецька охота.

Власій і Микита. Правда!

Власій. Гуцул з кресом родить ся.

Микита. А як ступить у лїс, завзятий, як біс.

Семен. Кріс під пахов,
В слід за сернов,
Хто напротив стане,
Як маків цвїт вяне,
Бо куля летить,
І грудь му вертить.

Кифір. Молода кров, перозумна! І я колись такий був. Наш покойний сьвітлий отчик протопопа з Путилова надавав ся нам того пороху і олова, але за то не оден віл, не одна серна висїла в єго кліти. У него нераз і мандатор чи злісний дичину так затинали, аж облизували ся. Тогди був лиш оден злісний і два побережники на цілісенські гори, а тепер їм і рахуби нема. Якийсь фештер, підфештер, а побережників і сам чорт

не счислив би. Очий, як зьвізд на небі, а дичини чорт-ма!

Семен. Очий много, але веї з більмом.

Кифір. До часу фортуна сприяє. І кулик унаде колись у єїть.

Власій. Хйба слішый і сїти не бачить.

Микита. Або безглуздый і відгризти ся не знає.

Кифір. Говоріть собі! А щó стало ся зі Смерчуковим Іваном? Висидів в Чернівцях, аж посивів.

Семен. Дурному на печи сидіти або кізлята пасти, а не лазити за серною. Нехай мене хтось зачешить. Двойка справа, або він або я! Знаю добре, що на мене веї зуби закусили, нераз уже в корчмі хвалили ся, що недовго по горах лазити му. Побачимо, хто? Дураки забули, що куди гвінтівку направлю, там смерть і погибіль... Рад би-м вже раз з ними спїткати ся так око до ока, грудь до грудий.

Власій. Не штука! Знаю, чому! Думаш, що хтось менї на голові кіле тесав?

Микита. Притаїв ся, як лисенця...

Власій. Та ще як, і я такого мудрагеїлика удав би, як-би...

Семен. Щó такого?

Власій. Якби-м то мав, що ти маєш.

Семен. Щó такого?

Власій. Я ще не посолудів.

Семен. Здало би ся вам на три пасма воду осьвятити.

Власій. Говориш, як ігумен з Сучавиці. Таже маєш Добушеву кулю.

Микита. Маєш, маєш!

Семен. Хрестіть ся! Хто вам сю тасьму намотав?

Власій. Семене, не удавай такого, щó з паутини уздечку робить. До чого таїти? Стережеш ся нас, як якихось ворогів, песя мати знає, за щó! Ти лицем сьмієш ся, а потилицею нас ненавидиш.

Семен. Правда! Перед вами і у пеклі не притаїш ся. Маю Добушеву кулю! Довго за нею уганяв ся, аж на третій готар ходив, по ворожках і знахорах як несамовитий шастав ся, шукав, шукав, поки не знайшов. Много труда і гроша она мене стоїть і довгогривця додав-ем ще, знаєш, того буланого, за котрого дедьови сам Джурджован давав двацять червінців.

Кифір. Чув я за ту кулю. Говорили, — не знаю, ци правда, — що старий Дарійчук з Селетина ту кулю мав... Єго дід з опришками гайдамакував.

Семен. Славний Довбуш і до сьогоднішної днини жив би, до него стріла не бралась, шабля як від кремениці відлітала... Дав ту кулю небо-рак Дзвінковій жінці і через то марно загинув... Кажуть, що від Дзвінки та куля Дарійчукам дістала ся, а они опришкували ще може гарійше від Довбуша... Аж до Букурент і Ізмаїлова бродили.

Кифір. Та ще як! Они все пустошили. А найбільше на Жидів зуби закусили. Велось їм до якогось часу, аж Дарієва жінка зрадила, — бач, чорна, вража Циганка! Полюбив він її через чорні брови і горяче серце і відкрив їй тайну о Добушевій кулі. Тое стало єго зрадою. Коло Сольки при битім шляху ой там кракав ворон над Дарієвою головою.

Власій. Гей! гей! все вже минуло ся і загуло! По тій буйности ні сліду ні слуху!

Микита. Покажи-но, братику, ту кулю; рад би-м її побачити...

Семен (*розперізує ся і винимас з ремня кулю*).

Власій. Рад би-м знати, чому в ній така сила; кажуть, що хто її носить, то до того і чорт не діткне ся.

Семен. Сю кулю носив у ремню славний ватажко-гайдамака Довбуш. Він її на Великдень з пасхою съвятив, у девятьох водах мив, девятьма зілями курив і самого чорта не бояв ся. Отсе куля Довбушева! (*Показує.*)

Власій. Яка-ж лискуча, як вечірна зірниця!

Семен. З чистого срібла лита!

Власій. Куле Довбушева, відверни від нас злу годину і лиху пригоду!

Микита. І гартуй стрілецьке серце!

Власій. Направ нас на съвіжий слід!

Микита. Око наше в соколове переміни!

Семен. Ти, куле съвятая, стань нам у пригоді! В твою силу, в твою поміч як у Бога віруєм, ти нас гартуєш і сталиш, а гвінтівку гаспидскою силою наповняєш. Сюди гвінтівки! (*Даютъ стрільби.*) Я їх освячу (*пускає кулю в цівку і назад*), так, так; тепер і сам біс від неї би тріс (*бере другу, третю*); так, так! Тепер і чортова мати від нас утікати-ме; так, так! Тепер і сам луцишр рогатпй знати-ме, який Гуцул завзятий! Гей-же, хлопці-молодці! братики-товариші, стрібуймо наші гвінтівки, ци добре беруть? (*Бере на ціль.*) От бачиш ген-де на вершку дрібненьку омелу? Крачок з трійома листками? Зараз за кресаню затичу! От так (*стріляє, омела паде.*) Так Гуцул свою кресаню маїть.

Власій. Гарно береш, нема що казати!

Микита. Де-ж тому сила, омелу збити, якби не Довбушева куля! Вража сила в ній, і хто не видів, ніколи не вірив би!

Семен. Гей-же, хльо! на вівчареву полонину! хід далекий! Коби вже Грабів перехід за нами! Прикро тими скалами лазити, аж у очах темніє; а на самій кладці, як у пропасть глянеш, то від замороки аж у голові шумить.

Микита і Власій *(разом)*. Гей-же, братики, на вівчареву полонину, там охота нас чекає!

Кифір. Послухайте старого! Залиши́ть ту вашу охоту, она до добра не доведе, она вам загибною стане! Бачив я вже не-одно таке!

Семен. Пуста мова! Борше Черемон зіпреш, ніж нас; пазь, що перед носом, дріб і худобу, а до нас засі! Ми не твої кізлята, тільки вірли, що по-сід хмари літають!

Кифір. Про мене, чини́ть, що́ хочете... Але ще раз вам кажу, яка кара вас туди гонить? Самі в біду лізете, як чорт у болото... Тобі, Семене, лиш би жити; у дедя оден, як одна душа в тілі, а добитку такого, що і онукам стало би. Ні! не слухаєш, все своє пієш! Забануєш ти раз, але вже в пізну пору! Бач, овес коле!...

Семен. Пуста твоя мова! Учи свого Андрія, ему і так одної дошки за мало. Гуцул без кріса, без стрілецької охоти, як той орел без крил... Гей-же, братики, враз на вівчареву полонину!

Власій і Микита *(разом)*. Гей-же враз! *(Сніваючи відходять.)*

Ой охото ти стрілецька,
Бодай тя не знати,

Ти милійша легіневи,
Як батько і мати!
Кифір. Про мене і на безголове!
(*Завіса паде.*)

ІІІ. А К Т.

(Недѣля. Коршма, перед коршмою стіл.)

І. ЯВА.

(*Шинкар Мордко, Семен, Власій, Микита, Марійка, дівчата і двірник. Музика грає, парубки гуляють гуцулки і співають по одному:*)

Гуцулочки-коломийки, хто вас зна співати,
Тому ноги здоймають ся, аж гинуть гуляти!
Ой як-же нам не гуляти, — та в гуцулці сила,
Що до тебе, як до меду, липне чорнобрива.

Ой ішов я горі селом, всюди ся сьвітло,
А де гадав навернути, там ся загасило.
Ой засьвіти, місяченьку, і ти, зоре ясна,
Перед тими воротами, де дівчина красна!

Летп-лети, сивий коню, бо вже вечеріє:
Ой там сидить моя мила, де з ліса зоріє.
Виджу милу чорнобриву, дивить ся в віконце;
Хоч як темно, хоч не видно, сьвітить ся, як сонце.

Зеленая черемшино, ягідки дрібненькі,
На що-ж ми ся полюбили, такі молоденькі?
Туга мені, моя мати, з туги розболю ся,
Дозволь мати слюб узяти та з ким я люблю ся.

Семен. Гей, пейсатий! оковитої сюди! За гроші, не на борг! Знаєш, ще черес повний!

Мордко. Мені, нівроки, все одно! Ваше слово таке добре, як готовий гріш! Коби кождий

такий, як ви, то би Мордко в иньшій кафтані ходив! А кілька ласка?

Семен. Не випитуй, давай ціліське око! (*Мордко іде по горівку.*) Бодай чорт мав тих клятих патників! Жид ні сіє, ні оре, а обманом лиш жне! Дивись, складає ся ніби як цїзорик, а у нїм чорт грає!

Мордко (*несе горівку.*). Така добра, нївроки, аж цятки носять ся!

Семен. Хоч Жид із неба, вірити не треба; хоч люра-смердюха, а Жид не перехвалює, нї!

Мордко. Ах! weih mir! який-же ви, Семене! Я правду говорю! (*До себе*) Оно, нївроки, мудре, аж ся крутить! (*Кладає на стіл.*)

Семен (*приступає до стола, де двірник сидить*). Пане двірничче! ви в нас голова; будьте ласкаві, прийміть почесне! (*Кладає на стіл.*)

Двірник. Не доконче, сину!

Семен. Таже ви наша старшина, ви нам всім дедьом, чому би вас не почесувати? Звольте здорові, після звичаю старшину треба шанувати!

Двірник. Спасибі, сину! (*До других*) Нема що казати! Легінь з него, як то ще за моєї молодости були; знає старість шанувати і знає з людьми обійти ся; видно, людська дитина! (*Зволяє.*)

Семен. Ну-же, Мордку пейсатий! Увихай ся, доливай сьвіжої... Все готовим грошем заплачу! (*Бринькає мошонкою.*) Таже знаєш, що моя мошонка на грїш така бідна, як ви на пархи! (*Сьміє.*)

Мордко (*несе, до себе*). Добрий интерес, коли повний черес! (*До Семена*) З-під того самого чопа; нївроки ему, добра, як би з медом; чиста ганишівка, она, нївроки, перед обідом не вадить, а по обіді загладить!

Семен *(до двірника)*. Зволяйте, пане двірничче! Досить маєте на вашій голові того клопоту і журби! Піду трохи до товаришів, до дівчат! *(Іде на бік, де стоять товариші і дівчата.)*

Двірник. Іди, сину, та-ж твоя пора! І ми раз такі були! *(До себе)* От тільки нашого, що з'їв та винив! Лиш очий не залити, а носом не орати! *(І ніби щось говорить з газдами.)*

Семен. Здорова, Марійко! Припинилась, прибриндилась, як-би до слюбу, як-би та пава у вижницького Джурджована.

Марійка. От як в неділеньку сьвяту! Тиждень працую, роби, а в неділю вбери ся!

Семен. На здоровле, Марійко!

Марійка. Пий здоров!

Семен *(дає фляшку, она не хоче брати)*. Яка гордовита, мандаторівна, ци що? І діткнутись не хоче!

Марійка. Не привикла до тої смердюхи! Мені лихо, як її з-далека бачу! Воная, воная, аж тютюха нападає! Хміль не вода, чоловікови біда!

Власій. Яка зацофана! Привикла на ласонці, тай годі! *(До другиж)* Відколи Андрій до неї моргає, то вже і по пшеничному говорить! Овва! яка велична мені! Надута, як лопух на огні!

Семен. Знай, Андрій мотовило, на нїм газд разд пасма рахувати!

Власій. Она з ним все у чотири пасма говорить!

Марійка. Засі вам! Що тобі до Андрія? Пазь, Семене, того, що перед носом. Він не з тих, що легко роблять а хорошо ходять.

Семен. Дивись, брусом язик острила! Бач, поровиста собі, з такого роду! Довганчуки всі на одно копито; з павиним пером на сьвіт родила ся.

Марійка. Я до Деркачів у жебри не ходила, а Довганчуками ще ніхто плота не підпирав і не городив. Мій язик і без бруса такої тобі утне, що... що...

Семен. Кралівна, тай годі! Шукай собі краля, а з нами тільки-сь танцювала!

Марійка. Овва! без вашого танцю обійду ся! Не пусто кажуть люди, щоб тебе стерегти ся, як огню! По сій мові бувайте здорові! Огида, тай кінець!

Семен. Гостра, як брич, нівроку їй!

Марійка. Правда! я не дурна, як ті другі, — добре знаеш, котрі! Крий їх Божа мати, лучше їх з моста та в воду! Уйшли, небоги, граду і тучі, а злих рук не могли. Запропастили і тіло і душу!
(Відходить.)

Семен. Ходи-но, Пара! (До Параски) Може і ти кралівського роду, як тая гаптована панна? (Показує на Марійку.) Від'їдає ся, як собака! Щасливо! іде бігцем, бо місяць у серп, а чарівницї вже по Чорній горі гуляють! О-там собі запляше і погуляє! (Регіт, сьміх.) Уперта, як коза, що вовку на користь; ніби плоха, а чорт у ній грає; ніби не хоче, як коза сїна. А фудульна собі! Ще-м не посолудів, щоби-м не знав, що у неї тільки мастку, як сліз у комаря! (Знов до Параски) Отсе у мене козир-дівка, а не така: ні юшка, ні петрушка!

Параска. Але дівка, як маківка!

Власій. Ген Гафійка, — сюди, Гафіє!

Гафійка. Чого?

Власій. От на солодку розмову і миле коханє! (Всіють горівку, дівки і парубки.)

Семен. Ану-ж, скрипники! ще оден сабан! Тут і гріш! (Платить.) Грайте, щоби аж сапанці!

тріщали, всі гори і рокити гуділи-дудніли! Нині я веселий, як ніколи! Зволяйте, пийте! Моя днина сьогодні! Звивай до чорта смичком, щоб аж у жижках дрожало! Зуби ще не попрідались, ще-м не з'їли пасок зо сорок, ще нам не настав бабський празник!

Параска. Що з тобою, Семене? Дурієш, чи що?

Власій. Дуріє, бо ему добре ся діє!

Гафійка. Приступає, тай годі! Муха тне, брикатись хоче!

Семен. Ходи-но, Гафіє, погуляємо! Худий собака не скажить ся, тільки ситий!

Параска. За таким парубком дівка з любощів аж гине!

Власій. Там розкоші, де в мошенці гроші!
(*Всі гуляють і співають.*)

Парубки: На-що мені женити ся,

На-що мені долі?

Лучше жити легіневи

В молодій сваволі;

Бо жонатий, як собака

Скутий ланцюхами,

Вже не вільно заглядати

За тими дівками!

Дівки: Ой впав сніжок на обліжок

Тай поплив водою, —

Тогди дівка ще щаслива,

Як ма волю свою!

Як віддана, закопана,

Бо світа не бачить,

Бо муж її, як той ворон,

День і ночі краче!

Хлопці: Ой упала з'візда з неба

Та ся не розбила,

Кожда дівка чорнобрива
Моя любка мила!
Одну рано пригортаю,
У полудне другу,
А у вечір третю гарну
З зеленого дугу!

Дівки: Ой на горі росте сосна,
Яловець, ялиця,
Ой дурна то тая дівка,
Що вже молодиця!
Як з легінем говорити
Ї ся захоче,
То муж, як баран рогатий,
Витріщує очи!

2. ЯВА.

Побережник (*входить і кричить*) Гей, хльо!
не бачили двірника?

Голоси. Ген-де, сидить собі за столом!

Побережник. Двірниче, гей! засіли собі тут
за столом здорові, як на заводинах, і не знаєте,
що за безголове, що за пригода вчора стала ся!

Двірник. Чоловік без пригоди не живе! Пу-
гай хортів, а не мене! Ніби двірник ворожбит-
чарівник, ци що, щоби все знав, що стало ся.

Побережник. Вам до жарту, а то бігме
правда!

Двірник. А що такого?

Побережник. Що такого?

Двірник. Говори вже раз, що такого стало
ся! Не дражни, як мама дитину!

Побережник. На вівчаревій полонині туй-
туй що людска кров не пролилась!

Двірник. Та що там до чорта таке ста-
ло ся?

Побережник. Стріляли якісь вражі гайдамаки на нашого пана фештера! Тепер ледви що зліз з полонини, розказав на потирию згонити, щоби того плюгавця вишукати!

Двірник. Шукай, кого хоч! Лови вітра в поли! Нераз казав я, що та риба і ті зайці ведуть до лиха і в старці.

Побережник. У нас таке завело ся, що вже ні Бога ні пана знати не хочуть, крий Господи! Щоб на них чума спала!

Двірник. Та як то стало ся? Коли чув, роскажи, а не гукай, як бугай в осоці!

Побережник. Так повідав фештер: Вчера, ще досьвітком, доходив він до вівчаревої полонини, параз чує: з креса луєло! Він в-правець по-при ґрунь, дивить ся, а то хтось шмиг у гущу, лиш затріцало по нім. Він бігцем за слідом, дивить ся і видить якогось чоловіка — лише спізнати не міг. На плечах ніє він, як каже, гарного цапка. Фештер, не довго думаючи, приклав кріє до твари і виварив. Но потайний стрілець не страшка брат; такий гайдамака і рябого чорта не боїть ся, приклав також кріє, лиш блиєло і загреміло, а фештерови по-при ухо як-би горохом посипало. Він далі в заводи за опришком, та вражий син шмигнув у бік і деє як під землю пропав, мов у озеро пірнув.

Двірник. Еге! мудра голова! Гони вітра в поли! Не казав фештер, що пізнав его по чім, по кресани, по сердаку ци гачах?

Побережник. Ци-ж було коли присмотрювати ся? Каже він, що знала чортова душа так утїкати і деревем крити ся, що твари і крішки не бачив. Каже, хоч на то не присягнув би, що такий ніби був, як заволока Гнат... Бач, не пер-

шинка єму, нам пакости чинити; не одного вола, не одного цапка запроторив він на свій лад. Але, як кажу, на то не може він присягнути.

Двірник. Той паливода, той опришок не одного вже лиха начинив.

Семен (зі злобною сміхою). Він легінь-товариш, що єму пари нема, а до того такий стрілець, що другого шукай; але щоб то він був, не вірю! Він палкий, але не злого серця парубок! Ні, ні, він того не зробив би!

Двірник. Не бери єго в оборону! Упертий, як затне ся, то хоч кіле теши! Не слухає нас старших, тільки своїм Богом робить! Єму хоч голову пробий, то не вгодиш! Розбишака, мов-би ще за Довбушевих часів!

Власій. А який до бійки спритний! Уродив ся з друком в руках!

Семен. Що завзятий, то правда; суперечку і до смерти тямити-ме! Але щоби він на фештера стріляв, то не вірю... Правда, на него він давно вже зуби закусив!

Двірник. Заткну єму кільце в ніс, як медведи! Забуде свої вибрики, навчу єго у масницю говіти, натру єму такого перцю в ніс, що памятати-ме!

Мордко. Ach, weih mir! Біда на сьвітї! На кого люди, на того і ворони! Гнат, нївроки єму, добрий парубок! Від него я ще гидкого слова не чув і не винен він менї нічого!

Двірник. Щоб тобі нужда за потилицю! Звідкіля взяв ся опришка боронити? Мовчи! здув губи, як капці! Твоя справа коло чопа!

Мордко. Бідний Жид ніколи віри не має!

Двірник. Мовчи, гамане! Бий ся в груди, лай ся в мать, а все тобі віри не дамо!

Мордко. Вже наша партя така: як Жіда треба, здоймають его до неба, а як не треба Жіда, то він пес і огида!

Двірник. На-що боронини того заволоку?

Мордко. Бо я, нївроки, его знаю! За него ручив би-м, що він не винен! Він у мене як що брало на борг, то незадовго і заплатило, не так, як другі! Нївроки, і чесні газди беруть на борг, а як допоминай ся, ще тебе жидівским патником прозивають! Ци-ж він тому винен, що его ненавидять? Га? Ach, weih mir gescheihn! Нема правди і не буде; на кого собаки, на того і люде!

Побережник. Мовчи, Мордку! Знаю, куди дорога у горох! Знаєте ся, як лисі коні і куці пси! Оден другому очий не видовбав би, хорони Боже! Мовчи, язичку! Нїби ми слїпї і глухі і нічого не знасмо! Не оден цапок, не одна орябка і гоготка перейшла через твої руки! Мовчи, не боронини его, коли не хоч, щоб тебе против шерети прочесали! Шумить-шумить березина, свербить-свербить середина... Мовчи, як та риба! Ци може хоч, щоби з тебе лїй топили?

Мордко. І ви, нївроки, пане побережнику, шереть мїняете, бодай вас! Так менї треба, на похиле дерево і кози скачуть! Не мало би-м щось робити та орябками паскудитись! Що ми за дїло! великий интерес! Ова! Де менї до того? Дякую Богу, що жию! Часи тяжкі, а грїш зрїдв ся! Кілько і ви менї винні, а я мовчу! Паршивий Жид, — правда, пане побережник!

Семен. Мовчи, Мордку, не чїпай чести! Хто винен, віддасть!

Двірник. І боронить того прибуду! Дивись, щоб тобі то все рогом не видїзло! Мовчи, Фараонів сину, бо що тобі дістане ся, то пропаде,

як на собаці! Не журись, припаде і сму цибульки під ніс! Стережи ся его, він песімп дорогами ходить! Знаю я добре того прибуду, ту собачу печінку; нераз уже у фурдизі залізем збивав...

Мордко. Hörst du? ach, weih mir! Щó вам Гнат злого учинив, що ви веї на него так гукате? Бідний гої, сирота... Пане двірник (*доливає горівки*), таже ви мудра голова!

Побережник. Три рази, не раз закляв би-м ся, що то его справа! Ходімо за ним на потирю! Шукаймо того псяпару!

Двірник. Де-ж его шукати? Швидкий, аж нетерплячка бере! В-перш роздумаймо, а потім робім!

Семен. Хвалити Господа! Не гонить ватаман на панщину! Минулось і їм! Хто хоче питлювати, мусить зачекати! На гаразд, пане двірничче! (*Пс.*)

Двірник. Молодий розум за десять старих! І тобі, сину! Лекше говорити, ніж зробити! До всего діла голови треба! (*Пс і дає побережникови.*) Так, тепер можемо в потирю ступати! Але де-ж вражого сина знайти? Хто его слід зна?

Побережник. Хиба-ж таке? Поки стара спече книші, а в діда не стане душі!

Двірник. Коби знати, де его шукати! Лови вітра в поли! Чорт зна, все пакість тай пакість! Не ліпше було би тут з миром за столом сидіти і ще по одній випити, — ні! Уганяй ся за чужими справами! Тяжко, дуже тяжко свій чин збувати! Служи їм за дурно, за пусто! Шукай его, де хоч! І звечоріє, а по нім ні сліду, ні виду!

Семен. У старої Мптерчихи, от ген-де під боком, він як гриб до землі приріє! Він дурну

Катерину зовсім збаламутив! Она за ним убиває ся, як за рідним братом; не знає, дурна, який чорт у нїм кишить!

Побережник. Ходїмо, ходїмо! Тихцем по-під гай, щоб нас не завітрив, бо і стрілою відтак єго не здогонити!

Двірник. Ходїмо! *(Встас, холїтас ся.)* Він вже як в наших руках, лихо єго туди загнало! Хапай, Петре, поки тепле! Ходїмо, заки лис коло кунці! *(Відходять.)*

Семен *(до себе)* Отсе штучка: замотати, завязати, тай нікому не сказати! Казав-єм: по-пам'ятаєш, вража дівко! За него і слух западе ся, а ти передо мною як гадина вити-меш ся! *(До Мордка і товаришів)* Давай, Мордку, горівки! Цигани, грайте! Товариші, гуляйте, щоб аж копїт летїв! Як хто собі постелив, нехай так і спить! Хто єму винен, коли собі такий мудрий, як Соломонів патинок? Я би на свій слїд плював, як-би мене таке плюгавство спїткало! Єму від великого розуму і роги поросли! *(До себе)* Уда-ло ся, дуже уда-ло ся! Не меш більше мною гордувати, вража дівко! Змякнеш, як віск коло ватри; вибеш собі з пустої голови — як посидить скілька рокїв у темниці — твого вражого Гната! Уда-ло ся, уда-ло ся! Впала птиця в клітку! Чекай, ласичко! зайшла-сь у дуплаве дерево і годї буде вилїзти... Ха! ха! ха! Ну-те, хлопці-молодці! ну-те враз! По-щоб нам чужим лихом смутитись? *(Вперед тють, і то чергою, а потім, щоби більше часу минуло, музика грає, гуляють і співають:)*

Дайте язик на підонви,
Зуби на підкови,

Бо вже-сьте мя обмовили
Від ніг до голови!

Та най наші вороженьки
Пропадуть до лиха,
А ми собі їджмо-пиймо
Тай любім ся з-тиха!

Я такого мужа маю,
Як гречана паска,
Тогди его поцілую,
Коли моя ласка!

Ой хотіла стара баба
Молодою бути:
Натикала за голову
Зеленої руги.

(Гимчасом чути з-далека галас, крик і плач.)

3. ЯВА.

*(Входить Гнат звязаний, Катерина, Митерчиша,
двірник, побережник і нарід.)*

Двірник. Довго ти нас за ніс водив! Тепер годі притаїтись, справа чиста, як на долони.

Побережник. То він! то він! Весь ліс сплюндрував, ніби по своїй кошарі буяв. Не було ся ханати дурниці, а тепер зогниеш в темниці!

Двірник. Котюзі по заслужі; утнуть крила, не журись, і ті кучерики, що їх россою умивавсь а вітром чесав. Уже завтра підемо з тобою у Вижницю. Там таких треба, наш милостивий пан цісар війну провадить — відай в Наталії — ци десь-то там. Дадуть лискучий карабінок, біленький кабат, сині штани, а кучерики, що так файно улискують ся, пожичками відотнуть тай рушай, пане Гнате, не за серною, але за Талі-

янами! Доволі вже тут гуляв-буяв, нам пакости виробляв, дороги перейти не давав. Де гріх, там покута; поганому і погана честь.

Гнат. Віддавайте мене, куди воля; ще раз клену ся на хрест божий, що як я винен, то аби-м сьвіта-сонця не бачив, щоби до вечора на лавці простяг ся!

Двірник. Не винен! гм! А як-же прийшов в Мітерчишині хороми такий гарний цапок? Може з хмари упав?

Побережник. Відай з переполоху сам туди забіг!

Катерина. Хтось підкинув его!

Гнат. Так аби лихо о мені знало, як я сьвідом о тім цапку! То вороги зробили!

Побережник. Пуста вимівка! Знаю таких мудрагелів! Сам его забив, он-там на вівчаревій полонині! Не затаїш, бо се правда, як на долони! На фештера хто стріляв? Клени ся, кілько хоч! Тобі заботити ся, як котюзї муху зїести! Ет, тумана-бонка пускаєш; думаєш, що в нас глузду нема?

Двірник. Бреше, як рабін! Знаємо таких! Овва, що ми за дяківський розум! Зїв куропатву тай каже ще, що ся відгризла. *(До себе)* Хиба би дурень, сам у біду лізти, як чорт у болото!

Катерина. Він не винен, то нападєть на него спала, то злі люди вчинили! А тих є, хвала Богу! Ніхто їх не сїє, самі родять ся...

Двірник. Мовчи, ді! Перевів ся він на ніна-що! Не менш парти з него мати! Пропав він, на віки пропав!

Катерина. Бійте ся Бога! Не губіть невинної душі, він не винен!

Семен *(до себе)*. Як на рачках лізе; піби

не тот! Змякло зелізо під циганьським молотом! А він ніби сьвятого удає! Чому тепер не такий палкий? Як цїзорик склав ся в-двоє!

Гнат. Бог сьвідком, що я від Покрови на вівчаревій полонині не був! То все лиш напасть, чиста напасть; вороги мені то вчинили!

Катерина. Змилуйте ся, люди! Він не винен, напасть на него спала!

Двірник. Тобі кужіль прями, а не у мою справу мішати ся! Далеко куцоу до заяця! Борои его, кілько хоч, то все ему не поможе! Утонув він у своє лихо по самі уха! Преці сьвіт его знає, того волоцюгу; сам біє его на наше село наслав, щоби галабурди строїв! Зі злої трави не було ще ніколи доброго сїна! Все знало ся, але не було снігу тай не було слїду; настав сніг, став і слїд! Тепер все пропало! Він з наших рук не вийде, хоч-би пук!

Катерина. Він не винен, відчепіть ся від него! Може колись і він буяв, але від якогось часу став він трудящим парубком! Три рази, не раз присягну, що він не винен, що того цапка не він забив, що ему хтось зі злости его підкинув!

Двірник. Дарма его бороини! Хто би ему вірив? Який Сава, така слава!

Гнат (до Катерини) Мовчи, Катерино; всі на мене заїли ся... шкода мови... Бог сьвідком, Він все знає! Правда і в мори не втоне; не журись, правда кривду переважить, а хто таке на мене навернув, того нехай Господь виявить і покарає! Не дасть Господь мені пропасти! У нас вже давно так діє ся: як зачнуть когось поперед себе гнати, то вже ему і амінь! В нас вже сїм лїт, як правди нїт! Поженуть у Вижницю...

Коби-м знав »прийдіте, поклонім ся,« коби-м мав золотий ключик, щó додає ся до кожного замку, то мені нічого не стало би ся; але я убогий сирота, осудять! За то є Бог на небі, Він не дасть, щоб я на віки марне пропав!

Мордко. Напасть... він, нівроки, не винен!

Двірник. Мовчи, жидівський патнику! Ще і оно свій ніс тиче!

Мордко (*до себе*) Герети? І Мордко не буде більше дурним гоєм, все вам за дурно морду заливати!

Двірник. Ти, Гнате, пусто язиком крутиш! Вимівка тай годі! Суди, хто хоч, все на одно вийде! Не бачив тебе вчора фештер на вівчаревій колонії?

Гнат. Неправда, від Покрови там не був!

Двірник. Не ніс-єсь гарного цапка, от-сего (*показує*) на плечах? Ци ти не стріляв на фештера? Все правда! Верти-крути, кілько хоч, вже твоє минуло ся! Підкинув... Хто? Не мав би роботи! Притаїтись хочеш, але вовка пізнаш, хоч у баранячій шкiрі! Таке другим говори, а не моїй битій голові; знаю я чорне на білім, ще не осліп! Рушай до двора, там пап мандатор з тобою по своєму поговорить і навчить правду казати! А потім з гайдуками у Вижницю і до Черновець, де ще мудрійші голови; они тебе по правді осудять, кучерики втнуть і лискучий карабінок, лучший, як твій заіржавлений кріє, дадуть... Рушай на-перед!

Гнат. Іду, нічого не боюсь, хиба самого Бога! Я не винен!

Катерина (*плачучи*). То єму підкинено, то єму зроблено! Боже мій милий, за щó мене і его так тяжко караєш? Ци не молила ся я до Тебе?

Чи на службу божу не ходила? Іди, мій Гнате, не журись! Я Богу за тебе молитись буду, на служби давати-му, щоби того, щó тобі такого сорому і лиха наробив, зла година не минула! Не журись, Бог добрий і справедливий, не дасть тобі в напасти загинути! Добре знаєш: нема в світі над Бога, а кому Він поможе, той все переможе; Він боронить чоловіка від лихої напасти і людскої ненависти!

Двірник. На-перед! до чого такого короводу? Довід готовий! Цапка сам заніс до Митерчихи, на фештера стріляв, чого ще більш треба?

Катерина. Бідко-ж моя гірка, жалю мій тяжкий! *(Відходить.)*

Семен (до себе) Ха! ха! ха! Скінчили ся любовці і солодка розмова! Розмовляй собі тепер у темниці зі щурами, ци там у мундурі з Таліянами! А ти, вража дівко, так умякнеш і як гадь перед мною вити-меш ся! Не журись, уже більш не скажеш: »Лучше камінь на шию та у воду!« Ти забула, що уперте теля вовку на користь! Не улетиш із моїх рук! Ха! ха! ха! на служби давати-ме, щоби того, щó підкинув, зла година не минула! Пуста мова! пташка в моїх руках, не вилетить більш на волю! Цигани, грайте! Мордку, горівки давай, а ви, братики - товариші, гуляйте, сьогодні мій день! *(Співає:)*

На-що тобі любити ся,
На-що тобі долі?
Стоїть тобі у Чернівцях
Карабін на столі!

Дадуть ремінь через плечі,
На голову чакую

І поженуть в Наталію,
Як того собаку!
(Трохи співають і гуляють.)
Завіса спадає.

IV. А К Т.

(Лісова околиця, в заді стрімкі дві скали, через них веде деревляна кладка; околиця дуже пуста і скалиста. Деколи лискає і тихо гремить. Божевільна Анниця з дитиною на руках і з топором співає колискову пісню.)

І. ЯВА.

Аниця (*співає*):

Спи, дитятко, спи!
Чуй, як вітер шелестить
І як Черемош шумить,
То они співають,
Тебе засипляють,
Спи, дитятко, спи!

Спи, дитятко, спи!
Небом сяє вже зоря,
З гаю місяць виринає,
Все позасипляло,
Всюди тихо стало,
Спи, дитятко, спи!

Спи, дитятко, спи!
Все заснуло: ліс і бір,
Птиці, рибка, всяка звір,
Тримбіти не чути,
Аж мило заснути,
Спи, дитятко, спи!

(По пісню) Ха! ха! ха! Ух! заперло дух! Дитино моя, сороме мій тяжкий! Люлю, люлю, спи, дитятко, спи! Не чуєш, як бає буря у Чорногорі? Ух, аж мороз тілом іде! Спи, дитятко, спи! Всі нас прокляли і відрекли ся; всі, всі, і сьвіт і люди! А за-що? Ха! ха! ха! Добре мені, я провинила, а за-що тебе, бідне червачатко? Ти янголе мій! Мене за провину, за гріх некельний, бо неньки не слухала... Ци-ж я винна, що мене обманив? Ні, ні, люде, ви злі люде, мене лиш судить, мене на хрест розпинайте, камінем забивайте, а не мое невинне мале дитятко, — що оно вам злого зробило? Спи, дитятко, спи! Ха! ха! ха!

Там-там *(показує)* він мені щирю любов присягав, там він на душу і тіло кляв ся, що мене кохає... Ха! ха! Забув присягу, лиш я не забула, проклята, простоволоса покритка! Ух! ух! топірчику мій зликучий, на-що тебе остріла? Аннице, Аннице, що з тобою стало ся? Де твої румяні лиця, твій стан гнучкий, твоє око ясне? Все змарніло, перецвило! Зломив присягу, забув, що така лиха година не мине і на гладкій дорозі Божа сила побе!

Аннице, чого стоїш? Так, так, отсе его перехід, сюди его чорт носить! Ні, ні, то не була мрія, але то він був, той, що мене знати не хотів, від порога як старицю псами тровив! Его-м бачила, як сюди прямував! Не знає, плюгавий, що вбога Анниця, як та відьма, де не посій, там она сходить! Ха! ха! що то за празник буде! Орли по душі заспівають... Аннице! дурна Аннице! топірчику мій дорогий! ха! ха! *(Іде д гори до кладки.)* От-сюди має він іти! Спи, дитятко, спи, вихри віють із гори! *(Лізе на скалу.)* Гарне

камінє, гарні скали, сам чорт з міха їх розсіяв. лїзь і ще лїзь, і духу не стає! От вже і кладка; яка гнучка! — от, бач, смерічка собі була... І я раз собі гнучка була, росла, як та смерічка, а румяна, як та маківка, ненькою пещена... Все минуло ся і мене підотято, мов на кладку, веї мене топчуть, з простоволосої сьміють ся, ще дурною лають! *(Іде через кладку, дивить ся у долину.)* Спи, дитятко, спи! Ху! як з долу холодком віє, якби з гробу, а вода не шумить, ні, аж заморока збирає! Весільної співає! Лячно дивити ся, ха! ха! У тих палатах гірській кріль сидить! А якого там золота! І сонечко перед ним темнїє! Ху! як страшно! Ходїмо, дитино! *(Іде через кладку, кладе дитину у траву, а сама бере кладку із скали і лунає її топором в серединї, співаючи коліскову пісню, потому знов кладе кладку на обї скали.)* Ха! ха! ха! умію топором звивати: знак, що гірська дитина... спрятненька, нївроку... А гаразд зробила і дитятка не збудила... Весїле буде, *(показує)* там нас звінчають... А де-ж мій вінець? Забула, на віки забула! Барвіночку хрещатий, де-ж тепер тебе шукати і головку вінчати? Та ци-ж я тебе не полола? не поливала? ци-ж на Івана з тебе віночки до церкви не носила? Чому-ж ти мною гордуєш, до сїюбу віночка сплести не даєш? *(Рве з дерева вітки і квітчає ся.)* Тепер на все село княгиня! А ви, дружечки, де подїлись? Ци я вам сестрою не була, з вами не сьмувала, з вами не тїшила ся? Чому мене відрекли ся? За то грають музики! Грайте! до сїюбу іду! молодиця буду! ха! ха! ха! Спи, дитятко, спи! *(Чути з-далека голоси і спів.)* Се він, се він, его голос, ним він менї любов присягав, на душу кляв ся! Яка его мова солодка була! А тепер

від него аж грізно мені, забаламутив моїм світом... Спи, дитятко, спи, вітер віє із гори, оченят не отвори, бо твій тато іде, гостиночки несе! ха! ха! ха! Нас обоїх пустив на сьміх і забув на сором, гріх... Спи, дитятко, спи; він покаяв ся, поспінає і думає-гадає... зо мною хоче до сльобу стати... будемо гуляти... гучне весіле справляти... такого ще з поконвіку не бачила карпатска країна, не чувала наша Верховина... *(Ховас' ся за смереку.)*

2. ЯВА.

(Семен самий, потому Микита і Власій.)

Семен. Чорт-зна', чом нині так утомив ся; ледви що горі доліз! Сяду трохи, спочину і підкріплю ся! *(Винимає плоску.)* Горілице мати, без тебе прийшлось би погибати! *(Пс.)* Чорт-зна', що від якогось часу зо мною стало ся? Нічо мені не панить: що з'їм, то як колода в животі, хоч аби і вижницкі ласощі! Ще ти, горівко, на погах держиш! Як-би не она, давно з ніг звалив би ся! В день нічо рук не хапає ся, а в ночі і сон очий не бере ся! Щось все привижає ся, ніби якась відьма кулаками грозить... Бігме, як-би той скляний Бог трохи очий не засліпив і серця не розважив, то прийшлось би одуріти! Але поки ще сила, то не дам ся, хоч-би сто дідьків! Хиба на поталу і сьміх лютим ворогам? Ні, ніколи! Лучше згину, ніж сьвітови покажу, що... що... совість гірше черви серце й душу точить! *(Бодро)* А де ви, хльо', так забарились? Куди вас мара носить? *(Входить Власій і Микита.)*

Микита. Та якого чорта лізти, аби і духу не стало? Аж лячно стає на ті скали, на ту чортівську кладку дивитись!

Власій. Воліли-м обійти, ніж правцювати!
(*Сідають на камінь.*)

Семен. Подуріли, ци що такого? Завели такої, як би їм першника сюди лазити! (*Дас їм плоску.*) Підкриніть ся, може вас відміняє! (*Беруть.*) Відай сегодне злий сон мали?

Власій. Мені сегодне якось не до ладу, сам не знаю, чому... Вже і та вража сивуха розвеселити не годна! Ци-ж хотів я з дому іти? де-ж там! Але ти як зачнеш чоловіка підмовляти, то хиба мертвий за тобою не пішов би! Ні, братику, розбрав я вже сяк і так... Час вже спам'ятати ся, бо нагріють потилицю, аж сало потече... Чув я, як на нас вже давно зуби закусили!

Семен. Плетеш і ти язиком, як та корова, що соли не їла; що говориш, то мене ні свербить, ні болить!

Микита. Охота гірша неволі... І мені сегодне яковось... якось так, що сказати не можу! Ци то з уроків, ци що, сам не розберу!

Власій. Де-ж твої баньки були? Не бачив, як заяць через плай перебіг? То знак не добрий!

Микита. Крий Боже, се нам на лихо!

Семен. Пусте вас взяло ся! Хто би в забобони вірив? Ха! ха! ха! Бодай вас завіяниця взяла і аж на Чорну гору завіяла!

Власій. Ні, братику! з того клятого чопа нема ніколи добра! Не знаю, що сталось такого з нами, — від якогось часу не веде ся нам, хоч буком бий! Тої сивухи щоб і на очи не бачив!

Микита. Лучше домів вернув би-м, ніж до тої вівчаревої полонини пускав ся; мені якось аж лячно! Заяць дорогу перебіг, а ти лізь сими скалами, як дурень, пусто і дурно, — ще може собі на безголове і короткі дни!

Власій. Досить сего життя, Семене!

Семен. Учи свого лісого деда, а не мене!
Мудрий, як вижницький рабін!

Микита. Обридло, братику, то кляте стрілецьке житє! Поміркуй, до чого оно доведе? Дич зрідила ся; уганяй ся, не знать, по що і за чим? Більш року, як все з порожними бесагами домів вертаємо! А за то ще на тебе з кожного боку як на собаку чатують і дразнять, що супокою нема... Ні, братику, годі буюти!

Семен. Підгнули хвіст, як собаки, бодай же вас! Хто зі страху умирає, по тім свині дзвонять!

Власій. Ти упертий, хоч вогню прикладай! Ци не знаєш, що на нас всі зуби закусили і скиглять, якби стічня, на нас не одно на палець намотали? Довший час думали они, що як віддалять Гната, то і спокій стане на полонинах! Де-ж там! Другий рік минув, як за Гната ні звісточки, ні чутки, а дич все рідіє, далі і сліду не стане! Думаєш, що они не догадали ся, звідки вітер віє? Ми хитрі, но і они лісом підбиті!

Семен. Сто дідьків їм, а їх матери хрін у рот! Так їх бою ся, як вовк кози, а як-би що лучило ся, щоби мене хтось торкнув, то той напив би ся лихої нужди! Вігме, кажу, амінь ему! Зволяйте, братики, тай горі скалами, щоби в пору на місци були!

Микита. Зволяй, здоров, мені тепер не до клятої горівки! Що мені з неї? Зробить на хвилю, що ніби і коза в золоті ходить, а потім, як відтверезиш ся, то все в иньшій сьвітлі показує... Я сам не розберу, що зі мною стало ся! Ци мені так зроблено, ци дорогу підлято, ци що такого... Давно хотів тебе відцуратись, бо бачив, що всему не ладний кінець буде; но якесь безголове якби

петелькою до тебе тягло... Але тепер явно скажу: се жите так мені наситило ся, так приїло ся, як собаці стерво!

Семен. Звів ся ти на ні-на-що! У говіне белкоти такої, а не у мясниці!

Микита. Ні, братику; від якогось часу не йде тобі з рук! Не стямиш ся, звідки лихо надійде; думаєш, що клятва бідної Анниці, нещасної Катерини до Бога не пробила ся, що їх слези на каміне упали? З якої причини загибла твоя неня? Величало її все село, кожде дитя поважало і шанувало... Ти її у гріб ще із днями загнав... А твій дедьо, богатир на всю Верховину, зігнув ся як дуга, без часу поспів, лиш знає нарікати на долю гірку! Коли его бачиш, як він сидить вечером на приспі, або під яблунев у садку, сумненький собі, якби не свій, то не-хотячи тобі слези з очий таки кап! кап! Богач він тепер не на грін і маржину, але на лихо!

Семен. Щоб тобі безрога теля вродила! Звідки такий мені взяв ся, ніби дяк з псалтирі читає!

Микита. Се тебе давно чекало! Сегодня вибухло, бо вже через верх лило ся! Залиши таке жите! Ци хибує тобі що? Ти собі дука на всю губу, що серце забажас, всего маєш! Та-же у тебе хіба птичого молока нема! Та-же тобі і сам чорт братом!

Власій. Карай мене, Боже, як сьвятої правди не кажу: доволі гуляло ся, буяло ся; час уже з того плаю на пряму дорогу звернути... Се до доброго не доведе, а кінець негідний буде; бігме, кінець з чубком! Ти собі сам в кір робиш!

Семен. На таке я вас не брав! Дивись, які мені з них! Двацять таких за дудку! Щоб землю

гриз, то вже свого не зречу ся, а як вам не до ладу, то шукайте в селі собі коляду! Конець нашому товаришуваню! Дурний був, як вас до живого пекло; як ви голодували, то тоді був вам Семен побратим, товариш і все, бо у пригоді вам ставав! А тепер мудрагейлами поставали... Пек вашій матери! Я зі своєї дороги не зверну, хоч у гармати стріляй! Як вам не лад, ідїть собі здорові назад!

Микита. Що тобі кажу, то все і сьвіт і люде знають! Зверни з дороги, Семене! Предсеї ми з доброго роду! Спамятаймо ся, веї нас поважати-муть!

Власій. Досить буяло ся; час уже порядними легінями поставати! Нас так стережуть ся, як огню; треба нам того? Не лучше, щоби нас шанували, злим словом не згадували?

Семен. Еге! які мені мудрі! Пек вам! Завели такої, як три баби... Пуста ваша мова, моему завзятю кінця нема! У сей дзвін мені вже нераз дзвонили, але заглушпи нікому не вдалось!

Микита. Знаю, що ти з зубами родив ся!

Семен. Аби-м зараз загиб, то свого доконаю, свого не лишу! *(Звідси мєльодрама. Починає грємити.)*

Власій. Навісний, хоч тюкай! Хоч пали, він своє піє! Сьогодні шкварно було... Чуй, як з-далека гукотить! *(Грємить з-далека.)* Зла фортуна надходить! *(Блискає, они хрєстять ся.)* Залива веї переходи понесе!

Семен. Пуста мова! Скорше ті громи і блискавки зіпреш, ніж мою охоту! Мені блискавка засьвітить, а грім заспіває! Дурниця вас взялась! У мене над все стрілецька охота, гнатись за ланев, за буйним рогацем, залицятись до дурної дівки...

Така вже кров у мені! Се моя охота, се мое жите, як лажу скалами, продираю ся темними лісами і як за смерічков на ланю чатую! Гайда на вівчареву полонину! Там гай і розмай гуцульському стрільцеві! А зливи і блискавок не страхаю ся!

Микита. Семене, тут наші дороги розходять ся! Іди, коли хоч, а ми домів вертаємо! *(Щораз більше гремить і блискає.)*

Власій. Бігме, добре радимо; ходи, Семене!

Семен. Щасливо, враже кодрло! Гарні товариші, нема що казати... Знаю я й без вас дорогу, не маю ні сліпоти, ні більма на очах, а ноги ще здорові, не підтоптали ся! Щасливо, продові сини! *(Лізе горі на скали.)* Ха! ха! ха! Хотіли мою охоту, мое завзяте задушити, но не вдало ся їм... ніколи! Нема солодного на сьвітї над стрілецьке, буйне жите! *(Промовляє, мов-би співав:)*

Гуцул на сьвіт ся родив,
Щоб за серною слідив,
Щоб рогача на ціль брав
І Чорногорів буяв...

Микита. Вертай ся, Семене! Гремить і блискає, аж лячно, якби сьвіт розпадав ся... Се кінець сьвіта! Верни ся, бо марне пропадеш, зла пригодонька тебе спіткає!

Семен. Ні, ніколи! *(Ступає на кладку, она ломить ся і він паде у пропасть.)*

Микита. А се що такого?! Семене! Семене!

Власій. Загуркотіло, мов-би що у пекло впало... Се нещастє; десь стрібнув з кладки і у пропасть злетів!

Микита. Біжім, братику; може що поможем... Чуло серце та не знало сказати... От маеш! неслыхана пригода! *(Лізуть в гору до скали, де була кладка.)*

Анниця (*виходить із-за смереки, обквітчена вітками і співає:*)

Спи, дитятко, спи!
Все заснуло: ліс і бір,
Птиці, рибка, всяка зьвір,
Тримбіти не чути,
Аж любо заснути,
Спи, дитятко, спи!

Микита. Се бігме голос дурної Анниці!

Власій. Яка мара сюди носить її?

Микита. А знаю-ж я?

Власій. Може сам Бог!

Микита. Бог не прутом карає, але своїм небесним гнівом! (*Наслухують.*)

Анниця. Ха! ха! ха! Спи, дитятко, спи! Ген на тебе твій дедьо чекає... А мене дружечки до сльобу приладнали, ха! ха! ха! Якже холодочком віє, як з гробу... Що за весіле буде... гу! гу! Спи, дитятко, спи! От ген під скалов розбитий лежить, аж кров обкипіла... То за Анницю, то за убогу сироту... Я его щиро любила, серцем і душею... Іду, іду до тебе, мій милий... Чуй, як кличе! Жаль самого лишити! Іду, іду... (*Кидас ся у пропасть з дитиною.*)

Микита. Боже милостивий! шибнула ся зі скали у пропасть разом з дитиною! Страх дивити ся, у очах темніє... Ци се правда, ци може сон?

Власій (*показує*). Дивись, дивись, як коло него протяглась і рукою ніби его обнимає! Бідонько-ж солоня, що тут за крівава пригодонька стала ся! Дрож тілом, як вісна, сипле ся... Боже правий, се неслихане нещасте! Злізьмо, братику; долом по-при скалу до них пропхаєм ся! Може ще не загибли, може що поможемо?!

Микита. Ходімо! швидше, швидше! Ти зі-

станеш коло них, а я скочу у село і дам знати,
щó тут за нещасте стало ся! (*Злізають у діл.*)

Завіса спадає.

У. А К Т.

І. ЯВА.

(*В задї хата, перед хатою Кифір клепає косу і співає:*)

Пішли літа з сего сьвіта —
Не знати, куда;
Перед нами і за нами
Лихо тай біда!
Як миленький сон минули,
Гей, літонька, гей!
Мов на сьвітї сім не були, —
Гей, літонька, гей! (*Клепає.*)

А та доля перецвила,
Як у поли цвіт;
Куда глянеш, з жалю вянеш,
Бо гіренький сьвіт!
Де ся діла, полетїла,
Гей, доленько, гей?
Скажи, мила, де ся скрила?
Гей, доленько, гей! (*Клепає.*)

Я вітрами, соколами
У сьвіт би літав,
Тої долї золотої
Усюди шукав!
Як знайшов би-м, то у гори
Долю би-м принїс,

Верховинов і долинов

Всюди би-м розніє! *(Кленяє.)*

От-такє то наше! На довгім віку усеґо трафіть ся, всякого хліба сконїтує ся, і твердого і мягкого! Поможи, Боже, а ти не лінууй ся, небоже! Вже з роду такїй, без роботи і день мені не проминув! Довго мотав ся між худібкою по тих горах, а тепер уже не здужаю і тут зупинив ся... Не пускає від себе старого чобана-ватагу старий Федір! Подав ся бідний з журби і лиха... Але бо і не дивниця, від жару і каміне трісне, а не чоловік! Остав ся сам, як той палець!

2. ЯВА.

(Федір виходить з комнати, кашляє і сїдає на приспу.)

Федір. Кху! кху! Ослаб я, Кифоре! Старість не радїєть; і сьвіт мені не милий... Ет, дишу на ладан! *(Сїдає.)* Спочинь вже раз, не доєить трудив ся на сїм сьвіті?

Кифір. Без труду мені скучно! Треба прїєсти, аби рубем не тряєсти! Уже викленав коєу; піду завтра на сїножать і покажу, як то нашими часами косило ся! Дивити ся не можу, як они, нїби за напаєть, тими тупачами вимахують!

Федір. Вже такі часи... То не твоє діло, маю я тих слуг доволї; тобі вже спочити, а не трудити ся! Ци хочеш так піддоптати ся, як я? Гей! гей! нинї румяні, а завтра зівялі!

Кифір. Та вже-ж такє наше, сегоднї чоловік, як той дуб, сильний і здоровий, а завтра вже недужий і від вітру валить ся! Такий вже наш вік: нинька жєєш, а завтра гнєєш!

Федір. Правда, старий! І я колиєсь був цїпкий, та журба і горе придавили так, що з днями

старію ся і бігцем до могили поспішаю! Всего с, хвала Богу, лише втіхи нема! Кху, кху! Караю ся, ні живу, ні умираю!

Кифір. Вже така божа воля! Уповай на Господа, кому Він поможе, той все переможе!

Федір. Гей! гей! милий Боже! За-що мене так тяжко побито? Ци я до церкви не ходив? на служби не давав? бідних не спомагав? Жив я по божему закону, чинив усе, що свята церков приказує, і все лихо не минуло, мене знайшло і у знаки далось! Волів я скорше загинути, ніж такої старости діждати!

Кифір. Не гніви Бога, така була Єго свята воля!

Федір. Жаль на серци каменем тяжить! Зістав ся я, як та самітна береза на скалі; саміснійкий, як той палець: ні родини, ні дружини!

Кифір. Та де-ж там? От коло тебе і Катерина і челядь!

Федір. Вже-ж ви мені не заступите тих, що могила взяла!

Кифір. Ті з Богом най спочивають, а ми ще жиймо, поки Господь віку дасть! Щоби ти не скучав, то я від тебе і на хвилю не відходжу: розважую тебе, потішаю тебе... І газдівство ще гарнійше розвило ся, як бувало! Мій Андрій тобі щирійший від рідного сина; всюди лад і порядок!

Федір. Знаю, старий! Якби не він, все унівєць пішло би! Що мені з того, старий? Думаєш, що то мене тішить? Ні, братику, набий мені червінчиками повні скрині і бербениці, мені все на серці однаково було би; журба, як тяжкий камінь, серце придавила!

Кифір. Залиши ті чорні думки; що було, то ся минуло!

Федір. Годі забути! Рада би душа своє лихо заспати, та годі! Щось чоловіка з того сну будить, ему всю минувність, як на долони, показує, а чоловік, коли то все бачить, то з жалю аж розпадає ся, а серце сохне і вяне, як на сонці підкошена материнка!

Кифір. Та що-ж робити? Так судилось, така божа воля; гріх пекельний їй супротивляти ся!

Федір. Гей! гей! вся моя надія димом пішла, за хмару сховала ся! Куди я не літав думками, а тепер як низько ушав! Семене! Семене! сину мій єдиний! якого ти горя дедьови наробив!

Кифір. Не споминай тих з гробу, спочинку не муть мати...

Федір. Думав, що над мого Семена нема другого у сьвітї! Пестили ми его, я і стара; як-би був курячого молока забав, то і того стара ему роздобула би. Та пуста любов сьвіта его збавила! Не давали ми віри поголокам, що він пустими дорогами ходить; она нас засліпила. Семене! Семене! для тебе я жив, для тебе розбивав ся, а ти так негідно віддячив ся! Своїми поступками стару у гріб загнав і сам марне загинув... Лиш я остав ся, своїм сьвітом нудити... Я, бігме, і сему сьвітови не рад...

Кифір. До чого се доведе? Ти недужий, ще гірше в грудях заколе!

Федір. Менї однаково! Коби Бог уже спрятав... Ця-ж не тужити, коли твоя однісїнька дитина на тебе такого лиха навернула, що крий Господи? Ні, старий Кифоре! побачив би я, якої би-сь завів, як-би тобі таке лучилось! Ця се не жаль серцю, як переконаеш ся, що твій син, котрого ти як свою душу любив, на ніщо звів ся,

у беззаконнях утонув? Ні, старий; розшука тай годі! Хто-ж догадав би ся був, що в него душа така чорна, як у черця ряса!

Кифір. Він тепер перед Богом: нехай его Всемиловитивий судить; а ти, старий, моли ся за упокой душі і не згадуї більше!

Федір. Подумай, старий, як мені тогди було: я став, як уконаний... знаєш, тогди, як его півмертвого з полонини на марах в хижу принесли... Коли я его зобачив, то думав, що мпну ся... І то пережив я та зістав ся, карати ся...

Кифір. Божої волі ніхто не розбере; кого Бог засмутив, того і потішить! Може Бог тебе лиш тому на сьвітї держить, щоб ти все залагодив, що твій син провинив?

Федір. Відай лиш тому! Як на лаву его положили, то серце луснути хотїло; а як він очи протворив, як шепнув »дедю«, то мене мов на крила взяло. »Ходи, дедю, най тобі висповідаю ся... Чую ся слабим, не довго вже жити-му!« І почав мені тихим голосом все відкривати. Чому я скорше не загиб, щоб тої сповіди не чув? Волос мені горі ставав, а серце рвало ся. »Дедю!« шепнув він: »у мене таких гріхів, як трави та листу! Моли ся за мене, через мене Параска і Аниця минули ся... Бідний Гнат через мене покутує; то я на него напасть навернув... Проклін Катерини, проклін Гната не дасть мені сконати... От як грізно на мене поглядають!... Прийми, дедю, їх у свою хату, як рідних діточок, — мені на тім сьвітї легше буде!« Се мені сказав, зітхнув і мпнув ся... Чому я тогди з ним не загиб?

Кифір. Не гніви Бога; поки нам Бог віку протягне, поти нам жити!

Федір. Остав ся, горе зносити... Узяв я, як здоров знаєш, вдовину Катерину за свою дитину — і стару був би-м узяв, та з горя і сорому хутко минула ся! Катерина приросла мені до серця, як-би рідна... Що з того? нидіє, бідна, від днини до днини! Сумна, як та береза, що їй вода корінь мпе! Від Гната ні чутки, ні звістки; пропав, як у море потав!

Кифір. Гаразд, що-сь приймив Катерину за свою, а що буде з Гнатом, то вже божа справа, а не твоя! Казали, що его до війська віддали! Рознесла ся чутка, що вже наш милостивий цар закінчив війну і бранці вже домів вертають! Може і він верне ся... А як загинув, нехай з Богом спочиває!

Федір. Гей! гей! думав я на старість радості діждати, а тимчасом лихо не минуло... Здиміли всі мої розкоші!

3. ЯВА.

(Катерина вертає з поля з граблями і зі збаном у руках.)

Федір. От коби она хоч трохи звеселіла, то і мені би полекшало! Іде, як у воду опущена! Була здорова, як той луг, а тепер змарііла, що жаль ся, Боже! Як не своя стала... Ой, смутку-ж мій тяжкий! Катерино!

Катерина. Що скажете?

Федір. А що там на сіножати, дитино?

Катерина *(сумна)*. Гаразд, дедику! Робітники звивають ся, як мурашки; одні косять, другі поліг обертають, а треті стожать. Ї в-перед прибігла, щоби для челяди вечерю злагодити. Така робота, що і думок не стає!

Федір *(до себе)*. Добра дитина, моторна і

працьовита; приросла до серця, як рідна... *(До неї:)* Не труди ся, серце; там до роботи є їх нівроку!

Катерина. Ні, дедику! нехай пильнують сіпнокосів! З долу холодком повіяло! Може на завтра слота буде... Раз лише літо буває! *(Задумує ся.)*

Федір. Знов сумна, — до чого то доведе?

Катерина. Ет, дедику! Моему смуткови відай кінця не буде! Хто не мав долі з-малку, той не мати-ме до останку!

Федір. Забудь уже то, дитино! Хто би так розбивав ся? Змарієш, занедужаєш... чи так тобі буде ліпше?

Катерина. Що діяти? Така вже моя доля: зносити лихо до гробної дошки! *(Входить у комнату.)*

Федір. Не казав я, Кифоре? Сумна, як у воду опущена, бідна сирота!

Кифір. Сумує сердешна...

Федір. Вір мені, старий: коли її сумну бачу, то мені гірко аж до розпуки... Все собі думаю: через твого сина она така нещасна! Боже мій милий! Смутку мій гіркий!

4. ЯВА.

(Марійка входить, весела молодиця.)

Марійка. Здоров, Федоре! *(До Кифора:)* Здоров, дедю!

Оба. Здорова була!

Федір. Все весела, Марійко!

Марійка. Чому ні? може свою долю проспівала? Може сумувати так, як ви тут здорові сумуєте? Не мала би-м роботи! Смуток у заку-

ток, я ще молоденька, весела, раденька... Не вернув ще Андрій з полонини?

Федір. Ще ні!

Марійка. Навчу я его жінки слухати! Ціліський тиждень коло маржини, а в суботу щоб хоч завчасу прийшов! Ні, тай ні! Преці я не була така дівка, що старости на поріг, а она хату мете... Я була дівка, як маківка... І тепер мене варта послухати, та що! Кажуть у пословиці: чоловік та жінка, то найліпша спілка! Овва! Що мені за спілка: він у полонині коло маржини, а я саміська дома коло дитини...

Кифір. Мовчи, Маріє; він не знає, де ему голова стоїть! Тепер осінні ботеї збивають, тепер вівиці з бриндзі вийшли і лиш на гусянку доять ся! Може сосуду не стало, може вражий вовк унадив ся, або що? Він без причини не спізнився; не нарікай на него, бо гріх мати-меш!

Марійка. Добре вам, свекре, говорити, а мені без него скучно! Сама, як палець; одні очі плачуть і сьміють ся! Піду в садочок, — сама; піду до сьвітлиці, — сама... А се що мене найшло? У матери собі жила у милому гурті і в розкошах з посестрицями-дружками; знала заговорити, пожартувати: а тепер сиди собі у сьвітлиці і хиба по стїнах бервена рахуй! Казав, що зараня верне, а его і тепер ще нема! Що то за діло?... Мені гірше, як спроті!

Федір. Щоб тебе добра година знала, якої завела! Гадав би хто, що в-правді така нещасна! Ци може у вас вже так, що макогін блудить, бо макітра рядить!

Марійка. Ет, я жартую собі! Така вже з-роду була шутлива і весела! І умираючи засьміюсь! Як Андрій прийде, то побачите, який

мені з него козак-муж; плохий, як заяців зять, — чорт-зна, чому він такого мягкого ангела? Добрий він, нема що казати, але мягкий, як тісто, хоч пиріг з него ліни! А хто стає вівцею, того вовк з'їсть!

Кифір. Може тобі такого треба було, щоби в очи ліз, як оса, і доброго слова ніколи не сказав, лиш лаяв і гримав, аби аж на десяту улицю чути?

Марійка. Де-ж би ви на вашого сінка згідне слово сказали? Єдиначок! Не мали їх стілько, щоб себе дітьми обложити, як дід онучами; тому і думаєте, що він кріля син, ци що за мара! Де-ж там! Ет, дякуйте Богу, що удало ся вам викохати дитину, та у добру годину!

Кифір. Ти на тім так знаєш ся, як Циган на вівцях: котра сива, то і сита!

Федір. Бодай тебе, молоднице! Така з неї, що і камяну гору пересіче! Говорить, як сорока, і мертвого розвеселила би! Такої з-роду не бачив: щось промовить, щось розкаже, а все такої: бодай так не вадило, як не поможе!

Марійка. Щоби-сьте знали! Нераз і мені яковось коло серця, але з лица все весела, з мови все шутлива; цілий сьвіт думав би: ся з лихом ніколи не сніткала ся! Я вже така з-роду; хиба зміню ся, як возьмуть на мари і понесуть до ями... Яка вродила ся, така вдала ся!

Федір. Она все знає: і пости і сьвятих на пальцях! Мені не до того, і крови не дорізавав би ся, рад би вже умерти, але як тебе чую, то лихо щезає...

Марійка. Знаю, знаю все! Знаю навіть і без попа, що в неділю сьвято! *(Сьміх.)* Ви би тут у слезах потопили ся, як-би не прийшла де-

колись до вас Марійка! Як-би она о своїй біді почала, а ви о своїй, то розпадай ся, земле, то утікай у степи і гори! Бог так судив тай конець, а ви хоч дуба ставайте, то не переіначите! Не мала би-м роботи і надію тратити! Що за діло: на лаві лежати і всю біду забути? Се кож-дй потрафить! Але так собі жити: з бідю і лихом бороти ся і в очи сьміяти ся, — ото у мене штука і мудрість, якої ні в дяка, ні в па-ламаря не навчити ся, хоч оба величають ся, що знають, куди зорі ходять, а під носом не бачать!
(Сьміх.)

Федір. Молодиця, як мак, а весела, як луг зелений, бита, тільки зьвїзд з неба не здіймає! Що з неї за баба раз буде! і чорт її обминати-ме!

Марійка. Буде, ци не буде, а знати-ме, де раки зимують!

5. ЯВА.

(Катерина виходить із сьвітлиці, а Андрій вертає з полонини, розуміє ся, замазаний, як чобан.)

Марійка. Диви ся, як ідуть! Скривило ся одно на друге, як середа на п'ятницю! *(До Ан-дрія:)* Чому так з-пізна, мій милий козаче? кра-лику мій замазаний?

Андрій. Не міг скорше!

Марійка. Що не міг? Не казала я тобі, щоби-сь скорше до мене поспішав? Який же ти замурзаний! Може у вуглярі наймив ся? Тьфу! пек мені, що задивила ся на таке діло і ще пі-шла за него! Я хороша, як ягідка, і весела, як ластівка, а він щоб не приснив ся! Твою уроду знайшли відай у болоті коло броду; ні з плечий, ні з очий; ще до того скривив ся і водить очи-ма, як Циган на ярмарку... Бодай тебе!

Андрій. Біда з жінкою, у котрої язик як у лїнивого змолотника цїп: раз по снопу, а другий раз по току... Але твого язика не спинити; меле, меле, як пустий млин; лопотить, як та вода по потоках!

Марійка. Мовчи, мовчи; знаю я, з якого ти тіста книш; знаю, який тебе піп хрестив і яким миром ти мазаний! *(До Катерини:)* А ти, дружечко, чого так скривила ся? Може муха на ніс сіла, чи що́ таке? Чи може тертого хрїну понюхала? Вже знов за Гнатом пустила думками, а він може й не мислить, може на руді миши перевів ся?

Андрій. Що́ з тобою, Маріє? Приступило, чи що́? Нікому спокою не дасть!

Марійка. Прибери ся хайненько у сорочку біленьку, у червоний черес, у мережаний кіптарець, у крисаню з павами, а потім поговоримо! А доти мовчи і пари з уст не пускай! Подиви ся в зеркало і побачиш, чи я против тебе? Цїлий свїт скаже, що ні! Я краля, а ти чобан-вівчар, на три милї бриндзею чути... Як прибриндиш ся, тогди аж на тебе подивлю ся; і як будеш до вподоби, то може з тобою й поговорю! *(До старих:)* А що́? не казала-м, який з него козак? Від жіночого атаманського слова аж у десятий курїнь ховає ся... Але про то все він добрий! Мій любий, мій милий Андрійку! *(Зближає ся до него і гладить кучерики. Потім до Катерини:)* А ти, Катерино, знай, що з тобою не говорити-му, поки веселїйша не станеш! Що́ тобі зі смутку, що́ тобі з жалощів і слїз? Ніщо́, хиба ближше до гробу... Смуток тебе зна, що́ з тобою? Киснеш, як кваша!

Катерина. Добре буяти, коли приступає! Я

не рівняюся з тобою; тобі все іде рукою, а мені як з каменя!

Марійка. Ні, сестричко; знаю я твій біль, вір мені! Але чи ліпше було би, щоб я з тобою сумувала, тобі більше горя додавала? Ні, сестричко, ні, дружечко! Я до вас лиш тому приходжу, щоб вас розважила; тому-ж не гнівайся, не бануй на мене! Я вже з-роду така: щось скажу, щось промовлю, а то все на то, щоби лихо засьміялося!

Катерина. Спасибі, дружечко; мене хіба лиш могила розважить!

Марійка. Як там в тій могилі, ще не знаю; але тут на світі краще веселитися, ніж плакати!

Андрій. Відай у млині не завізно, що тільки мелеш: тири-тири, бабонько, щоби твоє не пропало!

Марійка. Андрійку, може гніваєшся на мене? *(Гладить сго.)* Серце-Андрію! таке ти мій, я без тебе марне пропала би, як цвітка без роси...

Андрій. Та-ж ти такої мелеш, що всіх заморока заняла!

Марійка. То про мене дрімайте, коли воля, я мовчати-му!

Федір. Ні, Марійко, ти ще одна нас розважуєш!

Марійка *(до Андрія).* Чуєш? тепер мовчи! Потраф ти, коли годеи, зі смутку веселість зробити! *(Чути з-далека спів, голос Гната, котрий вертає інвалідом з хрестиком на грудях. Всі наслухають на голос.)*

Гнат *(співає за сценою лише першу строфу):*

З далекої чужиньки

До тебе вертаю,

Ти зелена Буковино,

Мій солодкий краю!
В чужинионьці сумно жити,
Ах, мій милий Боже!
Там тобі в лихий годні
Ніхто не pomoже!

Гори мої лїлїовї,
Моя полонїно,
Де звивав ся я, як пташка,
Малою дитиною, —
Всїх вас, бори і смереки,
Сердечно витаю,
Буковїно золотаю,
Мій гаю, розмаю!

Ви потоки, водоспади,
Кудрява лїщино,
Без вас марне в чужинионьці
Я вянув і гинув!
До вас, до вас я вертаю,
Сироту прийміте,
І без роду і калїку —
Ах, гїркий мій сьвіте!

Кифїр. Нїби знакомий голос, десь его вже чув!

Андрїй. А як жалїбно завїв, аж сум долинов
постелїв ся!

Марїйка. Бїгме, се... се...

Катерина. Се его голос, се его вимова!

Федїр. Тихо, дїти! Він вїдай сюди надхо-
дить! Побачимо, хто то, і потому судити-мемо!

6. ЯВА.

*(Входить Гнат на сцену і співає ще другу
і третю строфу. Мельодрама.)*

Андрїй. Якийсь жовняр-калїка!

Марїйка. Без ноги! се не він!

Андрій. На грудях хрестик має... як-же улискує ся!

Катерина. Се не він... не его твар і око не его... де-ж там! Се якийсь чужий заблудив, ци може через наші гори домів прямує? Ні, се не мій Гнат, не его гнучкий стан; ему з кожної жилки искри летіли... Ні, се не він... Якийсь убогий чужинець; голоден десь і трудний...

Гнат. Вертаю до тебе, моя карпатска Верховино, бідний каліка-сирота, без роду, без при-тулку... Далеко в сьвітї міг остатись на студений чужинї, но серце в-одно казало: вертай туди, у свої гори, де скали високі; потоки глибокі, де сосна і смерека в синє небо зазирають, — туди, де-сь дні молодости прожив! Буковино-ненько, ходив я сьвітом в-шир і в-поперек; бачив не одну красу, не одно чудо, але пари тобі нігде не знайшов! Ти цьвітка з раю, тебе сам Бог у сьвіт посадив! Гори ви мої, лїлїові гори! звивав ся я вами, лїтав, як той сокіл; наслухав, як ваші лїси своїм дивним шумом менї свої таємниці і чудні казки минувшости повідали; ваші потоки своїм чародійним шипотом мене в милий сон засипляли... Буковино-ненько! чому ти така серцю дорогá? Вертаю до тебе, щоб хоч у рідному краю загинути... Буковино-ненько! жаль згадати: при-блудою і заволокою прозвали мене, безчестили і напасть на мене вергнули... на сором і поталу віддали! Терпів я все, хоч у серце колодо то остре терне гіркої судьби! Сам милостивий цар пізнав, що я не опришок, не заволока, — сей хрестик доводом! *(Показує.)* Буковино-ненько! вертаю до тебе, вертаю туди, де перший раз мое серце чарами любови солодило ся, де душа лиш о любій Катеринї снила... Ци жива она? бідна

сирета! Може минула ся з сорому і жалю? а може й о мені забула і подружила ся, бо пронав був сирота Гнат без звістки і чутки.. Катерино-серце! ци жива ти, ци весела? ци може горюєш, слези проливаєш? Промов до мене хоч одно словечко, лекше мені стане! А може вже і не схоче знати жовнира-каліку, без ноги?... Боже мій милий, як мило в ріднім краю! Буковино-ненько! Катерино-серце!

Катерина. Се він, бігме, він! Гнате мій милий, орле мій сизий, доле моя солоденька, розпала ся я за тобою, як риба в неводі!

Гнат. Катерино-серце! ти ще мене не забула, пташко моя дорога! *(Обнимають ся.)*

Всі. Здоров, Гнате!

Гнат. Здоров, товарищу-побратиме! здорові, газди і чесні люди!

Федір. Гаразд, що вернув, мій сину! Ми думали, що ти на віки пронав, десь там марне минув ся! Я борше смерти сподівав ся, як тебе!

Марійка. Гаразд, що вернув ся! За тобою *(показує на Катерину)* не сумувала, ні, — як горлиця убивала ся! *(До Катерини)* Що? може неправда? Дивись, почервоніла, як мак! Преці сказано: хто любить ревне, жаліє певне! *(До Гната)* Так, так, розбивала ся за тобою і сьвіта не бачила... боле, що прийшов... по ворожках ходила, і у тої баби була, що аж сїм миль за пеклом... Боле, що прийшов! Могла минути ся... *(До Федора)* Се лік на єї хоробу; дивись, і з лица румяна і очий з него не зведе... Може брешу, Катерино?

Катерина. Знов приступило! По тій стежці ходить, де лиш сьміх ся родить!

Гнат. Марійко, ти все така весела і жар-

тівлива? Яка-ж гарна з тебе молодиця! З ким подружилась?

Марійка. Ждала-м на тебе, моє серденько, і не могла діждатись, як тої гречаної паски! Скортіла біда отсего красивого взяти! (*Показує на Андрія.*) Правда, пане вояк, чепурний, рябенький, гарнійший від тих Таліянів? Він угадує сьвята, як вже минули!

Гнат. Бодай здорова була!

Марійка. Говори! ніби я не знаю, що голубець гукає, собі пари шукає... Незабаром переконаєш ся, що муж та жона — то одна сотона! Чорт аж сїм пар постолів стоптав, поки нас до купи зібрав! Завернім на друге! А ци богато там Таліянів, пане вояк, забили? Ци може лиш пятами до них кивали? Коли так, то було мого Андрійка туди взяти! Від него були би втікали ті вражі Таліяни, як від кропила лущипірекі діти... Подивись, як виглядає! Не приснив би ся! Бог сьвятий з нами, як сотона! Бігме, за болотника мали би єго; а сей і ладану не боїть ся! (*Сьміє.*)

Гнат. Бодай ти здорова була! Не думав я нині сьміяти ся... Так мені сумно, дуже сумно було, але від тої мови і мертвий встав би і зареготав би ся!

Марійка. Звернув і ти з дороги! Скажи мені, любчику, а Таліянки такі жінки, як і ми, ци иначі? Старий Тома — знай, і він був раз жовняр собі, — десь там розказував, що они по два роти мають; як зачнуть на чоловіків кричати і гукати, то хорони Боже; думаєш, що два вітрові млини мелють; а їх мова, — преч би казало ся! — якась така, як-би галушки їли! (*Сьміє.*)

Федір. На жарти найде ся і инший час!

Марійка. Поки є люди, поти і жарту буде!
Лучше може, щоби гріла зуба на сонці!

Федір. Правда, дитино, але нас важнійша справа чекає! Ходіть сюди, діти *(до Катерини і Гната)*, і послухайте, що вам старий Федір скаже! *(Сідас.)* Стань тут, Катерино, і ти, Гнате, а ви *(до других)* будьте єввідомі, що говорити-му!

Марійка *(до себе)*. Се по моему! се весілем пахне! Чую вже кнши з бриндзею і студенець з чісничком! Чую вже, як гуцулки грають! Виджу вже, як легіні топірчиками мечуть і як я собі гуляю, але з самими молодцями, а не з тим *(показує на Андрія)*, тільки з гарнійшими...

Федір. Провинив мій син Семен, насунув на тебе, мій Гнате, сорому і напасті; упхав тебе у біду, та конаючи до всего признав ся!

Гнат. Що? Семен минув ся?

Федір. Давно вже, дитино! Марне минув ся, бодай не згадувати! Странний кінець мав! Збавила єго з сєго євіта покритка Анниця, знаєш, та, що з ума зійшла!

Гнат. Знаю, та яким способом?

Федір. Бідко-ж моя солоня! Чого-ж я дїждав ся на старі дні! Звів бідну Анницю, — ти був ще у селі, — а потім не хотїв о ній нічого чути і знати; бідна нидїла-сохла, поки з ума не зійшла, нудила своїм євітом, поки з ним разом не загїбла... Два роки тому... дєсь перед Покровою було — бачила она єго, як на вівчареву полонину поспішав... Знаєш, він бісив ся за вражою дичю і то завзяте довело єго до смерти... — Так она вперед і побїгла, роздобула Бог-зна' звідкіля топір, перетила кладку, знаєш, ту, що через ті дві скали веде, але так, що і купи тримала ся і тонка була, гей-би гонта, а сама за смєреку

сховала ся. Семен не знав нічого і ступив на кладку; она під ним потала, а він полетів, як у пекло, у бездонну пропасть!

Гнат. Боже милостивий!

Федір. За хвилию бовтнулась і она з дитиною на руках із скали в діл і так з ним звінчала ся. Ёго ще живого до дому занесли, а она і дитина від-разу загибли; порозбивали ся так, що і спізнати не мож було. Недовго жив Семен, а у вечір Богу душу дав. Все він мені покайним серцем відкрив. Лучше було би, щоб я того був не чув! Просив він мене, щоби я тобі і Катерині за все зло, що вам наробив, за всю кривду добром нагородив. Що-м міг, все-м учинив, щоб лише ёго душі полекшало! Приймив-ем Катерину за свою дитину, та она, хоч всего мала достатком, за тобою сумувала і ниділа; бо що з тобою стало ся, о тім і чутки не було; ти пропав, як у море потав! Слава Господеви, що-сь назад вернув! Хочу все залагодити, а то все за провину мого сина! Коли ти Катерину все кохаєш, то поберіть ся, дітоньки; я вас благословлю, вам рідним батьком буду і все, що маю, передаю!

Гнат. Який ти добрий! І рідний отець сего не зробить! Не знаю, може Катерина мене не схоче; я жовняр-каліка, а она тепер маєтна дівка, найде собі гарнійшого!

Федір. Що на се скажеш, Катерино?

Катерина. Нема в світі гарнійшого від тебе, мій милий Гнате!

Марійка. Благословіть їх тай гайда під вінець, тай всему кінець! Таке їх аж нетерплячка збирає! Довга говірка, а кінець все оден... Чепурять ся, ніби молоденькі, як ягнята у Петрівку!

Федір. Ходіть, діти, най вас поблагословлю!

Катерина і Гнат (*ідуть до Федора*). Нехай тобі Бог нагородить за доброту здоровлем, довгим віком і царством небесним і всім, чого собі лиш у Бога просиш!

Федір (*кладе руки*). Благослови вас, Боже, діточки мої! Весь мій добиток вам передаю! Я знаю, що старого доглянете; а коли старі кости спочинуть, то як рідні діти по обряду спрячете і у головах хрест положите... Боже милостивий, Боже правий, легко, дуже легко мені на душі стало! Благослови сих діточок, прости всі беззаконія мому синові! Жийте, діточки, в згоді і любови, і не забувайте на Господа; бо без Него нема на світі ні долі, ні щастя! Господь вас благослови!

Марійка. А за три неділі весіле! Ото-ж заведе ся! Хата обертнем ходити-ме, а я своє співати-му:

Ой гук, мати, гук!
Гуцула кохаю,
Як не бачу в день хоч раз,
З жалю умираю!
Гуцул, чобан і стрілець
Має кріс і топорець!

Хор (*посторяє*):

{	Ой жур, мати, жур!
	Ліпший Гуцул, ніж Мазур!
	Гей ти, Катре, під вінець,
	Щоби всему був кінець!

(*Завіса спадає.*)

В Чернівцях 24. мая 1875.

УБОГА МАРТА.

НАРОДНА МЕЛЬОДРАМА В ЧОТИРОХ АКТАХ.

О С О Б И :

Отець Тодосій, молодий сьвященик.

Софроній Хандиба, старий дяк.

Проць Заруба, маючий Гуцул, вдовець, злий чоловік.

Ірина, дочка его.

Петро, его 9-літний син.

Олекса, бідний Гуцул, боднар.

Марта, вихованка его.

Петро
Стефан } братя, легіні-Гуцули із сусідного села.

Настя, стара, ніби дурна жінка.

Сруль Пявка, коршмар.

Діди, баби, Гуцули, легіні, дівчата і и.

Діє ся на селі в горах Карпатах.

І. А К Т.

(Перед коршмою. Люди, легіні, дівчата, Марта, дяк, Ірина, Петро, Стефан, Хандиба, Сруль, Циган зі скришкою.)

І. ЯВА.

(Старі Гуцули і легіні співають розпустну пісню. З боку стоять без участі Марта, Ірина, Петро і Стефан.)

Гей! гей! На горбочку
Їхав дїтько в черепочку,
А ми его привитали
І шапки всі поскидали!
Дяк азбуку му читав,
Жид горівки наливав,
Низько кланялись з гори
Всі дівчата і баби.
Він лиш хвостиком махав
І поклони всі приймав!

»Ой, ви, добрі люди,
Всім тепер гаразд лиш буде!
Горівонька, чимериця
Заливайків всіх сестриця!
Скорше люди до чопа,
Нїж до церкви, до попа:
Бо сивухи в сьвітї треба,
Не так церкви, не так неба!
Так людий чорт научав
І лиш хвостиком махав!

»Як горівку пити будем,
Нужди, голоду ся збудем!
Там здорова все гортанка,
Де повнецька фляшка-склянка,

Де сивуху люди шють,
Там і з голоду не мруть;
Там щезає вся біда
І панує спів, гульня!
Так людий чорт научав
І з утіхи дуба став!

Сруль (*звиваючись з горівкою*). Of mane mi-
nes, a woile думки!

Баба. Налий-но, Срулю, сивухи-нежурниці,
червака заморити!

Сруль. Ну-ну, зараз, мої гзди-фрунтані!

Баба. Ластить ся пявка!

Дід. Як собака!

Баба. Випашена пявка...

Дід. Людський паук, він всіх замотує!

Сруль. Hörste! meschigene!

Дід. Гей! гей! гіркий наш тривок!

Дяк. Господи помилуй! Так, так! Я старий
дяк, Софроній Хандиба, а ще такого не запам'ятав!

Баба. Та й я ні! А ми ровесники! Здоров,
дяче! (*Ще до него*) Пиймо тут, бо у небі не да-
дуть!

Дяк. Здорова, стара! Господи помилуй! На
царі — як повідають — то з кори й качанів
паланиці печуть; саранча все до пня згризла,
а люди під плотом мруть! Крайна біда!

Баба (*дає ему чарку*). Не говори, журливий
дяче, що в коршмі не годить ся! Калатни собі
тай мовчи! Як-би не та сивуха, то понав би чо-
ловік у біду по самі уха! Хоч біда, то гоц!

Дяк. Бриклива баба!

Баба (*не до другого*). Чарочко моя круглень-
ка, люблю тя, що-сь повненька! (*Сьміх*) Здоров,
бадіко! (*По часі*) Не досить біда голову точить,

ще наслав нам владика якогось молодого отчика, якогось перевченого мудрагейлика!

Дяк. Господи помилуй! аж крутить ся... Грань і жар...

Баба. Лиш одні глаголи читає: »Кайте ся, люди!«

Дяк (*продовжаючи*). »Стережіть ся тої вражої сивухи, она ваша згуба, она вас до старечої торби допровадить, до лиха доведе!«

Баба. Добре говорити, коли має всего й вареного й печеного!

Дід. Він і воду пити заборонить!

Дяк. А зі школою неслихане заводить! Господи помилуй! (*Нюхає табаки з різка, а баба з ним.*) Я, моспаненьку, старий дяк, Софроній Хандиба, але таке не до витримання, кажу вам...

Дід. До чого нам тої мари? Она чортови на корпість!

Олекса. Не гніви Бога, наука дар божий...

Дід. Що мені за мудрий Соломон!

Баба. Не вчили ся наші батьки, й ми обійдем ся!

Дід. Шкода заходу!

Дяк. Ми своїм, не жиченим розумом жити уміємо!

Баба. Нехай вчить, коли вподоба, свою дітвору, а до нас зась!

Дід. Дітвора коло превражої азбуки,

Баба. — а маржину нехай кат-ма,

Дід. — нехай вовк дре!

Баба. Пусте єго взяло ся!

Дід. По-що нам журитись? Утни-по, стара, враз із дяком такої, знаєш, що аж у пятах відбиває ся!

Дяк. Господи помилуй! Затигнумо на де-

вятий глас і дванайцяту одміну-подобіє, на fa-
sol-li і біб...

Баба. Добре, мій жениху! Дай-но тої мар-
котки...

Дяк. З радої душі, кумко-любко, моя го-
лубко! *(Дає їй табаки.)*

Баба. На-що́ нам школи,
Школи — га? пчхе! *(Пчхас.)*
Коли в нас коршма,
Коршмонька є?
В коршмі рядами
Сторчать фляшки,
Сруль нам горівки
На борг дає!

Хор. { Наша школа із книжками —
Шинк жидівський із флянками,
Сруль то учитель наш!

Дяк. Ой горілице
Мила — га! пчхе!
Серце для тебе
Дяківське бе!
Я можу жити
І без попа,
Марно загиб би
Я без чопа!

Хор. { Мученице, чарівнице,
Благовонна горілице,
Господи помилуй нас!

Баба. На-що́ нам дробу,
Дробу — га! пчхе!
Як є горівка,
Нема біди!
Вівці, корови
Кормити тра,

Поле не родить,
Вічна жура!
Хор. { То-ж до жида із полями,
З полонинов, з овечками,
Він наш правдивий спас!

2. ЯВА.

(Проць входить. багато природїтий, у навах і ретязях, з топірцем у руках. гордо ступаючи.)

Проць. Здорові були!

Всі. Здоров, Процю!

Дяк. Отсе у мене чоловіга, моспаненьку!

Проць. Веселі, бачу; гаразд діє ся? (До себе) Церков горить, а старіє руки гріють! Тішать ся нуждою небожата, як Жид пархами!

Сруль. Hörste!

Проць. Ет, гріховоди, голопятники, нероби — тільки коротають вік!

Дід. От зійшли ся лихо забути...

Проць (до себе). Темний хам! Єму хоч злидні, то все кожда коза у золоті! Мочиморди вибрикують собі! (До них) Прогнівили Бога, кругом голод і загибіль!

Дід. Єго корову і вовк пізнає!

Баба. Крізь пальці єму тече!

Дід. Над єго тисячами паук кросна розклав!

Баба. В него рано лен беруть, а у вечір сорочка шита... Але він з тих, що не говів, а проскуру з'їв!

Проць. Мовчи, задушлива неумнице! Статкувати тра!

Дід. Думає, що кождий такий, як він... Та-ж єму щастє до пяти приросло!

Баба. У него капуста все у головки складає ся,

Дід. — а дійниця ще не текла...

Баба (до діда). А щó з него за добрітка!
Покійницю кулаками заморив!

Проць (побачивши Петра й Марту, до себе).
І Петро тут і она! Заморю вас, відхоче ся вам
любощів і женихана! Пожди, гордовита куколко!
Я, дукар Проць, до неї з боярами-старостами, а
она, стариця, против мене з макогоном! Виполю,
викореню вас, як той пустий, нікому нездалий
бурян!

Дяк. Дивись! женпти ся забаг!

Баба. Сей десять молодих за пояе заткне,
ему сто дівчат...

Проць (до дочки Ірини). Ти тут, Ірино?

Ірина (котра через цілий час розмовляла зі
Стефаном). Тут, дедичку! Прийшла трохи сьвіта
побачити!

Проць. А двір на кого зіставила?

Ірина. На Бога й на слуги...

Проць (до Марти). Здорова, Марто!

Марта. Простибіг за добре слово!

Проць. А щó, зазулиста панночко, не буде
з нашого тіста короваю?

Марта. Хиба на тім сьвітї! Ще не зацвила
пшениця на наш колач!

Проць. Не коцофань ся, злотопірочко, мя-
точко пахуча! За куцохвоста ще (сьміх), джун-
джурить ся, як той трухан!

Марта. Процю! не чіпай чести!

Проць. Ет, боднарівна, вихованка боднаря
Олекси, бач, богача на рубці! (Сьміх.)

Олекса (до себе). Межи людьми безчестить!
Напасть на гладкій дорозї!

Проць. Кралівна на лати!

Марта. Процю!

Ірина. Не лютуй так, дедику, она моя щира дружечка, она...

Проць. Не тикай носа, бо... *(До Марти)*
Пожди ді! не хотіла-сь мого добра...

Марта. Ні! греблю ним гати!

Проць *(до себе)*. Козир-дівка! гм! Нема що казати, але уперта, поровиета! Пожди, змякнеш, як та шкіра у гарбара, і кожитись-мені як она на жару... *(До Петра, ніби легінів питає ся)* Що-то за лицар у кучерях, хльо?

Легінь. Петро Дарійчук із сусідного села...

Проць. Гнучкий, як батіг з клоча!

Легінь. Влізла ложка межі полонники...
(Сьміх.)

Проць. Дукаря Дарійчука! Ага, той добре обшив ся, викопав на Івана котел гроший, — так повідають!

Легінь. Тут наш готар, зась їм тут носа тикати!

Проць. Пелехи, як грива! Гарний гайдей з него! *(Сьміх.)*

Петро. Тобі до мене зась, як не хоч...

Марта. Процю, з огнем граєш!

Петро. Дивись, бо трафить сук на сук!

Проць *(до себе)*. І оно рипає ся? Їдкий, як дим, як зола... Але не таку я вже сосну підтяв! Пожди, чортів накоренку!

Петро. Мовчи, бо зараз потилицю нагрію!

Марта. Як оса в очи лізе...

Проць *(підносить топорець)*. Мовчи, пустоцьвіте, бо такого паруна дам, що... Ова! що ми за слава! Дарійчук і боднарівна!

Петро *(підносить топорець)*. І у мене топорець...

Стефан *(також)*. І у мене...

Сруль (*гладить ся по животі*). Два гоїс і баталіє готови...

Проць (*до лезинів*). Гей-же, хльо'! Ото-ж файно сусідні легіні у вашу капусту лізуть! Найкрасшим дівчатам тумана пускають, а ви сидите і руки у подолках грієте!

Марта (*до Проця*). Щоб тебе аж за Сторонець завіяло! (*Люди боронять.*)

Проць (*до Петра*). Навчу тя, неся паро, Диви на него, якої завів!

Легіні (*галас, буча*). Гей, хльо'! викурімо лисиці з дупла! (*Бють фляшки, столи і и.*)

Сруль. Ach, weih mir! Тихо, meschigene ваші Gojes! Суре, Суре!

3. ЯВА.

(*Входить отець Тодосій. Бійка, одні боронять, другі курять і не уважають на особу сьєященника, окріч Петра, Стефана, Марти й Ірини, котрі сму руку цїлуют.*)

Тодосій. Мир вам, людоньки!

Баба (*до дяка*). Іди, роби »прийдіте-поклонім ся!«

Дяк. Твое першєньство!

Тодосій. Що тут за крик, що за галас? що за гулянка й головництво?

Проць. Срулю, тої нерозведеної!

Сруль. Великий гонор, єгомость! (*Дас сму горівки.*) А sude, лотровани горівки!

Тодосій. Не привик до неї!

Сруль (*до себе*). Hörste! (*До него*) Єгомость не знають, півроки ему, як собі гірський люд чемно проживає!

Тодосій. Не ладно...

Проць. Звольте, отчику!

Тодосій. Горівка се ворог, що осквернює душу й тіло! Она нікого до добра не довела! Она мастки знищила, дїтий осиротила, чоловіка з жінкою роз'єднала, она не-одного вже у темницю посадила!

Сруль. Все про хрін і редьки-с...

Тодосій. Яка причина вашої суперечки?

Проць. Вмішали ся Дарійчуки у наше товариство!

Петро. От ішли-м, сьвітлий отчику, до маржини на нашу полонину і сперли ся тут, зобачивши людей, а він нас межі людьми так безчестив, що...

Стефан. Нас гидким циганьским накорінком прозвав, так нас зневажив, що сором повідати!

Петро. Що ми з сорому під землю...

Тодосій *(до Проця)*. Які ви незгідливі! Не росте у лісі смерека коло ялиці?

Люди. Та де-ж ні!

Тодосій. Не здіймає ся кожде дерево гори до неба?

Люди. Таже так! Правда!

Тодосій. Зневажає одно друге? Кривдить одно друге?

Люди. Ні!

Тодосій. Оттак належить ся, щоб і всі люди у згоді жили! Ми всі діти небесного Отця, тому-ж повинні як братя любити ся!

Оден. Правда, сьвітлий отчику!

Тодосій. Нас всіх оден Бог сотворив! Що оден тут родив ся, а другий там, оден такі, а другий інші обичаї має, то не дивниця! Предсеї і в лісі не кожде дерево однакове: на смереці фоя, на

клинці лист, на березі біла, гладка кора, а на сосні чорна, рапава.

Оден. Правда!

Тодосій. Отже всі ми між собою братя, діти одного отця! Любім ся, віддалімо з сердець наших всю ненависть, а Господь...

4. ЯВА.

(Вбігає дурна Настя, за нею біжать люди.)

Настя. Ух! ух! соломяний дух! Гонять ся, як гончі за звірюкою!

Люди. Не улетиш від нас, відьмо коцава!

Настя *(бачить Проця).* Ух! ух! соломяний дух! *(Показує на него)* І яструб тут? Соколику мій солоденький! *(Хоче его обнимати.)*

Проць *(тручає її).* Щезай! Она, отчику, такого лиха на нас навернула!

Всі. Відьма, знахорка, баба рыба...

Перший голос. Ні дощу!

Другий голос. Ні хліба!

Третій голос. Всюди голод і недуга!

Проць. Она від коров скором відбирає; куди хоче, град і тучу насилає!

Перший голос. Воскарка, віщунка одна!

Другий голос. Зерном ворожить, з пасем читає на усі Цигани!

Третій голос. У зьвіздах смотрить!

Перший голос. Від уроків знає!

Другий голос. Она на вінику і на лопаті, —

Третій голос. — або на цапку, як той лилик, літає, —

Перший голос. — там, де відьми східку мають!

Проць. Гей-же, братики, до Черемоша з нею!

Не ме більше світом баламутити! (*Хочуть її хватати, она чіпас ся ряси священика.*)

Настя. Хи! хи! хи! Давно там на віки скупати ся хотіла, та Бог ще держить на... на...

Проць. Беріть непевну!

Тодосій. Спамятайте ся, добрі люди! Де-ж годна нещасна жінка доц сперти? град насилати? Божий гнів вас карає, ваші беззаконства й забобони, а не...

Перший голос. Се не першинка!

Дяк. Таке запам'ятав я, дяк Софроній Хандиба, Господи помилуй!

Другий голос. Як скупали у Черемоші Циганку Маріюру,

Проць. — то зараз дощик так люнув, як з коновки! Гей-же, братики, до неї!

Тодосій. Опамятайте ся, добрі люди! Не гнівіть Господа! (*До Насті*) Іди собі з Богом, Насте!

Настя. Прости-біг, отчику! Іду! іду! На полонині мій супокій! Гори й скали, то моя дружина, а люди... люди -- то тверда кремениця! (*Відходить.*) О люди! люди! хи! хи! хи!

5. ЯВА.

(*Ті самі, без Насті.*)

Проць. Не улетиш наших рук! Нині, як риба слизка, а завтра...

Тодосій. Не думав я, Процю, що ти такий незгідливий, такий завзятий! Тобі припадало би других научати, а не... На камінь упало слово боже!

Голоси. Гм! дивись!

Тодосій. Не довго я, мої любі парафіяне-газди, тут межі вами проживаю! Поволи пізнав

я ваші гидкі обичаї, переконав ся, що тут другий Вавилон, друга Содом а й Гомора.

Олекса. Ой, бігме, сьвята правда!

Баба. Все з одного мішка...

Тодосій. Тут такі поведінки, що сором цілому селу! Аж несказаний жаль побирає! Де ваші маєтки? полонини, ґрунта, сьвята земля? Де розкішна худібка? Все без розсудку, за безцін потратили, все з водою поплило, у морі утонуло! По банках по шию задовжили ся, а Жиди небавком і шкуру злушлять! Вибачайте ж тепер! Заунали на дусї й на тілі, на ні-на-щó зійшли! Голі й босі сьвітом нудите і морите ум тою клятою брагою-сивухою, тим броварским смродом!

Баба. Де-ж она клята? де-ж она смердить?!

Дяк. Она пахуча, она животворна!

Тодосій. Забобонп, байдужність, беззаконство, блуд, темнота, розпуста, пиянство й недбальство — се ваша неволя, ваша болячка і рана. Їх згоїти се моя сьвята задача! Ходіть, люди, у дім божий, посилайте діточки до школи, відречіть ся тої парухи, статкуйте, залишіть ночами за кордон ходити, за ланев скелями з кресом лазити, а побачите, що добробит і гаразд назад вернуть до вас, з біди й лиха слід западе ся і вас всіх Господь поблагословить!

Олекса. Бог-да-прости, сьвітлий отчику!

Баба (до себе). Як не поможе, так не повадить!

Олекса. Отчик так говорить, що кожде слово до рани прикладай...

Проць. Щó з того? Темний люд! хам хамом!

Тодосій. Кайте ся, людоньки! Божа благодать вас не опустить! Бувайте здорові! (Відхо-

дить, а з ним Петро, Стісфан, Ірина, Марта і
Проць.)

Олекса. Щасливо, сьвітлий отчику!

6. ЯВА.

(Ті самі без Тодосія і тих, що відійшли.)

Баба (до Олекси). Попівський підлизун!

Олекса. Мовчи, гріхороднице стара!

Сруль. Ще молоде гоische піп!

Баба. Утни-но, Хандибо, по свому!

Дід. Нехай лихо скаче!

Баба. Я тобі після Єрмолоя так втором за-
тягну, що... (Сьміх.)

Дяк. Про мене...

Хор. { Папе дяче, на! зволяй
І нам пісню заспівай!
Ой ци рак, ци риба,
А наш дяк Хандиба,
Ой ци риба, ой ци рак,
А Хандиба все наш дяк,
Наш дурак, неборак,
А Хандиба все наш дяк!

Хандиба (сам).

Я з псалтирі все забув,
Бо той цар Давид,
Хоч псалтир писати знав,
Що чинив, то встид!
Він горівки, бач, не пив,
Ані вишняку,
До серденька не тулив
Діву молоду!

Всі.

Ой ци риба, ой ци рак,
А Хандиба мудрий, славний даскал, дяк!

Хор. Пане дяче і т. д., як перше.

Хандиба (*сам*).

Єрмолой я не забув:
Там вісім гласів;
На хрестинах вісім пю,
Як курицю з'їв;
А у свахи і куми
Як рибку дадуть,
То бігме без двацять двох
Келіхів ся пють!

Всі.

Ой ци риба, ой ци рак,
А Хандиба мудрий, славний даскал, дяк!

Хор. Пане дяче і т. д., як перше.

Хандиба (*сам*).

Як загляну в часослов,
Боже мій сьвятий,
То горівку я готов
Пити, як той змій!
І табаки нюхаю (*нюхає*),
Кумко-любко, так,
Бо Хандиба я собі
Мудрий, славний дяк!

Всі. Ой ци риба і т. д.

Баба. Подай-но маркотки!

Дяк (*дає табаки*). Прошу! (*Обос нюхають.*)

Баба і Дяк. Здоров! Здоров!

Баба. Піп серце засмутив, а Хандиба розвеселив, старий фіґляр!

Дід. Гей-би мене на сто коний посадив!

Баба. Що піп говорив, полетіло і на вербу сіло! Ет, блекоти обів ся...

Дід. Пустий млин... він і крізь дошку бачить, коли діра в ній...

Олекса (*до себе*). Шкода зерна на суху рілю...

Дяк. Я не сьогоднішній, моспаненьку! Софроній Хандиба нераз на вечірні був, нераз у кадило дув! Покійний отчик — най царствує — лепский чоловік собі були, за пан-брат з нами жили, з нами не одну чарочку зволили, нераз собі й гуцулки або сомка утяли... Тепер розумнійше яйце від курки, все дном обернуло ся! До попаді не пристунай, — каже, що з-далека горівкою і часником воляєш!

Баба. Бігме, правда! Покійниці-добродзійка, пані-матка — дай Боже, щоб земля їй пером — так нас честувала, що аж га! Було, як пряжу принесем, то вже й пражена з медом на столі й книшник з маком!

Дяк. Горівки не пий!

Баба. До школи ходи...

Дяк. Празників, хрестин — —

Баба. — весіль, похоронів —

Дяк. — не справляй! Таже се, Господи помилуй, як-би судний день настав!

Баба. Ет, піп попом! Люди плачуть, а він співає... Дяче, ликнемо собі тої шматерки! *(Сруль дає, наливає.)*

Баба *(до дяка).* Будьте здорові! у вас чорні брови!

Дяк. Бодай ті пани жили, щоб ґуральні ставили!

Баба. Як-би не та сивуха, то загинув би чоловік, як муха!

Дяк *(зволяє і гикає).*

Баба. Згадала крива баба-яга, каправа Солоха! *(Сьміх.)* Гей, хльо'! Гей-же, ді'! не сором так пусто сидіти? Погуляймо собі на всі заставки! *(Пляше в руки.)*

Так, так, молодята,
До горлиці, голубята!
Ой ти батьку-арендарю,
Дайже-но горівки,
Бо у мене, у старої,
Очи як у дівки.
Ними я причарувала
Дячка молодого:
Бач, Хандибу горбатого,
Кривого, сліпого.
Гоп-цук, моя нене!
Люблю дячка, дячок мене!

Перший легінь. Гей-же, хльо'! по нашому,
по гуцульски!

Другий легінь. Варімо з пістолет! брєнімо
топірцями, щоби скалами лунало! (*Стріляють і
вимажують топірцями.*)

Баба. Гоп-цук, моя нене!

Люблю дячка, дячок мене! (*Бере дяка
за руки, молодята також.*)

Сруль (*плече в руки*). Ну! ну! гіф! гіф! гіф!

Оден. Гей, орлику-соколику,

Сьвітами літаєш,
Правда, що над Буковину
Ти краю не знаєш?
В Буковині легіники,
Як смеріч високі,
А дівчата довгокосі,
Гнучкі, чорноокі.

Хор. { Гей, цок! топірцями,
Легінику-брате,
Бо лиш в Буковині знають
Гуцулки гуляти!

Оден. Як-то наша Черногора
І наші Карпати,

Гір таких відай сьвітами
Бігме не видати!
А Черемош срібний, бистрий
Як гремить у скали,
Ти гадаеш, що співають
Русалоньки в дали!

Хор. Гей, цок! і т. д., як перше.

Оден. В нас чобан в тримбіту грає
Там на полонині,
Легінь тужить на флюярі
Там десь у долині!
В нас дівчата як вберуть ся
У черчики, пави,
То серденько аж сьмієть-ся
Від такої слави!

Всі. Ой, цок! і т. д., як перше.

(Завіса спадає.)

ІІ. А К Т.

(Перед хатою боднаря Олекси лежать бербенці, бочки, діжки, тримбіта, домовина, колиска, знаряд боднарський і и. Скрипка висить на клинку.)

І. ЯВА.

Марта *(сама, пряде й співає):*

Пливе качка по Дунаю, —
Що робити, я не знаю.
Тяжко в сьвітї бідній жити,
Волїла би-м ся втопити.
Гей, Боже добротливий!
Яка-же я нещаслива!

Гей зазуле, зазуленько, —
Ой боліє ми серденько.
Ти куєш в зеленім гаю,
А я з жалю умираю.
Гей, Боже! і т. д., як перше.

Я нещасна сиротою,
Умиваю ся сльозою.
Ци я щастя, ци я долі
Не зазнаю вже ніколи?
Гей, Боже! і т. д., як перше.

Щоб ніхто сиротою не остав ся! Ані щастя, ані долі! Для сироти й сонце не так гріє, і місяць не так сьвітить, і зорі не так сяють, як другим щасливим людям! Навіть сирітске серце любити не сьміє! Полюбила хлопця на своє лихо! У мій сьвітлий рай щезник пре ся, той відливий напасник, дукар Проць Заруба. Боже мій, Боже! не допусти, щоби бідна сирота пропала, у гріховій безодні марне утонула!

2. ЯВА.

(Входить Олекса з обручами.)

Олекса *(кашляє)*. Кху! кху! О старости, не-радости! *(Кидав оберемок.)* Обручі аж спнці на-давили!

Марта. По-щоб, дедику, розпадаєш ся? Сей кужіль *(показує)*, сї руки не дадуть нам загинути!

Олекса. Добре знаєш, дитино, що стара то-рік загигла; тра було таку добру душу по обряду поховати! Доси застряг у довг! *(Показує по шю.)* Шибая собою, як та мурашка, та годі! А той Проць і кожу зняв би!

Марта. Лучше було у Жйда жичити...

Олекса. Та коли сам набивав ся!

Марта. Не журись, Бог нас не оставить!

Олекса. Таже так...

Марта. Ватра вже палає, тра щось на обідець зладити! (*Відходить.*)

3. ЯВА.

Олекса (*сам. Сідає на вісьного коня і струже обручі.*)

Не був я все такий бідолаха, як тепер! Гнучкий, кріпкий, що шукай! Як був наш ясний цар на Буковині у перший раз, то я з Гуцулами їздив верхівцями против него на зустріч. Він аж зрадів, як нас зобачив; літали-м перед ним, як орли-соколики! Кедрову браму, що у Мамаївцях Джурджован для царя збив, я як керманич Черемошом гонив. Гарні-то плоти-дараби були, гладко тесані і чічками писані, бач, як для царя! Під Сокільським, де не-одна дараба розбивала ся, я як той сокіл пролітав... Була раз і в сих костях сила, а тепер від вітру валю ся!

Гей, гей! милий Боже!

Муч ся, муч ся ти, небоже!

Я збиваю з сосни,

З кедрини, ялиці,

Мов панни, ті гладкі,

Файні бербениці. (*Показує.*)

Все на масло, вурду, бриндзю,

Гусянку, — весь скором;

До чого я рук доложу,

Дивитись не сором...

Все уточу: ракву, плоску,

І Бог-зна' що, брате;

Із явора я умію

Хрест сьвятий встругати.

Хоч я боднар у селї,
Глузди маю в голові...
Цук!...

Гей! гей! милий Боже!
Муч ся, муч ся ти, небоже!
Я, бігме, не боднар,
Як мя прозивають,
Я і другі речі
Устругати знаю. (*Показує тримбіту.*)
Із берези я тримбіту
Умію зсувати,
Що аж любо в полонні
На ній вигравати.
Як чобан в ню вечерами
Жалібно заграє,
То дівчина, мов горлиця,
Д' нему прилітає...
Хоч я боднар і т. д., як перше.

Гей! гей! милий Боже!
Муч ся, муч ся ти, небоже!
З тисини устружу
Хорошу барівку,
Владиці не сором
З неї пити горівку.
А як втешу домовину,
То, мій милий брате,
Так там любо, так там мило
Довгий сон дримати,
Що ніколи ти збудитись,
Братку, не схочеш,
Бо мов скеля придавила
Твої ясні очи...
Хоч я боднар і т. д., як перше.

Стара торік загибла... Остав ся я з вихованкою Мартою, з бідою боротись. Вісімнацять рочків буде на саму Богородицю, як нам хтось бідне дитячко-немовлятко підкинув. І то від Бога було. Як-би не то дівча, давно б на лаві простяг ся... Она, як рідна, до серця приросла; лиш... лиш уперта, золоте щасте від себе відвертає... (*Хоче бардицею рубати, она тупа*) Гей, гидко Циган насталив; затупила ся, тра виточити! (*Відходить бардицю острити.*)

4. ЯВА.

(*Входить Сруль, у руках роги з оленя і повісма, у бесагах вовна і и.*)

Ich bin a woiler, woiler Jüd!
А арендатор, а припинатор!
Як до мене загостять
Richan Gojes, то я рад!
Бо приходить сьвіже гріш
За смрід, браги, не за шліж...
Брень, брень, брень, дзень, дзень, дзень,
Все в мошенки сьвіже гріш,
За паскудстви, чемерици,
Не за добре шліж, шліж, шліж!

Ich bin a woiler, woiler Jüd!
А арендатор, а припинатор!
Моє Рпфки, Адонай,
То газдине, хаме, знай!
В шовк на шабаш ся вбере,
В тижни з хама шкіру дре...
Брень, брень і т. д., як перше.

Ich bin a woiler, woiler Jüd!
А арендатор, а припинатор!

У бесагах полотно,
У коморі все добро.
Бички-с маю десять пар,
Полонину і чагар...
Брень-брень і т. д., як перше.

Ich bin a woiler, woiler Jüd!
А арендатор, а припинатор!
Я не винен, гої самий
Винен, бо як віл дурний —
Він сивусі ся продав,
Бички-с, хату прогуляв...
Брень-брень і т. д., як перше.

Де-ж поділо ся старе Олекса? Казало мені
вчера Проць, що як удасть ся за него Марти
засватати, то Срулеви мошенку добре потрясе!
Попробую, може буде а woiles Geschäft!

5. ЯВА.

(Входить Олекса з бардою.)

Сруль. Шулим-лехом, пане боднар!

Олекса. Куди, Жиде Пявко?

Сруль. З горішни кут; Іван Дранки за
бромф винно було...

Олекса. Шкода патнок!

Сруль. Де шкода? Хоч у него нічо не ви-
дерло, то все випитало я ему у других а ерес
Нафег, орибки-с, а тref пстружків, а ріжок з оле-
ня, руно вовниці і киту повісем для мое Рифки!

Олекса. Ти й з огню видреш!

Сруль. Жарт жартом! Що з вами, Олексо?
Бувало, у мое шинк загощали, а тепер?

Олекса. Коршма наша згуба, ще-м свого
ума не затупив, не заморив клятов сивухов!

Сруль. І сей кадить dem Galech під ніс...
То від піп оно чуло!

Олекса. Цить, погана віро!

Сруль. Ніби ваш піп не знать що?

Олекса. Пожди, каправий кафтане! Може не чув, що у світі діе ся? Жидам вже нема пробутку! Люди до коршми не ходять, горівки вже не пють, настав уже ваш кінець!

Сруль. А-гій! Не буде пило Gojes горівки, то є пиво, вишняк, арак, чай... Коби мене тільки голова боліло... а свіжий грін все in die кешенис агап! А як не вільно горівки пити, то Сруль має лязки, щоби мож горівки їсти, — все стане ему на локшнини-с і туглі-с!

Олекса. Не дїждеш того! Всім Жидам вже амінів і капурец!

Сруль. Рід заливайків ще не вимер! Не чуло від вас, of mane tunes, нївроки ему, такої мудрости...

Олекса. Не кепкуй, Юдо! Вже до-волї хрестяни ярмурці служили, жидівськими попихачами були! І ми люди, а не слїпа броварська брага, нехар і грязь! І ми вже очи протворили!

Сруль. Не казало, що оно мудра голова?

Олекса. Вже лахманам судний день настав; все за-пів дармо продають!

Сруль. Gekoilet sollst di werden! Жарт жартом, але... Проць тебе у руках має, як ту дрозду у сильці...

6. ЯВА.

(Входить з-тиха Марта.)

Сруль *(говорить далі).* Все було би добре, якби-сь не було таке уперте... Віддай твою едвану, гаптовану, шнуровану шіксе-Марту за того

дукаря! Май глuzzi! Станеш газдою хоч куда, у гараздї плавати-меш, як муха у сметанї! Що проти него голопятник Дарійчук?

Марта (*присакує до него*). Щезай до цибулі і борухів, гамане проклятий!

Сруль. Ну! ну! поволїх...

Марта. Торгуй, нехристе, чим хоч, а не моїм серцем! Щезай з подвіря, бо...

Сруль. Ну! ну! а woile Kale-Schikse! Чекай, у-двое складеш ся, як той чепілик...

Марта. Дивись! Задумав мене змудрувати, мене погубити, звїрюці у пащеку кинути!

Сруль. Може Проць не дукар-богатир?

Марта. Він і вся Жидова того не дїждуть, капарнику оден, покусо ярмуркова!

Сруль. Я їм добра жичу, а они на мене камїнь вержуть! Нївроки, правда на сьвіт! Meschigene Gojes! (*Відходить.*)

Марта. На зломану голову, п'явко християньска!

7. ЯВА.

Олекса. Ти мене у грїб заженеш! Від якогось часу наче добрий ангель нас опустив!

Марта. Нї! нї! не припаду напастному! Добрий ангель все у хатї ладить, але то сам чорт сколотив сьвятий спокїй!

Олекса. Все лиш на перекір робиш! Не будь така горда; таже він дукар!

Марта. Волїеш камїнь на шию і у Черемош! Смутку-ж, сьвіте мїй гіркий! білко-ж моя солоня!

Олекса. Летимо без упину у безодний пролом... Він дукар-богач... у неґо безлїч усеґо! Худоба чередами, двори кедрові, сади царскі, — всеґо має, лиш би до вінця ступати!

Марта. Рекла-м: камінь на шию і у Черемоні! Боже, яка я нещасна! за сльозами і сьвіта не бачу! *(Плаче.)* За чиї проклони так горюю?

Олекса. Цить, дитино! та-ж я лиш твого щастя хочу! *(Обнімає її.)*

Марта. Не діждала би-м его! *(Чути спів Проця.)* Се того непевного голос! Іду, іду на край сьвіта, куда очі ведуть, куда ноги несуть, щоб гидкого погляду не бачити, пекольного голосу не чути! *(Відходить.)* Сьвяті образи щоб на него поспадали!

8. ЯВА.

(Входить Проць, співаючи і топирцем вимахуючи.)

Маю дробу в полонині
Без ліку, без ліку,
Над все люблю я дівчину
Молоду, молоду!
Ой у мене цвіткований
Топорець, топорець,
Проць Заруба черноусий
Молодець, молодець!
Ой так, так! ой так, так!
Молодець, не чернець!

У дівчини бровенята,
Як терен, як терен,
А хто гляне в оченята,
Той спасен, той спасен!
Гей, дівчино чорнобрива,
Під вінець, під вінець,
Бо дукар той Проць Заруба
Молодець, молодець!
Ой так, так! і т. д., як перше.

Як до слюбу ти зі мною
Не підеш, не підеш,
То зазнаєш лиха-горя
І умреш, і умреш!
Ой у мене є гвінтівка
І топір, і топір, —
Марно згинеш із миленьким,
Лиш му далі вір!
Ой так, так! і т. д., як перше.

Проць (*гордо*). А щó, старий, ще довго ждати-му?

Олекса. Сам здоров бачиш, як крірваю! Мозолі (*показує*) кровю закипіли! Працюю за трох, уже й гостець по костях шуляє, з нужди як клямка зробив ся! Як воля, возьми за гроші отсі бербениці (*показує*) і дїжки! Придадуть ся; хвала Богу, у тебе доволі дробу й скорому!

Проць. Ха! ха! ха! хйба мишам на змівлю! Гидка робота! Дам старцеви милостиню, але такої латанини Проць Заруба не прийме!

Олекса (*з болем*). Процю! такого мені ще ніхто не казав! Коли так (*виймас з череса гроші*), то прийми хоч се!

Проць. Не була згода на таке! Все разом от-тут положи (*показує на долоню*), иначе...

Олекса. Пожди ще якийсь часочок! Преці не пійду у гайдамахи-опришки! А Довбуша, щó бідних спомагав, давно вже дасть Біг! Як сам бачиш, бриндзі не бю, домовина ще не утесана, а гріб не викопаний!

Проць. Пожду тиждень! Довше ні, хоч гинь! Знаєш добре, що я мягкого ангеля чоловік: і ласкавий і добротливий, але на розтрату нема у мене гроша!

Олекса. Такої ласки й у Жида роздобуду!

(До себе) Камінне серце, хоч у него гроша повно!

Проць. А щó, говорив ти із зазулистов паннов? Все не ласкава на мене?

Олекса. Все...

Проць. Не забула свого дручка, вітрогона, шумивітра, дурисьвіта?

Олекса. І не згадуї!

Проць. Гарзд! Дивись, щоби гроші були! Як ні, то на двір із сего хліва! Кожний камінь, кожда пядь — земля Проця Заруби... а ти із зазулистов паннов з торбами через плечі і з жебрачим києм у руках...

Олекса. Процю! Твої слова, твої докори як розжарене зелізо; ними ти серце мені пробиваєш! А як то болить, то лиш Пречиста вірить!

Проць. Болить! ха! ха! ха! Пождіть, я покажу, що лиш піре ваше, а стерво чуже!

Олекса. Не стели ся на мене, як той чорний туман! (До себе) Сей Христа зняв би! (Нетерпеливо) Не журись, постараю ся за гріш, но знай, що у старці не піду!

Проць. Пожди, гордовита ді! Як з лини, все личе здеру і послідну дранку з тіла! (Відходить.)

9. ЯВА.

Марта (входить). Вже потік ся людоїд? Бодай на віки вічні!

Олекса. Чула-сь, дитино! Я в его руках, як у циганських кліщах... О неволе солона! терплю, як той Лазар! Ти всему винна; навелась біду на мій сивий волос...

Марта. Казала-м: камінь на шию і в Черемош!

Олекса. До смерти жалувати-менш!

Марта. Ні, не журись, дедику! Хто на Бога уповає, того він не лишає!

Олекса. Ох, лишенько моє! що світ скаже? Пійде осуда людська по селі!

Марта. О, сей світ! злющий і мерзенний! А осуда, той бодяк із пекла, не лиш людей, но і святих уже чіпає ся! Не журись, дедику! Бог багатий і нам дасть! (*Чути Петрів голос, Марта втішно:*) Се він, се він, се его голос солоденький!

Олекса. Бог-зна, що він з тобою думає? Правда, нічого з него легінь і добрих людей дитина, але коли тебе зла година побила, то тогди все більмом у оці!

Марта. Він такий добрий, дедику! він нікому злого, що чорне під нігтем, не вчинив...

10. ЯВА.

(*Входять на сцену Петро і его брат Стефан.*)

Петро (*співає*).

Ой на вишні, на черешні,
Там коло потока,
До схід сонця скреготала
Все в-одно сорока:
Стань, дівчино, стань, лебідко,
На кедровім мості,
Бо до тебе загощають
Милі, любі гості.
Чорні очі, чорні брови,
Повне серденько любови,
Їх, дівчино, привитай,
До серденька пригортай.
Бо на світі і в царя
Щастя більшого нема.

Петро (Там лиш божа милость, покров,
і Марта.) Де в серденьку щира любов!

Нетерпливо дівча хлопця
В-ранці визирає,
На серденьку білу ручку
Маленьку тримає:
»Ах, прибудь, мій милий хлопче,
За тобою гину,
Пригорни до свої груди
Сироту-дівчину!
Твої очі, твої брови
І серденько, що з любови
Вяне, мліє... їх вже я
Не забуду, сирота.
Бо на світі і в царя і т. д., як перше.

Петро. Здоров, Олексо!

Стефан. Боже, помагай до роботи!

Олекса. Спасибі, дітоньки!

Петро (до Марти). А ти, Марточко, здорова,
дужа? Лебідочко моя пишненька!

Марта. Як рибка!

Стефан. І весела, як пташка!

Олекса. Кху! кху! (Кахляс.) Що молоде,
то здорове й веселе; не таке похиле дерево, як
я; далі вітер до землі привалить... Гіркий тривок
і доля!

Марта. Знов він тут був, напав на нас, як
той грім!

Олекса. Як та чорна хмара!

Петро. Хто?

Марта. Проць!

Олекса. За чорним довгом; знов закидав
про Марту!

Марта. Не діжде окаяинник душу занаясти, над сиротою збиткувати ся!

Олекса. Казав, що з торбами ходити-мемо...

Петро. Хйба він! Кілько у него вижичив?

Олекса. Сорок золотих банок, а десять за почекане!

Петро. Ото-ж людод! Дре гірш Жида! Не журись, старий! Тут маеш п'ятдесят золотих! *(Дас ему.)* Віднеси їх окаяинникови і скажи, що до Олекси і Марти ему зась!

Олекса *(не хоче брати).* Ні, синку! не привик на дари!

Петро. Бери! Дедьо казав тобі сі гроші передати і тебе просити, щоби ти за них на скором сосуду наробив!

Олекса. На таке пристаю! Без віддиху робити-му, щоби...

Петро. Не журись, старий, все гаразд буде! А як Бог дасть осени діждати, то й весіля справимо! Правда, Марто?

Марта. А знаю-ж я?

Олекса. Дай, Господи, у добрий час і у щасливу годину!

II. ЯВА.

(Входить Ірина з дяком.)

Ірина. Здоров, Олексо! Здорова, Марто! Вийшла з монастиря черниця черчика собі пошукати, спіткала щастє на гладкій дорозі! *(Показує на дяка.)* Правда, що гарний пшеничний жених?

Стефан *(до Ірини).* Здорова, Іриночко? квіточко моя намальована!

Ірина. Чому-ж ні? і до того щаслива; як завтра дячихою стану, тебе паламарем зроблю...

Дяк *(нюхає табаки).* Господи помилуй!

Та бо бігме! От-тут перед порогом здибали ся!

Ірина. Не вірте, він лиш притаїв ся! Правда, що красний панич? Носик як у сокола, лиш повніський вражої табаки, а очницї так сьвітять-зиркають, як ті зіроньки у барана; вусок як щетина, а лисина хоч карту пиши... Стану собі дядихою Хандибою, книшик і колачичь буде що дня! (*Хоче его обнимати.*) Добрітко моя цукровая! Книшику мій з маком! Рибко моя з чосничком! Баранино моя пресмачна! Борщику мій бураковий!

Дяк. Мовчи, ді! не кепкуй зі старого! Господи благослови і помилуй! (*До Олекси*) Прийшов до тебе, Олексо, щоби утесав для отчика бербениці на два терхи!

Олекса. З радної душі! Для отчика й в огонь скок би-м, душу дав би-м!

Ірина. То лиш вимівка! Він до мене прилип, як муха до меду! Правда, пане дяче?

Дяк. Господи помилуй!

Марта (*обнимас Ірину*). Гаразд, що-сь прибула, чернушечко, моя душечко!

Ірина. Таже до вас пролюбки заходити...

Марта. Правда! Живеш, як у неволи! Глянь-но, сестричко, (*показує на Стефана*) твій кріль засмутив ся, відколи его паламарем зробити хочеш!

Ірина. То зроблю его піддячим! (*До Марти*) А щб, може не козак з него? Хлопець як писанка, таки липне до душечки, як то у пісні співають: Петрушечки до юшечки,

Пристав слїпак до душечки! (*Сьміх.*)

Стефан. На кеп она майстер! (*Зближає ся до неї, дає їй плоску з горівкою.*) Зволь же нашої, з центурієв і мятков!

Ірина (*бере*). Може то чари? Може з лю-

бистком, з рутою, з матригуною? Дивись, щоб
межи нами лихо не скоїлось!

Стефан. Куколко моя едвабна!

Ірина. Дивись, і він у любий місяць родив
ся! Ох, сьвятій Андрею, стань мені у пригоді,
досить уже дівочила! *(Сьміх.)*

Петро *(до д'яка).* А ви, пане д'яче, не зво-
ляете? Прошу! *(Дас сму.)*

Д'як. Дякую! Вже рочок, як вражої свухи
зрік ся, перед отчиком слюбував! Від тогди, хва-
лити Господа, і здоровий і притомний даскал,
Софроній Хандиба! Як-би не отчик, то давно бу-
ли-б мені заспівали: »Со духи праведними!«

Олекса. Сам Господь нам сьвітлого отчика
надіслав; ми повинні ему ноги мити і юшку пити!

Петро. Ёго всі величають!

Стефан. Ёго слава сьвітом рознесла ся!

Д'як. І сьвітлий владика ёго похвалили, Го-
споди помилуй! червоним поясом надарили!

Олекса. Але бо й заслужили! Таже наш люд
наче з мертвих воскрес...

Д'як. Правда, истинна правда! Ще кілька
років, і наше село раєм стане!

Ірина. Сьвітлий отчик ще ніколи нашого
гуцульського, руського співу не заказували, —
правда, д'яче?

Д'як. Де-ж там! Кажуть они: »Веселіть ся,
людоньки, але так, як Бог приказав!«

Ірина. Ну-ж, Олексо, *(хватає скрипку)* утни-но
якої, на твоім весілю віддячу ся, — дружкою буду!

Олекса. Мої руки вже не до скрипки!

Всі. Заграй, старий, такої, щоб усе лихо
заснуло, а добра воля збудила ся!

Олекса. Про мене, дітоньки, та руки оду-
били, не спрятненькі, як бувало... *(Бере скрипку.)*

Петро. Заспіваймо коломийки,
Хлопці і дівчата,
Най у Черемоні втоне
Недоля щербата!
І настане межі людом
Згода, миловане,
Між дівками, легінями
Щире залицяне!

Хор. { Коломийко наша мила,
Хто тебе співає,
Тому любо коло серця,
Рай ся протворяє! *(Танець.)*

Петро. Гуцулонько, чарівнице
З-над Черемна-Прута,
Ти так стелиш ся до серця,
Як барвінок, рута!
Гей, до танцю, легіники,
Довбушеві внуки,
Гей, ви, пави, ви, дівчата,
Гей у-раз за руки!

Хор. { Коломийко золотая,
Хто тебе співає,
Тому любо коло серця,
Рай ся протворяє! *(Танець.)*
(Завіса спадає.)

ІІІ. А К Т.

(Два роки пізнійше. Яр, ліс, дика гірська околиця. При скалі хрест. Вечеріє. Марта сама з вінком у руках. Співає сумно. По часі чути дзвіночок, а потім тримбіту.)

І. ЯВА.

Марта. Ой на що-сь стелив ся,
Барвінку хрещатий,

Та коли талам мій
У тричі проклятий!
Я вінець до сльобу
Вже сплести гадала, —
А мене зла доля
Гірко ошукала!
Я его любила
І любити буду,
Я его в могилі,
Бігме, не забуду!

Барвінку хрещатий,
Я тебе зірвала,
І вінець сумнений
З тебе я сплітала!
Его я на хрест сей
Слабою рукою (*вішас на хрест вінок*)
Спляю, нещасна,
З гіркою сльозою!
Я его любила і т. д., як перше.

Барвінку хрещатий,
Як у домовину
Положуть небогу,
Нещасну дівчину,
То з тебе віночок
Муть дружки сплітати,
Щоб у гробі легко
Було спочивати!

Я его любила і т. д., як перше.

(*Чути дзвін.*) Дзвіночку мій милий! і тогди
ти голосив — два роки тому! Солодко відбива-
ли ся твої звуки і в моїй душі! Він ще жив,
мій сокіл незабутий! Ми попронцали ся, я домів
вернула, а він у полонину пішов. Тут, де сей

хрест сьвятий, тут его знайшли, з розбитою головою і кровавими грудьми! Надлетіла я сюди, мов громом тронута, дивлюся, а мій сокіл у крові лежить, блідий, як та западь! Боже правий! (Чути тримбіту, Марта клякає перед хрестом. Мелодія тримбіти.)

Дружко милозвучна, тримбіто золота! не завдавай серцю жалю! І він що вечера так вигравав, до дівчини вісти послав... Та марне минув ся... вража куля грудь провертіла... а я ні жию, ні умираю... Ах, Боже мій милий! о доле моя чорна! (Плаче під хрестом.)

2. ЯВА.

(Проць іде з гуком і співом, Марта злякала ся.)

Проць (співає).

Той яструб із клювом,

Гоя! гоя! гоя!

Той у мене кріль!

Він із хмар спадає,

Птиці роздирає!

Він у мене кріль —

Той яструб-сокіл,

Гоя, гоя, гоя!

Ти все будеш моя!

Добре яструб чинить,
Гоя, гоя, гоя!
Що все розбива!
Ти мя роз'ярила,
Ти мене сказала,
Либко молода!
Моя ягода!
Гоя, гоя, гоя!
Ти все будеш моя!

Через тебе, дівча,
Гоя, гоя, гоя!
В пекло я вписавсь;
Та сьвятих і неба
Дукарю не треба,
Чорту він віддавсь,
В пекло записавсь!
Гоя, гоя, гоя!
Ти все будеш моя!

Паук мушку, яструб пташку ловить, а я...
я... дівчину! Га! хрест, хрест... (З ляком) Геть
звідси! (Бачить Марту.) Ти тут, солоденька ді?
Що дієш в сій пустині?

Марта. Молю ся за упокій душі...

Проць. Годить ся! По закону! Гарні чічки
на хрест затикала, десь Віпчиною збирала? Зра-
дів би твій Петро, якби їх зобачив! Шкода его!

Марта. Марне загиб! Підчас доброї погоди
грим ударив і мій золотий рай на пил розсипав!
Тріє мій рай, як то шкло, і бідне серце на кусні
розірвав! А серце, бач, не як то зілечко: де его
посадиш, там і прийме ся! Ні! ні! Як его хтось
вирвав, то на віки схне й марніє! Знав він у
моім серці кожний куточок; перед ним і Богом
нічого не таїла!

Проць. Ет, припадок! не-оден вже так марно минув ся! Твій жаль, твій плач его не збудить, а літа минають...

Марта. Коби скорше минули!

Проць. Чуеш, ді! забудь его!

Марта. Хиба в могилі...

Проць. Не будь дурна, ді! Межи нами чорт межі не переорав... Станеш богачкою, жити-меш, як у Бога за дверми...

Марта. Лучше скаменіла б!

Проць. Правда, що зух він собі був! Гидко споминати! Гарно мостив ся, коли хотів, до голубки залетів!

Марта. Щоб на тебе хмара спала! Чіпаеш славу бідної сироти!

Проць (*до себе*). Оченята, як в ангеля, а язык жалкий, як кропива! Що за стан гнучкий, а груди, а рамя... а волос... дівка, як Верміночка! (*До Марти*) Пусте тебе взяло ся, по-що на кулаку сльози терти? Забудь его!

Марта. Забудь его! Ха! ха! ха! Думаеш, що щирю любов можна так скоро забути, як кожух з плечий скинути? О, ні!

Проць. Таже й я серце маю...

Марта. Але яке? Пригадай собі, Процю, як ти Петра ненавидів, межи людьми безчестив! Памятаеш, що люди говорили, як его розбитого тут під скалою знайшли? Памятаеш, як з тебе протоколи у бецирку тягнули... і...

Проць. Губа без замку! Пес бреше, а вітер несе! Не пустив мене суд на волю? Не вийшов я, як сльоза чистий? Ет, сповз ся зі скелі, покотив ся у низ, розбив ся і кінець... Не перший припадок...

Марта. А рана у грудях?

Проць. Як в діл летїв, на гилячці пробив ся!

Марта. Таж-бо кулю в нїм знайшли! Не говорили люди на вітер, нї, нї, мій дукарю... А голос людський — божий голос!

Проць. То мої вороги, обмовниці-брехунки яму підо мною копали... та самі... Давно все травою заросло!

Марта. Але у моїм серцю, у моїй памяти нї!

Проць. Чуеш, ді! Подай руку! будеш у мене у кармазинї і блаватасї ходити... Спроваджу Циганів із самої Сучави і справляю таке весіля, що, відколи сьвіт, такого не було!

Марта. Воліють на мари положити...

Проць. Сикаеш ся, як ряпава жаба! Ци-ж я винен, що-м тебе покохав? Твоя краса мене вчарувала, у серці огонь зажегла... Не відвертай свого щастя!

Марта. Від такого щастя крий, божа Мати, кожного і мене грїшну! *(Чути грїм, Марта хрестить ся.)* От, божий голос!

Проць *(зляканий, до себе).* Скорше зелїзо зібгав би, нїж сю вражу дівку! *(Она дивить ся строго на него.)* Чого дивинї ся так непевно на мене?

Марта. Я очима крізь твою грудь аж у твоє серце заглядаю... Ти, ти! на мене такого лиха навернув!

Проць. Чіпає ся, як та смола!

Марта. Як я его розбитого узріла, то зараз собі й подумала: се его справа, він его сьвіта збавив!

Проць. Одурїлась, чи щоб?

Марта. Нї, не одурїла, голубчику! Винова-того Бог і під землею знайде і скін его тяжкий буде!

Проць. Де-ж мені таке беззаконство на думці? Та-ж я собі господар! Жию по божому закону! Нема неділі, нема сьвята, щоб я у церкві не був, сьвічки не зажег, часточки не дав, мисочки не поклав! Хто справив ікону сьв. Николи? Проць Заруба! Хто купив великий дзвін? Проць Заруба! Чії поставники у церкві? Процьцеві! Хто дає на акафист? Хто спомагає убогих? Тобі, ді, таке снує ся, що людей не держить ся!

Марта. Може прогрішила... Одно лиш тяжить мені на серці, що той варвар без карп божої сьвітом скитає ся! Кажуть люди, що убитий доти у гробі супокою не має, а душа его доти сьвітом блудить, поки не достигне справедлива кара того, котрий его сьвіта збавив! Нераз его у сні бачу кровавого і питаю: Чия то справа? Правда, що его? Він лиш махне головою і знов цецає, як сон, як мрія!

Проць. Пек тобі! Пусті бабські забобони! Бог судить не так, як люди!

Марта. Страшно Він судить! *(Грім, блискавиця.)* Грізний голос божий, але грізніший суд Его; від людей скринеш ся, а від Бога ні!

Проць *(хоче Марту обняти, она утікає).* Не будь дурна, ді! Раз зріє черешня; лиш юридичий дивить ся, як другий її зриває!

Марта *(кричить).* Щоб твоя кість непрощена! Щоб тебе не приймила ні земля, ні пекло! Щоб ти до судного дня, як той проклятий Каїн, блукав!

Проць *(гонить вя за нею).* І сам чорт мене від тебе не відірве!

3. ЯВА.

(Вбігас Настя. Проць злякав ся. Настя має на голові вінець з буряну, під полою заховану стрільбу.)

Марта. Ратуй, Мати Божа!

Настя. Ух! ух! соломяний дух! Мене мати породила, нехрещену положила!

Марта. Напав на мене, як половик! Ратуй, Насте!

Проць. І тут від червивої відьми супокою нема! Она тебе під землею і під водою знайде... Щезай, челяде диявольска!

Настя. Ух! ух! соломяний дух! Хи! хи! хи! А що, голубчику? Коли звінчаємо ся? Де-ж твоя божба? Чи достиг тебе мій горячий проклин? Що? не гарний вінець? Він з шувару, гірські майки-літавиці і русалки з Черемоша его спілтали! *(Хоче сго обнимати, він утікає.)* Не лякай ся мене, таже я твоя Настя, бідна зведення, Настя із сусідного села... Ти мій, до смерти мій! *(Хватас сго за горло.)*

Проць. Щезай, суча вивідко!

Настя. Білолиця, чорнобрива, козир-дівка колісь собі була! А тепер відьма простоволоса, всім на сьміх і публіку! Ходімо до слюбу, солоденький мій! Не страхай ся сих скостенілих рук, сего волосу, сего змарнілого лиця!

Проць. Відчепи ся, напасна бабо-яго!

Настя. А Марточка дружечкою нам буде! Правда, дитино?

Марта. Крий, Мати Божа!

Настя. Дитино! дитино! *(До Проця)* Гей-же, до слюбу! Хи! хи! хи!

Проць. Щезай у болото, чортівска воскарко!

Настя. Тогди ти иначе говорив; тямип, як

до мене щобетав: »Насте-рибко! Насте-голубко! Насте-ластівко!«, а тепер мене лиш відьмою звеш! Пригадай собі, солоденький, як я до тебе з дитиною прийшла, а ти мене псами тровив! Думаєш, що Настя дурна? Ні! Она все памятає; она числить проляті, кроваві, пекучі сльози; она до Бога молить ся, горячо молить ся, щоб тебе его справедливий суд не минув...

Проць. Щезай, бісновата! (*Хоче йти, она не пускає.*)

Настя. Не спіши ся, соколику, ще не конець! Ти горлав, щоби дурну Настю у Черемоши втопити... Хи! хи! хи! Дурна Настя, та коцава відьма, ще більше знає: Два роки тому... я там (*показує*) за смерічкою стояла...а...а... Петро горою ішов...

Марта. Кажи, голубко! кажи, рідна!

Проць. Ет, лепотить язиком!

Настя. Ішов він на свою полонину і хто его спер? Хто сварню почав?

Проць. Щоби-сь на суботах розбирала!

Настя. Хто ему кулею грудь провертів? Зі скали стрімголов у безодню метнув?

Марта. Боже милостивий!

Проць. Щезай, напасна!

Настя. Напасна! А се що? (*Показує стрільбу.*) Сим кресом ти на него стріляв! Памятаєш, мій соколику пишненький?! А як ти его у діл верг, не крикнула я: »Процю, Процю, що ти дїєш?!« Ти, мов сатана, злякав ся, кинув сей кріс, а сам у-правець пімчав, мов-би саме пекло за тобою гнало ся! Кріс цвіткований; кождий знає, що він Проця Заруби. Сей кріс свідчити-ме і тебе до шибениці допровадить... На нїм невинна кров закіпіла!

Проць. Щоби-сь сказала ся, суко клята!
(*Кидає ся на ню.*)

Настя (*грізно*). Ух! ух! соломяний дух!
(*Чути грім.*) Чуй! чуй! голос божий! Дрожи,
опришку! А се пізнаєш? Твій перетінчик! (*Показує на пальці.*)

Марта (*горне ся до Насті*).

Настя (*обнимає Марту*). І тебе він хотів так обняти, як мене! Стерегла я тебе, як ока у голові! Ходи, дитино, ходи, єдина... Дитино, дитино! та-ж він твій рідний дедьо, а я твоя рідна неня! Я... я тебе у болях родила...

Марта. О Боже мій правий! щό чую!

Настя. Ходїмс, дитино!

Марта. Тут страшно, тут лячно, тут пекло!
(*Відходить поволи.*)

Проць (*валить ся, як мертвий до землі, під хрестом*). Ох! ох! О, совісти, совісти, як страшно мучиш ти чоловіка!

4. ЯВА.

(*Ідуть три Гуцули-легіні і весло співають.*)

За серною ся гонити,

Охото! охото!

З креса грімко липи варити,

Охото! охото!

Тріс! трас! загремьть,

Кулька лісом запищить,

Ланя, щό як грім летить,

Враз на землю ся валить!

{ Я стрілець! я стрілець!

{ Маю кріс і топорець!

{ Тріс! трас! Піф! паф!

{ Де я стрілю, смерть і страх!

І кріль олень із рижками,
Охото! охото!
Що живе он-там лісами,
Охото! охото!
Як кріс загремить,
Куля лісом запищить,
Хоч як вихор він летить,
То на землю ся валить!
Я стрілець і т. д.

А теперка і лисця,
Охото! охото!
Куропатва і куниця,
Охото! охото!
Тріс! трас! загремить,
Шріт смерічков запищить,
Хоч стрілою дич летить,
То на землю ся валить!
Я стрілець і т. д.

Перший легінь. Гей, хльо! виварімо набої!
Як через ніч набій у гвінтівці ночує, то тому
чорт нещасте готує! *(Стріляють.)*

Другий легінь. Так, правда! сьогодні сьвята
неділенька!

Третій легінь. Гріх великий у неділю за ла-
нев лазити!

Перший легінь. І скот з божої кошари не-
діленьку сьвяткує...

Другий легінь. Правда! От були-м на поло-
нині у нашій сьвятині, щоб на наші мармурові
гори-скали подивитись, з хмарами, що там ночу-
ють, поговорити...

Третій легінь. Нашим поконовічним лісом-
пралісом потішитись, з місяцем-перекроєм і зо-
рями побалакати...

Перший легінь. І маржину у стаї відвідати...

Другий легінь (*кричить*). Гон! гон!

Третій легінь (*весело*). Уха! хльо! (*Коло хреста всі здіймають крисані і хрестять ся.*)

Перший легінь. Тут загиб Петро Дарійчуків!

Другий легінь. Шкода его! Що то за стрілець з него був!

Третій легінь. І до сьогодні не знать, хто его сьвіта збавив!

Перший легінь. Ходить поголоска...

Другий легінь. То Процева справка!

Третій легінь. І я присягнув би!... Він Петра, як чорта, ненавидів, а то все через боднарівну Марту! Але-ж бо була то й дівка, кров і молоко!

Перший легінь. Тепер, небога, зовсім змарніла...

Другий легінь. Спала краса, як в осени лист!

Третій легінь. Із днями бідна тахне...

Проць (*хоче здоймати ся і не може, трясе ся*). Де я? Скалою тяжить тут на грудях, а в голові шумить, як Черемош під Сокильским...

Перший легінь. Знакомий голос... Таже се Проць Заруба! (*Всі злякались.*)

Другий легінь. Який в него погляд гідкий!

Третій легінь. Зрячка білком залпла ся, аж лячно дивити ся!

Перший легінь. Я чорта, бігме, не бою ся, але злого чоловіка...

Другий легінь. Такого лихого погляду до смерті не забути...

Третій легінь. Їму і муха на заваді була!

Перший легінь. Єго погляд не людський!

Другий легінь. Не пусто люди его хату обминають!

Проць *(слабим голосом)*. Ратуйте, хльо'! Гей, хльо'! допоможіть старому! Боже, як знеміг! Ноги одубіли... подайте руку!

Легіні. Втікаймо, хльо'! Бог прутом не карає! *(Утікають.)*

Проць. Всі мене відрекли ся: і небо і земля! Всі мов чуму-заразу обминають! У світі й стебелця нема, щоб я его держати ся міг! Де погляну, все кровю закипіло! Скелею тут тяжить *(показує на груди)*, аж дух запирає! Потав у гріхи! Покарай мене, Боже, своїм справедливим гнівом! *(Збиває руками.)* Кроваві сльози огнем душу палять, а проклони, зойки, наче лилики, круг мене літають, із серця кров сеуть! Щезай, Насте! Відьмо! *(Грім, блиск.)* Чого Петро від мене хоче? Глянь, як пазурі до мене протяг, як опир по-жертти хоче... А Марта... Марта до мене як гадь сикає! Се сон? Ні! Она моя рідна дочка! О, совісти!... Дитиною був, хоч до рани прикладай... Все проминуло... і я чим став? Сатаною, чорним катом... І сон мене не бере ся, вже з півроку на макове зерно не заснув... Боже правий, і молитві, що неня малого учила *(суне ся до хреста і складає руки)*, геть позабув... Боже! як щиро я дитиною до тебе молив ся... Жите дав би м, як-би хоч раз міг помолити ся... Отче наш... і остави нам довги наші! *(Падає, як мертвий, коло хреста.)*

(Завіса спадає.)

ІV. А К Т.

(Діє ся десять років пізнійше. Перед Процевою хатою. Петрик вертає зі школи. Люди, що на сцені являють ся, тверезі, статочні, у гарних, святаочних строях. Зі всего

видко добробит, згоду, любов, поступ і порядок, все
заслуга сільського душпастиря.)

І. ЯВА.

(Ірина виходить з хати. Після неї надходить
Петрик зі школи з книжками.)

Ірина (співає):

Ой ти, щастє неньки,
Сину мій маленький!
Ой, учи ся в школі,
Щоб не знав неволі!

Школа наша мати,
Не дасть погибати,
Очи в'на втворює,
І тьму розганяє!

Ой збирай хоч з м'юков
Усяку науку,
Бо лиш просьвіщений
Люд благословенний!

Ходи, ходи, Петрику дорогий!

Петрик. Добрий день, ненечко! (Цілує її
руку.) Сьогодні знов чогось нового научив ся!
Казали нам пан учитель, щоби ми свою вітчину,
свою віру, свої рідні звичаї, свої пісні від серця
любили й плекали...

Ірина. Правда, дитино!

Петрик. А яку я знов файну пісеньку ви-
учив! Послухайте, нене!

Не загинем нині ми,
Православні Русини,
Поки кров в нас руска грає,
Руский хрест на церквах сяє,
Не загинем нині ми,
Православні Русини!

Ірина. Надіє моя дорога! (*Цілує сго.*) Ходи до хатки, там тебе колаччик жде! Ходи, дитино; робота аж горить, не докінчила всего на завітрянній празник! Чуеш, як сорока скрегоче, будуть гості, ще до того милі, бо Пречиста приснила ся! (*Відходять.*)

2. ЯВА.

(*Входить баскал Хандиба, обголений, гарний, наче відмолод.*)

Ликуй, ликуй, весели ся,
Ти новий Сіоне!
Раз нас крили нужда, голод,
Як круки, ворони.
Все мов дим той розплило ся,
У безвість пропало,
Вже і нам раз сонце правди
Ясно засіяло.
Бо горівки всі зрекли ся,
Недбальство забули,
І науці щирю вірність
Разом присягнули.
Десь у небі Херувими
Радують ся нами,
Що ми стали сьвятій Руси
Вірними синами.
Ликуй, ликуй, весели ся
Ти новий Сіоне!

Ликуй, ликуй, весели ся
Новий Русалиме!
Ми старії поспішаєм
Враз із молодими!
Чи у церкві, чи у школі,
Всюди поступ бачини,

Вся громада вже зрєкла ся
Сивухи собачой.
І читальню ми вже маєм;
Коршмою літають
Сови, лилики і все, щó
Темряву кохає.
Десь у небі Херувими і т. д.
Ликуй, ликуй, весели ся,
Новий 'Русалиме!

Господи, благослови і помилуй! От, бігме правда, що наше село новим Сіоном, новим Єрусалимом стало! Де подивини ся, поступ, просьвіта, згода й лад! Десять років назад, то хрань Боже, щó тут діялось! Панували голод і холод, пняństwo й розпует, а нині, куди глянь, лиш божа благодать! Бувало, собі і даскал Хаудиба не одну калатнув і скляному богови кланяв ся, нераз носом поров, мисліге, титлу і покой писав... Все переиначилось! Однісенький муж, з доброю, но залізною волею, наш сто раз лобзаемий отчик з нас людий зробив, нас, у гріхах потопаючих, до спасительної пристани допровадив! (*Нюхас табаки.*) Петрику! Петрику!

Петрик (*з хати*). Іду, іду, пане даскал!

Ірина. Іди, синку, і учи ся; як Бог допоможе, то з тебе радости дїжду ся!

Хандиба. Щó то за запопадна газдиня отта Ірина, а єї муж Стефан — шукай другого, а їх синок Петрик таки до душі припріє!

3. ЯВА.

(*Ірина, Петрик з книжкою.*)

Обоє. Добрий день!

Хандиба. Дай, Боже, здоровлячка, синку,

і тобі, мила господиненько! (*Петрик цілує сму руку.*)

Ірина. Що чувати?

Хандиба. От, скорше прибув, бо, як сама здорова знаєш, нині велике навечеріє против завтрішнього празника... От як зараз ударять у дзвін тверезости і добродій з молодежню сюди мнати-муть!

Ірина. Зібрало ся що людей?

Хандиба. Сходять ся от сївера і юга, як ті богомольці у сьвятий Київ! Такий здвиг народа, аж кипить!

Ірина. Так годить ся! Завтра десяти роковини, як наші люди заприсягли, вражої горівки на віки відрекли ся...

Хандиба. Дівчата й легіні через три дні у добродійки віночки сплітали з гвоздиків, фіялків, горлицьвітів, з омели, з барвінку й рутії...

Ірина. І я сплела віночок для мого Петрика, щоб і він той достопамятний хрест украсив... Біжу, біжу, его докінчити! (*Відходить.*)

4. ЯВА.

Хандиба. Де ми оногди стали?

Петрик. От-тут: »Хрещене Русь.«

Хандиба. Сідай на лавку і читай!

Петрик (*сїдає і читає*). 988. року хрестили ся у Дніпрі внук великої княгині Ольги, великий князь Володимир, і множество народа старого Києва...

5. ЯВА.

(*Входить монахиня Макрина (перше Марта) з ко-
стуром і з чотками, в чорній рясї. Сумна і блїда.
Поволі ступає. Починає за сценою співати.*)

Заросли стежки травою,
Де я раз ходила,
А могила всю надію
Мого серця вкрпла.
Мої квіти всі повяли
І змаріїли. повсхали,
Лиш я бідна ся лишила,
Вічне, вічне щоб тужила.
Я із горя ні місяця
Ні сонця не бачу,
Гину, млію, пропадаю,
День і ніч лиш плачу.
Заросли стежки травою,
Де я раз ходила,
Де надію серця чорна
Хмара заступила.

Ген леліють ті Карпати,
Там хрест ся здіймає,
Там мій сокіл, моя доля
Й щастє спочиває!
Божа Мати добротлива,
Та чому-ж я нещаслива?
Та-ж до церкви я ходила
І сердечно ся молила.
Я із горя зір яскравих
І сьвіта не бачу,
Гину, чахну і марнію,
День і ніч лиш плачу.
Ген леліють ті Карпати,
Хрест там на могилі,
Там, мов дим той, ся розпили
Сни дівочі, милі!

Чи се ява, чи мрія? Мрія, туман! Се пнше село!
Долом по-при обіч хатки, як овечки, білі-

ють ся; всі гонтами побиті, з тисовими одвірками. Коло кожної хати садочок, як цїточка. І пасїку тут і там видко! З коршми й знак заправ ся, а ген на горбочку нова церква, вежі бляхою побиті, хрести в золотї горять. Що тут стало ся? Неслихана переміна! Чому люде як мурашки звивають ся? всі у сьвяточній одежі. Ні, ні, се не мое рідне село! Але бо й так... тут Процеве обійсте... і липа стара... й керничка з хрестом... а там над ґрунем боднар Олекса сидїв... Чи ще жие бідолашний? Хто той старий? *(на Хандибу.)* А чий се хлопчик? *(на Петрика.)* То... то мій, мій покійний Петро! *(Несамовито)* Петре мій дорогий! Прилинь до мене, голубчику воркотливий! *(Зближає ся до него.)*

Петрик. Нене! нене! Ходїть-но сюди!

Хандиба *(тихо).* Всякое диханіє да хвалить Господа! *(Хрестить ся.)* Та-ж ся з гробу встала!

Петрик. Скоро, скоро, нене! Она мене Петром зве...

Ірина *(з хати).* Що такого? Ще віночка не доплела!

Петрик. Бліда жінка, чорно убрана, хоче мене обняти!

Ірина. От може прибула якась чужиниця на завтрішний празник?

Петрик. Ходїть, мамо, мені яково-сь...

6. ЯВА.

(Ірина входить з віночком у руках.)

Марта. Ірино! Ірино!

Ірина. Марто! Марто! дружечко моя незабута! *(Обнимають ся і цілують ся.)*

Хандиба. Та-ж се Марта, вихованка боддаря Олекси!

Ірина. Хвала Богу, що-сь вернула! Боже, як я за тобою тужила! Всі думалц, що тебе нема на сїм сьвітї; не було ні слуху, ні диху...

Марта. Для сего сьвіта я давно померла... Давно посьвятила я своє жите Богови... Се твій спнок?

Ірина. Мій! поцілуй, Петрику, руку! (*Петрик цілує.*)

Марта. Синку мій дорогий! дитино моя люба! Сей хрестик з далекого монастиря тобі принесла! (*Вішає єму на шию хрестик.*) Він тебе від всего злого хоронити-ме, він зі сьвятої Афонської гори! (*Паде за шию Іринї.*) Сестричко моя! (*Плаче.*) Нема мого Петра! Пречиста мене иншим Петром, твоїм сином обдарила! Для него жити, над ним розбиватись-му; в нїм мое серце віджне, мій тяжкий смуток завмре! Тепер я знов щаслива, як тогди, коли я серцем до самого Бога злітала! Думала я знов у монастир вертати, но тепер до скону тут остану коло мого солоденького Петрика! (*Обнимас єго.*) А де Стефан?

Ірина. У сьвітлого отчика; прикликали єго, щоб на завтрішній празник децю приладив!

Марта. Що завтра за празник?

Хандиба. Дуже великий! Народний празник тверезости!

Ірина. Нинї велика вечірня... Завтра буде десять років, як наш нарід горівки зрік ся!

Марта. Слава Тобі, Господи!

Хандиба. А то все наш сьвітлий отчик зробили! Марто! ти мене не пізнала?

Марта. Та-ж ви старий даскал Софронїй Хандиба! Але зовсім змінили ся, відмолодли...

Хандиба. Так... так... бо Хандиба скинув старого і надїв нового чоловіка!

Петрик (*до Марти*). Дивіть ся, які файні книжочки! Се »Наука«, а се »Ластівка«, се книжочка з рускої »Просьвіти«, а се »Руска Рада«.

Марта. Любчику мій солоденький!

Петрик. Я все то читаю... Писателям в честь і славу, а мені на пожиток!

Хандиба. »Наука« правдива приятелька сільскої стріхи, е она і в нашій читальни.

Марта. Маєте й читальню?

Хандиба. І шпихлїр громадский і касу пожичкову, навіть і свій сільский склеп, де все можна дістати дешевше, як у Жіда. А торгує там твій опікун, старий боднар Олекса!

Марта (*втішно*). Він ще жпе? Слава Тобі, Боже! (*До Ірини*) А що з твоїм дедьом стало ся?

Ірина. Як знесли з полонини, то три доби люто карав ся, а на четверту Богу душу дав!

Марта. Нехай з Богом спочиває! Най ему Господь гріхи простить! (*Чути дзвін*.)

Хандиба. Вже процесія рушила!

Ірина (*дивить ся*). Такого ще й сьвіт не видав... Дівчата, хлопці, діди, люде... всі у стрічках, у павах, нових строях, запасках, косицях, всі з віночками і цвїтами — се небесна краса!

Хандиба. Ангельский лик!

7. ЯВА.

(*Процесія зближає ся. По-переді отець Тодосїй, за ним хор дівчат, потім хор парубків. Молодіж по парі з вінками, старші зі сьвітлом у руках.*)

Стефан, Олекса, люде.)

Хор дівчат. Ми дівчата із вінками

До церкви ідем,

І Пречистій серця наші

І вінки несем!

На нас грішних злила свою
Благодать, любов,
Нам Пречиста Божа Мати
Защита, покров!

Хор парубків. Ми хлопчата із вінками
В божий храм ідем,
Богородиці серденька
І вінки несем!
Відвернула від нас грішних
Пречиста руков
Гибель, нужду, в серце влила
Згоду і любов!

Всі (*сильний хор*). На нас грішних злила свою
Благодать, любов,
Нам Пречиста Божа Мати
Защита, покров!
Радуй ся, Невісто неневістная!

Хор дівчат. Ми Пречистій посвятили
Наше все жите,
Лиш для Неї наше серце
Тьохкає і бе!
На бурливім океані
Земного жити,
Через фалі лодь керує
В пристань Мать сьвята!

Хор парубків. Ми Пречистій душу, серце
Посвятили всі,
Бо Она нас захищає
У кожній біді;
З фаль бурливих нас провадить,
Як тая зьвізда,
Будь во віки нам зашитов,
Невісто сьвята!

Всі. З фаль бурливих нас провадить,
Як тая зьвізда,
Будь во віки нам зацптов,
Невісто сьвята!
Радуй ся, Невісто неневістная!

Марта (*мілує душпастирю руку*).

Тодосій. Звідки, монахинє?

Марта. З монастиря Агапії!

Ірина. Та-ж она, сьвітлий отчику, наша вбога Марта!

Тодосій. Марта?

Олекса (*старий, сивий*). Що? моя Марта жие? Марто, Марто! (*Обнімас її*.)

Марта. Я, я твоя вбога, нещасна Марта, тепер черниця Макрина!

Стефан. Марточко незабута (*обнімас її*), княгинє мого нещасного брата Петра...

Марта. Петра! (*З жалем*) Твій син мені его заступить!

Люде. Марто! Марто!

Тодосій. Оповідж-но нам, чернице Макрино, де-сь проживала, якими сьвітами скитала ся?

Люде. Розповідж, Марточко... (*Чути дзвін*.)

Тодосій. Тихо, людоньки, і слухайте; в-друге вже дзвін відозвав ся! Люд з усіх боків сходять ся!

Марта. Коротенько розкажу: Як відкрила Настя, там у яру над хрестом, що она моя рідна мати, а Проць мій дедьо...

Тодосій. Правда, сам на смертельній постели до того признав ся!

Марта (*продовжаючи*). Як показала Настя кріс, котрим Проць мого Петра сьвіта збавив, то ми обі з того місця, наче з пекла, утікали у сьвіт далекий і широкій, куди очи вели. Так ми аж

у Молдаву коло жіночого монастиря Агапії сперли ся. Там я у стариці служила, а неня лазили лісами й горами, збираючи зіле і коріне. Одного раня — ішло вже на четвертий рік — знайшли убогу мертву і там коло монастиря бідну загребли. Осталась я сама... Стариця Софія стала мені матерю, учила мене читати й писати, а на пятій рік посвятила я жите Пречпстїй Дїві Марїї, стала монахинєю Макриною. Там проминуло мені десять років... Звідтиля приходжу в гості, щоб родиме село відвідати, на могилі незабутного Петра помолити ся...

Тодосїй. Добре-сь вчинила! Проць перед смертю тобі перед сьвідками половину свого маєтку записав... Тепер маєш з чого жити!

Марта. Не подоба божїй невістї суетне добро! Я, сьвітлий отче, лиш для сеї дитини жити-му (*обнимає Петра*), а маєток дарую на бідних і недужих сеї громади! (*Цїлує душпастирю руку*.) Будьте, отчику, ласкаві і опікуйте ся сим маєтком; він не одну некучу сльозу зітре, не одну рану загоїть!

Тодосїй. Благословене Господне на тебе! От і маємо, людоньки, нове добродїйне заведене!

Люде. Спасибі, Марточко!

Тодосїй. Слава Тобі, Боже наш, слава Тобі! Лїкуймо, людоньки! У нашїй душі тверда віра, у нашім серцю щира любов, — то оружїє на всякого ворога і супостата! Гей, враз, громадяни, заспїваймо ту пісню о братнім мирі і любові, а відтак всі разом до божого дому!

Всі (*спївають, без музики*).

Мир вам, братя, всім приносим,

Мир то наших отцїв знак,

Мира з неба всі днесь просим,

Чи багатий, чи бідак:
Разом руки си подаймо
І як братя ся любім,
Одні других спомагаймо,
К спільній меті поспінім!

(Чути дзвін.)

Тодосій. Гей-же, людоньки, у храм божий,
Тому поблагодарити, котрому подобає честь, сла-
ва і поклоненіє!

Люде. Во віки віков, амінь! *(Процесія іде
поволи і співає.)*

Хор дівчат.

Ми дівчата із вінками
В божий храм ідем,
Богородиці серденька
І вінки несем!
На нас грішних злила свою
Благодать, любов,
Нам Пречиста Божа Мати
Защита, покров!

Хор парубків.

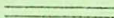
Ми хлопчата із вінками
В божий храм ідем,
Богородиці серденька
І вінки несем!
Відвернула від нас грішних
Пречиста руков
Гибель, нужду, в серця влила
Згоду і любов!

Хор мішаний.

З фаль бурливих нас провадить,
Як тая зьвізда, —
Будь во віки нам защитов,
Невісто сьвята!
Радуй ся, Невісто неневістная!

*(Як процесія минає, переходить через сцену мов
мрія-відьма якась, що представляє нужду, голод,
Жида і т. и. Сей фантом утікає на віки з села,
бо де нарід опамятав ся, там ему погибель і кінець.)*

(Завіса спадає.)

НОВИЙ ДВІРНИК.

НАРОДНА МЕЛЬОДРАМА В ЧОТИРОХ АКТАХ.

О С О Б И:

Танасій Токарчук, маючий господар.
Тетяна, жінка его.
Василина, дочка їх.
Ксеня, сестра Танасія.
Павло Ластівка, їх слуга в млині.
Михайло Биндяк, друг Павла.
Палагна, мама Павла.
Адам Лизогуб, старій громадський писар.
Ян Лисецкий, лісничий 35-літній.
Сруль Пейсатий, арендатор.
Голда, его жінка.
Іван Свій, новій громадський писар.
Возьний.

Скрипники, старші люде, парубки, дівчата.

Діє ся на селі.

І. А К Т.

І. ЯВА.

(В млині Токарчука. Видно кіш і й., як у млині. З боку сходи, котрими в млин входить ся. Павло сидить на лавці і плете з прутя кошики.)

Павло *(співає):*

Вода шумить, вода гуде,
Гнуть ся аж лотоки,
Прибудь вже раз, прилинь, моє
Дівча карооке!
Без тебе тут на самотї
Тяжко день збуваю,
О тобі лиш, дівча моє,
Вічну гадку маю.

У млині, у млиночку
Полюбив я дівчиночку,
Довгі, чорні косиці,
Очи в неї як зірниці;
А губоньки то малина,
Любка моя Василина!
У млині шумить вода —
Мене любить любка молода!

Вода шумить, вода гуде,
Гнуть ся верболози, —
Плинуть ставком качки-утки
І ті пірникози.
І моє серце є ставком,
Уткою дівчина,
Хороша рибка, ягода,
Моя Василина.

У млині і т. д., як перше.

В ставі води аж надто, а в млині не завізно, хоч кажуть люде: млиночок — божий дарочок. Правда, що є з него пераз і добрий пожиток. Стоїть млин, як пустий. Коби скорше піст минув, настануть мясницї, буде млива і зарібку. Токарчукови не треба і того, богач-дукар на всю околицю! Гріх пусто сидїти, золотий час марнувати. Сплету кілька кошників і гайда з ними до міста; я вмю їх гарно і червоним прутем переплїтати, то пани за ними аж рвуть ся, таки добрий грїш дають, а грїш нікому не вадить. На пару волків уже собі придбав. (*Дивить ся у віконце.*) Ще пореє ся; небаром прибуде моя рибка, моя ластівка, око порадувати, серце звеселити.

2. ЯВА.

(*Михайло, веселий парубок, входить сходами.*)

Михайло. Здоров, Павле! Сам, як чернець в келїї?

Павло. Сам, братчику! При роботі не скучає!

Михайло. А ягідка твоя де?

Павло. Сьогодні ще не бачив!

Михайло. Зле, пане братчику; так близько — і не бачитесь! Я би того не видержав! Крізь стїну проліз би-м і добрий день сказав би-м! А щоб? не завізно?

Павло. Ні; відай людям і хлїб приїв ся!

Михайло. Не журись, небаром такого навезуть, що собі ради не даш!

Павло. Дай Господи! на то млин; а наш питель такий, що сьвітами шукай!

Михайло (*задумав ся*). Навезуть, братчику; весїле буде!

Павло. В кого? де?

Михайло. Таки тут у млинї!

Павло. Що? може Василю?...

Михайло. Ні, ні, не страхайся... але Ксеньку задумав Кость Грабчуків сватати!

Павло. Далеко куцому від заяця! Він і Ксеня? Против неї він ще не умився! З сего тіста не буде колача! Та ба! Ксенька як намальована, а він гідкий; і на ярмарку его ні продати, ні проміняти! Ксенька твоя, она за тобою аж...

Михайло. Кость дука-воевода, не менї рівня!

Павло. Хоч-би золотом греблю гатив! Она о нїм і чути не хоче!

Михайло. Токарчук присилує; его воля тверда, як скала: я его добре знаю!

Павло. Лекше сей млин з місця рушити, нїж Ксеньку присилувати! Она не дерево, по котрім кози скачуть! Она добра, хоч до рани прикладай, але має свою волю і притїм ще і свій масточок, що по єї родичах остався!

Михайло. А я, братчику, з роду хиба на лихо богатий! Не мав я нї долї, нї талану; не зазнав я гаразду на сїм сьвітї! Щоб не дїждав ся убогий богату любити!

Павло. Не будь дитиною! Ксеня лиш тебе любить, а другого нї!

Михайло. Правда, она менї нераз щирю любов присягала, но до серця не можна, братчику, заглянути; ще Нїмці до него віконця не вдумали!

Павло. Она лиш о тобі думає, о тобі співає!

Михайло *(обнимає его)*. Товаришу-брате! побратиме мій дорогий!

Павло. Іди! Она тепер в городї коло цьвіту-зілля... Не чуєш, як твій соловейко щечече! *(Чути Ксенин голос, співає пісеньку.)* Голосочок,

як дзвіночок! Іду! біжу! (*Іде, але нараз стає.*)
Ага! був би-м забув! Чи знаєш ти нашого нового фештерчука, що прийшов на місце покійного старого?

Павло. Ні! По що мені его знати? Бачив раз, як минав по-при млин; ішов у Грабову, де тепер зруб!

Михайло. У Грабову? Коби так! Не вір! Забагло ся пшеничному паничеви разового хліба!

Павло (*здивував ся*). Говориш, а я слова не розберу!

Михайло. Послухай, і все тобі роз'яснить ся! Не Грабова, тільки сей млин ему на думці!

Павло. Що его сей млин обходить?

Михайло. Про млин ему байдуже, але не Токарчук...

Павло. Що ему до Токарчука?

Михайло. Токарчук ему і не на думці, але на Токарчукову дочку він відай око кинув! Подобались ему відай дівочі чорні оченята і бровенята!

Павло (*роз'ярений*). Що?!

Михайло. Коли правди не кажу, товаришу, то най занімію на віки! Буде тому зо дві неділі, — ти в лузі пруте рубав, — іду собі по-при млин, — от, бач, хотів собі з Ксенею побалакати! Дивлюсь, і очам не вірю! Стоїть твоя Василина на греблі, а коло неї паничик у сивій сурдутині, з блискучими гудзиками і зеленим ковніром, і так мостить ся до неї, наче-б его спружиною всі чорти потягали! Ся біда, братчику, і не дуже вже молода! Дивлюсь, щось говорить з Василюною! Щось цікавого і сьмішного говорив, бо Василина реготала ся; потому, як крашанка, скрасніла; кажу тобі, червона була, як той рак в окропі! Що говорили, не знаю!

Павло. Правду говориш, друже?

Михайло. От маси! Тебе, мого щирого Павла, щоб я манів, справедливого Бога не страхався? Він незадовго в ліс потік ся, а Василина побігла, співаючи, до дому! Такою веселою я ще ніколи єї не бачив!

Павло. Дякую тобі! (*Чути спів Ксенї.*) Знов Ксенька заспівала!

Михайло. Іду! Не смути ся, Павле! Що-м видів, сказав; не міг собі задержати! Може і плюнути не варта, але знаєш, братчику, осторожний не попече ся, а сурдутова неволя вже много пакостий на сьвітї наробила!

Павло. Спасибі!

Михайло. Будь здоров, Павле! Чую мою перепелчку! (*Відходить.*)

3. ЯВА.

Павло (*сидить і плете кіш*). Добра душа той Михайло; як-би міг, то і своє серце мені дав би! Зросли ми в-кущі, одну біду ділили, оден сухар гризли... Що в тім злого, що Василина з лісничим говорила? Она мене любить, она всіми сьвятими кляла ся, що їй на єім сьвітї без мене ні щастя, ні долі! Я їй нераз казав, що я убогий, а она богачка, що єї батько на то, щоб ми побрали ся, ніколи не згодить ся! Але она мені все одної лиш піла: »Не журись, Павле, все до ладу прийде; я тебе щиро кохаю, я буду твоєю до самої смерти!« Правда, що старий чесний, но гей завзятий чоловік; хоч огонь під ним клади, то свого не покине! За то стара така добряниця, якої шукай! Она відай той Серафим із сьвітлого раю; в неї ні злости, ні жовчп! Вже мова в неї така солоденька; як слівце промовить, думаєш, що

хтось медом мастить! (По хвилині) Щоб той фештерчук з нею говорив? Се на мене вагою сіло... Може захотілось ему дівчину з ума зводити? Небораче, уважай, бо трафить коса на камінь, а відтак я боюсь, що не знайден більше бруса, косу виострити!

4. ЯВА.

(Чути Василицю, як на дворі співає. Павло відповідає їй співом. Коли она входить у млин, співають обоє разом.)

Василина. Мій раю-розмаю,
Про тебе гадаю,
Мій хлопче миленький,
Соколе сизенький!

Павло. Без тебе тяженько,
Ти, мое серденько,
Ходи вже, дівчино, ходи,
Серденька не рани!

Павло і Василина. Іду я до тебе,
Мій сьвіте ясенський!
Тебе я кохаю,
Соколе сизенький!

Павло. Ходи вже, дівчино,
Моя Василицю,
Роже цвітуча,
Мятко пахуча,
Пташко співуча,
Ходи вже, ходи,
Серденька не рани!

Василина. Як рибка водиці,
Як цвітка росиці,
Тебе так бажаю,
Мій раю-розмаю!

Павло. Як пташка весною,
Так я все тобою
Тішу ся, дівчино моя,
Ти рибко золота!

Павло і Василина. Іду я до тебе і т. д., як перше.

Павло *(се говорить, коли она почала співати).*
Се она, мій жайворонок, мій соловій! як защебече,
то аж у серцю лунає!

Василина *(хороша, но горда дівчина, по співі).*
Ти сам, мій голубчику?

Павло. Сам, моя галочко, мяточко пахуча!

Василина. Що? ти сьогодні в віконце не дивив ся, на мене забув?

Павло. Дивив ся і бачив моє ясне сонечко, гинув за тобою, як рибка за водою, як цвітка за росою!

Василина. І я тебе виділа, і твій кив і морг, та не могла скорше прийти! Не важко тобі самому?

Павло. Де-ж ні, зірко моя вечірняя? Що діяти, моя крале ясноока, щоб нудьга не чіпала ся? Плету коники і відганяю від себе тоску і смуток!

Василина. Що за смуток, що за тоску? Ото-ж мені з него козак-парубок!

Павло. Васирино, Васирино! Ти не знаєш, як я тебе люблю, як за тобою розбиваю ся!

Василина. Та де-ж не знаю? Знаю аж надто!

Павло. І як погадаю, що старий...

Василина. Все з одної бочки...

Павло. Що наша щира любов змарніє, згине, як мартовий сніг, як в ранці денниця ясна... то... мене всі жалі збирають!

Василина. Дивний з тебе парубок! Сто раз, не раз, я тобі казала, що так буде, як я схочу!

Та-же ти знаєш, що мене тато над все любить; я від него ще злого слова не чула; щó лиш за-бажала, то вже і мала; він мені і неба прихилив би...

Павло. Дай Боже, галочко, щоби ти в добру годину говорила! (*Задумав ся.*) Коби то лиш оден червак чоловіка точив і гриз, то пів біди-лиха, но... но, ох, Боже мій милостивий!

Василина. Ти з тими «ох і йой» днюєш і почуєш! Щó за заяча натура! Як ти родив ся, то відай люде лиш ойкались та плакали! Ти ще до завтра поспієш, а потім вибачай, мій соко-лику, не бануй, мій плаксивий козаче, коли ска-жу: «Бувай здоров і прощай, другої собі шукай!»

Павло. Васирино, тут у моїм серці люта гадь засіла, тут страшна болячка, тут огнем палить...

Василина. Щó з тобою, Павле?

Павло. Я нещасний, безталанний; моя доля в могилу скрила ся, мені... мені прийде ся...

Василина. Твоє бідкане доведе до того, що ми не поберемось... Хто-ж таке чув і бачив? По-щó мені плаксивого мужа? Тьфу! сором! Хто з таким свій красний вік коротав би?

Павло. Васирино, ти мене не любиш...

Василина. Такого неквашеного парубка без-печне, що ні...

Павло. Думаєш, що не знаю...

Василина. Щó?

Павло. Ще питаєш ся? Правда, він крас-ний від мене, сурдутовий, пшеничний...

Василина. Хто? хрестт ся!

Павло. Той облесний фештерина, з лиску-чими гудзиками, з зеленим ковніром, з чорним вуспком і очима...

Василина. Що за зазуля таке тобі накувала? Правда, він тобі не рівня! Він трохи веселійший від тебе і моторнійший! Паничик, хоч малюй! Але... але не думай...

Павло. Га! не думати? Боже милий, як марно розплили ся мої золоті сні! Куди я злітав, високо, далеко, і як низько упав; упав, на віки розбив ся, марно пропав, гидко ошукав ся...

Василина. Чим ти ошукав ся?

Павло. Васирино, дуже ошукав ся, моє серце розбило ся; затроєна стрілка его провертіла; тверда скала, що з високої гори мов скажена летить, серце придавила; ти, ти зо мною граля ся, а сурдутового панича по.....

Василина. Він не против твого плеча...

Парло. Правда, на мій сердак иньні люди вовну прями, сукно в иньних ступах збивало ся... Що сурдут, то не сердак...

Василина. Говори собі! Ще раз кажу, що він тобі не рівня! Він як заговорить, як що скаже, то тебе на крила зносить, тебе...

Павло. Васирино, де твоя присяга? Де мій рай? Все пропало, змінило ся, розбило ся! Пройдисьвіт солодне говорить, як я! Правда, він сьвітами бував, обману учив ся; учив ся, щоб на его слова дівчата наслухали! Простий мужик того не вдасть, він сліпий, неучений, неписьменний! Мужичке слово хоч з серця виходить, не таке солодке, не таке мудре, не таке підхлібне...

Василина. Безпечно! Но що мені до нього? От, говорив раз, два рази зі мною, і кінець!

Павло. Васирино, чи яло ся чесній дівчині з таким обманцем сходити ся?

Василина. Він здібав мене на греблі і...

Павло. Ти его пустих слів слухаєш? Ти

того баламута, тумана щиро любиш, а мене ошукуєш!

Василина. Павле, не кажи сего другий раз!

Павло. І десятий раз скажу! Ти отруїла моє бідне серце, невірна дівчино! І в сні я б...

Василина (*до себе*). Намотав собі на ніс, що з ним говорила! Овва! і наймит собі роги заткнув! Ще сего не стало! без вінця мені вже сьвіт завязує! Через него годі вже з ким поговорити! І на очі его вже більше бачити не хочу! (*До нього з гнівом*) Коли так, то знай, Павле, що межи нами вічна розлука... а о тобі...

Павло. Тої розлуки не я, лише ти, ти вною, невірна дівчино!

Василина. Тут, тут (*знімає перстень з пальця*) твій перстень, геть! геть з ним! (*Кидас его під колесо в воду.*) Пропадай без чутки і сліду! Се тобі хіба тогди забуду, як персти на мою грудь наложуть! Попав ся, як ворона в царський двір тай ще краще! (*Гнівна, хоче відходити.*) Ти своїми словами моє серце на віки, мов ножем, пробив...

Павло (*з болем*). Василю! Василю!

Василина. Щезай! забув, що ти слуга, наймит? На віки щезай! Межи нами вже згоди нема, наша страва вже перепріла; глибока рана може з часом загоїть ся, но зле слово ніколи! (*Відходить.*)

5. ЯВА.

(*Мельодрама.*)

Павло (*самий*). Василю! Василю! Пішла! Мовчи, Павле, ти слуга, ти наймит, а она Токарчукова дочка! Як ледом мене обсіпала! Граєсь она з моїм серцем, як кіт з мишею, а серце не камінь! І слуга серце має! І мене Бог сотворив, і я чоловік, і в мене честь, а від жару і ка-

мінь лусне! За правду ще гніває ся! Як я їй про нього спімнув, то розжарила ся, мов би на грани сиділа! Покрасніла, но не подобрила, пішла, мов би її метелиця-заверюха гнала! Нехай буде і так! Хотіла може, щоб я перепросив... Мене і навкруг пальця можна обмотати, но як хто до живого допече, то і в мене жовчи найде ся... І на синє небо моєї душі може наступити чорна хмара, повна грому і блискавиць! Василю! розходять ся наші дороги, в право іде моя, а твоя в ліво! Млиночку, прощай! Ставочку, прощай! Все минуло ся, все пропало! Згасла моя щира любов, як та зірочка, що небом летить-летить і в дрібні іскри розпадає ся! Веї іскри гаснуть, пропадають! Мені і іскроньки не остало, все минуло, розпало ся, змарніло, зісохло... Ні... все ще не пропало; руки здорові, до всего я спірний, знаю робити, працювати, кусень хліба для себе і старої мамі ще зароблю! Геть, геть із сего місяця! Найду куточок у старої нені, при матернім серци мій тяжкий, кривавий біль забуду! *(Збирає свій знаряд, одіж і и.)* Геть звідсіля! Кинула перстень! *(Лізе в діл і шукає.)* Трудно в воді его знайти! Бог зна' куди полетів! А ось він! *(Вилазить.)* Сховаю его на вічний спомин мого короткого щастя! *(Ховає его в пазуху, або вяже его до хустки, щоб має на шії.)* А тепер, млиночку, бувай мені здоров! *(Хоче відходити.)*

6. ЯВА.

(Входять сходами трохи підпиті Танасій і Адам і співають яку небудь коротку пісню.)

Танасій. Прощу, пане писар!

Адам. На сих сходах, моспаненьку, можна вязи скрутити!

Танасій. Небаром все переіначу, все як у паньскім дворі виглядати-ме: хата рублена, паркани з дубовими стовпами, плоти з острішками!

Адам. Таки здалось би! Що люде говорили б: голова в громадї, а порядку не знає!

Танасій. Та ба! не журіть ся, то моя журба! Все як куколку приберу, сходи камінні, підлога з брусів, а питель, кажу вам, такий буде, що і царевн не сором би з моєї муки булку спечи!

Адам. Так, так, моспаненьку; треба всім показати, що голова головою!

7. ЯВА.

(Входить Тетяна.)

Тетяна. Де-ж ти так довго забарив ся? Жду з обідом, а тебе як нема, так нема! *(До себе)* І ще паскудь мерзенну, покидь з кирпатим носом і собачим голосом з собою веде! Сей оббив пороги до коршми, скорий до чопа!... Щоб его Татари взяли! *(До Танасія)* По що тобі...

Адам. Кланяю ся, панї-матко!

Танасій. Мовчи, Тетяно; не знаєш, що...

Адам. Як завтра, ваш Танасій великим паном стане!

Тетяна. Він для мене і сьогодні господарем-паном, а пньшого паньства я не бажаю, се нехай вам остане ся!...

Адам. Стане паном на цілу громаду...

Танасій. Стану начальником, двірником, головою, війтом, чолом у громадї!

Тетяна. Нехай тебе Мати Божа від того хоронить! Добра паска і без шафрацу! До начальства широкі, а від начальства дуже вузкі ворота!

Адам. От і маєш, моспаненьку!

Танасій. Довгий волос, та короткий розум!

Тетяна. Танасію, прошу тебе...

Танасій. До сто баб, мовчи вже раз, жінко!

В-одно заводить, а єї діло — куделя...

Адам. Друга жінка тїшилась би, що двірничкою стане, а ви таке заводите, мов би вас хтось горем і слезами напоїв, або на рожен клав! Таке то честь і слава!...

Тетяна. Щоб тої чести ніхто добрий не діждав! *(До себе)* Се єго вчинки, бодай єго!

Танасій. Говори здорова! Не гнїви Бога! Я не набиваю ся, но коли ціла громада хоче мене в начальники вибрати, то чей трудно тому противити ся! Стану двірником, паном в селі!

Адам. Паном на всю губу! Все у вас в гору піде! Що схоче, то зробить; що скаже, так буде; буде головою, а не хвостом; ме гроші побирати, двірницьке поле засївати; робітників буде як трави та листу, забогатїє... Побачите, коби лиш я здоров!

Тетяна *(до себе)*. Тому хлїб не родить, бо такий пройдисьвіт начальників робить! *(До Танасія)* За що мене Пречиста так покарала? Чи я Богу не молила ся? Чи я кому що злого зробила? *(Плаче)* О, бідко моя гірка! недоле моя тяжка!

Танасій. У жінок слїз без ліку! Дяче, не буде лначе!

Тетяна. Танасію, банувати-меш, мене з днями в могилу положиш!

Танасій. Тьфу! пек! Другі люде славою і честію тїшать ся, а тут слези ллють ся!

Тетяна. Танаску, ми і без тої слави, без тої чести в мирі і згодї жили, гадівство пильнували, в селі повагу мали!

Танасій. Говори здорова! Громада вибирає, тай кінець! Сором, ганьба, стид був би, тої чести, тої поваги не приймати...

Адам. Всі баби сьміяли би ся, моспаненьку!

Тетяна. Танаску, згадаеш моє слово і до смерти банувати-меш...

Танасій. Не журись, пусте тебе взяло ся...

Тетяна. Про мене! Но знай, що ти мене твоєю славою на мари положиш...

Танасій. Бабські слова — пуста полова!

Тетяна. Жалувати-меш, та за пізно... *(Плаче.)*

Танасій. Плачеш, не знати, за щó і по щó? Як раба в неволи!

Адам *(до себе).* Такого і в казці не повідають! Прийшов, думав почесне найти, а тут треба поли рубати і втікати! Шкода мого труду і заходу! Тьфу!

8. ЯВА.

(Входить Василина і Ксеня.)

Василина *(вбігає втішно).* Чули-сьте, мамо, новину? Таке тут і тато! Прибиг Олекса Романчуків і оповідав, що громада хоче тата в начальники вибрати! Стану двірницкою дочкою, першою дівкою в селі, а ти, ненечко, першою газдинею!

Танасій *(втішно).* Се в мене мудра, розумна дитина, в батька вдала ся! Тішить ся, що люде єї батька поважають, ему першу громадську честь хочуть віддати! Ходи, най тя приголублю! *(Пригортає її.)* Кров не вода! Дочка тішить ся, а жінка плаче, тьфу! пек!

Ксеня. Чого плачеш, любя Тетяно?

Тетяна. Не знаєш мого болю, мого тяжкого

жалю, мого лиха, що аж під серце підступило!
По що єму тої слави?

Василина. Нене, шкода сліз! Тіште ся, двірничкою станете, вас всі, як першу в громаді, поважати-муть!

Тетяна. Бідна-ж моя головонько! Щоб того поважання не діждала! *(До себе)* І їй Бог розум відобрав! *(До неї)* По що нам, дитино, тої чести? Боже мій, сьвіте мій, хоч крізь землю провали ся! Пропав мій гаразд, мій спокій, мій мир сьвятий!

Василина. Нене, не грішіть; щасте і до нас завитало, і нам в питку пішло...

Адам. Правду кажеш...

Танасій. Безпечно...

Адам. Тепер лиш фрунтані, чільних людей діти до вашої дочки мостити ся будуть, а до Ксеньки не якісь »Биндяки« і »Мухи«, тільки козаки в кармазинах, моспаненьку, ба може і в контушах...

Ксеня. Може такі зухи, як ви?

Адам. Або що, моспаненьку! Не стрункий, не моторненький, нівроку, собі? Гарний! таки самій гетьманівні під пару!

Ксеня *(до себе)*. Такі на багнах ночують! *(До него)* В церкві для сьвітила і кадила паламар, а для моспаненька каламар! Таких зухів на рахманьскім ярмарку по гривні!

Адам *(до себе)*. Остра, як бритва! Не журись, і желізо в жарі мякне! *(До неї)* За мое жито ще мене бито; я тобі добра бажаю, а ти гетьманівна...

Ксеня *(до себе)*. Хвастун-лизун; де чарка, там перший! Єму ще до дівчат залицяти ся! *(До него)* Що вам до Биндяків і Мух? Задержіть для себе кармазини і контуши, і згода межі нами!

Адам *(до себе)*. І таким нераз ніс в діл зви-сає! Дівчина неповита дуже гордовита, а як молодиця, липне і до Гриця... *(До неї)* Жиймо, дівчино, в згоді; панича тобі виберу!

Ксеня. Шукайте собі пари, бо, як завтра, голова лєса! А про мене не журіть ся, я маю свій розум...

Василина. Але-ж бо і ти, Ксенько, горячка! Пан писар щирю правду повідав; ми від тепер не кождому під пару! *(Глянула на Пасла, той зашмуририв ся.)*

Ксеня. Ще крил не має, а вже високо літає!

Адам. Безпечно, я правду говорив! Таких дівчат, як ви, пошукати: біленькі, красиві, моспаненьку, як дочки дуків-воеводів...

Ксеня *(до себе)*. Щезай, як оса в очи лізе! *(До него)* Не ялось вам дівчат хвалити! Щоб скажуть молодиці?

Адам. Щоб мені до них? *(До себе)* Мягко постелять, а твердо спати!

Ксеня. Таже ви три рази вмиваєтесь, як до арендарки Рифки-Гольди залицяєтесь!

Адам. Бодай ти здорова була, жартівлива дівко, прехороша покусю!

Ксеня *(до себе)*. Кинув на мене оком; ні відхреститись, ні відмолитись! *(До него)* Я не така хороша, як думаете!

Адам. Чудовна, моспаненьку! козир-дівка!

Тетяна. Сьвіте мій ясний, ох, як мені лихо...

Танасій. Спамятай ся, все гаразд буде! Справлю тобі візочок; як паня до міста їздити будеш; коні в півшорках з дзвінками!

Тетяна. Щоб того гаразду не діждала! Гріх мені мати!

Танасій *(до себе)*. Затяла ся, хоч огонь при-

кладай, все своє піє! *(До Павла)* Павле, що нині з тобою? Сумний, чи що? І слуга повинен тішитись, як его ґазду люде вивисшають!

Павло. Чесний ґаздо, ви добре знаєте, що я лиш свого пильную і не мішаю ся в то, що не до мене! Не мені з вами за одним столом сидіти! Слуга слугою, а ґазда ґаздою! Служба не дружба!

Танасій. Та чому ти нині так скривив ся, наче-б квасу напив ся? Щось на піє намотав!

Павло *(до себе)*. Трути-жовчи напив ся! *(До нього)* Жаль, але треба правду казати! У вас, чесний ґаздо і ґаздине, так добре, як у Бога за дверми, у вас до самої смерти лиш би служити; в иньшій службі рік як вік, а тут мені так утішно і мило минали роки, наче би були самі святки! Правда, що й я не був солом'яним наймитом, де приклав руки, не набрав'ся сорому, даром хліба не їв! Но... но простіть, неволя принудила, розстати ся треба, я вже сьогодні із вашої служби забираю ся!

Танасій. Що?

Тетяна. Бідна-ж головонько! Павле! я тобі, як своїй дитині, догоджала, ти не був у мене слугою, лише...

Танасій *(до себе)*. Тому розбрикав ся...

Павло. І в рідної матери мені краще не було би!

Ксеня. Чи-ж тобі сказав хто зле слово?

Павло *(до себе)*. Добре говорити, коли не болить! *(До Ксені)* Ні, ніхто!

Тетяна. Чи тобі хто дорікав? чи може ти з голоду млів? Кажеш: бувай здоров, а ще не змовов! *(До себе)* Як і сей піде, то піде з ним і мій спокій, мій мир, моя доля! *(До нього)* Павле, остань Христа ради!

Павло. Ні, пані-матко! За все добро, що я в вашій хаті мав, нехай вам Господь нагородить! Відходжу від вас лиш тому... бо... бо... занедужала моя мама, а жаль бідну так на самоті лишати! Малого она мене доглядала, від води і огню сте-регла, отже не годить ся бідну без помочи лишати...

Тетяна *(до себе)*. Добра дитина! *(До нього)* Таже ти свою маму що вечера відвідуєш, доглядаєш, весь свій зарібок зі старою ділиш...

Танасій. І добрі люде і сусіди за ню не забувають...

Адам. Она від громади запомогу дістає...

Ксеня *(до себе)*. Двоязыкий: одним полиже, а другим оббреше!

Адам *(продовжаючи)*. Она варти не відбуває, на салагори не ходить!

Ксеня *(до себе)*. Бідна вдова щоб і той тягар зносила?

Адам. Навіть палива їй доставляють...

Павло. На то громада обовязала ся; в громадській службі батько помер, і ще так марно... Ні... ні, тут більше не остану, не можу остати ся!

Тетяна. Остань ся, Павле!

Ксеня. Не будь упертий, не суши своєї і чужої голови!

Павло. Ні, не можу...

Адам. Приїв ся один хліб; слуга лиш у сьвято дзвонить, а в буддень і в клепало не товкне...

Ксеня *(до себе)*. Не казала я, що він *(на Адама)* кожух горі волосем оберне; раз лащить ся, а другий раз кусає...

Адам. Випас ся, забагло ся брикати!

Павло. Говоріть, що воля! Кажуть люде, що гіркий чужий хліб; я того не зазнав! Хто

на чужий хліб не нарікає, тому не треба ним очі вибивати! Сі мозолі може від рукавичок, а не від праці, від муки? Я працював і товк ся, но... но... хотий мені при-тім гаразд діяло ся, то все остатнєсь не можу...

Тетяна. Павле...

Танасій. По що спирати? Забар іти, — з Богом! Наймитів рід не загинув, їх насїне не пропало... Наймит служить і в ката, коби лиш добра плата! Єму в добрі знудило ся! Він від якогось часу вже микитив, все за напасть робив, до праці не був ласий...

Тетяна. Танасію, грїх мені мати; на нїм усе господарство стояло; він...

Танасій. Правду кажу: нездара з нього...

Павло. Отже тому! Слуги ще не вимерли! Прощайте, господарю Танасію, будьте здорові, панї-матко, прощайте всі, всі! *(Цїлує руку Тетяні і хоче Танасія цїлувати.)*

Танасій. Проч від мене! Хто гордить моїм хлібом, той не варт зі мною прощати ся! На зломану голову! Зі мною не з Грицем справа!

Павло. Іду! іду!

Тетяна. Павле!

Павло. Будьте здорові! Прощай, мій млиночку, прощай, мій ставочку! *(Іде сходами з тлумком, знарядями і співає пісню; пісня в дали завмирав, тимчасом чути в млинї розмову.)*

(Пісня і мєльодрама до кінця акту.)

Павло. Прощай, мій млиночку, прощай!

Розплились сні, як та роса,

Сумує серце і душа.

Де небо бачить я гадав,

Там зради, горя я зазнав.

Прощай, мій млиночку, прощай!

Прощай, мій ставочку, прощай!
Де чорна глибина твоя,
Втопилась доля там моя.
Не вирине ніколи вже,
Живцем серденько бідне мре...
Прощай, мій ставочку, прощай!

Танасій. Прошений слуга пса не варт...

Тетяна. Бідний Павло, вірнійшого парубка не зазнала я!

Адам. От тільки других найде ся! (*Показує на волосся.*)

Ксеня. Без нього тут сумно стане, млин пусткою буде здавати ся!

Адам. Не журися, Ксеню, буде другий з чорнішим вушиком, з очима як зіроньки!

Ксеня (*до себе*). Як ріпях чіпає ся! (*До нього*) До хрину мені такого...

Адам. Повіяв ся, потік ся...

Танасій. Босоніж ходити-меш захирілий...

Адам. Він, моспаненьку, так танцювати-ме, як ему заграєш!

Тетяна. Як жалібно співає, серце рве...

Ксеня. Мов тяжке горе з душі вливає...

Тетяна (*до Василяни*). Не чуєш, дитино, его голосу? Він не співає, але плаче...

Василяни. Що мені до его співу?

Ксеня. Его жалісного голосу десь кожда рибка із ставочка слухає, а тобі байдуже...

Василяни. Байдуже...

Ксеня (*до Василяни*). Душечко, бігме, не вірю!

Василяни. Як собі хоч...

Танасій. Нісенітниця! Ходімо до сьвітлиці, час чим покріпити ся!

Адам. Здало би ся! Запиймо могорич на твоє двірництво!

Ксеня (*до себе*). Сей при могоричах зріє і посивів!

Тетяна. Бідний Павло...

Танасій. Ану, стара, пристарай нам!

Тетяна (*до себе*). Їм одно на умі, а мені серце крас ся! (*До Ксені*) Приладь там, Ксеню! (*До себе*) Про мене морочте весь ваш ум... Мені вже однаково!

Танасій і Адам. Ходімо! (*Всі відходять, лиш Тетяна остає ся в задумі.*)

(*Завіса спадає.*)

ІІ. А К Т.

(Перед коршмою. Парубки, дівчата, старші жінки. Цигани-музики. Два столи. при однім сидить задуманий Павло.)

І. ЯВА.

Павло, Василина, Ксеня, Михайло.

Перший парубок.

Чорнобривко довгокоса,
Не сиди, не сиди!
Погуляти жваво разом
Ой ходи, ой ходи!
Чуй, цимбали як дрібушки,
Ой бринять, ой бринять!
Хто гуляє і співає,
Той лиш хват, той лиш хват! (*Танець.*)

Другий парубок.

Катерино і Ірино,
Гей до нас, гей до нас!
Скрипка піє, звуки сіє,
Та для вас, та для вас!

Гей дівчата-пташенята,

Тропака, гоцака!

Раз один лиш зеленіє

Нам весна, нам весна! *(Танець.)*

1-ий парубок *(до 2-ого)*. Олексю, ті двоє посварили ся, чи щоб? Відай межі ними недобре завело ся? *(Показує на Василину і Павла; она межі дівчатами, а він задуманий при столі.)*

2-ий парубок. І мені так здає ся; хтось їм їх дорогу тернем перегородив!

1-ий парубок. Я думав, що їх хтось ланцями до купи сковав, а тепер наче-б їх баба Яга розвела!

2-ий парубок. Як пава похожає... ніс до гори...

1-ий парубок. Гордовита дівка, аж тепер їй гребінь виросте...

2-ий парубок. Ой кажу, на все село фудульна; перебирала хлопцями, як фасоліями, а тепер без бука вже не приступай! Запаніла так, що...

1-ий парубок. Не йшла з нами в танець як донька богача Танасія, а тепер як донька громадського начальника на нас лиш з-коса дивити ся ме...

2-ий парубок. Овва! Повний колос гне ся, а пустий до гори пне ся...

1-ий парубок. Дула ся жаба, хотіла волом бутти і лусла!

2-ий парубок. Нехай дує ся, як трухан; і на него колись ніж заострить ся!

1-ий парубок. Правда! Я би моєї Марійки за сто Василин не проміняв!

2-ий парубок. І я своєї Параски... Одного лишне не розберу: чому Павло так засмутив ся?

1-ий парубок. Або-ж я знаю! Шкода хлопця!

2-ий парубок. Добрий товариш був...

1-ий парубок. Відай его за пояе заткнула...

2-ий парубок. Не розберу; любили ся, а тепер не знають ся!

1-ий парубок. Ходім до нього, може розважимо сердегу!

2-ий парубок. Може довідаємо ся, чого тужить. Ходімо, братику! *(Ідуть до Павла.)*

1-ий парубок. Що з тобою, Павле?

2-ий парубок. Скривив ся, наче-б гадь укусила...

Павло *(до себе)*. Ще гірш! Гадь як укусить, то чоловік умирає, а тут жити і карати ся треба! *(До них)* От, братя, призираюсь вашій забаві...

1-ий парубок. Статок, помосціпанив ся... Таке ти нам всім перед водив!

2-ий парубок. Нами, як ватажко, як козацький гетьман верховодив...

1-ий парубок. Було, як пустини ся в танець...

2-ий парубок. В підківки як вдариш...

1-ий парубок. То все село на тебе пролюбки зпирало ся...

2-ий парубок. А баби аж долонь не чули, так плескали...

1-ий парубок. Дівчата з радости як рожі красніли...

2-ий парубок. А ми тебе на руках носили...

Павло. Що було, то ся минуло! Можна в світі і без гулятики жити, і ще як!

1-ий парубок. Став калугором...

2-ий парубок. Черцем...

1-ий парубок. Чорноризцем...

Павло. Ні, братики, но...

2-ий парубок. Говори здоров! Ходи до Сруля...

1-ий парубок. Серце повеселійшає...

Павло. Я не сумний, братики... А до Сруля

мене і воловодом не зтягнете! Преці знаєте, що незносна мені та клята люра, брага...

2-ий парубок. Хочеш може, щоби перед тобою поклони били? *(До свого товариша)* Ходімо до дівчат!

1-ий парубок. Ходімо до наших горлиць і чарівниць! З ним і нас смуток, як та галич, обляже! *(Відходять до дівчат.)*

Павло. От такий і я раз був! Належав до веселого ремесла! Думав, що туги і смутку на світі нема! Думав, що мені небо протворило ся! Думав, що я гордий орел; думав, що я до самого світлого раю злітати-му! Де там! Все змінило ся, мій світлий рай розплив ся, як та роса на сонці, як той милий сон; всі любовці мого мая зівяли, помарніли, а я з висоти, де вже з ангелами розмовляв, упав глибоко на землю і всі мої блискучі надії, як то скло, розбили ся! На самоті грію мій тяжкий жаль, мої пекучі слези, мою гірку долю! На самоті, щоб ніхто не чув, ніхто не бачив, з сироти не сьміяв ся та не кепкував! Перетерплю, переболію, і се всім покажу, що Павло до людей, а не лише слуга! Покажу, що Павло свою волю і свій талан має! Всім покажу, що в ремісника золота рука! Хоч тут коло серця гранею пече, то по-що людям то знати? Они мені не допоможуть, у пригоді не стануть, моїм бездолем лиш тїшитись муть!

Михайло *(до нього)*. І не зиркне на тебе невірна!

Павло. Ні! ні!

Михайло. Горда, завзята!

Павло. В неї кремениця в грудях, а не серце!

Михайло. Як-би тут фештерчук, бачив би-сь: як вивірка звивала би ся!

Павло. Нехай робить, щó хоче; межі нами глибока пронасть, без мосту, без кладки; наші дороги розійшли ся, моя щира любов, як зелізо в бездну, утонула і не вирине вже на божий сьвіт!

Михайло *(до себе)*. Бідний Павло, змінив ся, як не той став! *(До нього)* Як із Ксенею говорю, то она і на нас з-коса споглядає!

Павло. Тяжко, брате, на сьвітї жити, як тобі невірна дівчинна серце пеклом наповнила... Сьвятий менї лиш вірить, який я біль зношу; менї жите тягаром...

Михайло. Ото-ж менї з тебе парубок! Вдар лихом об землю... не була суджена, та й годї... *(Чути з боку розмову дівчат.)*

1-ша дівчина *(до Василини)*. Цигани грали, аж серце до них рвало ся! Чому-сь не гуляла, Василинко?

2-га дівчина. З парубками чому не говорила?

Василина. Не прийшла гуляти, з парубками розмовляти...

1-ша дівчина. То чого-ж прийшла?

Василина. От подивити ся і...

2-га дівчина. Щó? ти людей ще не бачила?

1-ша дівчина. Не першинка тобі з парубками гуляти!

Василина. Ні, не першинка, но так менї забаглось, та й кінець!

2-га дівчина. У нас така поведінка, —

1-ша дівчина. Де парубок, там і дівка!

2-га дівчина. Таже і ти раз вірно любила!

Василина. Кого?

1-ша дівчина. Вірному коханю Бог не противить ся!

2-га дівчина. Кого, не скажу! Догадай ся!

1-ша дівчина. По-що правду таїти? Павла любила-сь...

Василина. Тьфу! Хрести ся! Такого любити, слугу-наймита?!

1-ша дівчина. Він хлопець, якого шукай!

2-га дівчина. Кожда дівка за него пішла би!

1-ша дівчина. Єму на шні зависла б!

Василина. Друга, а не я! Він не для мене! Давно мені вже вийшов з пам'яті! *(Відходить від них.)*

2-га дівчина. Токарчукова дочка, в розкошах та грошах!

1-ша дівчина. Душа в неї на опанки, лиш зневагу знає...

2-га дівчина. Боярня!

1-ша дівчина. Сердак їй обрид!

2-га дівчина. Мужичкою бути вже їй стид...
(За сценою чути крик і галас.)

2. ЯВА.

(Входить Танасій, Ян, Адам, старшина громадска, много людей, Сруль — і співають.)

Хор. Гей коршмарю, арендарю,
Гарно ся звивай,
Від чопа нам оковити,
Пива наливай!

Адам. Бо начальника вже маєм,
Всі его ми величаєм,
Вже кінець всій біді,
Буде лад у селі!

Танасій. Не журіть ся, добрі люди,
Аж тепер гаразд ту буде!
Вся неправда, ошуканьство,
Бійка, лайка і піяньство

В безвість геть попропадають,
Лучі правди засіяють!

Сруль. Пан начальник щоби жили,

Гиф, гиф, гиф!

Люди щоб здорові пили,

Гиф, гиф, гиф!

Нежурниці, ах вай мір!

Потішниці, ах вай мір!

Як би люди всі хрестини,

Весіля справляли,

Як живі би і покійних

В могилу спускали,

Як не було би сестриці,

Ганишівки нежурниці?...

Хор. Гей коршмарю, арендарю,

Гарно ся звивай,

Від чопа нам оковити,

Пива наливай!

Бо в селі сїм ясна зоря

Людам засіяла,

Вся злоба, неправда, кривда

Зникла і пропала!

Танасію многих літ,

Бо в селі ясїйший сьвіт!

Адам. Най жие нам новий пан начальник!

Vivat!

Люди (*особливо Жид*). Vivat! Най жие Танасїй Токарчук!

Михайло (*і парубки коло Павла*). Здвиг народу!

1-ий парубок. Як рій гуде!

2-ий парубок. Як плав пливе!

Михайло. А самі головаті і чопові братя!

1-ий парубок. Дивись, як гордо Танасїй ступає!

2-ий парубок. Він тепер межі ложками по-
лонником!

1-ий парубок. Писарчук, як скажений, скаче!

2-ий парубок. Привик у коршмі роти обтирати!

Михайло. Пізнати ворону по пірю...

Павло (*до себе*). До живого мені допікав...
І він межі ними, той превражий фештерчук!

Ян. Такого двірника ще не було! Такий порядок він всюди запровадить, що...

Адам. За старого не було в нас ні ладу, ні правди, моспаненьку! Як хотів, так воював, а бідний нарід терпів і як риба мовчав! Нарід, моспаненьку, не скотина; і він своє право має...

1-ий парубок. Чиста у нього душа, як жидівка потилиця! Потив ся він добре; від мого тата за мене гаразд мошонку наповнив...

2-ий парубок. Не журись, лиш до часу постіл цілий!

Михайло. І на дуді струни рвуть ся...

1-ий парубок. Бараном пахне...

Михайло. Вовк з'їсть...

Ян. Як чую, то старий двірник по два рази податок брав!

Одні люде. Брав, драв, папочку...

Михайло. Сі за чарку душу продали би!

Адам. Не жалував ні вдовиць, ні сиріт!

Голоси. Правда, правда!

Адам. Всюди був лиш безлад, неправда, деруньство, онуканьство!

Сруль. Правда; бігме, нівроки ему, правда!

Михайло. Бодай тя, нехристе, лупцир вхопив!

1-ий старшина. Про рахунки говірки не було...

2-ий старшина. Людей туманив, залоги забрав і продавав, нам шкіру з тіла лупив...

Сруль. Правда, щира правда!

1-ий старшина. Не було ладу! Може від тепер святий змилює ся!

Михайло. Як медом мастить; видно, що на своїм віку не одну двірницку чарку ликнув!

1-ий парубок. Млини можна би гонити! Єму як в голові не замакітрилось, то каже, що хорий...

2-ий старшина. Тиждень не минув, щоби без комісії і ліцитації не обійшло ся...

Сруль. Всі мої покої повиїсенські панів були... Було, півроки, і заробок, но бідні люди велику неправду мало...

2-ий старшина. От, бачите, і Жид свідчить...

1-ий парубок. Ся тварюка кождому брат і сват!

2-ий парубок. Но лиш тогди, як тобі гаразд поводить ся!

1-ий парубок. Такої запеклої душі світами шукай!

Михайло. Жид Жидом! Чи не гірша християньска громадска старшина?

1-ий парубок. До свухи і почестунку она майстер!

2-ий парубок. Вміє додати кропу і петрунки до гідкої громадскої юшки...

Михайло. І так переборщить все, що...

Адам. Все, моспаненьку, до лучшого зверне ся!

Михайло. Горі ногами!

Адам. Не журіть ся, чесні газди, коби пан начальник і я здоров, наша громада стане перша на цілу Україну!

Михайло. Перша до чопа...

Ян. Най жпе наш пан начальник! Vivat!

Голоси. Vivat! Най жпе!

Танасій. Дякую вам, чесні газди! Будьте

певні, що всіх моїх сил доложу, щоби наше село злого позбуло ся і щоби в нїм лиш добро процвітало...

1-ий старшина. Наслав Бог з неба чоловіка, якого треба!

2-ий старшина. Він в крайній біді зарадити зуміє...

Адам. Вибір славний!

Голоси. Жий нам, Танасію!

Танасій. Ще раз дякую за честь! Годить ся по звичаю новий уряд основати...

Адам. Хто старий звичай шанує, той не бідує!

1-ий парубок. Отсе вода на їх млин!

2-ий парубок. Скоро стане незавізним!

Михайло. Лотоки підгнили...

Адам. Здало би ся, моспаненьку, могорич запити!

Танасій. Пане Срулю!

Сруль. Що розкажуть нове пан двірник?

Танасій. Дай ведро горівки і бочку пива! Наточи і там на стіл положи, щоби я міг всіх чесних гзздів і гзздинь погостити, почестувати...

Сруль. Зараз, нївроки ему, все буде! Гиф! гиф! *(До себе)* Тїш ся, зісеню Голди!

1-ий парубок. Ай вай, каламай!

2-ий парубок. Обманом жие і з людей шкіру дре!

1-ий парубок. В-двое аж складає ся!

2-ий парубок. Навіть уміє »прийдіте, поклонім ся!«

Сруль *(кричить)*. Наточи, зісеню Голди, ведро оковити! *(Чути голос Голди.)* Hundert Jahr sollst mir leben!

Танасій. Доброї, з цятками!

Сруль. Шліж з-під саме чіп! Правда, зі-

сеню Голди? *(Чути голос Голди.)* Аж з-під дві чип!

Сруль *(до себе)*. Почало, півроки, uf mane mines, добре двірникувати, розперезало черес! Паукова мушка! *(До Танасія)* Біжу сам до пивниці, щоби був добрий трунок! *(Відходить.)*

3. ЯВА.

(Всі без Сруля.)

1-ий парубок. Сей і чорта змудрував би!
Розведе водов...

2-ий парубок. Щоби була правдива сивуха!

Адам. Настануть, моспаненьку, в нас такі часи, о яких чутки не було!

Ян. З ліса і вужевка не пропаде, а не то дубчаки, як оногди...

1-ий старшина. Старий Клим не дбав!

2-ий старшина. Старість придавила...

1-ий старшина. Вже і зуби ему поприїдали ся...

2-ий старшина. Давний чоловік підтоптав ся!

1-ий старшина. Двайцять літ не година!

2-ий старшина. Приїв ся двірницький хліб!

4. ЯВА.

(Сруль несе склянки, чарки; Голда таскає трунок і т. и.)

Сруль. Тут, пане начальник, пиво і горівки! Горівки, півроки ему, лютроване, от, аж цапки грають, а пиво зі снятинського броваря, чисте Lager-Bier!

Танасій. Прошу, ґазди, покріпіть ся, честуйте! *(Пс.)* На ваше здоровле!

Голоси. Здоров, Танасію! *(Хватають за чарки і їду.)*

Танасій. Жийте, панове ґазди! Гей-же, сюди, ґаздині, парубки і дівчата!

Адам. Напийте ся в честь нового начальника!

Танасій. Честуйте ся, дітоньки! Сруль настарчить!

Адам. Шинк ще не висох, в нїм рядом бочки, як в господині квочки!

Михайло. Знахор, нема що казати!

Сруль. Як не вірите, то ходіть і переконайте ся! Пивниця повна бочок і анталів! Маю, нївроки ему, і пуни і рум і ґарак і вино і вишняк...

І-ий старшина (не). Дай Боже вам з води і з роси!

Танасій. Дякую! Зволяйте, веселіть ся! *(Бачить Павла, як сидить при столі і з Михайлом розмовляє.)* А ти, Павле, чому там самотно засїв? Ну-ж сюди, зволь чарочку!

Адам. Випий здоровле нового начальника!

Павло. Я і без чарки ему здоровля зичу! Там пераз сварка, де та вража чарка! Я і без неї щасливий; в ній нїякої осолоди не находити...

Адам. Що? Гордуеш почестем пана начальника?

Ян (до себе). Чув я за сю лисицю! Уперта, завзята! Заходить, щоб гарні кошики виплітати, по лозу в луг; там я ему кожущину підкрою, що памятати-ме і Василя до смерти не забуде! Маю храп на нього, імя его я собі закарбував!

Танасій. Павле, не будь упертий, ходи і зволь хоч пива; оно добре і не вадить...

Павло. Ні, ні, щоби і золоте було! Хміль до лихого людей доводить, то погуба, він ще нїколи добра не зробив, а я вже такий вдався, що з роду того хмелю, як болячки, як грїха, стеріг ся!

Адам. Тьфу! Сей хоче нас всіх розуму учити! Далеко ще чуприні до лисої голови...

Танасій. Павле, не дразни мене!

Павло. Чим би я вас дразнив? Таже люде свідками, що я злого слова не сказав!

Голоси. Ні, ні! То правда, що не сказав!

Танасій. Попамятаєси, небораче! Не і раги ся мшл з котом..

Павло. Жню, як Бог приказав; хліб свй чесно заробляю і окрім Господа Бога нікого не страхаю ся, хоч би звав ся він і Танасієм Токарчуком і був навіть начальником не лиш гуг, але і в самих Чернівцях!

Танасій *(до себе)*. Змякнеш, небораче, як шкіра в гарбаря!

Адам. Їв у нього хліб і сіль і ще пискує!

Павло. Їв хліб і сіль, але і робив за трох, працював, як той чорний віл!

Адам. Випас ся... Знаю я таких неробів!

Павло *(встис, гнівний, до Адама)*. Як-би я не вважав на твій сивий волос, то, бігме, люде надивили би ся! Троюдить, дразнить, як той сотона! В огонь оливи доливає! Стережи ся, голомозий, бо...

Адам. Надскакує, як той їдовитий вуж з-під корча! Такого я ще не чув, моспаненьку...

Танасій. І вужеви жилце виривають! Нагрію я ему, що аж душно стане!

Адам. Не таким жупан підкроюють!

Павло. До мого жупана твої ножиці гей за тупі!

Адам. Найдемо і брує! *(До себе)* Жалкий як кропива! Рот як халява!

Ян. Бритва остра, но і она з часом вищербує ся!

Адам. Шкода з гадинов-мужиком, з хамом час марнувати...

Ян. Куниця хитра, та все капкан мудрійший!

Адам. Влазливий хам...

Павло. Не чіпай Павла, бо зазнаєш зла!

(Роз'ярений.)

Ян. Ігій на тебе! Клятий хаме, чи ти знаєш, з ким діло почав?!

Павло. Овва! що ми за головата біда? Таких уже бачив! Скажених мишій не бою ся!

Михайло. Пазь свого, паночку! Не яло ся з одної миски з мужиком їсти...

Павло. Зараз тут таке заведе ся, що з поконвіку...

Михайло. Павле, шкода кров собі псувати! Ходімо, уступім ся!

Танасій *(гнівний)*. Як сьмієш передо мною, перед начальником таке...

Василина *(надбігає)*. Тату, тату, ви забули, що люде на почесте, а парубки і дівчата на тапець ждуть!

Ян *(бере Василину за руку і розмовляючи іде на той бік межи парід)*.

Танасій. Навчу тебе, гороїжнику! *(Грозить палицею.)*

Михайло *(до себе)*. Гарно зачинає в селі лад робити!

Танасій *(того не чув і йде межи парід)*. Гейже, людоньки, парубки, дівчата, звольте за мое здоровле, а потім заграйте, Цигани, щоби і старі ніжки дріжали...

Парубки. Заграй, Цигане! Новий начальник, Танасій Токарчук, шабаш заплатить!

Павло *(знов сів)*. Она з ним! Дивись, як мило на нього поглядає, як солоденько з ним говорить! Гадино! гадино! де твоя присяга? Все лож, все неправда! *(Тимчасом старі честують ся.)*

а Ян переходить з Василюю помежи гурт парубків і дівчат, щіпаючи в підборідок ті дівчата, котрі єму подобають ся. Парубки дивлять ся на се нерадо.)

1-ша дівчина. Фе, паничу, я на таке не звикла!

2-га дівчина. Фе, де-ж яло ся вам мужичку зачіпати?

Ян. Дівчата як маківки, як червоні яблука, аж просять ся вкусити!

1-ий парубок. Кусай що хоч, а до нас зась!

2-ий парубок. Вкусиш і скривши ся, бо лісницї квасні!

1-ий парубок. У нас яблука от-такі! (Показує кулак.) Ними можна вдавити ся!

2-ий парубок. А як стануть в горлі, то в потилицю бий і бий — всі чарівницї і знахорки не вишепчуть...

Ян. Не говорите з панбратом!

1-ий парубок. На царинї таких лопухів до волі!

2-ий парубок. Таких пустоцьвітів і пєс не толочить!

Ян. Мовчи, хамєка мордо, бо загинеш в Івановій хаті!

1-ий парубок. Не чіпай, паничу, наших дівчат, як тобі твоя сурдутина мила, як не хочеш, щоб тобі в очах засьвітило ся і в пятах постигло!

2-ий парубок. Що сурдутина? Чуприна і спина лучші; як засвербіли, то і прочуханка наготові! (Грозить.)

1-ий парубок. Зась тобі до наших дівчат, бо...

Танасій. Бог з вами! Фе! Хто би колотню зачинав? Навіжені, чи що? Заводять, як на бабскім празнику! По-що лайки, по-що сварні?

1-ий парубок. Нєхай не чіпає наших дівчат!

2-ий парубок. Зась ему, нехай шукає собі гаптованих паннів!

1-ий парубок. Мужницка рука не лиш до щіпа, но і до...

2-ий парубок. Но і до таких паничів, щó наші дівчата зачіпають...

Танасій. Гей-же, заграйте, Цигани, рясного козачка! Гей-же, парубки, дівчата, до танцю! *(Парубки і дівчата ступають до танцю: Ян з Василюною, Михайло з Ксенєю і т. д. Павло сидить самотньо при столі.)*

Павло. Гуляй, невірна! Зломала-сь присягу, отруїла-сь мое серце, аж кровю закипіло! Не журись! Бог святий все чув, все бачив! І на тебе прийде смуток і туга і обляже твое серце, як той зівялий лист, щó в осени на землю спадає! Не журись, небого, прийде час і пора, що банувати і гіркі слези проливати-менш, Василюно! *(Старіють і веселять ся, а молодці співають і гуляють.)*

Ой, барвінку і тройзіле,
Все цвитіть, все цвитіть!

А ви, парубки, дівчата
Пригорніть, пригорніть!

Гей, молодче, око в око
Зазирай, зазирай,

Гордо, милий, руський танець
Погуляй, як Дунай! *(Танець.)*

(Завіса спадає.)

ІІІ. А К Т.

(Пять років пізнійше. Комната в Танасія.)

І. ЯВА.

Василина. Все тут змінило ся і пусткою стало! Тато двірникує, о ніщо не дбає; мама хора,

що жаль ся Мати Божа, як живий мертвець виглядає, від вітру валить ся! І в моїм серцю пустка, вічна, сумна зима; від людського ока ховаю ся, в голові аж туманіє! Молодий, дурний розум!... Думала-м, що з серцем так грати ся, як з тим ведром, щоб в керницю спустиш і знов витягнеш! Павле! Павле! тяжко согрішила-м, дні і ночі за мій гріх покутую! Щоб з того! Ледом серце облягло, він мене на віки забув, зі своєї пам'яті стер! Продав свій ґрунтець і село покинув, не хотів там жити, де невірна дівчина ним гордувала, его душу засмутила! Жне собі на третім селі, і як зачуваю, в гараздах та достатках! Ох, яка я нещасна! Боже милостивий! Я его щиро любила! По що він мені тим фештерчуком очи вибивав? Він і правду мав! Вражий син і дороги перейти не давав, а тато... тато его під семе небо підносив, мені лиш про него маячив! Бог свідком, що він мені і на думці не був! Подарунки мені давав, я їх не приймала; радив татови, щоби мене як панну приборав, — я на то не пристала, я его не навиділа... Я все лиш Павлови на перекір робила! Павле! Павле! верни до мене, прилинь до мого серця, вже тебе більше не прогніваю, тебе на руках носити-му; я тобі висповідую ся, як у таємній сповіді; тебе, як ока в голові, шанувати-му! Ох, лишенько мое гірке, на віки мое сонечко зайшло, десь там у морю сіло, а з ним пропала моя надія, моя доля і щастє...

2. ЯВА.

(Входить хора Тетяна, спирає ся на Ксеню.)

Тетяна. Ох! ох! як страшно в грудях коле, біль душу з тіла випирає! Лихо зломило, звалило...

Ксеня. Сідай, Тетяно!

Василина. Сідайте, мамо! *(Подає лавку.)*

Тетяна. Мені не сідати, тільки вже лежати, лежати на лаві, на марах, лежати в могилі, п'ять п'ядей під землею... Кху! кху! *(Кахляє.)*

Ксеня. Тетяно, не гніви Бога!

Василина. Мамо!

Ксеня. Зима проминула!

Василина. Все весною пахне! Сонечко боже нині кругом грає!

Ксеня. Все в лист і цвіт розвиває ся, бжолки пахучим цвітом гуляють, соловейко щебече...

Тетяна. Кху! кху! Цвіт зівяне, лист зісохне, пісня заніміє! Чахну з тоски і печали, слеза слезу гонить, а журба їсть серце, як ржа зелізо...

Ксеня. Всюди чисте повітря, все пахощами дніше...

Василина. З лісочка наче ладаном потягає...

Ксеня. В садочку мило і любо, а як тепліє, підемо в Сучаву на відпуст до св. Івана; той всім помагає!

Василина. Угодник божий і вам pomoже; і кипарисовий хрестик вам купимо!

Тетяна. Сучавський Іван таким уже не помагає, котрим очі в ямки запались! Приладьте мені трунове полотно, ладан і дубовий великий хрест!

Ксеня. Не говори так! Росте і зілечко сіножатю; я збирати-му, варпти-му, меш его ппти і подужаєш! Маковієвим зілечком тебе підкуримо!

Василина. Здорові станете, як були!

Тетяна. Кху! кху! Росте, цвите мое зілечко на цвинтарі межі могилами і хрестами! Гранію коло серця пече, не можна дихнути! Відколи Та-

насії двірникує, а Павло мою хату покинув, від тогди наче-б... кху!

Ксеня. Бог милостивий, — не журись!

Василина. Він вас виздоровить...

Тетяна. Виздоровить?!... А щó? нема ще тата?

Василина. Нема!

Тетяна. Нема, нема! П'ять років як гостем у хаті; все знівечилось, крайна нужда за плечима! Вивели его Жиди і писарчуки на добру дорогу, щоб їх Бог не простив! Не слухав мене, тепер вже за пізно, вже брич при гортанці! І ти мене, Василю, не слухала; все минуло, все пропало! Кху! кху!

Ксеня. Втихомир ся, кожде слово тобі вадить!

Василина. Не гризїть ся, мамо!

Тетяна. Пішло наше з гори та в долину, гей, гей!

Ксеня. Не задавай болю своєму серцю!

Тетяна. Мій біль, як кипучий окріп, вже через верх збігає! Павло нас покинув, а з ним пропала наша доля, наше добро, пропало, наче-б вітер той пил зі шляху змів! Він для тебе, Василю, був судженням, а ти гордувала ним, — вибачай же тепер, тримай ся панича...

Василина. Мамо, мамо...

Тетяна. О, бодай его Пречиста Діва покарала!

Ксеня. Втихомир ся!

Тетяна. Якого лиха він на мою хату навів! З ними, тими вивідками Танасій все прогайнував, навіть і маєток бідної Ксеньки!

Ксеня. Тетяно! мій маєток можна було у жменю взяти!

Тетяна. Таке жите гірше сирого гробу; там вічний супокій, а тут мука, слези і біль кривавий, пекучий, горячий! Кілько говорила, кілько мо-

лила я, раз-у-раз казала: »Василино, не вважай на залицяння того превражого фештерчука, він твоя згуба! Перепроси Павла, і все знов гаразд буде!« Де тому голова?! Дарма і дарма! Завзята, опалиста, гонорна, як єї тато! Тепер вибачай... Як завтра очи затулю, а ти хиба обдерта з торбами у сьвіт! Кху, кху, кху!

Василина. Мамо, мамо! Павло о мені і знати не хотів!

Тетяна. Правду мав! По щό єму гордовитої панни?!

Василина. А фештерчука я ніколи не любила, — от, хотіла з Павла кеп робити!

Тетяна. Чи яло ся то чесній дівчині? Він дурисьвіт, всякими мастями мазаний, а ти дівчина з доброго роду! Павла знати не хотіла, а сурдутовця...

Ксеня (до себе). Той нездара і мого Михайла від мене віддав, — щоб єго!...

Василина (плачучи). Мамо, мамо, не раїть мого серця! Я страшно за той гріх покую! Сьвятий лиш мені вірять, щό я зношу! Я, як то яблоко, — поверх оно червоне, а в середині повне червоточини...

Тетяна. Сама-сь провинила! За пізно! Павло тебе відцурав ся, бо гіркої зневаги зазнав... Кху, кху... Одного мені жаль і тяжко конати-му, що мене Танасій не слухав! Утонив він весь маєток, пустив все у жидівські руки: і поле і худібку і все добро!

Ксеня. Бог милостивий, Він нас не оставить; ти поздоровієш і все переіначить ся! Ходи, сердечна, там у зеленій дуг; там пролюбки сидіти, божим повітром дихати, щєбету соловійка слухати...

Василина. Ходіть, мамо, таже і лікар так радив...

Тетяна. Лікар, лікар... про мене ходімо! Кху, кху! *(Відходять.)*

3. ЯВА.

(Входить Танасій, спотикаючись, смаглявий; по одержи видно, що збіднів. З ним Ян, Адам і Сруль.)

Танасій. Я пан начальник, я, я, я!

Мене всі честують,
Мене всі шанують,
Мене всі підносять,
Мене всі просять!
Де річ лукава,
Там роблю право.
Сего за чарку,
Того за сварку
Лаю, караю
І замикаю!

Я пан начальник, я, я, я!

Двіриччати вмію,
В громаді зроблю лад і порядок,
Маю в Бога надію!

Ян, Адам і Сруль.

Честь, повагу в громаді він має,
Як ми граєм, так він гуляє!

Танасій.

Я пан начальник, я, я, я!
Настане лиш днина,
То кожда людина
Вже шапку здіймає,
Мене поважає!
Клонить ся низько,
Не сідає близько,

Сруль, Мошко, Рифка
Дають горівки,
Руму, гарбати,
Щоб в них сїдати!

Я пан начальник... і т. д., як перше.

Танасій. Та по... по... що трудилися, панове?

Адам. Годить ся, моспаненьку, начальника до дому відпровадити!

Ян. Правда, що голова, то голова! *(До себе)* Нема голубки, десь вилетїла! Хитра дївка, занадто мудра... а язик!

Сруль. Такого пана двірника не було і не буде!

Адам. Все село его величає!

Танасій. Ага!

Ян. І е за що!

Танасій. Таже так!

Сруль. В селї, нївроки, таке порядок, що аж любо!

Танасій. Не хвалїть за...занадто! Прошу, сїдайте!

Сруль. Правду кажемо! Чи може двірник у Дбайлицях лїпший від вас?

Ян. Де тому край!

Танасій. Чую, що там коршма запустіла; люде, як чуми, стережуть ся!

Сруль. Hörs-te! хто вам то казало? Двірник в шинку днює і ночує!

Танасій. Може бути; кажу, що-м чув! Повідають, що він громадску касу заложив, крамницю громадску!

Сруль. Брехня, неправда!

Адам. Хто вам такого бомка пустив? Не вірте, моспаненьку!

Ян. Не вірте! В бецирку менї повідали, що такого двірника, як вас, то рідко найти!

Сруль. A gesünderes Wort! Вас і в бецирку величають! Ноісн пан двірник!

Адам. Ви мені від якогось часу не до вподоби, я на вашім місті заслугами —

Ян (до себе) — яких дасть Бог, —

Адам — розумом —

Ян — якого не має,

Адам — мудростию —

Ян — Соломоньскою,

Адам — порядком в селі, —

Сруль (до себе) — се правда, коршма повна...

Адам — на весь сьвіт величав би ся, а ви, моспаненьку, скромні, як дитина! Фе! сором! ганьба!

Танасій. Дбаю, кілько можу, но такого ще не зробив, щоб мав чим величати ся!

Ян. Тьфу! не пошжайте себе!

Адам. Заслуги ногами не топчїть...

Сруль. Як-би се мое рабін чуло, то би вас за чоловіка не тримало! (До Адама і Яна) Час минає, моя Голда в шинку собі ради не дасть, отже треба нашу справу докінчити! (До Танасія) А щó, пане Танасій, як стоїть наша справа?

Танасій. Щó за справа?

Сруль. Таже за ті гроші, щó вам позичило, треба тратель обновити!

Танасій. Ага, правда, забув! Пане писар, будьте ласкаві...

Адам. Зараз, моспаненьку! (Бере тратель і перо.)

Сруль. Сї тратлі вже до нічого, отже треба всі на оден переписати! Раз дало я вам 200 ринських, знаєте...

Танасій. Знаю, знаю!

Сруль. Другий раз 300 ринських, процент виріс, ви крейцара не заплатили!

Танасій. Таже правда, пане арендарю!

Сруль. Три роки минули, я мовчав, ну, ну, а я бідне чоловік, можу як завтра умерти, то треба раз порухувати ся!

Адам. Моспаненьку Срулю, таже Танасій твоїх процентів не хоче!

Сруль. 500 ринських я вам пожичило, за три роки процент не брало, отже треба тратель на 800 ринських виставити!

Адам. Правда, три роки не година, відсотки, моспаненьку, ростуть, отже пишу тратель на 800 ринських! *(Пише.)*

Сруль. Вірте, Танасій, що я з вами по людски обходжу ся!

Танасій. Хто би тобі не вірив?!

Адам. От тут і тратель! *(Передає.)* Положіть на хрест палець!

Танасій. Що робити? *(Кладе, потім до себе)* Притисла біда, вістрем доля обернула ся!

Адам *(дає тратель Жидови).* Тут маєш, Срулю!

Сруль *(бере).* Коли дістану мій капітал назад?

Танасій. Коли? та...

Адам. Не журись! За рік, за два...

Ян. Не будь улазливим, твоє не пропаде; таже Танасій господар!

Адам. Придбає тих кілька левів...

Сруль *(до себе).* Бодай так пси траву їли! *(Сруль і Ян щось говорять.)*

Адам. Добре, що сю справу залагодили, моспаненьку! *(До себе)* Не знаю, як зачати, може вдасть ся, меч уже над головою висять! *(До Танасія)* Знаєте що, Танасію? Я вам добру раду дам...

Танасій. Яку?

Адам. Сплатите довги і самі не будете знати, як і щоб...

Танасій. Говоріть, нехай знаю! яким способом?

Адам. Яким? дуже легким! У громадській касі доволі гроша!

Танасій. Правда, на той гріш я уважав, як на своє око, та від якогось часу, так здає ся мені, там не все в порядку, там відай якийсь тхір внадив ся!

Адам. Щоб? Хто вам небилець наплів?

Танасій. Ніхто; сам переконав ся, що рахунки гей покручені!

Адам. Пусте вашої голови взяло ся, моспаненьку!

Танасій. Може бути, що помиляю ся! Говоріть, щоб хотіли казати?

Адам. Щоб я хотів казати? Я вам лиш добра бажав, та шкода і слова!

Танасій. Таже говоріть, не гнівайтесь! Хто би собі за дурницю кров псував?

Адам. Присяжні, правда, що не вміють рахувати? Їх би кождий ошукав... Но за то оттут глузди! (Показує на чоло.)

Танасій. Правда, ваша голова повнісенька —

Адам. Лишим підхлібство! От, моспаненьку, я собі подумав, чи не було бн добре з громадської каси тих 800 рпньских взяти і Сруля заспокоїти?

Танасій. Як?! без відомости громадского уряду?!

Адам. По щоб ему то знати?! Я такий рахунок зроблю, що ніхто не догадає ся...

Танасій (роз'ярений). Щоб? ви думаете, що

вже послїдна іскра честі в менї згасла?! Пек, сатано! Себе дам знищити, бо сам я винник свого нещастя, но маєток громадский менї сьвятий! Хто єго дїткне ся, того Господь тяжко скарає! Гарний ви у мене писар! Намовляй до такого, кого хоч, а мене ні! Щезай із моїх очий, вражий ошуканьче!

Адам. Що? так ти зі мною говориш?

Танасій. Так!

Сруль. Що тут за Gewalt?

Танасій. Щезай, огидо!

Ян. По що так роз'ярились, пане Танасій?

Танасій. Щезайте від мене всі!

Ян. Не так скоро... Де мої гроші?

Танасій. Віддам!

Ян. Заліз в довги по самі уха і каже, що віддасть! Ха, ха, ха!

Сруль. Ціле єго домівство не варте того, що ми єму визичили!

Танасій. Заплачу, не журіть ся! *(До Адама)* А ти, писарчуку, під собою яму копай, а не під другими, бо зараз!...

Адам. Не грози, моспаненьку... не страшків син...

Танасій. Хотїв-єсь, шальвірю, щоб я громадску касу обікрав?! Побачимо, хто злодій!

Адам. Побачимо!

Сруль. A schwarz Jahr!

4. ЯВА.

Тетяна, Василина, Ксеня.

Тетяна. Щезайте, дурисьвіти! Відчепіть ся, п'явки! Досить уже виссали нашої крові!

Сруль. Ах вай, Meschigene! Що з вами, нївроки, стало ся?! Ви були розумне жінки?

Адам. Не мішайте ся в нашу справу!

Тетяна. Ви его на нужду звели!

Сруль. Hörste, süsse Goldi, се чисте напасть!

Тетяна. Напасть! Щоб вас вітрами завіяло!

Ян. Наскоклива баба!

Адам. Я вам лиш добра хотїв...

Тетяна. Добра!... Бодай то добро лиш коло вас валяло ся!

Танасїй. На двір з моєї хати!

Тетяна. Проч з мого дому! Пороги за вами вмивати-му! Ви їх осквернили! ви, огиди, мого мужа знищили! ви нас всіх осиротили! Бодай вам Господь гріхів не простив!

Ян. Ви нас на двір гоните, а Ксенька і Василина не так думають!

Ксеня. Зась до мене!

Василина. І до мене!

Ян *(до себе)*. Гордовиті, як були; хоч біда, та гоц! *(До них)* Красні дівчатонька, за вами душа ние, пропадає!

Ксеня. Мовчи, бо дістанеш від дівчат такого гарту, як від парубків! Ти, ти, вражий заволоко, мого Михайла до війська віддав!

Ян. По що нам такого збуя, такого паливоди в селі?

Ксеня. Попамятаеш!

Ян. Ха-ха-ха! Бісиш ся, не знати, по що і за що? Я, бувши тобою, за тою хамскою мордою не плакав би! Василина від тебе ласкавійша, рибка моя тихенька!

Василина. Щезай від мене, напаснику! Через тебе я горюю і страдаю!

Тетяна. Забирайте ся з моєї хати!

Сруль. Верни мені мое грїні!

Ян. І мій!

Адам. А що тепер?

Тетяна. На двір, бо кочергою вижену!

Танасій. Все до крейцара сплачу...

Ян. Ходім! Всіх як завтра з господарства виженуть!

Тетяна. Нехай продають, нехай гонять!

Танасій. Але як чесних людей, а не як шахраїв, шальвірів, що лиш ошуканьством живуть!

Тетяна. Окаянники! Чужа кривда вам в горлі каменем стане! *(До Яна)* Забирай ся, паничу! ти думав, що моя донька для тебе?

Ян. Ха! ха! ха! Хлопка! Горботка не до жупана...

Сруль. Се сьміх, нівроки ему...

Тетяна. Щезай, луцишре, єврею!

Сруль. Поволі...

Ян. Ходімо! На ниточці висять...

Сруль. Вже завтра скаргу подам!

Ян. Остане ся палиця і торба...

Адам. Ото чести дочекав ся!

Танасій. Тобі ще о чести говорити? Щезай!

Тетяна. На двір, ошуканці! Ви нас до крайної нужди допровадили, щоб вас Пречиста...

Сруль. Hörste! Ходімо!

Ян. Попамятає хлопеке насіне! *(Ян, Адам і Сруль відходять.)*

5. ЯВА.

(Танасій сїдає, як громом приголомшений, на лаві.)

Танасій. Потекли ся, потекли ся! О, гірке двірниковане!

Тетяна. Щоб я була того щастя не діждала!

Танасій. Хто тут відозвав ся? Ага, то ви! Я не самий?

Тетяна. Кху! кху! Танасію, гарної слави ти діждав ся...

Танасій. Діждав ся...

Тетяна. В тебе ні серця в грудях, ні віри в Бога сьвятого!

Танасій. Чому ні?

Тетяна. Все нам колінь з рук ішло, а тепер... а тепер лиш зжаль ся, милий Боже! Нас веїх лиха година зломил; з мене лиш тїнь остала ся... Ти так двірикуєши, мов би тебе Бог і мир відцурав ся! Свій ум заморив, а мене з днями у гріб женеш! Від тебе вже ні ради, ні поради! Направили тебе ті вражі лизуни, ті душоуби на грішну дорогу!

Танасій *(до себе)*. Боже! правду говорить! *(До Тетяни)* Докоряєш до живого, Тетяно! Наперед мене в пазусі носила, а тепер мене не навидиш... Тому так нидієш, так ослабла...

Тетяна. Господарство пусткою стало! Камінна душа над нами плакала б... Млин пустий, греблю повінь урвала, а в хаті вже трудно, щоб і млиш покормилась...

Танасій. Не журись!

Тетяна. Уже пять літ се чую! Ти своїми думками високо злітав, хотів усі гори покотити, та дуже низько упав, упав, крила зломив, на віки розбив ся! Де твої горді думки? Все хотів ти переіначити, иньший дім збудувати, гарнійший млин покласти, широкий сад зі щіпами засадити! Де то все? Мрія, сон! Намість господарство побільшити, ти все заложив, заставив, худібку марно потратив! Забув, що де господар не ходить, там нивка не родить! Пішло все на лихо і погибіль! Зблудив і виходу вже нема... Твої товариші, ті клятї огпди, тебе наче в найми взяли;

они і душу твою запронали! Сьогодні пізнав ти їх дружбу і любов!

Танасій (*до себе*). Щоб їх пекло не приймало!

Тетяна (*продовжаючи*). Розплило ся наше добро, як піна на воді! Наша хата вилюдніла і духа нема, — коби Бог лиш милував...

Танасій. Щоб г'аздівство упорядкувати, треба було гроша...

Тетяна. А де-ж він? Пішов горлом твоїх товаришів!

Танасій. Чи-ж я винен, що хмаролом греблю прорвав, що два роки хліб не родить ся? От, не веде ся, і вже!

Тетяна. Т'ому не веде ся, кому Бог не помагає! П'ять років двірникуєш і плоти повалили ся, острішки гноем стали, всюди кропива, блекотиця і лобода! З тими Каїнами, котрі тобі Бог зна' за яку лихву гріш насували, ти все пропустив, свою родину забув, утопив...

Танасій. Забув, забув... де забув? (*До себе*) Правду має, загряз у болото по саму шию! (*До неї*) Не жури ся, Тетяно, якось то буде!

Тетяна. Буде? Танасію, зітри з чола гідке пятно, стань знову чоловіком... Ще раз кажу, що з Павлом і наша доля пішла!

Танасій (*люто*). Ти знов тою огидою очі витикаєш, а я рад, що п'як'авця збув ся!

Тетяна. Що він тобі злого вчинив?

Танасій. Що? до моєї доньки залицяв ся! Слуга, наймит до двірницької дитини! Т'ьфу! сором! ганьба!

Тетяна. Закопав-есь щасте-талан своєї рідної дитини! Він парубок, якого шукай, таки під пару Василиці!

Танасій. Не для него моя Василиця; она

в мене одна, як одно сонце на небі... Мої думки
дальше злітали, панею хотів я її зробити!

Василина. Тату, лінше камінь на шию і
стрімголов у воду, як з плюгавим негідником
світ завязати...

Танасій. Що?

Василина. Я лиш одного Павла любила і до
смерти не забуду! Гордувала ним, — от, моло-
дий, дурний розум... За мою задуфалість, за мою
тяжку провину я до гробної дошки покутувати-
му, жалувати, гіркими слезами дні і ночі зали-
ватись му!

Танасій *(до себе)*. Як не зігну желіза, то
зломлю, бо глибока пропасть передо мною... *(До*
Василини) Може хочеш до своєї коси дівувати?
Фештерчук... він твій!

Тетяна. І розум его вже покинув...

Ксеня. Що з тобою, брате? Кого Бог ка-
рає, тому розум відбирає! Не чув-есь, як він
сміяв ся? нас понижав... Що твоєї голови вче-
пило ся?

Танасій. Він то з гніву говорив... Він... він
мусить бути моїм зятем!

Василина. Тату, лучше в зебри з торбою!

Тетяна. Жаль ся, Мати Божа!

Танасій. Василина его суджена!

Василина. Ні, ніколи, а як я вам, тату,
піском в очах, то іду від вас, щоб мій слух і слід
запав ся! *(Хоче відходити.)*

Танасій. Щаслива дорога! Про мене і пся-
чими стежками...

Тетяна. Кху! кху! Ото-ж діждалась радіс-
ної старости! *(Слабне і хоче оmlвати.)*

Ксеня. Схамени ся, Танасію! Не бачиш, що
за бідною Тетяною смерть уже слідом ходить?

Фештерчук ошуканець; я его гидкі замисли знаю, а Павло робучий, дбалий парубок!

Танасій. Нездара, бунтівник!

Ксеня. Він щó вхопив, то зробив, а годе не буде голоден! Все пропало; тепер він вже о твоїй дитині і мисли не має! Пазить свого ремесла, і з фрунташами не міняв би ся він тепер!

Танасій. Велика зьвір!

Ксеня. Може та сурдутова нужда ліпша? Таже его парубки так сотали, як гамана жидівського, так сїину обчухрали, що не знав ні »Вірую«, ні »Отче наше« говорити!

Тетяна. Такої огиди ще сьвіт не видав...

Ксеня. Парубки гарно ему в тямки дали ся, і правду маля, нехай не чіпає ся плюгавець нашої дівочої чести! То би в мене парубки, щоб сякий-такій волоцюга до їх дівчат залицяв ся, з ними таке розмовляв, що аж сором казати, а они щоб як штурпаки і пні стояли!... На таку сурдутову похїть грабчук і кулак найліпший лїк! Дай їм Боже здоровлечка!

Танасій. За грабчука покутує твій Михайло вже третій рік і Бог зна', чи назад поверне!

Ксеня. Та пєя пара убрала его в білий кабат, а я щоб на него десять років ждала, то ждати-му! А як назад верне, то сто раз его поцілую, що дав паничеви таку прочуханку, такого паруна, якого від роду не знав і до смерти тямити-ме! Овва! Щó то Михайлови шкодить цісарєви служити! І цісарєви треба гарних хлопців, а мій Михайло вояк від голови до пята, мов би з воску вилитий! Чую, що наш милостивий цісар моторних парубків наді все любить і їх ще хвалить, а мій Михайло — тьфу! (плює), щоб его не уречи! — козак, яких рідко: високий як тополя,

а сильний як медвідь, годен з Галїянцями краковця погуляти. Сурдутова огида і мене чіпала ся, но трафила коса на камінь, потовк его мій голубчик Михайло, що трохи всі кости з паньского толуба не розсипали ся.

Тетяна. Та паскудь у селі не одного лиха наробила.

• **Танасій.** Але в него мошонка повна, може вибрикувати.

Ксеня. Я би на него й не плюнула, хочби мав золоті горі.

Танасій. Дитино! Василю! слухай мене!

Василина. Лучше стрімголов з моста та й в воду!

Танасій *(до себе)*. Я пропав, на віки пропав.

Тетяна. Рідну дитину запродати!... Кху-кху! На сьміх і поталу віддати! Нечуване!

Танасій *(до себе)*. Упадок готов. *(До всіх)* Став я остатним старцем, торбоносом, Марком проклятим. Мене вже і Бог відцурав ся.

Василина. Тату!

Ксеня. Брате!

Тетяна. Танасію, спамятай ся, заверни на лучшу дорогу, а Господь Бог pomoже!

Танасій. Поможе? Мені проклятому?

Василина. В мене здорові руки, тяжкої праці не страхаю ся.

Ксеня. Робити, крїрвати-мемо.

Василина. Без спочинку, без віддиху...

Ксеня. Не допустимо, щоб ти бідував, горював...

Василина. В журбі і недостатку свої дні коротав.

Тетяна. Танасію, відречи ся того двірництва, як чоловік при хрещеню сатани відрікає ся!

Відречи ся тих шальвірів-шахраїв! По тобі виджу, що і ти пізнав, що се начальство твоя згуба. Ти постарів ся, посивів, як дуга згорбив ся. Стань знов, який був, а Господь Бог не допустить марно пропадати.

Танасій. Тетяно, Василю, Ксенько! Глібоко загряз я, нема способу вибresti... О Боже милостивий, чому я тебе, Тетяно, не слухав? Стуманили мене; де гріх, там і покута; і десятому скажу, щоби того лиха стерегли ся!

Тетяна. Відречи ся того двірництва, і все гаразд буде.

Танасій. Вже завтра відречу ся. *(До себе)* Був я раз газда, всі мене поважали, а тепер і таке сьміте кеп з мене робить, тьфу! *(Голосно)* Боже милостивий, провинив я, тяжко провинив, блудом ходив. Но тепер я спамятав ся, на пряму дорогу звернув. Буду крївати і робити, щоб з мозолїв аж кров потекла, може кусня хліба дороблю ся. Боже правий, не так я винен, як ті, що мене манівцями водили. Боже милостивий, прости гріхи, я каю ся! Не дай марно загибати, не допусти у мори утонуті!...

Тетяна. Услыши тя Пречиста Дїва, небесна цариця!

(Завіса спадає.)

ІV. А К Т.

І. ЯВА.

(На лаві перед млином під деревом сидить Тетяна, зовсім поздоровіла, і кришить в миску губи.)

Тетяна. Якось уже і сила прибула, колька і кашель покинули, і сьвіт веселїйшим здає ся. Відколи Танасій того двірництва зрїк ся, то хоч

і недостатки, вже той кусник хліба в горлі не стане (хйба ті удавлять ся, котрі нас до унадку привели...) Він знов моїм старим давним Танасієм, від раїя до темної ночі не страхає ся, не стидає ся кровавої праці і муки. Сокирою — то сокирою, косою — то косою, от щоб щось заробити і чесним чоловіком перед сьвітом бути. Праця не сором! Нехай продають собі здорові млини... відай вже і продали. Жид і фештерчук таки душу з тіла випирали. Щоб їх зла година не минула! Жаль, правда, тяжкий жаль покидати се місце, до котрого чоловік з дитинства привик, де до дорогої землиці як той мох приріс, де щасливі дні прожив, де кожний кусник землі милий, сьвятий, дорогий, де й мило було би із сьвітом попрощати ся. Но що робити? Так судилось! Така вже наша щербата доля! Одна сїножатка нам остане ся; хатчину там сплечемо, я огородець заєную, садочок розведу, нігтями землю гребети буду, щоби грядочки мала, — там житимемо як в раю... як Бог поможе, — щасливо і мирно. Як тебе люте горе не гризе, як твоєї душі скеля не давить, то і скромна хатчина паньским двором. Танасій купив уже і дубові підваляни, пішов їх тесати... Як Божа ласка, то з весною і свій куток буде.

2. ЯВА.

(Василина і Ксеня з граблями і віночками.)

Василина. Ой зіронько золотая,
Ти весела й ясна,
Лиш я тужу і горюю,
Відна і нещасна.

І серденько моє бідне,
Що кохання знало,
З жалю-туги заниває,
Бо все, все пропало.

Ксеня. Перекрою білолиций.

Чом ти ся ховаєш
За ту хмару, таж дружок ти
Без числа там маєш?
Як-би була я тобою,
Всіх би я горнула
До серденька і одної
Я б не обминула.

Василина. Зіронько ясна, зіронько красна,

Що пливеш небом, як по воді,
Чом я небога, чом я нещасна,
Чом тужить серце, скажи мені?

Ксеня. Мій вівчарику біленький,

Що пасеш зорі-вівці,
Ах, скажи мені, чи довго
Дівувати дівці?

Василина. Зірка красна, золотає,

Що колись світила,
Впала з неба на сю землю,
Марно ся розбила.
Моє серце вічне, щире
Вчора ще любило,
Нині горе, мов той камінь,
Тяжко придавило.

Ксеня. Вівчарику кучерявий,

В золоту сурму граєш,
Чи ти мого миленького
В кучериках знаєш?
Він красніший ще від тебе.
Вір мені, ясенький,

Ти старий вже, покоявчний,
А він молоденький.

Василина. І любов моя марно розбилась,
Втіхи на світі нема мені;
Марно надія моя розплилась,
Як би та піна на бистрій воді.

Ксеня. Вівчарику круглолиций,
Що пасеш зері-вівці,
Правда, що сплетуть віночок
Скоро гарній дівці?

Василина. Добрий вечір, матінко!

Ксеня. Добрий вечір, Тетяно!

Тетяна. Дай Боже здоровлечка!

Ксеня. А що там кришиш?

Тетяна. В дуброві печериць назбирала.

Василина. От і буде що повечеряти.

Тетяна. Докінчили поліг?

Ксеня. Докінчили.

Василина. І в копички склали.

Ксеня. Сіно сухе, пахуче; завтра вже буде
можна і стожити.

Тетяна. Не треба відволікати, може засло-
титись, а для нашої коровки треба доброї зи-
мвлі.

Ксеня. Дивись, Тетяно, які гарні віночки
ми сплели.

Тетяна. Виджу, дітоньки.

Василина. Обквітчаємо образ св. Николи.

Тетяна. Обквітчайте! Він наш угодник, він
наш помічник і заступник; він не допустив, щоб
ми марно пропали; він нам поміг у крайній
пужді і біді.

Ксеня. Правда, він, святий великий, нас
не оставив. (*Ластить ся*) Тетяно-голубко, Тетяно-
зазулько, моя матінко, моя рідненька!

Тетяна. Що з тобою, Ксенько? Весела, як вивірка, як та рибка у воді, втішна, як та ластівка у повітрію.

Василина. Як їй не тішити ся, коли она щаслива! Відколи єї Михайло з війська вернув, то їй начеб ангел райські двері отворив.

Ксеня. Безпечно. Василина оскомину дістала. За Петра, Данила, Кіндрата і Івася не проміняла б я мого чорновусого Михася.

Тетяна. Бодай тебе, дівко!

Василина. Від самого рання помагав нам громадити. Сонечко гет-гет з полудня збирало ся, як нас покинув.

Ксеня. Тому і поліг так завчасу згромадили...

Василина. В него такі жарти, що регочись і за боки держись...

Ксеня. Назбирав він їх сьвітами ціліський міх і торбу. Я думала, що бідний у військовій службі змарніє — де там!...

Тетяна. Виглядає так, що аби лише не вречи.

Василина. Такому, як він, всюди гаразд.

Ксеня. Зух собі хлопець! *(До Василини)* Моя пташка співає, а твою кіт з'їв. Отож мені й диво, що румяно виглядає! Цісарський хліб смачний; він мені кусник приніс, я б его цілий вік їла і Бога хвалила. Мій Михайло такий повновидий, що пролюбки на него дивити ся.

Василина. Як місяць у повні.

Тетяна. Доброму всюди панить. Спінний до роботи, послухний, покірний; за правдою і в огонь скок би; кождому в очи правду скаже, рубає, як сокирою...

Ксеня. Що тішилась та сурдутова німота,

той вражий писарчук і фештерчук — знеси Василю, твій валебний жених, що до тебе залицявся і мостив ся...

Василина (*гнівна*). Не сномпнай мені сеї огиди!... Щоб і чутка про него запала ся!

Ксеня (*продовжаючи*). Тішили ся, що мого Михайла в білий кабат убрали; думали, що сго на віки позбули ся; но такі, як він, від страху не гинуть. Був він, як оповідають, і там, де гармати смертну пісню співали і кулі коло ух, як комарикки, свистали; ворог сго не діткнув, чесно він своє відбув і здоров домів вернув ся. Закарбував він їх собі, дасть він їм, як казав, не оден твердий горішок гризти...

Тетяна. Допоможи Господи! Час вже, щоб раз і ті ошуканці, ті напасники по заслужі божий прут почули!...

Ксеня. Михайло казав, що якась комісія має прийти сьогодні з бецирку і що він обом гарненько загреє; тому так борзо нас покинув.

(*Чути спів Танасія.*)

Василина. Вже і тато вертає.

Танасій (*співає за сценою*).

Жило ся колись в достатку,
А тепер, небоже,
Лиш горюю, працєю до ночи,
Жаль ся, милий Боже!
Коршма, люра щоб запались
В темну ту могилу;
Від роботи я подужав,
Чую в собі силу.
Я з охотов до роботи
Ступаю, ступаю;
Що поборю тяжке лих,
В Бога надію маю.

3. ЯВА.

(Танасій входить з топором на плечах.)

Танасій. Вечір добрий! Що? вже вернули з сіножати?

Василина і Ксеня. Вернули...

Ксеня. Вже завтра стожити можна.

Танасій. Гарзд! *(сїдає на лаву.)* Гей змучився! Тяжка праця! Цїлїсенський день божий теши і теши! Дубові підвалини — і двіста років стоять; як Бог поможе, то небаром хатчину поставимо. Нехай собі беруть не лиш обійсте, но і послїдний рубець. Розум, хвалити Господа, назад вернув; не журить ся, не загинемо в сьвітї.

Тетяна. Хто впав у руки вражого Сруля, тому вже й амінь, тому сорочка не остане ся: скубе він свою жертву, як той яструб горобятко. Не справив він на люди Паньчиху, Підкіпку, Гаврила, Паламарчука і других? Щоб его! Забогатїв, в атласових кафтанах ходить, а жидівка! а жиденята!... Аж жаль збирає, як згадаю, чим були і чим поставали. Не купив він від фештерчука всїх твоїх тратїв?

Танасій. Купив.

Тетяна. Бою ся, що не вистарчить наше газдївство весь довг покрити.

Танасій. Не журись! Думаю, що ще і нам трохи гроша остане ся. Не знаю, по що так много панїв сегодня до нас зїхало ся? Якась важна справа, чи що?

Ксеня. Таке комісія за громадскї гроші, — так казав менї Михайло.

Танасій. Відколи гідкого писарчука скинули і его заскаржили, то він як несамовитий селом ходить...

Тетяна. Зла совість ним носить, як тім проклятим Марком, як вихор перекотиполем. Змінив ся; почали і его сотати.

Ксеня. На него і фештерчука такі довгі протоколи писати-муть (*показує руками*), і чорнила не стане...

Танасій. Кажуть, що він в ночі спати не може, навіть бесідою баламутить.

Тетяна. Побють его мої горячі слези; не впали они на твердий камінь, тільки піднеслись росою до неба і там Господа щиро благали, щоб его справедлива кара, справедливий Єго гнів не мпнув. Він на тебе все хотів скинути, тебе в кримінал захвати, та Бог сьвятий до того не допустив. Переконала ся тепер громада, хто винен.

Танасій. Через них я так покутую і бідую. Через пять років мене під семе небо здіймали і тим підхлібством мене знищили... Заливав їм горло.

Тетяна. Хитруни! Доїли, доки могли, а коли корова з'яловила, то відрекли ся і стали на тебе ворогувати... Заплати їм Боже!

Танасій. Не журись, Тетяно; нещасте не таке велике, як собі думаєш. Бог батько! Щоби-м землю нігтями скородив, то біди вже більше не знаєш.

4. ЯВА.

(*Вбігає Іван Свій.*)

Іван. Біжу, як хорт...

Танасій. Що вам так пильно діє ся?

Ксеня (*до Василини*). До тебе в старости прийшов.

Василина (*до Ксені*). Мовчи; добре тобі бу-

яти, коли серце принуку має; мені крові не до-різав би ся, а она...

Іван. От прибіг, вам сказати, що погано повела ся нині комісія.

Ксеня (до *Василини*). Василю, подивись, кинь оком на него; бігме, що хлопець як сметана; я б его...

Василина (до *Ксені*). Щоб тебе Михайло цілував!

Танасій. Що? як?

Іван. От маєш! ціла громада знає, а ви!...

Танасій. В громадські справи я вже не мішаю ся: хто раз опарив ся, той і зимної води стереже ся... Мав і я колись повагу в громаді, а тепер...

Іван. І тепер Танасія Токарчука чесні люди поважають...

Ксеня (до *Василини*). Чуєш, Василю, як він татови підхлібляє. Як се не пахне весільним книшем, то щоб сьогодні мій Михайло унів ся!

Василина (до *Ксені*). Приступило до тебе, чи що? Щезай!

Ксеня. Знаю, що ти не від того; от зараз і ручник дала б...

Василина. Ні, ніколи, нікому; я лиш одного любила...

Танасій (до *Івана*). Дякую за добре слово! Спасибіг вам!

Тетяна. Спасибіг вам, що о нас не так гідко думаєте, як иньші.

Іван. Токарчуків рід на всю околицю славний і чесний, а як трохи в низ похилив ся, то...

Ксеня (до *Василини*). А що? не казала я правди? От зараз скаже, що тебе любить.

Василина. Ксенько, не рани мого серця!
Таки ножем его краєш.

Танасій. Цікавий я, котрій котюзі поналось
по заслузі?

Ксеня. Дивись, як до тебе моргає!

Василина. Як не ошалїла-сь, то...

Іван. Коби одній! Два тхори в канкан разом
попали ся. Оба, щоб не казати, мов чоботи з од-
ного копита.

Танасій. Цікаве діло! Кажіть, пане писар,
що стало ся?

Іван. Що стало ся? Взяли пана Адама Лп-
зогуба, як то перо, на візок і дмухнули з ним
до бецирку. Там гарний холодочок, а за залізним
замком час над марностями сего сьвіта подумати.

Танасій. Що ви кажете?!

Тетяна. Казала я, що темниця того посіпаку
не мпне. Бог справедливий!

Іван. А щоб ему там не скучало, бо на
самоті гірше, як у біді, —

Ксеня. Чуєш, Василюно?

Василина. Дай спокій!

Іван. — то дали ему на товаришна валеб-
ного пана Яна Лисецкого.

Ксеня. Твого молодого, твого князя!

Василина. Бігме, що вийду з хати, як не
менш мовчати!

Танасій. А его за що?

Ксеня *(до всіх)*. За мого Михайла!

Іван. Так, правда; Михайло ему кінця
доїхав.

Ксеня. Табаки-чихавки під ніс дав.

Танасій. Роскажіть, пане писар; таке і в сні
не приснить ся.

Іван. Не що дня таке бував.

Тетяна. Не пусто говорять, що Бог прутом не карає.

Іван. От слухайте-ж! Як ви подякували за двіриництво, то в громадській касі, як самі здорові знаєте, не було для миши і ниточки погризти. Писар гарно упорав ся, а вкінці все на вас зіпхав.

Тетяна. Напасник плюгавий!

Іван. Він хотів ще гірше пещасте на вас навести...

Тетяна. Бодай его Мати божа!...

Іван. Якби не присяжний Максим і вартівник Никола, то і вам гей тяжко було би лицем сьвітити. Они присягнули, що виділи, як писар в почи гроні крав, і так від вас всю напасть відвернули.

Танасій. Бог не опустив.

Тетяна. Дай їм, Господи, з води і з роси!

Іван. Довго він не признавав ся, та одна скарга другу догоняла. А де много псів, там заяцєви певна смерть. От і попав ся.

Ксеня. Не міг ликнути, за много вкусив і вдавив ся. Де зла рахуба, там скоро беруть ся до чуба.

Іван. Люди по два-три рази податок платили, а він не записував, у місто не відвозив, тільки в свою кишеню ховав. Цілу громаду, де лиш міг, там скуб і ошукував. Сьогодні люди присягли і він побілів, як Пилат.

Ксеня. Почав хрестити ся, як уже душа з тіла виходила.

Іван. Кажу вам, як крейда поблід і до всего признав ся.

Танасій. Забили в плоті діру, собака вже не пролізе.

Тетяна. Збавив нас Господь від лукавого...

Танасій. Так ему треба; доволі він мене за ніс водив, мою честь ногами топтав.

Тетяна. Дер вовк вівицю, по і вовкови не минуло ся. Відданий хліб.

Танасій. А з фештерчуком що за діло?

Іван. Гідке і печесне! Михайло Биндяк, —

Ксеня (*шутливо*). Мій соколик, голубчик воркітливий.

Іван. — котрого фештерчук до війська віддав, замотав ему з вдячності такий клубок, що его хиба сам чорт розмотає...

Ксеня. Він щось і на мене на свій чорний вусок намотав (*показує рукою*). Дам я ему!

Іван. Впучив ся в цісарській службі і читати і писати.

Танасій. Хто? Михайло?

Іван. Так, так, Михайло Биндяків.

Ксеня. Або що? Він і десятого розуму навчив би. Знав мій соколик, що хто вміє читати і писати, той зараз бере ся й кусати; від письменних все лихо настало!

Іван. Десь там вражий син в широкім, далекім світі вичитав, що в нашім лісі річно рубають 500 сажень-латер дров. Чортовий син помежи побережниками і людьми так довго сотав ся, поки на пальцях не вичислив, що пан фештер не 500, по 900 латер що року в зрубі складав. От пан вояк так собі вирахував: гроші за 500 латер ідуть в цісарску касу, а за 400 в мошонку пана фештерчука. А що такого явного ошуканьства право не допускає, се він добре знав, бо, бачите, військовий чоловік лиш правду любить, а ошуканьців таки багнетом коле. Так він собі подумав: «Покалав ти, паничу, пальці межі двері,

ану-ж припру я двері!« Отже пішов до пана фештера, а той, — дай ему, Боже, здоровля! — жарту не знає, — і розказав ему все до волосочка. Сегодня прибула комісія, найшли ся добрі люди і посвѣдчили і присягнули, що кожного року 900 латер в лісі складали і що Сруль, Мордко, Абрум і Бог зна' хто дровами торгували... І так позбула ся громада двох душ, за котрими хіба лиш Сруль буде жалувати і склянками дзвонити.

Тетяна. І его не минуло. Бог справедливий.

Ксеня. Попік ся неборака, бо кліщів не мав.

Тетяна. Який Сава, така слава!

Танасій. Збуло ся село зарази.

Тетяна. Они тебе до біди довели, Бог покарав...

Танасій. Я не гадав, що Михайло свого доконає...

Іван. Кажу вам, він з головатого роду, не сліпий; адукат з него був би, що аж га! В него розуму хоч на лопату клади!

Ксеня. Ему розум не вадить; він знає, що в суботу сабан і жиди гуглі і локшини їдять.

Іван. Рідкий парубок, чесний, справедливий; як завтра, в начальники его виберуть.

Тетяна. Хорони, Боже, его і кожного грішного чоловіка від тої чести!

Ксеня. Не завидуй, Тетяно! Голубко моя сердешна! Була двірничкою і хоче, щоб друга не була. Двірничкий хліб смачний. А повага! а честь? Правда, пане писар, що з мене буде гарна двірничка? *(Ставляє ся.)* Подивіть ся на мене! Зух на всі боки!

Іван. Як тобі до двірнички?

Ксеня. Як! *(До себе)* Ще питає ся? *(До него)*

Таже Михайло, Михайло Биндяк мій козак, мій атаман! Ми більше як п'ять років любимо ся, воркочемо собі, як пара горлиць. Я давно була б его жінкою, та склала ся пригода: фештерчук не давав мені дороги перейти, а Михайло за то — хоч не вмів ще писати — добре, по православному списав ему спину грабчуком. Фештерчук кинув ся сюди-туди і мому Михайлови втяли чорні кучерики ножицями та вбрали в білий кабат. А як вбирали, говорили: »Слухай, Михайле! Найяснійший пан цїсар потребує таких гарних, моторних вояків, що вміють файно карабін носити, весело на божий сьвіт дивитись, а ворога вітчини не грабчуком, лише кулею і баґнетом так скоботати, щоб аж на судний день свої кости позбирав!« »Добре, панове, сказав Михайло, я і се потрафлю.« Убрав ся в кабат, взяв гвер на плечі і виглядав, як козацкий гетман. Як я его узрїла, то серце в грудях коломийки гуляло, а як відходив, то я не плакала, як иньші плаксиві дївчата, тільки шепнула: »Мій лицарю, бувай здоров і скоро до Ксеньки вертай!«

Іван. Бодай тебе, дівко!

Тетяна. Якби не она, ми з журби і гризоти і сьвятого сонечка не бачили б...

Ксеня. Говорїть, що воля! Михайло мій та й годі! Коби ему лиш кучерики підросли, то ми в-купці, таки бігцем до божого дому, і гайда, панотчику, читайте нам слюб, бо ми дуже любимо ся, аж надто одно за другим гинемо, одно за другим розбиваємо ся і не знаємо, чи то з уроків, чи з поганих очей, чи нас сїм баб обшептали, чи ворожка-чарівниця нас любистком, чи зїлячком »люби-мене« напоїла. — Він такий добрий, вірте

мені, що, як би я мачуху мала, він би її цілий день бив, а мене цілував.

Іван, Танасій і Тетяна. Ха-ха-ха! Бодай ти здорова була!

Ксеня. Може я не здорова? Румянецька, як ягідка... Коби ви знали, який він добрий, а солоденький, як цукор! (*Показує*) Дивіть ся, які красні коралики мені з війська приніс, і сей цiproзлотий перстень, і сі шовкові сережечки, і стяжки зелені купив своїй Ксені, а їх заплела за уха, щоби була гарна дівуха...

Іван. Дівка, яких рідко; жартівлива, що аж га!

Ксеня. Аби-сьте знали, що мені рідко нарийти.

Тетяна. З нею журба никне і смуток серця щезає.

Василина (*до себе*). Она весела, а мені серце в кусні рве ся; туга облягла мою душу, як чорна галич. Чи блисне коли ясна зірка в темну ніч мого життя?

Ксеня. А як ми поберемо ся, пане писар, і як мій Михайло начальником стане, — ви так пророкували — то ви аж тоді зазнаєте, що Ксеня значить. От так перед вами стану (*бере ся по-під боки*), а ви тоді передо мною по принциу і закону лиш зігнете ся і зробите »прийдіте поклонім ся«, і як будете мені до вподоби, то буде вам добре, як у Бога за дверми; все для вас найде ся горівочка з медом і смачна закусочка.

Іван. Ха-ха-ха! Біду собі зачипив...

Ксеня. Ще не кінець, пождіть! А як ви мене не будете слухати, та знайте, що похмурно, от так (*показує*) на вас подивлю ся, ногою так тупну (*тупає*), щоб вам аж у пятах застигло, на

вас комісією напроваджу і потім туди з вами, де рідко сонце заглядає і куда наш валебний пан писарчук і фештерчук сьогодні потекли ся.

Іван. Она думає, що вже сьогодні є двірничкою...

Ксеня. А що? Може не вдала би-м начальникувати? Ціле село гуляло би після моєї сопілки. Коли заграла би-м думки, всі тужили би; заграла би дрібної чабаранки, то і жидівки під боки брали би ся і скакали би, як ті кози в терню.

Іван. Ха-ха-ха! Не думав я сьогодні сміяти ся.

Танасій. І мені не до сміху, но...

Тетяна. Біда на карку, але она як своє почне...

Іван. Она і мертвого воскресила би, — бодай ти віддала ся!

Ксеня. Таже я того давно, давно бажаю і вас на весілю почестувати думаю, не бучком і бичем, но горівкою і колачем. Найдю вам і гарну сваху, не жабиско-черепаху — кумку-любку Ірину, 60-літню дівчину.

Всі (*регоцуть ся*). Ха-ха-ха!

Тетяна. Бодай тебе, дівко! Перестань уже!

Іван. За багато сміху не на добро...

Ксеня. А хто-ж вам каже сміяти ся? Заплачте, про мене!... (*Чути здалека галас і крики. Дивить ся в даль.*) О! ген гурма людей надходить!... Бігме, що там і мій Михайло, мій козак в кармазині, мій солодепський начальник.

(*Чути слова*) Сруль лиш облизав ся... Хвалити Господа, що тут жидова не розведе ся.

(*Павло співає, тимчасом перед хатою йде ще така розмова:*)

Тетяна. Се голос Павла... солодкий, мплпй...
Ксеня. Бігме, що і Павло йде! Що сго сюда привело?

Тетяна. Котрий вітер завіяв?
(*Чути пісню Павла і оклики парубків:*)
Млиночку, ставочку, до вас я вертаю,
Но в серцю терпіне глибоке все маю;
Невірна дівчина серденько зранила,
Ах, лучше, щоб бідне могила прикрила!
Я без спокою тужу дні й ночи,
Бідне серденько луснути хоче.

Гадав я забути тебе там у дали,
Та болї там гірше мене розпинали.
Що з того, що маю маєтку доволї?
Схну бідний, як цвітка самотна у полі.
Я без спокою тужу дні й ночи,
Бідне серденько луснути хоче.

5. ЯВА.

(*Входять Павло, Михайло у військовій шапці (Holzmütze), Палагна, стара мати Павла, возний з паперами під пахою, скїлька присяжних і парубків-товаришів.*)

Присяжний. Добрий вечір, Танасїю!

Танасїй. Дай Боже здоровля!

Павло. Добрий вечір!

Михайло. Добрий вечір всім, а особливо моїй Ксеньці. (*Салютує по військовому.*)

Ксеня. Гарному хлопцеві, ще до того воякови, три рази дай, Боже, здоровля!

Возний. (*до Танасїя*). Вп Танасїй Токарчук?

Танасїй. Я...

Возьний (*читає*). Сруль Пейсатий Мордкович —

Михайло. — став рабином в Садагурі.

Возьний. Сруль Пейсатий Мордкович заскаржив Танасія Токарчука за суму 800 ринських...

Тетяна. Щоб ему!... онуканець!

Возьний. А Танасій Токарчук не міг довгу сплатити, то вже при третім терміні все купив, млин і ціле обійсте Танасія Токарчука, Павло Ластівка. Жиди шукали дурнички, та не вдало ся.

Танасій, Тетяна, Ксеня (*здивовані*). Хто купив? щó?

Михайло. Павло Ластівка, отсей мій камрат купив млин і все.

Тетяна. Слава тобі, Боже, що не попало ся газдівство в гидкі руки!

Возьний (*читає*). При ліцитації він всі гроші виплатив і став властителем всего ґрунту, млина і хати. Отже треба урядово всю реальність Павлови передати і готар означити.

Тетяна (*плачучи*). Дочекала ся добра на старі дни, но щó діяти?...

Танасій. Передавайте, пане!... Готар видно, там по межу і пліт, а тут по потік (*показує*).

Возьний (*до Павла*). Ходім, зараз стемніє, і не зможу все, як лад і по закону, передати.

Павло. По щó короводу і заходу? Кождий кусник землі я добре знаю; тут я не одну днину, не оден рік прожив. Тут я зріс... Тут добра зазнав, но і лютого, тяжкого, пекельного горя...

Палагна. Тут, тут, мій синку, як у Бога за дверми, ти проживав... Тетяна добрітка, якої світами шукай; она і на мене в біді і пужді не забувала, в тяжкій хоробі нераз мене спомагала,

мене потішала, мені не раз доброї стравоньки посилала.

Тетяна. Робила, щоб Христос учив нас чинити.

Павло. Правда, мамо, тут мені добре поводило ся, тут був я і щасливий. Но... но... по що давнє згадувати? Все минуло, пропало, переіначило ся.

Тетяна. Переіначило ся... О Боже мило-стивий!

Ксеня. По що, рідна, знов заводиш? Лучше може було би, якби Жид тут борухи відправляв, а Рифка і Голда щоб тут випасали ся і квочили? Дякуй Господеви...

Михайло. Чи чули-сьте, Танасію, як я феш-терчука обрихтував? Ще і на Пейсатого черга прийде; кажу вам, що ему і патинок не остане ся.

Возьний. По закону передаю вам, Павле, ґрунт, хату і млин у власність... Тут всі папери! (*передас*) Возьміть їх, пане писар, і передайте до уряду, щоби Павло такеу заплатив.

Іван. Гаразд (*бере папери*), все у порядок приведу... Від сьогодні тут уже Павло господар; податки, громадеку числу і всі иньші видатки вже не Танасія діло...

Возьний. А ви, Танасію, старайте ся, чим скорше з хати вибрати ся і Павлови все до крихточки передати.

Танасій. Як-би не ніч, то і сьогодні, таки зараз...

Тетяна (*плачучи*). На старі дні комірничкувати! Жаль ся, милий Боже!

Танасій. Не плач, Тетяно, Господь поможе, такий вже наш талан.

Павло. Василю!

Ксеня. Ага, иньшу пісню затигнув...

Павло. Василю! Пізнаєш сей перстень?
(показує) Ти єго тогди кинула межи колеса глибоко у воду. Казалась: як той перстень пропав, так і наше щире кохане на віки пропало. Диви ся, перстень не пропав! Ти моє бідне серце тяжко зранила; я тебе щиро, вірно любив. Шукав я того перстения, поки не найшов. Пять років єго коло свого серця носу і до смерти носити-му. Василю, коли думаєш, що огонь щирої любови в твоїх грудях ще не згас, коли думаєш, що не змазав ся ще в твоїй душі образ Павла, то подай руку і все, все к доброму змінить ся, все зло з моєї памяти зітре ся і ти на сїм обійстю газдувати-меш при боку твого щирого Павла...

Василина *(з плачем)*. Павле! мій Павле!
(Гидас ся в єго обійми.)

Ксеня. Отсе по моему! Михайле! мій Михайле!
(Гидас ся також в обійми Михайла.)

Михайло. Іквавий фантернет все має свою маркетанку.

Василина. Прости! я згрішила, але за свій нерозум тяжко, дуже тяжко покутувала, гірко жалїла: болїла і плакала. Я тебе люблю так щиро, як любила, я без тебе жити не можу, я тебе духом до свого серця хотїла притягнути, но не могла. Нераз з жалю була б у воду скокла і утопила ся. Аж тепер я пізнаю, що розстане з милим гірше смерти.

Павло. Се я знав, моя горлицько, ясочко моя дорога!...

Ксеня *(до Михайла)*. Соколику мій мальованийий...

Танасїй. Прости, Павле, і я зблудив...

Павло *(клякає з Василиною)*. Благословіть нас!

Ксеня і Михайло. І нас!

Тетяна, Танасій і Палагна (*кладуть руки*).
Боже вас благослови, дітоньки!

Тетяна (*клякає*). Слава Тобі, Господи, не опустив Ти нас в крайній біді! Милость Твоя во віки, любов Твоя безконечна! (*Встас.*)

Палагна. Правих людей Пречиста Діва без своєї помочи не оставляє!

Ксеня. Вас, пане писар, як осінь настане і на коровай пшениченьку снитлюєм, на весіле запросимо і я з вами, як будуча двірничка, перший танець гуляти-му.

Михайло. Не зо мною? Субординація!

Ксеня. Ні, писар красший від тебе! І вас, пане комісар, чи як вас називати, старшину громадеку і всіх парубків, котрих ту бачу... всіх, всіх на своє весіле запрошу і з кождим на всі заставки погуляю.

Чужі. Дай Боже діждати, дякуємо!

Домашні. Дай Господи, амінь!

Всі (*співають*).

Тобі честь і слава, Отче всемогучий!
Ти нас милуєш, не оставляєш,
Від нас скорби, печали відвертаєш.
Царю небесний, Отче благий,
Жизни подателю,
Тобі слава, честь і поклоненіє,
Во віки віков! амінь!

(*Завіса спадає.*)

Блудний син.

Образ з народного життя в п'ятьох діях.

О С О Б И:

Ілаш Яремко, старий заможний Гуцул.

Гафія, его жінка.

Данило, їх син.

Василина, їх дочка.

Яків, їх старий вірний слуга.

Олена, дочка убогої вдови Катерини Панчихи.

Тетяна Бойчуківна, дівчина.

Петро Дудка, парубок.

Матій Завада, парубок.

Жид, шинкар.

Жид, надзиратель.

Клим, старий чоловік.

Один чоловік сторонський.

Парубки, дівчата, рішники в Бориславі, Цигани
і пінші.

Де ся в однім гуцульскім селі і в бориславских
копальнях.

І. А К Т.

І. ЯВА.

(Перед хатою Ілаша. На лавці сидить Ілаш. Ніч.)

Ілаш. Нічка ясна, хоч мак збирай! Коби мені на душі так ясно, по там від якогось часу непрозрима тьма. Люди мовлять: »Що Ілі Яремкови хибує? Дука-богатир, якого сьвітами шукай! Коло Писаних скал триста овець у дійнику, стадо коний на Оленевій кичері пасе ся, а рогової худоби й ялівнику в него без ліку.« Так они говорять і не знають, що з превеликого горя мое і Гафіїне серце на дрібні кусні рве ся. По що нам тих повних, всяким добром набитих клітій і комор, коли долі, коли щастя дасть Біг, коли на старість безжурної хвилі не зазнаєм? *(Мовчить хвилю.)*

Куди-ж він скитає ся? Що з ним стало ся? не розберу! Цілісїньку Божу днину его не бачу; у вечір притече ся, а рано знов, як той дим, як та хмара у безвісти щезне. Що з ним стало ся, хиба Бог сьвятий знає. Лагідний, тихий хлопець був, а тепер — хрань Боже ему слово правди сказати! Скажи ему одно, а він тобі десять нараз! Бувало, й челяди й робітників допантрить, в полонину піjde і дробу догляне; нераз і добру раду тобі подасть, а тепер як відродив ся, якби не той став; поступає собі, як чужий а нерідний син. Веде ся нам, хвалити Господа, в господарстві; нема ні шкоди, ні злої пригоди; медвідь маржини, а злодій кліти не дре; на майно Бог нас не скоротав; лиш би жити й Бога хвалити!

Но що з того, коли рідна дитина трійла в серце нам лє, старість колючим тернем обвивас?

Ілю, ти ще так не подав ся, щоби недорослі кізлята по твоїй голові скакали! Пожди, соколику! знай, що старий орел ще жие. Випитаю я твої стежки-просмки; не журись, викурю з дула хитру лєнцю!... Поки-сь був добрим, то й я тебе любив, но тепер... *(По хвилі)* Ні! ні! звів ся ти на нінацџ! Піврік не одна година! Думаеш, що я безглуздий? Не покмітив твого блуду, твоєї гидкої поведінки?... Не журись, не-боже, все я собі добре накарбував!

2. ЯВА.

(Входять Гафія і Василина. З гори вітер холодочком повівас.)

Гафія. Старий, вже пора й тобі спочити!

Ілаш. Спочити! *(навза)* Як спочивати, коли сон очий не бере ся?

Гафія *(задумана)*. Правда, де про сон думати, коли тебе тяжка жура, як той червак, гризе! Нема его?

Ілаш. Нема; як під землю пропав.

Гафія. Коби лиш пустими дорогами не волочив ся, на нас і на себе сорому не громадив!

Ілаш. Дома лиш гостем.

Гафія. Чп ему таке наслано? Може баба підшептала, дорогу підлила? Став як не нашов дитинов.

Василина. Товаришує з тим зизооким, рудим Матієм.

Гафія. З тим опришком, що Бога не боїть ся а людий не стидає ся?

Василина. З тим! — А той, преч бп ся

казало, і до самого пекла дорогу знає. Хто видів до недавня Данила в коринні? А тепер і воловід урвав би, щоб лини Іцка відвідав.

Ілаш. Що? Я в се не вірю.

Василина. Переконаєте ся, дедю. Заколотив Матій его чисту воду, Данило став жертвою у его диявольських кігтях.

Ілаш. Его до коринни був би ніхто й чотирма волами не зотягнув.

Василина. Коли правди не кажу, то побий мене...

Гафія. Ні, дитино; він шинок якби заразухолеру обминав, як чорта люри-смердюхи сокотив ся.

Василина. Мамо, бігме, що правду кажу. Як товарищував Данило з моім Петром, то й его душа така чиста була, як та нора під скалов. А відколи моему Петрови (*плачучи*) кучерпки втяли, білий кабат і карабін дали, новобранцем у сьвіт пігнали, то він до того Матія привив ся, як той хміль до тичини. Его від него і Циган кліщами не відірвав би.

Ілаш. Чи се правда?

Василина. Коли не правда, то най мене сьвята пятничка пібе!

Гафія. Не клени ся, дитино, не гріши!

Василина. Той Матій — щоби сказив ся! — вже давно чортови душу запродав. Миршавий! плюгавий! помело жидівске! І він ще мав відвагу до нас сватів слати! Тьфу, пек му й осина! Данило, мій рідний брат, на то его підмовив... Щезай, огидо! Як Петро відходив, то казав мені: »Василино, вір мені; а як правди не кажу, то щоби з війська до тебе не вернув! Матій провадить твого брата на бездороже, в безодню, в глі-

боку западню, в невихідну пропасть. Твій брат ходить з ним по таких кутах, що аж сором оповідати...» Дедю! нене! вірте мені, що той чорт занастив его чисту душу...

Гафія. Від такого хорони та застуди, Мати Божа, всіх людей і нас грішних!

Ілаш. Що Матій неячими дорогами ходить, того не перечу. Він уже з такого лихого, поганого роду, пасимок з такого накорінка... Тато его за розбої за залізною решіткою згіб... Но щоби наш Данило з ним...

Гафія. Божу церкву нехрист-горлоріз обдер; він лише розбійництвом жив, а який тато, такий син...

Ілаш. Василю, як се правда, що ти говориш, то навчу я рудого собаку чесних людей діти з розуму зводити! Покмітив я, що від якогось часу в моїй мошениці кінці до купи не сходять ся. Я нікому о тім не споминав; кожного ранку в ній все гріш бракував, та не хотів я нікого напастувати, бо напасть гріх великий.

Василина. З ним він весь той гріш прогуляв, промарнував, з ним, з тим безбожником...

Ілаш. Клята покусо! (*Думас*) Може й правда! Его де не посій, там зійде; той вітрогон сьогодні по трачках валяє ся, завтра з вуглярами ночує, за серною зі стрільбою слідить, орябки на сільця ловить, а позавтра аж на десятій полонні зіпре ся.

Гафія. І з таким непотрібом, урвиголовов Данило товаришує! На добру дорогу він его справить!...

Ілаш. Всі проємки ему загороджу, коби до завтра...

(Чути з далека спів п'яниць; по голосах пізнають, що то Матій і Данило.)

Гей, шинкарю-арендарю,
Дай горівки, дай!
Дай горівки, дай, дай, дай,
Дай горівки, дай!...

Гафія. Се его голос.

Василина. Не чуєте, що і той п'югавець, душогуб з ним разом співає?

Гафія. Ночами співати, чи чув хто таке?!

Ілаш. Звів ся на п'нащо. *(Гнівно)* Сюди, сюди, рудий, по московски з тобов поговорю, пізнаеш кулак старого!

Гафія. Ото радости на старість діждали ся, жаль ся, милий Боже! Гей! гей! гарно ся ждало, та гидко ся склало...

3. ЯВА.

(Входить на сцену Данило, співаючи й житаючись, підхмелений, не бачить нікого.)

Данило. Думаютъ, що я все ще малим хлопцем, коли ще кізлята пас... Ні! ні! Маю вже свій толк, свій розум! Доста стариню слухав, робив, що їм забагало ся; доста того добра! І червак свою волю має... Таке я не той чорний раб, — так жити-му, як мені самому захоче ся! І парубки-легіні з мене вже сьміють ся. Може не мають причини? Мають, бігме, що мають! Двацятьчетвертий рік вже мені минув, рекрутації-бранки вже позбув ся, а стариня так з тобов обходить ся, як з малою дитиною. Тьфу! сором! Бігме, що людський сьміх і ганьба! — Го! го! не дам більше на своїй голові кіле тесати, не вічно потяти в гніздї сидіти! В сїм черепі *(по-*

казус на голову) не пусте ключе, по здоровий мозок!

Гафія. Даниле! Даниле! (*Данило стрепенув ся.*) Якби-сь мав свій розум, не ходив би-сь блудом пустими дорогами, не гриз би-сь старого дедя, твоєї старої доброї нені, не безчестив би-сь твоєї рідної состри.

Данило. Якими пустими дорогами? Говоріть собі! Я.. я собі чемний легінь, якого...

Ілаш. Мовчи! Язык ледви в роті ся плюн-тає! Ветид і ганьба нарубкови в коринмі конець стола валяти ся, чеснов одежов гидкі, пехарні жидівскі лави обтирати!

Гафія. Ти від якогось часу Бога й стариню забув. Чи-ж ми тобі не годили, як тій болячці? Се подяка за нашу любов, за наш дозір, за наше виховане?...

Ілаш. Тебе вже три доби дома не було.

Гафія. Бог зна', куда ти волочиш ся! Ти дома гостем...

Данило (*різко*). З чесними легінями проживаю! Таже в скрини, як червінці, мене держати не будете! Я не курка, щоби в ночі на бантах сидів.

Василина. З таким чесним, як той шибеник Матій рудий? Від такої честі хорони, Боже, кожду душу хрещену!

Данило. Або Матій що? Такого щирого товариша-друзяки й за семим морем не найдеш.

Ілаш. Плюгавець непевний, нездара, нероба, що по всіх усюдах волочить ся. Ет, перелетна птиця! Чого ти відрік ся тих других товаришів, чесних легінів?

Данило І знати їх не хочу! Такими плоти городять.

Ілаш. Таже він тебе з чобіт у дїраві постоли убере, тебе за ніс, як дурня, водити-ме. Побратав ся ти з превражм Матїєм — чому, скажи? Не сором собі дорогов по ночи, як послїдний п'янюга, співати? Шкода, що сюда з тобою не прийшов — понамятав би був мій кулак!
(*гнївно.*)

Гафія. Єму нема рівні в гідких поведїнках; такого і яма не приймає! Убере він тебе у латані постоли; меш гайдука сїдати, якого він захоче; до него хтось тебе чарами приворожив; тебе сам чорт до него припшилив.

Данило. Він є моїм щирим побратимом, якого сьвітами шукай! Аби який, то не єму під пару!

Василина. При порції, то правда. Він лиш одну дорогу знає — до корини. Брате, він твоя згуба; єго серце давно закаменїло, єго людскість давно підпору втратила; він і в пеклі все горї дном перевернув би; він насимок того зіля, від котрого і сам чорт сокотить ся. Не яло ся тобі, брате, з Завадою товаришувати. О нїм гідка слава межи людьми ходить і вона котить ся селом так голосно, як голос дзвона.

Данило. Мовчи, обмовнице, недолїтку пакосний! Пасеш всі мої учинки очима, якби тебе хтось до того наймив. Напосїла ся, як чорт, на мою душу. Мовчи, оздобо мамина, богата на чортівскі підпенті.

Василина. Завів він тебе, той урвиголова, в терне; прилип ти до него, як волос до смоли; держи ся єго, як чорт болота!

Данило. А дивпсь, як гадюка з-під корча сичить, язиком вимахує, як пранником! Може твій Петро чеснїйший від него? Га?

Ілаш. Єго мізильний палець вартнійший від вас обох... Мовчи, гидкий відродку, сороме наш несказаний! Дивись, як в лиці з гніву нараз спалахнув, а очі грозьбою заграли, брови насупив, аж розходить ся! Такого з роду-віку ще не бачив! І голос єго змінив ся. Став, як не свій з превеликого пересердя. Згамуй ся, окаянный! Памятай, хлопче, твій розгін тобі не на добро! Задуфалпй високо летить, а низько паде. Чи був ти на сінокосах? Чужі люди все кутають, а рідна дитина блудом ходить! Чи знаєш ти, що з маржшнов на полонні діє ся? Де там! Тебе чужі лпка обходять, а своє власне тобі байдуже... Ні, ні, хлопче, ти заблудив, на бездороже звернув... Не будь упертим, відливим, бо банувати-меш! Отям ся, хлопче; ти у мене оден-одинокий син, як одна душа в тілі; не будь сам собі тяжким ворогом, не давай ся другим на поталу, на неславу, на сьміх людский! Глянь на нашу старість, на наш чесно прожитий вік, а ні, то пронав ти, небоже, на віки...

Гафія. Крий, Мати божа, якої ми втіхи і радости від тебе діждали ся! Я тобов, як королем, гордила ся; думала, що ти нам в старости неба прихилиш, нас у слабости доглянеш... Де там! Гіркого полину ти нам пити дав. Гей! гей! в ганьбі й соромі нам віку доживати... Наситиш ся своїм розгульним житем і каяти-меш ся, но за пізно буде!

Данило. Полином, гірчицев ви лиш мене годували, обходили ся зо мнов, як...

Гафія. Не гріхуєш ся таке говорити? Пустив ся ти, синочку, берега; без сліду утонеш в глібокім вирі, в крутій чорторії блудного життя.

Данило. І я свій розум маю! Ще не пронав

під ударом вашої довбні. Щоб та панна-мандаторівна каже (*показує на сестру*), то у вас сьвяте; для неї золоті гори на поготові, а для мене й доброго слова шкoduєте...

Гафія. Даниле, не гріши! За неправду Бог карати-ме.

Ілаш. Коли ти у нас добра не зазнав, то нехай!...

Данило. Коли Петро до неї заходив, то вас якби хто на крила здіймав, а мені, хоть я від неї о шість років стариний, про женитьбу й подумати не вільно було.

Ілаш. Як було тобі про подруже думати, коли ти не був ще від війська визволений, а з брашков жарту не знають!

Гафія. Який ти невдячний! Кілько клопоту й журби ми з тобов мали! Приніми собі, кілько старий до вербецирки за тобов ходив, панів молив і ласкав. Наш клопіт уже забув?

Ілаш. Тепер ти визволений, нема вже загороди-завади; тепер уже й можна об тім подумати.

Данило. Дедю, бігме, що з душі мені говориш. Оженитись хочу.

Ілаш. Дай, Боже, в добрий час! Дівочкий рід ще не вимер; сам би я рад, аби гарна невістка двір украсила, примаїла.

Данило. Она й безпечно двір примаїть.

Гафія. Допоможи, Господи! Таж тобі не во вік парубочити. Но вибрав ти собі вже дівчину, котра тобі до внодоби припала?

Данило. Вибрав!

Гафія. Котру? Скажи, абих знали, чи проти нашого плеча, чи може якусь мару, якесь лихо там...

Данило. Моя суджена з чарамн в очах,

струнка, як смерека, весела, як вивірка-ясочка.
Цар-цьвіт моя дружина!

Гафія. Говори ясно, не все на догади.

Ілаш. До щастя, до долі не тра ні краси,
ні богацтва; коби лиш добра людина, щоби мене
і маму шанувала.

Данило. Вибрав собі Тетяну Бойчуківну.

Гафія (*збиває руками*). Храпъ, Мати божа!
Таж її на собачій улиці хвалять; за нею женихи
аж кишать! Не для тої нехлюйниці я тебе ви-
плекала! Як соняшник до сонця клонить ся, так
она до хлопців.

Василина. Ха-ха-ха! Тетяну Бойчуківну?!

Данило. Так, так! Тетяну Бойчуківну! Яке
тобі діло до неї? зась тобі!

Ілаш. Як виджу, то твоя сватьба вже упле-
скана. (*Павза.*) Квапно діє ся... Чуєш, Данило, ти
відай трохи заморочений, тобі замакітрило ся
в голові і щось приснило ся; то відай не твій
розум, але та вража брага з тебе говорить. Я не
сегоднішний, но такого з роду-віку ще не чував.
Як задумав син женити ся, то питає стариню
о раду, — так з давних давен у сьвітї бувало.
Як тобі воля родичів не сьвята, до нічого, то
жени ся, та й сам забирай ся до Бойчуків! На
моім обійстю нема місця для такого пустоцьвіта.

Гафія. От і маеш! Гарної невістки діждали
ся! Не мала б що робити та пустий вітер до
хати приймати? Ні, паньчику, Бойчуки не до
Яремків! От маеш! приймай у дім сороку куцо-
фосту! Я ще того не забула, що синиця соколови
не сестриця.

Василина. Таже в неї женпхів, як в олій-
ниці макухів! За нею чи в лігї, чи в зимі цілий

рій гуде. Она тебе дурманом, матригуною напоїла, ти став пропащою душею!

Данило (*люто*). Мовчи, гаспиде, бо зараз!... Не чінай чести уцтивої дівки, королівно золотоноша!

Ілаш. Прохолоди ся! Твоя кров кипить, як той окріп.

Данило. Коли на чесну дівчину так си-чить, то...

Гафія. Дукаря дочка, нема щό казати. Таже у Бойчука на оборі і хвоста не видно, все жид за горівку, за довги забрав; з его курки і піре ему не остало ся. Вибий собі то з голови, ти на сьмітю не родив ся, своєї долі не проспівав, не просвистав.

Данило. З нею оженю ся і кінець! Говоріть, щό воля, а я від свого і крихточки не попущу! Моєї волі і чорт не переборе; она сильна, як зелізо, як скала-кремениця! Мені вже сприкрило ся жиги під стріхою родичів, котрі мене їдять, як та ржа.

Ілаш. І зелізо можна зібгати, і скалу роздупати. Не по нашому ти собі дружину вибрав. Коли ти задумав нашу волю ногами толочити, то знай, соколику, що ти більше не наш син.

Гафія. Она, та вітрениця, та фльорка, вмє лиш гуляти, а не газдувати. Хиба з нею так жити хочеш, як кіт з псом? Вибери собі бідну, та газдиню, а ми...

Ілаш. І я так кажу. Чи ти вже забув Олену Панчишину? Люди раз говорили, що она тобі до вподоби припала.

Гафія. Она хотя бідна сирота, то з нев ніхто сорому не набере ся; богобійна, робітна, покірна.

Василина. Добрянчка, якої...

Данило. Тьфу! Щоб не дждав я з таков жебрачков дружити ся! Хто бачив людей з бабиної дівки? Не сьміх се, аби я до Панчихи старостів слав? Ха-ха-ха! Данило Яремків не свояк з Панчишинов торбов!

Ілаш. Каяти ся менш, бо на леду, на піску хату ставиш! Ти очивидячки в пролом летиш.

Гафія. Спамятай ся, не будь першим цьвяхом до нашого деревища! Похміле щезне, ти пробудиш ся, і круг тебе стояти-муть нужда і безрадне бездоле. Чи тебе хто засліпив, чи що сталося з тобою? О лишенько мое тяжке, о бідонько моя солона, о падоньку мій нещасний!

Данило. Ха-ха-ха! Жебрачку для мене вибрали!

Василина. Она до тебе з торбов не ходила, а ти до неї ходив, кохання-любови жебрав! Ци-сь уже забув?

Данило (*лютий*). Мовчи, періста гадюко! (*Вимажує кулаком.*) Напосіла ся на мене, як той злющий воріг.

Ілаш. Не лютуй! Вибух твоєї горячки, твого запалу нас не злякає. По що собі кров казиш? Гримаєш з нетямп. На таке я не привик. Хочеш лютувати, то йди в ліси, в глухі дебри, в безлюдну пустиню, там гукай і гримай, кільки воля, а тут тобі зась! Задумав ти женити ся, то з Богом, но про Тетяну, той пустоцьвіт, і не споминай. Борше гори розвалять ся й у діл покотять ся!...

Данило. Дедю, чи се твоє крайне слово?

Ілаш. Крайне, остатне! Схиблене твоє жите, небоже. Хто бараном пахне, того вовк з'їсть!

Данило. Го! го! тепер і я своє скажу! Мене ні Бог, ні саме пекло від Тетяни не відверне;

она моя до смерти, до мого скону! Прощайте, я більше не ваш син! Вігчим і мачуха не гірші від вас! Ви для рідної дитини люті вороги. Іду собі своїм шляхом, з него мене ніхто не заверне.
(Відходить гнівно.)

Ілаш (з викриком). Геть мені, плюгавий нездаро, непотрібе, з моїх очей! (Павза.) На зломану голову!

4. ЯВА.

(Ті самі — без Данила.)

Ілаш. Се все справа того клятого Матія! Запутав ему розум, і він бігом в яругу, в бездну-пропасть безпритомний летить. Упав наш син жертвов лукавого спокусника, став леданцем відлюдком. Уперта коза вовкови користь!

Гафія (плаче). Скарай, Господи, того поганого, лютого ворога!

Ілаш. Не плач, стара! Як собі постелить, так спати-ме! Хто в пропасть летить, тому винну нема. Навчить его біда розуму, не журись!

(Завіса спадає.)

ІІ. А К Т.

(Шинк в Бориславі. Жид стоїть за кратами і продає горівку, часом виходить з фляшкою і наливає гостям. Ріпники, робітники і жєнщини лишої слави входять і виходять, всі в проношенях, замазаних полотнянках. Цигани-скрипники. Все робить сумне вражіє крайного, морального упадку. Де глянеш, всюди лише біда, крайна нужда, сором, голод і холод.)

І. ЯВА.

(Матій, Тетяна, Мошко, Клим і у. Ріпники співають, при кінці Клим пригравас на сопілці-флюярі.)

Ой, дударю-дударнику,
Ти заграй, ти заграй,
А ти, Жиде, горівочки
Наливай, наливай!
Ти дівчино, до серденька
Пригорнись, пригорнись,
А щó завтра, любко, буде,
Не журись, не журись!

(Флюяра.)

Вчера в вечір місяченько
Ся мінив, ся мінив,
Ой тебе я, білявонько,
Полюбив, полюбив...
Твої очі, чорнобривко,
Як терен, як терен,
Тебе любить і кохає
Гарасим і Семен!

(Флюяра.)

Матій. Тетяно, напиймо ся, по чарочці!

Тетяна. Про мене, крілю мій, соколику мій
бистрокрилий!

Матій. Нуже, Мошку, горівки!

Мошко. Якої? Ганишівки, оковитої, чи тої
з гараком?

Матій. Доброї давай!

Мошко *(прибігас і наливає).* Проше, з кменом,
нівроки!

Матій. Тривай, Тетяно, сопілочко моя золота!
ластівочко моя щебетлива, мяточко моя пахуча!

Тетяна. Пий здоров, соколе мій ненаглядний, собою мій дорогий!

Матій *(подає чарку)*. Зволяй, горличко моя воркїтлива, ти моє дороге золото!

Тетяна *(бере)*. Дякую, козаче мій, коханочку мій едвабний і пишненький! *(Сїдають на лаву і голублять ся.)*

(Рїпники купують у жида горівки й сотують ся по шинку. При столї грають одні рїпники в карти, другі воюючим димом з люлькою наповняють весь шинк; від часу до часу чути слова: туз! дзвінка! черва грає! Мошко з фляшкою в-одно вертить ся і сему-тому сивухи доливає.)

Клим *(до Мошка)*. А менї не поборгуеш, Мошку, щó? Від соплки в горлі висохло, аж задуха налягла. Здало би ся чарочку ликнути.

Мошко. Я без грїш не даю. Розуму не мало би, такому боргувати, щó й зломаного крейцара не заробить, щó жебрацким хлїбом живе.

Клим. Геї! геї! як гідко все змінило ся! Тепер тебе така паскудь знати не хоче, а коли ще мав здорові руки, то тогди в иньшу крису дзвонив.

1-ий рїпник. На, старий Климе; напий ся, небораче! *(Подає ему чарку.)* По щó пейсатому кланятись? Ему ані дуду, щó бідний християнин пропадає; він за грїш і чортову душу запродав би.

Клим. Спасибі, Федоре! Правду кажеш, він так липне до гроша, як до шевця та смола.

2-ий рїпник. Ой, кажу, від такої п'явки най кожного хрещеного Господь хоронить! Дожив ся ти, нема щó казати, безрадної старости.

1-ий рїпник. Видурили, виманили ґрунтець, з него забогатїли, а ти, бідний, нещасний чоло-

віче, хоч до неба кричи, з голоду й холоду під чужим тином умирай, все пропало!

Клим. Так мені вже відай в зорях судило ся. Крайна пужда й заграда та й годі! За півдармо ґрунт продав; стара померла, тра було ґрішне тіло поховати, дїтий виратувати від голодної смерти. Де я знав, де я віщував, що в тій мокрій землиці золото лежало? Жид-хитрун, той, що у мене ґрунтець купив, як пампух в оливі тепер собі плаває, а ти, бідний Климе, гинь, як та собака! Пропало, шкода споминати. Молодим і я по тих западнях-штольнях, як Марко у пеклі, товк і сотав ся; гірка, чорна праця й пекольний смрід-сопух зелізне здоровле підотяли: тепер старого каліки ніхто не потребує, — гинь, Климе, і дзвони за тобою не відозвуть ся!

Ріпники. Не журись, старий; ми тебе без помочи не оставимо; тебе, як до тепер, так і далі спомагати-мемо, — вже така установа ріпників.

1-ий ріпник. На, закуси ґрінку хліба! *(Подає.)*

2-ий ріпник. Тут троха сира. *(Подає.)*

Клим. Спасибі, братики!

1-ий ріпник. Гей, гей, товариші, гіркий тут наш заробок, наш прожиток! За ту марну дрібницю гаруй тут, як у пеклі!

2-ий ріпник. Гіркий наш заробок! страшне обманьство! Цілісенький день божий лиш корбу крути, аж заморока збирає.

1-ий ріпник. Тягни, таскай глину зі споду цілих пятьдесять сяжень, аж у голові туманіє.

2-ий ріпник. Млинкуй вітер в яму, щоб там дихнути можна, аж руки мліють і ціпнуть, що крий, Мати божа! Чорна неволя та й годі! Муч ся, небораче, для хитруна-Жида; він богатіє, а ти у нужді гинь! І за таку фараоньску роботу дає

Жидюга сім шіток на день! Капанина, що аж жаль ся, милий Боже!

1-ий ріпник. Мордуй ся, небоже, від сьвіту до почи; з утоми до землі вали ся, а щó з того? За пічлїг у мокрій шопі, де ріпники як околоти, як оселедці оден коло другого лежать, за той смрід плати шітку!

2-ий ріпник. За бохонець чорного хлїба, що нема щó на голодний зуб взяти, плати дваццять крейцарів; а до хлїба ще чоґось треба. Готова неволя, голодна мўка!...

1-ий ріпник. І чарку горівки випити конче, без неї чоловік і рук двигнути не міг би.

2-ий ріпник. Нераз, як біда припече, треба й на борг взяти. Клопіт невихідний, невідрадиний. Жид-оґида обманом же!

1-ий ріпник. І дивись, з гірко заробленого гроша й слїд пропав, щез, як не був. Тут грішнїй чоловік якби чортови запродав ся. І у пеклї відай не гірше...

Клим. Господи небесний! А кїлько тут здоровля тратить ся! Гляньте на цвинтар! Могили вам скажуть, кїлько хирлявих сухітників там спочиває. Не говорю вже о тих нещасних, щó в ямах марно позагубали, під глиною, або під земним воском сумний кінець найшли! Незносний смрід-сопух там їх на віки приголомшив, їх мізерне жите як косов підкосив... І хто почислить тих бідних, розторощених калїк, котрі тут ноги й руки потратили й улцями ласкавого хлїба просять! Гіркий ваш заробок, гірка ваша доля! Сей Борислав гірший пекла, в нїм бездольний люд, замість поліпшеня своєї щербатої долї, лиш недолю, пониженє і крайнїй упадок находить. Жид всюда залїз, свої сїти розложив і хитро-

мудро тисячі до тисячів збиває. Бліді, жовті, сухі, мізерні, збідовані, запалі лиця бідних невольників бориславських кожному скажуть, що щирю правду повідаю.

1-ий ріпник. Бігме, що щирю правду кажеш. Найкрасні літа тут нам марно пропадають, а яка нас старість жде? Слабієть, хобоба...

2-ий ріпник. І стареча торба. В сїм пеклі тяжко до чого доробитись; не тут наш талан лежить.

Клим. Тут доробини ся, як сіль на окропі, як муха в морозї.

Матїй. Розговорили ся, як би цілий вік не бачилсь! Пусте товчете! Хто би собі пустими думками голову клопотав!

1-ий ріпник. Е, братчику, налітають пераз на чоловіка гадки-думки, що не мож від них відборонити ся, як літом від влазливих мух, комарів і овадів. Замість щоби свою долю поліпшити, ми тут ще глібше в біду, в лихо поринаєм. Щербата наша доля, без завою, гола, як гідка коцава відьма, скалить тут до нас свої пні-зуби, рада би нас пожерти і сьміє ся голосним реготом з наших злиднів, з нашого горя, з журби і кривди.

2-ий ріпник. В сїй грузи наша погибіль готова. Кудя оком кинеш, всюди глібока пропасть, без виходу, без спасеня; у кромішне пекло завіяла нас лиха судьба.

Матїй. Ха-ха-ха! Пусте вашої голови вчепило ся! По що турбувати ся? В день крїрвай, в ночі гуляй! Заграй, Цигане, дрібушки-чабарашки! Розжени, як та люта буря, сї зловіщі хмари, сї чорні думки!

(Тетяна і скілька смаглявих, пропавших дівчат приступують до них.)

Тетяна. Раз чоловік на світі жие!

Матій. Гей же, хлопці, погуляймо! Ми не в церкві, а в коршмі! Гей же, дівчата, ставайте до танцю!

Тетяна. От мудре слово сказав! Сестрички, гайда до танцю!

1-ша дівчина. Гайда! Навбрид мені вже сей клятий, нафтовий сопух.

2-га дівчина. Вибирай з глини віск, що аж нігтями кров пробирає ся.

3-тя дівчина. Муч ся в дестилярни, як муха в окропі!

Тетяна. А у вечір ще сумуй і тужи! То би був непростимий гріх. Гей-же, голубочки, погуляймо крихточку!

1-ша дівчина. Заживаймо світа, поки служать літа!

2-га дівчина. Не в осени цвіту красуватись!

3-тя дівчина. Старий нехай журить ся, а нам ще пора.

Матій. Гей-же, Цигане, вишквар такої, щоб цілий Борислав горі ногами обернув ся! Тетяно, мій самоцвіте дорогий, калино моя з черленими ягідками, ходімо в танець!

Тетяна. Ходімо, мій любчику, світе мій ясенний, соколику мій бистрокрилий!

(Цигани грають, хор співає, а потім гуляють. Тетяна гуляє лиш з Матієм.)

Погуляймо, пане-брате,
Жиде, дай горівки!
Вчарували парубочка
Оченята дівки.
Як на тебе ними гляне,
Гинеш-пропадаеш,

І цілуеш і голубини,
Д' серцю пригортаеш.

(Танець.)

По Дунаю, по глибокім
Плинуть дикі гуси, —
Добре жити, вікувати
На широкій Русі...
Що сьогодні люд заробить,
Завтра пропиває,
І дїравов сердачинов
Плечі закриває.

(Танець.)

2. ЯВА.

(Входить Данило сумний, задумчивий.)

Ріпники. От і наш товариш Данило!

1-ий ріпник. Здоров, пане-брате! Яка чорна мара тобі дорогу перейшла, яке лихо тебе спіткало? Сумний, як у воду опущений.

2-ий ріпник. Чом такий понурий? Тяжкий сум на твоїм лиці відбиває ся.

1-ий ріпник. Все був, як пташка, веселий, а тепер як не той став.

2-ий ріпник. Ну, що, братку, з тобою? Вглядаєш, як з хреста знятий. Пусто журниш ся, небоже, а як тебе щось коло серця гризе, долягає, то не показуй того людям; они тобі й так не допоможуть, хіба твоїм лихом тішити ся муть.

1-ий ріпник. Скривив ся, не знать, за що і по що! Таже тебе на смерть не засудили.

2-ий ріпник. Таж тебе в штольню-яму, в темну пропасть-западню ливною не спускають! Не заткав

ти ще своїм тілом, своїми кістками горла того темного пекла!

Данило (*до себе*). Коби вже туди спустили, де чоловік до судного дня спочиває, то ліпше мені було би, ніж тут так мучити ся і карати ся. Мені світ не милий, тягаром се безрадне жите! (*До ріпників*) Добре вам говорити, коли здорові, дужі, веселі, підскачні, а мені не до жартів, не до веселости. Мозком в-одно сумні думки пересувають ся, без милости чоловіка мучать так, що в груди аж душно, тісно стає.

1-ий ріпник. Побратиме, що тобі хибує? Чому в тебе сьогодні така журлива твар, такий тужливий голос? Таж тебе ніхто за горло не давить.

Данило. Якось мені моторошно; неказана турбота мене мучить, а горячка-лихоманка мене в-одно мене і тре. Не солодко, товариші, з дзюбаком в п'яті і сопує, глибоко під землею звивати ся, з платівок вінці-цембрине закладати, аби штольня не засунула ся, на камуз грішного тіла не роздробила, на невідшукане грузню придавила, костий на мак дрібний не потерла.

2-ий ріпник. Така вже наша доля, братчику. Пійди і в Карпати, все треба бідувати. Та кипячка-ропа, той земляний віск других збогачує, а нас до крайности нищить. Коли сюда приволочин ся, то тебе тут якась клята сила мов зачарованими ланцями до того незносного сопуху приковує. З сего пекла на волю добути ся нема виходу, нема спасеня.

Данило. Робило би ся, ще сила зовсім не опустила, но... но... на душі щось каменем-скалою тяготить, жаль і туга так на мене налягають, так сушать, що рад би, братчику...

І-ий ріпник. Бог з тобою, гріх таке й подумати.

Данило. Шкапе знає, де ему сідло долягає.

І-ий ріпник. Гей-же, Мошку, горівки, пива сюда! Наниймо ся, братику!

Жид. Ну-ну, зараз, панове гості!

Данило. І без горівки дур-заморока в голові. Дякую, не буду пити.

І-ий ріпник. *(Жид наливає, ріпник подає Данилови чарку.)* На! пий! она тебе розважить.

Данило. Від якогось часу і воні тої стерпїти не можу. *(Не бере чарки.)*

І-ий ріпник. Тобі не порадити! Намотав собі на ніє, Віг зна' що!

(Ріпники поволи від него відходять, Данило сам остає ся. По хвилі зближає ся він до Тетяни. Ріпники забавляють ся, поть, в карти грають, розмовляють з собою. Жид як сновида по всіх кутах вертить ся, горівки наливає.)

Данило *(до Тетяни).* Я думав, що ти дома.

Тетяна. Скучно в брудній, вогкій цюнци-комірчинї свій вік проживати. Вертіло ся в голові, як від дурману, так я й ввійшла на божий сьвіт, людий побачити, лихо позабути.

Данило. Тобі скучно, а другим ні! Живеш собі в мене, як та панї в гараздах; всего, що треба, маєш; все отсими руками гірко заробляю *(показує).* крїрваю, товчу ся, аж у голові туманїє, щоби лиш ти недостатку і голоду не зазнала. Якби-сь корбою від рана до ночі крутила, то не скучало б тобі, небого.

Тетяна. Знаю, що ти того хотїв би. Я нероба, не привикла до такої муки, до мозільної праці. Жила собі в родичів, як вільна пташка в гаю; ти мене збаламутив, обманив, мене в да-

лекий сьвіт завабив, — тепер жури ся, мій со-
колику, щоби всего достатком мала.

Данило. Що, може не маєш? Не їш мене,
як іржа желізо?

Тетяна. Що маю? — Той кусень хліба
всюди найду.

Данило. Правда, Матій, той мосцевий панич,
перший, котрий тобі хліба насушеного пристарав
би. Бачив я, як ти з ним гуляла, з ним жени-
хала ся.

Тетяна. Може не вільно мені з ним погу-
ляти? Чи-ж я з тобою слюб брала?

Данило. То правда, ні. Та чи-ж ти забула
своє слово? Чи не мала ти зо мною вінчати ся?

Тетяна. Слово! Яке слово дала?

Данило. Виджу, що в тебе пам'ять коротка.
Правду рінники мені говорили.

Тетяна. Що такого казали?

Данило. Змовчу, бо сором о тім і говорити.
Мудро він мене осідлав, щоб его пропасниця була
знала, а не я!

Тетяна. Кажи, як не хочеш, щоби...

Данило. От казали мені, що ти давно вже
з тим продовим сином, з тим клятим Матієм
(показує на него) без всякого стиду і бриду
любиш ся.

Тетяна. Пек тобі, щезай у болото, мерзе-
нику! Щоб ти язиком удавив ся! (Тручас его від
себе і кричить) Матію! Матію! Ходи-но сюда!
Вчепив ся мене сей плугавець, як той рак, чіпляв
твою честь.

Клим. Сорока у ворони просить оборони.

Матій (прибігає). Що стало ся? Говори,
Тетяно!

Тетяна. Каже, що... що...

Данило (*кричить як не своїм голосом*). Що ти, негіднице, мені невірна і що ти, вражий, поганий сину, всему лиху виною! Давно ти болячкою сидиш тут у моїх печінках.

Матій. Мовчи, псявіро миршавий! Засвербіла тебе може хорбака, чи потилиця? Як засвербіла, то зараз тебе так прочухаю, що до смерти понамятаєш!

Данило. Ходи ближше, покусо диявольська! Так нагрію твою чуприну, що зараз притихне твоя гайдамацка відвага! Зараз тебе на дрібний мак роздроблю-зітру! Знай, що огонь від води гасне! Зубами роздеру, ногами розтопчу, як ту ряпаву жабу, як того гидкого червака! Хто мене обциганив, мою душу занапастив, як не ти, сатано?! (*Ріпники збігають ся*.) Чи чули ви таке, добрі людоньки? В сій пазусі грів я отту їдовиту, сорокату гадюку; з ним я все, що мав, все ділив; він мене підступом, обманов, лукавим підшептом і підлотою від добрих, заможних родичів відвернув, мені ту невірну дівку силоміць насунув, мене підмовив дедя і неню в тузі й рознуці та жалю покинути, стати блудним сином, — а тепер той Юда искаріотський з нев любує ся та ще і відвагу має, дивити ся мені сьміливо в очи, як гадь до мене скаче! Та паскудь до мого серця, до моєї душі стежку витоптала; я думав, що він мій щирий побратим, а він, дивись, та гадина сороката, за братерску любов мені трійла в серце влив, невинну і чисту душу знищив, мое щасте, як скло, розбив, зелений барвінок серця розчімхав, з корінем вирвав, вимкнув і на сьміте кпнув! Носив ся раз гордий орел під хмаря-облаки, — він ему крила підбив, до крайного упадку допровадив, все мое добро і супокій

як помелом змів, на віки без сліду затер! Сте-
режи ся, небоже, бо бігме, що на всі чотири
ноги підкую! Не лїзь в очи, як слота, бо так
боки нагрію, що з самої шаноби аж на двір ви-
несуть. І шп тебе таким миром не мазав, як
я тебе зараз помащу...

Тетяна. Мовчи, огидо шолудива!

Данило. Щезай, безстидна блуднице, ока-
линнице, пустоцьвіте!

Матій. Мовчи, бо тут зараз тобі амінь буде!
(Шускає ся до него, ріпники поставали, збурили ся.)

1-ий ріпник. Хто Данила діткне, готовий!...

2-ий ріпник. То тому кінець! зараз з одного
двох вчиню, розтрончу его!

1-ий ріпник. На дрібну капушту посїчу! Не
торкай его, бо зараз твое безголове готове! Пі-
знаєш, по чому кварта перцю.

2-ий ріпник. Думаєш, свистуне, драбе, не-
гіднику, що ми плівку на очах мали й нічого
не покмітили?

1-ий ріпник. Що ти з Тетянов так жпєш,
як чесним людям не годить ся?

Тетяна. Ігі на вас! Напосїли ся мою дївочу
славу підкопатт.

1-ий ріпник. На сьмітю така слава росте.

Матій. Заткайте морду, напасники, брехуни!

2-ий ріпник. На двір з ними! Нам колотні,
звади й лайки не треба! У Крим з ними, пай
з Татарами колотять ся! Ошукав ся, думав, що
годен кожного на роги взяти.

1-ий ріпник. На двір з гидким насїнем!
Довбушевий ледачий опришку!

Матій. Ганьба, чесну дївку обмовляти брех-
ливим язиком.

2-ий ріпник. Який Сава, така слава!

1-ий ріпник. Стережи ся, заволоко! Вліз ти в гамарню межи молот і ковадло... Дивись, яке непотрібна личина завела!

2-ий ріпник. Зараз так потпилицю нагрію, що до скопу тямити, раком лїзти-меш.

Матій. Скажених мишій не боюсь!

1-ий ріпник. На двір з собачов печінков!

2-ий ріпник. З псами на двір! Песю траву най пасе!

Ріпники. На двір з ними! — Варта, щоби повісяли ся на одній гиляці!

(Викидають Тетяну і Матія силоміць на двір.)

Тетяна. Розбій! гайдамацтво! *(Нестямний галас-крик.)* Ратуйте, добрі люди!

Жид. Ну! ну! Ach weih mir gescheihn! Морис учать, капурец роблять! Революціє! гвалт! бунт! Малке, утікай, діти перинов накрій!

Матій *(грозиць кулаком).* Накарбую я собі! Попамятаєте мене!

Голоси. На зломану голову! Чорт вас бери, на чотири вітри!

3. ЯВА.

(Всі без Матія і Тетяни.)

1-ий ріпник. Так тобі треба! Котюзі по заслужі. Наварили юшки, нехай хлеччуть!

2-ий ріпник. Гіршого дурисьвіта, як той Матій, не найшов би-сь і у пеклі.

3-ій ріпник. Лихого чоловіка сам Бог значить. Рудий, веснянковатий, а погляд у него такий непевний, як у того Каїна, щó рідного брата забив.

Данило. Щіру правду ти сказав. Мене він

забив, на віки знищив. Моє щастє, мій золотий, ясний рай чорними хмарами закрив, моє серце на дрібні кусні роздробив, мене з любими родичами на віки розлучив; через него я блудним сином став.

1-ий ріпник. Гаразд, що єму носа втерли; нехай де инде лихо коїть, а не тут мѣжи нами!

2-ий ріпник. Ставив ся, як лев, а вилетїв, як муха.

3-їй ріпник. Підогнув собака хвіст.

1-ий ріпник. І доби хитрий псявіра не працював, а жив собі тут, як пан. Чорт зна, звідки він тих грошей добував.

Клим. Жив, як хитруп-ошуканець. Послухайте! Він з Жидами скліщив ся, їм дешевих робітників наводив, через него они й вам плату зменьшили. Отсе був єго гиндель, єго заробок. За ваш піт, за вашу муку побирав він від них кровавий процент. Єго сумліне чорне, як той вуголь; сам чорт єго сюда заволік. І чорт до чоловіка так не підлазить, як та собача влача.

1-ий ріпник. Плюгавець! окаянник! *(До Данила)* Братику, забудь той пустий вітер, ту огидницю!

2-ий ріпник. Того цвѣту по всім сьвіту!

Данило. Гей-же, Мошку, горівки, пива сюди! Пиймо, братчики! Заграй, Цигане! Пропає мій смуток, на хвилю мені легше на душі стало.

(Мошко приносить горівки і пива. Пють, співають і танцюють.)

На леваді білі гуси,

В полонині вівці, —

Ой не вір ти, пане-брате,

Чорнобривій дівці! *(Танець.)*

(Завіса спадає.)

III. А К Т.

I. ЯВА.

(Перед хатою Ілаша. Ілаш і Гафія сидять зажу- рені на присті. Коло них на колоді сидить Яків, з боку стоїть Василина.)

Ілаш. А щó, Якове, і сліду не найшов?

Яків. Ні! Сьвітами ходив-сми, по всіх усяодах як сновида сотав ся, кожного випитував, чи не бачив де єго, чи не чув о нїм. Ніхто єго не видів, о нїм не чув, пропав, як у воду потав, як під лїд.

Гафія. Без сліду і слуху пропав. *(Павза.)* Падоньку нещасний! Клопоте мій тяжкий! Де діли ся наші радощі, наша потїха, наша надїя? Ах, непорадна, лиха годинонько! Чи нам на роду таке написано? О Матїнко сьвята! На прощу я ходила, служби наймала, до сьв. Варвари два- найцять сьвічок з ярого воску зсукала, щó пят- нички трийцять поклонів біла, — а о нїм нї звістки, нї чутки! На віки пропав!

Ілаш. Пропав, не знать, де й обертає ся. Може вже не живий, може марно загіб, як сирота без роду?

Гафія. Серце нам роздер. Два роки минули, як пійшов, і як нема, так нема; а коли на неї подивлюсь *(дивить ся на Василину)*. то розступи ся, сьвята земле! І она як у воду опущена, сумує та, як той цьвіт на морозї, марнїє і схне.

Василина. Як менї, матїнко моя, не суму- вати, коли до розпуки тяжко? — Де діла ся моя надїя, щó менї жите золотила?

Гафія. Якийсь час нам все з рук ішло, щастє

і доля нам кужіль прями. Нараз у ясну погоду вдарив лютий грім у наш сьвітлий рай, неволя гірка та солоня обгорнула нас ціпко, як зелізним кайданом, як тріскучим ледом, спокійно вже дихнути не допускає.

Ілаш. Коби Данила вишукати, а про Петра, дитино, не клопочи собі голови!

Василина. Дедю, не говоріть так! Ранить серце така мова.

Ілаш. Дівко, не будь дурна! Петро хлопець, якого пошукай; він і у війську не пропаде; небаром і третій рік відслужить, а потому з Богом під вінець!

Василина. Біг зна', як ему там поводить ся? Може вже і він не живий?

Ілаш. Пусте твоєї голови взяло ся! Доброму всюди добре. Не писав він, що всі его люблять, і товариші й старшина? Як завтра, він до тебе верне.

Василина. Прибудь, мій соколику, мій собою дорогий! Без тебе мені тяжко і сумно.

Гафія. Не одна біда її гризе. Думаєш, старий, що не болить єї серце і за пропащим братом?

Ілаш. Що чинити?... На віки пропав наш блудний син. Госпідку милосерпий, що стало ся з моєї лагідної дитини?

Гафія (до Якова). Чуєш, старий, скажи правду, може не шукав ти его, як треба? Таж такого в нашім роді з віку не бувало. Вічний сором, та й годі!

Яків. Боже правий, чи не був би то непростимий гріх, щоби я брехав? Маю і я душу й серце; і я чую ваш біль, вашу чорну журу й гризоту. Кудя я не ходив сими старими ногами! Всі плаї й закутини зміряв. Де він обертає ся,

Біг зна', но коли божя воля, то вратує его й з самого моря.

Василина. Все те лихо навернув на нас той проклятий рудий Матій; се его плюгаві вчинки. Скоро нагадаю собі нещасну Олену, то аж серце мені рве ся. Жура так убогу звалила, що жаль ся, милий Боже! Сердечна так тоскує, що жаль на ню і подивити ся. Не забула она присяги, що Данило її до смерти любити-ме.

Гафія. Бідна сирітка! Стара Панчиха була ся довго, як та риба об лід, і з тяжкого горя і жалю ще з днями минула ся. Тяжко розбитому серцю у світі жити!

Ілаш. Чи не хотіли ми Олену, як рідну дитину, до нашої хати приймати? А чи хотіла-ж она на се пристати? Де-ж там! — »Дякую вам за ваше добре серце; вас і так тяжкий смуток присів; поглянете на мене, то болячка на-ново розрانیть ся — розжарить ся. Ні! ні! Красше самотно свій біль зносити« — так она говорила, слізми облила ся і пішла горі рікою, шукаючи темними лісами прохолоди для болячого серця.

Василина. Она лиш о нім мислить, в-одно его шукає. Аби его найти, она би на край світа пішла. Де она вже не була?! Хто зна', чи бідній колись ще щастє усьміхне ся?

Ілаш. Сумна, безрадна наша старости!

Гафія. За що нас, Боже, так тяжко караєш? Чому наше небо від якогось часу чорні хмари криють? Чому ми світлого божого сонечка не бачимо? Круг нас темна, непрозрима ніч...

Ілаш. Така вже божя воля. — І від тої погани, від Тетяни звістки нема.

Гафія. З ним преці та паскудь потекла ся.

Ілаш. Забув уже, що рудий Матій з ними разом з села щез.

Яків. Той їм в тямки дасть ся! Такого лукавого злодія сьвіт ще й не бачив.

Василина. Ага! Забула-сми сказати. Чула-сми, що рудий окаянник знов селом волочить ся.

Ілаш і Гафія *(разом)*. Хто?

Василина. Таке той рудий вирід.

Яків. Вже скілька днів селом вертить ся. Онуфрій Грінка учера з ним говорив; повідав, що в коршмі на всі заставки буяв, таке вистроював, таки з віри сходив, весь шинк горі ногами обернув, грінми розкидав, хто хотів, то в горівці міг купати ся... Казав, що погляд его так змінив ся, що такий непевний жар в очах ему палахкотить, що борше подобає на опришка-гайдамаку, як на чесного чоловіка.

Гафія. Зла совість притиснула ему на лице печатку-пятно.

Ілаш. Сей поганець не-одно лихо на сьвіті вистроїв; він, як ще в кориті лежав, то вже добра не віщував.

Василина. Не мнє, достигне его справедливий суд божий!

2. ЯВА.

(Матій зближає ся несподівано до них.)

Матій. Здорові були! Чи гаразд вам діє ся? Дужі, веселі?

(Всі злякали ся.)

Ілаш *(про себе)*. Треба з завзятим, тяжким ворогом лагідно, по-добру поговорити, треба й чорту нераз сьвічку запалити, може довідаю ся від него, де Данпо пробуває. *(До него)* Дякувать за добре

слово! Де бував, де проживав? Довгий час тебе в селі не було.

Гафія (*про себе*). Такій, де не посій, там сходить.

Матій. Сьвіт великий, широкий; і за сто років его не сходив би-сь. Тут з нудоти чоловік ошалів би, всі дни одним ладом минають, нема ні розривки, ні відміни... Що тут за зарібок? Тьфу! — Крірвай, муч ся в клятій трачці, що аж в очах тобі темніє; таскай тяжкі ботюки-бервена, складай в зрубі латри і гонти, збивай дараби, і ледви стане грішну душу нагодувати. А в широкім сьвіті инакше діє ся, не пусто там кровавий піт тобі з чола котить ся; мошенка що дня повна, е за що насушного купити і в животі червака заморити.

Іаш. Коли так, то пролюбки там десь жпе ся.

Матій. Безпечне.

Іаш. Чуеш, Матію, скажи мені щирю правду: не видав, не здибав ти де там у великім сьвіті мого Данила?

Матій. От і маєш! Правда, що-сьми з ним сходив ся!

Іаш. Прошу ласки твої, скажи, де він обертає ся?

Матій. Де... де... От ліпше замовчу, по що вам більшого болю задавати? (*Накладає люльку і курить.*)

Гафія. Про милість божу, Христа ради, скажи, що з ним стало ся?

Матій. Не скажу. Ви і так настрашили ся! Таже грім коло вас ще не вдарив.

Іаш. Ще гірш!

Гафія. Думаєш, що може нам тішити ся?

Ілаш. Як рідна дитина тебе покинула, на бездороже заблукала?

Матій. Правду, старий, мовиш, став він пропачою душою.

Ілаш. Кажі! Ми так привикли до біди, як риба до води.

Гафія. Коли в Бога віриш, то оповідж!

Матій. Данило став нездарою, пянюгою, по-слїдним голодранцем.

Гафія. Госпідку мій!

Матій. Що заробить, все пропе; ходить в латаній дранці, як той старцюга, аж встидно на него подивити ся. Нераз я ему казав, щоби опамятав ся.

Яків (*про себе*). Щоб ти так дихав!

Матій (*продовжаючи*). А хотїв же він мене слухати? Де там! Став я его обмнати; думав собі: тобі небоже і Бог не pomoже, про мене лети собі живцем-бігцем в глибокий пролом, в безодну пропасть!

Василина (*про себе*). Хрести церковні щоб на тебе поспадали й тебе заголомшили, обмовнику брехливий і миршавий!

Гафія. А де Тетяна?

Матій. Тетяна? (*Шавза.*) Гм! — Та вража дївка то его нещасте. Она его до всего злого, до пустого, нелюдяного життя допровадила. Бодай ту блудницю Бог не простив! Що сїромаха гірко заробить, то она все до крихти з друками-люба-сами прогайнує. Через ту огиду він нераз в порожну миску зазирає, без вечері лягав і тайком сльози у кулак цїдив. Тимчасом она собі з другими ночами гуляла і его гірко зароблений гріш марнувала. Ходить убрана, як та мандаторівна;

від дорогих коралів аж шия згинає ся, а він, сарака, і в неділю білої сорочки не бачить.

Ілаш. Хто родичів не слухає, той з покон-віку тяжко покутує.

Гафія. Відобрав єму Господь розум.

Матій. Відай! — Він не той, що був; зовсім змінив ся, став палкий, як той сїрник; хто его лиш словом дїткне, то з тим таке розпїчне, що без крові не обійде ся.

Василина (*про себе*). Я присягла би, що кожде его слово то чиста брехня.

Матій. Ваш Данило як коли-би на обох очах більмо мав. Тетяна лиш тому пишно убирала ся, щоб до неї любаси горнули ся, а у неї тих друків безліч найде ся. То все він видїв і, як та риба, мовчав. Нераз єму товариші казали: »Чи ти одурїв, Даниле? Не бачиш, що за твоїми плечами дїє ся?« — Він того й чути не хотїв. Що казали єму правду, він аж тогди пізнав, як она з одним друком-гайдаєм Біг зна куда потекла ся. Буде тому з півроку. Ще до того так гарно его обскубла, що голій, як той палець, лишив ся.

Гафія. Сину мій нещасний!

Ілаш. Було єму дедя й ненї слухати, а не йти пєсіми дорогами!

Матій. Від жінок все нещастє на сїм сьвітї.

Гафія. А не сказав би ти, де він обертає ся?

Матій. Та чому нї? Ваш синок сидить тепер в Івановїй хатї за погану крадїж. Хто нечистї пальці має, той у вязницї вік збуває. — Від того часу не сходили ся більше наші стежки до купи; він пїйшов бездорожем, а я прямою дорогою.

Гафія. Злодїй!? Моя дїтина, мій син злодїєм?!

Матій. Хоть він не злодїй, то все паде на

него підозріне. Злодія, що обікрав арендаря, лиш я оден знаю.

Іаш. І ти не гріхуєш ся мовчати і насувати папасть на свого товариша?

Матій. Тепер на сьвітї иньшим ладом жие ся, як бувало. Сегодня пусто і дурно і сьвята правда не говорить ся. Такі часи настали. Закутаєте мене, то визволю вашого сина; як ні, то вибачайте, у Івановій хаті ваш син марно загине. Вволіть мою волю і все гаразд буде.

Гафія. З радної душі; дамо, що лиш зможемо. Чого-ж хочеш?

Матій. Чого? Послухайте! Що ваша Василина мені давно в очи впала, то ви добре знаєте. На Петра нема надії; чути, що в війску жовніри, як мухи, гинуть. Присягнув би-м, що він домів більше не верне! — Дайте слово, що Василина буде моя, то й син ваш вийде з напасти і небаром до вас верне ся.

Яків (*про себе*). Дивись! заздалегідь огида ласощів забагає.

Василина. Цур тобі! З тобою сьвіт вязати, то ліпше з моста та в воду! Ти, ти, окаянику, ти, ти запропастив мого брата, а тепер за его кривду і мене би-сь згубити рад. Щезай від мене! — Щоб ти сьвятых дзвонів більше не чув!

Матій. Еге! Ова! Я забув, що она бриклива, гаптована королівна, на котру, хранны Боже, аби порошина не впала! Чепурить ся, як сорока на плоті. Райска пташка-пава, хоч куди! Без бича не приступай, бо кусає! Лиш корону — і цїсарівна готова! Фудульна, як попівна на весїлю! Що? може би тобі золота корона з голови спала, якби-сь за мене пішла? Чи може ждеш хорошого царевича з тридевятої землі, що живе

там десь за скляними горами й солоними морями?
— Бачив я вже таких! Як кремениці тверді були,
но з часом так змякли, як той ярий віск при
ватрі, як постіл у квасі. Не таку квітку я за
пояс затикав! Не журі ся, небого!

Василина. Зась тобі до мене, бурлако!

Ілаш. Матію! Проси, що хоч, все дамо; но
щоби я з тобою Василю подружив, то й з голови
собі вибий! До того ще за далекі мясениці.

Матій. Ваших грошій мені не треба, маю
їх до волі. *(Бренькає грішми.)* Говорім, чи буде
та чорнобрива ясочка моя, чи ні?

Ілаш. Про се й не думай!

Гафія. Она вже, як сам знавш, з Петром
заручена.

Матій. То тогди вашого сина узрите, коли
в зимі зазуля закує і смерека черешні родити-ме.
(Гнівно відходить.)

3. ЯВА.

(Ті самі, без Матія.)

Василина. На зломану голову, зловіщій ту-
мане! Щоб над тобою сьвіт не свитав і боже
сонечко не сходило! Таж ти вже давно Бога
стратив!

Гафія. Дивись, якої лукавець піє! Щезай,
рудий шершеню! І страху не має вже перед
гріхом.

Ілаш. Щоб тебе мати-земля не приняла!
Пріч від нас у слоту і плюту!

Гафія. Прийшов, все сколотив, більшого
жалю серцю завдав.

Яків. Бігме, що в него погляд поганій, не
приснив би ся! *(Хрестить ся.)*

Василина. Мені від него аж лячно стало.

Гафія. Неспokoю мій тяжкий!

Ілаш. Де-м були, там стоїмо; де наш син обертає ся, лиш Святий знає.

Яків. Я присяг би, що той очайдушник сам все змотав. Для такого продового сина, для такої превражої покуси се утіха, як видить, що другі з розпуки та жалю собі ради дати не можуть і минають ся. Чи не бачили-сьте, як він огидно сьміяв ся? Мені здавало ся, що ціле пекло реготало ся! Бігме, що чорта не бою ся, но з тим рудим не хотів би в ночі здибати ся. Щоб такий крізь землю провалив ся!

Ілаш. Коже его слово жальце гадюче. Не-одно чорне пятно, не-оден чорний гріх він на душі має.

Яків. Він не-одно лихо вже скоїв, но покра много лиха робить, але й сама з часом згасає.

Василина (*дивить ся на дорогу*). Хто то ген іде? (*Всі встають і дивлять ся*.)

Ілаш. Якісь чужі люди.

Василина. Чоловік веде якусь жінку... Бігме, що то Тетяна! А се що такого?

Гафія. Она! она! Яка-ж страшна! Твар запала, а бліда, як смерть коцава, як білий віск.

Василина. Ледви що ноги за нею волочуть ся. Як з хреста знята, тільки тїнь з дівки!

Гафія. Таж она вже на божій дорозі, вже давно однов ногів у гробі.

4. ЯВА.

(*Входить на сцену сторонський чоловік і веде хоругву Тетяну*.)

Тетяна. Ох! ох! Каху! каху! (*Кашляє*.) По-звольте, Христа ради, добрі людоньки, тут на

вашім подвірячку трохи хорій спочити... Сила зовсім опустила, не здужаю до дому доволочити ся, ноги попухли, як коновки, — минаю ся з утоми... і задухи...

Гафія. Спочинь, небого!) (*Про себе*) Хто на тебе каменем, то ти на него по християнськи хлібом. (*Тетяна сїдає на приспу.*)

Василина. Се ти, Тетяно?

Тетяна. Я, я грїшна, нещасна, зів'яла, як та квітка.

Василина. Що стало ся з тобою, дївчино?

Тетяна. Таке, якого і найгїршому ворогови не жичу. От слїди молодого нерозсудку. (*Кашляє.*) Дух запирає. Змилуй ся, пречиста Дїво Маріє! Гину! гину! — Про милість божу, крапельку води подайте! (*Омлїває.*)

Гафія. Бог з тобою! Подайте скорїйше води!

Чужинець. От таке цілу дорогу пацив.

Василина (*подає воду*). Тут вода, мамо.

Гафія (*дає їй води пити*). Бог з тобою! Спаятай ся, ді! (*Про себе*) Душа лиш на нпточїї держить ся, голос завмирає, серце ледви що бе ся.

Тетяна (*приходить поволн до себе*). Де я? — Що зо мною? (*Кашляє.*) Ох! ой! — Блудниця проклята, розпусна! — Прости, Боже, грїхи і ви — всі люди! (*Знов омлїває, лежить на руках Василини.*)

Чужинець (*з-тиха*). Що я з нею набїдував ся! Що хвилі жите потухало, з гїрков бїдов до села дотягнув ся. Все щось маячила, небилицї говорила, на добу десять разів омлївала. Що було робити? Християнська повинність. Не можна грїшної душі без помочи лишати, треба в нещастю ближнього ратувати.

Іаш. Де ви нашли ся?

Чужинець. Дві неділі тому, вже на вечір брало ся, вертав я зі зрубу до дому. Я з села Зарічки.

Ілаш. Знаю, знаю; далеченько від нас!

Чужинець. Іду попри вигін, чую: в яру хтось стогне. Прибігаю, дивлюсь, дівка в яру без тямки лежить, синя, як тоя, а з рота кров не бухтить, ні, таки тече, як з вола. Тіло холодне, як лід, повне багрових смуг. Мені самому лячно, моторошно стало, морозом пройшло. Господи, як згадаю, таки стовпом стаю.

Гафія. Небога! Де діло ся здоровле, де румянець, де сьвіжість, де повні груди? Все, як в карти програла. Заморожений цвіт!

Чужинець. Побіг я до халашу, запряг воли і взяв небогу до себе. Цілий тиждень без пам'яті она лежала, тіло таке оббите було, виглядало, як то сине сукно. Жінка доглядала її, як рідну сестру; поволи пам'ять вернула і ми довідались, звідки она. Здоровля вже не було, в-одно кашляла і кровю плювала. Не боронив я нещасній кутка в хаті, но она мене в-одно молила: »Поведіть мене, Христа ради, в рідне село; де-м родила ся, там і загинути хочу!« Так гірко ридала, що й камінь змилював би ся. Що́ було робити? Привів небогу сюди, може тут подужає.

Тетяна (*знов приходить до себе*). Подужає, о! подужає тогди, коли мое грішне тіло грузию на цвинтари привалять. Боже, прости мені мої гріхи!

Гафія. Мовчи, ді! Слаба-сь, як паутина.

Тетяна. Ще слабша, матінко, ще слабша. До-горюю, як та сьвічка; ще хвилечку сьвітити-му, а потім на віки загасну. Бог пруютом не карає.
(*Кашляє.*)

Василина. Не говори, ді; ціле твоє тіло, як грань, як жар горить, палає, — велика горячка!

Тетяна. Мушу говорити. За годинку може вже не зможу, за пізно буде. *(Кашляє.)* Знаю, що я ваше серце розранила, до вашого жалю, до жури і гризоти причинила ся. Дівоче серце не камінь, не дерево, — простіть — в нім тліє з поконвіку іскра любови. — Все лихо скоїв клятий Матій, щоб его Бог не простив! Він мене загломшив, мене здоровля позбавив, як той червак точив і гриз мене.

Гафія. Спочинь, ді! Дрожши на цілім тілі, а з рота полонінь вибухає.

Василина. Стань говорити, Тетяно! Диви ся, як тебе поти збивають; уста від горячки, як вуголь, почорніли. *(Втирає ніт з сї чола.)*

Тетяна. Він мене підмовив з Данилом у сьвіт утїкати, его до грїха допровадити.

Василина *(до родичів).* А щб, не казала я?

Тетяна. Пустий, молодий розум на все пристав. Покинула-м деда, покинула-м неню і потекла ся з ним у сьвіт, незнаний, далекий. Жили ми півтора року, правда, не по закону, як пара голубят, — думали-сми і звінчатись, но той чорт, той диявол і мене здурив та отуманив. Я стала пропащов, стала ся остатнов блудницею без стиду й сорому! — Як Данило дізнав ся о моїй невірности, то сторонив від мене, як від зарази, і відрік ся мене. Він ще гірше працював і крїрвав, — а я, слїпа зведениця, з Матієм гуляла і не добачила, що сповзала ся зі східки на східку, все низше й низше. *(Кашляє.)* Одур і похміле всю мою душу заняли... Така вже моя доля була, таке з роду для мене в зорях написано стояло.

Гафія. А мій син, мій Данило став злодієм? Кажі! правда се, чи ні?

Тетяна. Хрань Боже! Всім робітникам був він щирим порадином, а таким статком, що в цілій копальні ему пари не було. — На віру я жила з міршавим гріхководником Матієм і знала лише зневаги і кулаків; як гадина, він мене їв і наді мною збиткував ся і глумив ся; заголомнив молодість мою, до печінок мене гриз. Щоб я від того звірюки натерпіла ся, лиш Пречиста знає. Накатував ся він доволі мене! Мучив душу, мучив тіло, мов шрубамі серце стискав, мов тризубцем его роздирав. — Видно, що й Бог блудницю опустил. — Почало мое здоровле упадати. — »Вертаймо до дому,« кажу ему. — Він на се мовчав; здавало ся, що з моєю гадкою згодив ся. Не мав він там у копальнях щоб шукати; всі его, як перцю в оці, не терпіли, як разливу хворобу обминали. Ми пустили ся у дорогу. Тоді я знемогла, від сильного кашлю і дихнути не могла. Мої болі его не порушували; він лиш одно на думці мав: де коршма, там ставай і пий! Нараз мене всі сили опустили і я, як колода, на землю повалила ся, ані руш з місця! — А він, замість мені помочи, став мене мордувати, палицею-ліщиною мої ребра лічити, ногами мене доптати; я не стямляла ся від его побоїв і як мертва покотила ся в яругу. Коли-м прийшла до памяти, була вже у хаті сего чесного господаря. Тут я переконала ся, що той рудий безбожник мене покинув, мої коралі з талярами і двома червінчиками і все, що-м мала, з собою забрав, мене як той гайдамака зрабував і обдер. — Щоб его Господь за мене тяжко покарав!
(Кашляє.)

Ілаш. Перед часочком був той безбожник тут у нас.

Тетяна. Хто?

Ілаш. Матій. — Він тебе від голови до ніг оббрехав.

Василина. Чесного рубця на тобі не оставив.

Гафія. А нашого сина з болотом змішав.

Василина. Казав, що він п'яниця, нездара, злодій, і що в криміналі гине.

Тетяна. Неправда! *(Як божевільна хоче встати, але не може і нараз паде.)* Де він? — де він? — Нехай сего гасида, того урвиголову сими сухими руками на мак роздроблю! — Він мене до гріха допровадив, мою душу загубив! — Боже милостивий, яка-ж я слаба! — Пече, пожем, зубчастим серпом у грудях поре, у роті сухо, — подайте капельку води! *(Давать води.)* От, ген передо мною він стоїть, як кат перед душею, як сатана регоче ся! Щезай! пріч від мене, мерзена сповидо, відчепи ся від мене, душоубе! — Ножем мене проколоти хоче, в-одно до мене надскакує, туманіє надо мною. — Не дотикай ся до мене, мені страшно дивити ся в твої понурі очі, у твоє лукаве лице. Не скуєш більше мого серця зелізними путами, не будеш більше сушити моєї голови! Ух, як мені холодно, тетюха трісе, задуха давить! Кара Божа. *(Омліває.)*

Гафія. Тетяно! Тетяно! — Нехай тебе Бог милує! — Она гине-конає... Тетяно, скажи, де наш Данило пробуває?

Тетяна *(протвояє очі).* Да-ни-ло в Бо-ри-сла-ві, мучить ся в тих клятих нафтових копальнях. Ратуйте єго! В тім чорнім пеклі він пропаде, — марно пропаде та сьвята, ясна душа.

Боже будь милостив мені грішній! Прощайте люди!

(Зітхнула в останнє і повалила ся.)

Василина. Тетино! — Тетино!

Гафія. Вже по ній! — Без свічки закінчила, пішла душа на суд правий.

Василина. Нещасна!

Гафія. На віки спочила! Най їй Бог гріхів не памятає.

Яків. Рудий Матію, за єю згублену душу страшно умирати-мені!

(Завіса спадає.)

IV. А К Т.

(Сторона в Бориславі. Видно копальні, горби глини, нафтові заводи і н. В переді видніє ся яма, над нею стоїть корба, з боку млинок до провітрювання ями.)

I. ЯВА.

(Данило входить сумний, в неохарній полотнянці, кидає дзюбак і топір на землю.)

Данило. Ще глухо й пусто в сїм неклї; живої душі ще нема! Лиш та проклятуца сова на даху стогне та стогне, якби її хтось наняв. Встав я, ледви що зоріло, ледви що на світ збирало ся. Що мав робити? Ніч довга, як вік; до-світку не дочекати ся, а сон моїх очий від якогось часу і на волосок не чіпає ся. Як той чорний віл, що сам шию в ярмо кладе, так і я. Ще не пора ріпникам до роботи, а я вже й тут. Привик

до гіркої праці. Коли тут в ямі мучу ся, тогди своє тяжке, люте горе й пекучий жаль хоч на часочок забуваю. Діждав ся й я добра, нема що казати. О, бодай я того добра був не знав! Покинув дедя, покинув неню, покинув достатки й тихий, сьвятий сунокій і пішов у сьвіт далекий, щоби о мені й чутки не стало. Тут у смроді, в вогкій, нехарній цюпці самотно пуджу своїм безрадним сьвітом. Лиш стиду, неслуханого стиду бідні родичі на старість діждали ся, а від кого? Від рідної дитини!

О Боже милостивий, чому Ти мене без Твоєї помочи оставив, мене недотепного, нерозсудного, невдячного, пропавшого чоловіка? — Він, той рудий Матій, виною всего мого нещастя і упадку, він мене на бездороже запровадив, він мені тут, тут (*показує на груди*) глибоко острый ніж застромив, вточив, все серце мені затроїв, всі мої золоті надії ледяним градом до крихтоньки збив. — Він і она потекли ся, — лекше на душі, що їх не бачу, о них не чую. І на думку мені не приходило, що Тетяна мені невірною стане; та чорт і ангела може звести, а не лише грішну думу. Як она з ним жила, нехай Бог кожного сохраниць! Знала лише злидні і зневаги, виглядала, як кощава смерть. Як собі постелила, так най собі спить! Глибокий жаль мене заняв; на душі тяжко стало, як коли-би мене скеля давила; відай се прокляте тата й мамі.

Все щастє від мене відвернуло ся, і здоровле мое не то, що було; тіло, колись цїпке й сильне, як те зелізо, вже подало ся. Мене вже й сьвіт не тїшить, рад би-м в могилі на віки спочити, на віки свій непростимий грїх, своє тяжке горе й недолю забути. — Боже, як рад

би-х в сій ямі-шгольній загинути, щоби божого сонечка вже не бачити! — Рад би-х, дуже рад би-х домів вернути ся, там на високій верховині, межі ялицями і смереками, серед запаху гірського цвіту, серед шуму бистрих потоків, серед звуків чобаньської трембіти, моє тяжке горе забути, по годі! Лиша доля прикувала мене до сего пекла зелізними ланцями, мені стидно перед очи деда й неї показати ся, їм перед очи ступити. Де моя честь, де моя добра слава? Серце я їм роздер, блудним сином став, своє тихе щасте на віки утратив...

Коби хоч ті думки мені супокій давали, — неустанно они в голові шибають ся, аж заморока тебе збирає. Щасливі дні дитинства, як той весняний метелик, хутко через мою пам'ять перелітають; на їх місце насувають ся часи нужди й розпуки і так тебе гризуть, точать, що нераз приходить ся з розуму зійти, одуріти. Нема виходу з того манівця, збочив я з прямої дороги, без упину лечу у пронасть глібоку, темну, невидну. (*Довша павза.*)

Ясна пасмуга вже день звіщає; от ген вже й проміне божого сонечка (*хрестить ся*) появило ся; зараз люди тут мурашками вертіти ся муть, зараз і робота в сїм пеклі рознічне ся.

2. ЯВА.

(*Входять три ріпники.*)

Всі три. Слава Ісусу!

Данило. Во віки слава!

І-ий ріпник. З-раня прийшов!

Данило. Як звичайно.

І-ий ріпник. Все-сь сумний, заклопотаний?

2-ий ріпник. Туманіє, не знати, за що ї по що. Ти дякуй за такий допуст божий!

3-ий ріпник. Кинь, товаришу, смутком об землю, забудь пекучу тугу, забудь усі потоптані сипи-надії!

1-ий ріпник. Хто би за бабов так розбивав ся, своє здоровле підкопував?!

2-ий ріпник. Таких цяцьок у чорта десять за гріш.

1-ий ріпник. Ти й свої очи забув. Хто би на таку дивив ся? Волоцюга, нустоцьвіт!

2-ий ріпник. Слави Господа, що так стало ся, а не гірше...

1-ий ріпник. Дякуй Господеви, що тебе та погана петрібниця зі сьвіта не звела.

Данило. Думаєте, що я житем дорожу? Мені тепер все однаково. Мене все відцурало ся; безрадні думки голову клопочуть і сунать, на хвилечку спочити не дають; на душу тяжке горе налягло, круг серця холодною гадюкою обвело ся. Колись і мої думки весело, як ластівка, на сонці грали, але тепер все минуло-пропало, для мене на сїм сьвітї ні брата, ні друга, ні щастя, ні долї. Лихо моє вже з серця не скотить ся. Для умершого є ще митарства, а для мене лиш безнадійність, пролом у глибоку безодню; для мене вічна тьма, без спасеня, без сьвітла, без сонїшних промінїв.

1-ий ріпник. Даниле, не гнїви Бога!

2-ий ріпник. Не гріши!

1-ий ріпник. Ми тебе всі любимо, ти наш щирий побратим.

2-ий ріпник. Ти чесна душа; ми з тобою, як рідні братя, жнемо.

1-ий ріпник. Дякуй Богови, що-сь напасти позбув ся.

2-ий ріпник. І нам веім полекшало, що того рудого урвителя вже не бачимо.

1-ий ріпник. Того собачого сина!

2-ий ріпник. А про ню і не згадуй! Пустий вітер тай кінець; вродила ся горбата і вже й могла єї не направить.

Данило. Все правда, та вже така моя влача. Я думаю, що вже до смерти нічо мене не потішить, не розвеселить, не розважить.

1-ий ріпник. Говори здоров! Ми всі в божих руках, не дасть Він і тобі пропасти. У твоїх очах тремтять сльози, як у баби. Фе! сором!

2-ий ріпник. Не журись; твій смуток щезне, як той дим, як в ранці роса. Хто би собі дурницями голову сушив і клопотав?

1-ий ріпник (*дивить ся*). Іде вже Мендель. Дивись, жидюга так біжить, засанав ся, аж язик вивалив.

3. ЯВА.

(*Входить нехарний, обшарпаний Жид, надзиратель, вірник властителя копальні.*)

Жид. Спізнив ся троха, біг, аж задихав ся. Ну... ну... гей-же до роботи! Вже пора, дивись, де сонце. (*Показує.*) Гей-же, не марнуйте часу!

1-ий ріпник. На играшку преці сюди не прийшли. Добре тобі гукати! Коби ти в штольню влїз і той пекольний сонух дїхав! Коби ти цілі-сенький день божий ту кляту корбу крутив, тогди би-сь пначе з нами говорив, знав би-сь, який солодкий наш вік і зарібок, та яка гірка та ка-

панина, наш кривавий зарібок. — Мовчи, у твоїм серці все чоловіче чуте давно затерло ся.

Жид. Знаю, що ти, нівроки, говорити вмієш; лекше язиком ніж руками молотити. — Гей-же, Грину, до млинка! Лагодь ся, Даниле!

2-ий ріпник (*при млинку, хрестить ся і млинкує*). Во імя Отця й Сина і сьв. Духа, амінь. Треба гаразд вітру намлинкувати, бо з ями такий незношений сопух бе, що крий Мати Божа!

Данило. Нуже, товарині, вяжіть попруги по під пахи, а відтак до тої дротяної ливви. (*Два ріпники вяжуть его до ливви, він стоїть сумно над ямою.*)

1-ий ріпник. Знов сумний! З тобою непо-радна година! Кинь об землю всю турботу!

Данило. На душу щось палягло, щось чує серце і сказати не може.

2-ий ріпник. Коли так, то ліпше не лізь сьогодні в яму!

Жид. Пилуйте, бо з плати урву!

1-ий ріпник. Коли-сь такий пильний, колп тобі так кванно діє ся, то духом сюди, щоб тебе оперезати, і гайда з тобою в сю некольну пітьму!

Данило. Давайте оскраб, дзюбак і сокиру! Засьвітїть дротяну ліхтарню! (*Подають все і засьвітчують.*) Держить кибель, нехай добре вступлю. — Тепер з Богом у пропасть!

Два ріпники. Іди з Богом, братку! Памятай на шнурок, що до дзвінка веде.

(*Крутять корбою, Данило щезає у глибоїни. Ріпники співають. У дали видно коло других ям, як ріпники звисають ся.*)

В темну глібїнь кибель летить, —

Щасть, Боже, щасть!

Де земний віск грудов лежить, —

Щасть, Боже, щасть!
Ти, дзюбаку, ся звивай,
Матку воску добувай,
Щоб нам лекше тут прежити,
Хліб насунний заробити, —
Щасть, Боже, щасть!

Коцава смерть там пробува —
Щасть, Боже, щасть!
Тобі аж стигне тіло й душа,
Щасть, Боже, щасть!
Вийден з ями ти живий,
Кажеш: »Отче мій сьвятий,
Твою славу величаю,
Лиш на Тебе уповаю!«
Щасть, Боже, щасть!

1-ий ріпник. Поволи розклучуй! Не видпи, як кибель з ним колнше ся! Чорт зна', чому та лива в-одно з вала сповзуе ся, — роса намочила, чи що? Я би такого не видержав, на тій гойданці. Як у ту глібінь, в ту пітьму загляну, то мені мурашки сніною ходять.

2-ий ріпник. Страх, якого наші діди й прадіди не знали, не запам'ятали, гірший від татарскої неволі, від турецьких злиднів.

1-ий ріпник. Чому та вража корба так огидно скрипить, мов би по згубленій душі плакала-стогнала, мов би по умершій голосила?

2-ий ріпник. Чуеш, парубче, намасти-но чоши киплячкою! Скрипіт душу проймає; здає ся, що вовки у лісі скиглять.

(Парубок, котрий млинкував, мастить чоши.)

1-ий ріпник. Так, тепер вже утихла, не стогне, лекше навіть крутити.

2-ий ріпник. І тут на верху не дуже мило, не дуже солодко, но там, в тій воюючій ямі, і годинки не видержав би-м. Угу! аж дроз побирає!

1-ий ріпник. Западня, якої сьвітами шукай! Та що нашому нужденному братови діяти? Треба над силу мучити ся, щоб той кусень хліба заробити.

2-ий ріпник. Гірка наша доля, гіркий наш тривок і зарібок! Нам лиш кровавий піт, а не добро судило ся. Працюй, горюй, небоже, кривай, з недостатком і нуждов від коліски до гробної дошки бори ся! Дарма нам нашу лиху долю поправити! (*Корба стала.*)

Жид. Ну, ну, скорше! Розбалакали ся, а корба ледви що вертить ся. Хто вас силує в яму лізти, корбу крутити? За все гріш побираєте.

1-ий ріпник. Бодай ми того гіркого, кровавого гроша були не знали!

2-ий ріпник. По що ти, жидівський вірнику, так гукаєш?

1-ий ріпник. Не видиш, що лива вже збігла і Данило в ямі на самім дні?

2-ий ріпник. Не чуєш, як кибель до дна вдарив, вся яма загуділа...

1-ий ріпник. Загреміло, якби з гармат стрілили.

Жид. Не знаєте, чому мені так пильно діє ся? Вчера добув Данило таку гарну грудку земного воску, аж душа тішила ся. Сьогодні може, як Бог дасть, на матку попаде, а відтак не жури ся, буде Trinkgeld такий, що не сором.

1-ий ріпник. І ми раді би.

2-ий ріпник. І нам ліпше поводи́ло би ся.

Жид. Тьфу! Що така копальня коштує, ніхто не повірив би. От тільки з неї хісна, що

чоловік жис, а більше нічого; uf mane Munes, що більше нічого.

(Чути дуже слабо дзвінок.)

1-ий ріпник *(чудує ся)*. А се що? Таже він кибля ще не нановнив? Крикни, Грицю, до него!

2-ий ріпник *(лягає над яму і кричить)*. Даниле! Даниле! Що там? *(Довга тишина.)*

1-ий ріпник. Не відзиває ся. Хто зна', що там сталось? Крикни ще раз!

2-ий ріпник *(кричить)*. Даниле, що там у штольні? *(Тишина.)*

1-ий ріпник. Не дай, Господи, нещастя! Гидкий сон мав я сеї ночі: ніби був на весілю і в-одно реготав ся, з Данилом коломийки гуляв, аж хата перевертнем ходила. Такий сон не добро ворожить і він сїв мені на душу тяжкою вагою. Хрест сьвятий з нами! *(Хрестить ся.)* Крути, братку, швидше корбою! Тягнімо до гори! *(Крутять.)*

2-ий ріпник. Борони, Господи, кожного хрещеного від злої пригоди! *(Довга тишина.)*

1-ий ріпник. Млинкуй, хлопче! Хто зна', що там за мара в ямі?

2-ий ріпник. Я вже й рук не чую.

Жид. Пуста ваша робота! День минає, а они грають ся.

1-ий ріпник. В тебе, Мендлю, людского серця, бігме, що нема. Не видиш, що стало ся?

2-ий ріпник. Живого в яму пустили, а може трупа витягнем. В тебе ні жалю, ні чутя.

1-ий ріпник. Що єго наш брат-християнин обходить? Загине оден гої, то зараз найде ся других десять. *(До себе)* Бодай тебе, нехристе, лихо не минуло!

2-ий ріпник (*дивить ся в яму*). Жаль ся, милий Боже!

1-ий ріпник. Що там?

2-ий ріпник. Видно вже кибель, Данило в нїм присїв, руки спустив, голова в діл звисла.

1-ий ріпник. Скорше, скорше корбою! Не пусто він нині був сумний! Серце лихо чуло, зло вінчувало. (*Гричить*) Гей-же, сюди, товариші-ріпники, ратуйте!

4. ЯВА.

(*Збігають ся ріпники і тягнуть кибель з Данилом на бік.*)

2-ий ріпник. Скорше, братчики! О, нещасна годинонько! Розвивайте мотузє! (*Розвивають.*) Возьміть его з кибля!

Голоси. Зараз! (*Витягають.*)

1-ий ріпник. Данпле! Данпле! Трїть его! (*Труть.*)

Голоси. Подайте-но води!

1-ий ріпник. Кропіть в лице! (*Кроплять.*) Не помагає.

Голоси. Студений, як лїд, сїїн, — готовий мертвець.

2-ий ріпник. Крий Мати божа від такого нещастя! Відтирайте, людоньки, не дайте нагло доброму чоловікови загинути! О недоле ти наша тяжка, о зарібку наш гіркий і кровавий!

1-ий ріпник (*прикладє ухо до грудий*). Бігме, що серце перестало бити, в грудях тихо, як у гробі. Данпле, дав ся тобі у знаки сей клятий Борислав!

2-ий ріпник. Трїть, добрі людоньки, може

Бог змилюс ся. Шкода такого щирого товариша, такої доброї душі, щоб...

(Ріпники відтирають его.)

5. ЯВА.

(Входять Олена і Яків.)

Олена *(ще не бачить, що стало ся).* Кажали, що в сій ямі він робить. Людий, як мурашок; глітно, як на празнику; сумні всякого народа.

Яків. Відтирають якогось бідака.

Олена *(іде ближе і припадає до Данила).* Даниле! Даниле! Як я тебе находжу?! Протвори свої очі, промов слово до своєї Олени! *(Люди дивують ся.)* Я за тобою розбивала ся, я тебе сьвітами шукала й без тебе жити не можу. *(Складає руки.)* Змилуй ся, Пречиста Діво, не дай ему марно загинути! *(Плаче.)*

Данило *(приходить поволи до себе).* Милій сон мені снів ся, — самі ангели — круг мене літали, пісні співали, — я сонечко правди бачив, — там лише радість, — не видати там сліз, нужди і кривди. Видно лише наші цвѣтісті луги, — наші рокити-скали, нашу милу Верховину, наші сині високі Карпати. Котив ся там лише голос наших звучних, голосистих дзвонів, наших чобаньських флюяр і трембіт, чув ся там лиш грімучий шум наших рік і потоків. — Хто мене збудив? Шкода! Я так красно, пречудно снів!

Олена. Я тебе збудила, я, твоя Олена.

Данило. Олена, котра Олена? — Она давно мене прокляла. За ню мене Господь Бог так тяжко покарав... Я... я бідну сироту скривдив, запропастив, єї душу смутком, як чорнов перемітков, завив, — а сам пустив ся в блуд сьвітами,

котив ся, як то перекотиполе, бездорожними сторонами.

Олена. Ні, Даниле, я тебе не прокляла, я за тебе до Бога молила ся, Єго благала, і Бог учув мою щирю молитву.

Данило. Олено! — Олено! — А се ти, Якове?

Яків. Я... я...

Данило. Боже милостивий, прости мене грішного! Олено, я тяжко провинив, тобі присяг любов, а з Тетянов у сьвіт поволоїк ся, тебе та дедя і пеню в соромі оставив. За мою буйність, за мою невдяку Бог мене тяжко покарав. — Рудий Матій всему винен, він мене до гріха допровадив.

Олена. Я тебе, мій Даниле, ще так люблю, як любила; без тебе мені сей сьвіт темний, без сонечка, без сьвітла...

Данило. Ангеле невинний, добрітко моя дорога!

Яків. Хвалити Господа, що тебе найшли. Роками тебе шукали. Диви ся, щоб скорше поздоровів, до дедя і ненї вернув, бо они з жури аж почорніли, цілими днями сидять з похилими головами, з сумними думками і лиш в-одно плачуть та тебе визирають.

Данило. Ні, не верну ся! Ліпше тут марно загину. Блудного сина они не приймуть, они мене давно відрекли ся.

Олена. Приймуть і до щирої груди тебе пригорнуть, не жури ся!

Яків. Они мене післали, тебе шукати, а Олена пристала до мене, бо вмирала за тобов.

Олена. Тетяна вість принесла, де ти пробуваєш.

Яків. Най з Богом спочиває!

Данило. Що? Опа вмерла?

Яків. Вмерла небога. Чотири неділі вже, відколи у могилі дримає.

Олена. Рудий нещасну віка позбавив.

Данило. Матій!

Олена. Від правдивої кари Божої він не утече.

Яків. Ні, ні, не утече, хотя з села щез, якби его чорт ухопив.

1-ий ріпник. Той душоуб! Не легко умирати-ме...

2-ий ріпник. Его шибенця жде...

1-ий ріпник. Не пусто его Бог назначив.

2-ий ріпник. На камуз его роздробив би-м, якби появил ся!

1-ий ріпник. Ходи, Даниле, ми тебе до дому відведемо. Ти ослаб, тобі спочинку треба.

Данило. Треба, треба... Я щось не здоров. Як ви мене в яму спукали, то так мені страшно, моторошно, так лячно на душі стало! Я думав, що вже амінь зі мною. З долу гробовим холодком провівало, густий сонух дихати не давав, цимбрине в-одно зі мною крутило ся, мені в очах потемніло, дримота на мене, як камінь, налягла, цілим тілом якби лід стелив ся, а в голові так щось шуміло, як той водоспад у наших горах. Я трохи спамятав ся, коли кибель в дно ударив. Хочу за шнурок тягнути, вам знак дати, — та не було сили, — тягну й тягну, а рука як мертва долів сповзає, — хочу кричати, а голос в горлі завмер. Що далі зо мною стало ся, не знаю.

Олена. Ходи, Данилку, д' хаті; ти блідий, хорий, — я тебе доглядати-му, там ти поздоровієш.

Ріпники. Вставай, братку! — Не лежати

тобі на вогкій, смердячій глинї. (*Здоймають его, він спирає ся на Олену і одного рітшика.*)

Данило. Спасибіг вам, товариші! — До смерти вашої щирости не забуду. Ходім, Олено, добрянечко ти моя єдина!

(*Завіса спадає.*)

У. А К Т.

(*Перед хатою Глаша.*)

І. ЯВА.

(*Василина сама.*)

Василина. Сумно, не весело минають наші дні; ні втіхи, ні радости. — Всіх нас присів тяжкий жаль, як той опир. Стариня з гризоти голови понурила, в-одно нарікає на щербату долю. Всі ми як громом прибиті, в землю зариті! Сьогодні сьвята неділенька, та що мені з того? Сиди дома, як черниця, і грій свою біду тяжку, безрадну та солону. Боже правий, як то я колись тішила ся на сьвяту неділеньку! Рано у церкві божій молила ся, а по обіді з дівчатами по обочах носила ся, збираючи квіти-зіле; по-над річку весело співала, як той метелик гуляла, — а тепер? Стариня безнадійно в-одно тоскує, нема для неї ні ради, ні поради. Від Данила чутки як нема, так нема. Вже три місяці минули, відколи Яків з Оленою пішли его шукати; й они пропали, як той камінь у воді, ні чутки, ні звістки. Правда, мені лише би тішити ся; Петро соколине мій бистрокрилий, моя вірна душа, з війська вже

вернув. — такий свіжий, здоровий, файний, аж серце сьміє ся, але як на стариню глипну, то й мені сьвіт не милий; нераз на самоті тихенько поплачу, нераз мені аж серце рве ся. А то все вчинки того превражного Матія, того безбожного напасника, того скуєнтеля до всякого гріха й злочину. — Слава Богу, що ему крила підотяли, що найшла ся і на пажерливого шунака вудка.

2. ЯВА.

(Входить Ілаш слабий, его провадить Гафія.)

Гафія. Сядь собі, старий! *(Він сїдає.)* Вечір погідний, тихий, вітрець з полонни пахощі як від ладану сюда заносить, пролюбки на дворі посидїти і подихати.

Ілаш. Та лиш тільки мого на сїм сьвіті, більш нічого... Сиди, старий, як тот камінь, як та гнила колода; лихо й недоля тебе підтоптали; знеміг ти, небоже!

Гафія. Така вже божа воля! Но надія на Бога, що й нам якось лекше стане; може замоєть ся і наша глибока прірва, щезне наше бездоле.

Ілаш. Час, час би вже, Гафійко, щоби боже сонце засьвітило хоть раз ще й в наше віконце. І зелізо стирає ся, а не то чоловік! Доста ми лиха й недолі дізнали. Та відай не доста ще жури мали, ні — ні... ще тобі й переляку треба було.

Гафія. Не згадує, старий, тої страшної хвилі! В неволи, в криміналі паскудь зігниє, загине, — котюзі по заслужі!

Ілаш. Клятий анцихрист покутувати-ме за тяжкий гріх до судного дня. Серед ночі нас за-

жег той рудий, безсовітний чорт. Бог би го побив, та би го побив!

Гафія. Та й вже побив.

Ілаш. Ціле обійсте могло спопеліти й ми зішкруміти. Кліть, як ватра, палахкотіла, полумінь огорнув кришу і позолотив всю загороду страшно; повітрем носили ся гонти і дранці, якби розжарені ворони; заря була в вікна, а полумінь так блищала у кватирах, що здавало ся, мов би ціле пекло розгоріло ся. Як-би не добрі люди-сусіди, то сьогодні по всім і по нас вже би було. Прибігли сердечні з коновками, з сокирами, з мокрими веретами й драбинами; все, — велике й мале без віддиху звивало ся і ратувало. — Округ мене, як то море, шуміло, і вітер змагав ся; думав-сми, що ратунку вже нам не буде, що нам неминучий кінець і амінь. — Та Бог милостивий нас не оставив, над ранком вітер, що пожар роздував, притих, а люди огонь придусили.

Гафія. На що все то згадувати? Най на тім стане ся! Хвалімо Господа, що нас від більшого нещастя оборонив. Не згадуй, старий, а то знов ти почервонів, як калина, знов свою болячку порушив.

Ілаш. Гафіє! Скоро пригадаю собі, як то тогди собаки скавуліли, як коли би сьвіт западав ся, як то жалібно серед почи дзвони голосили, як худоба рула, як шум, лопіт, галас, рев, гамір людей ґрунями і рокитами котив ся, то й сегодня ще на цілім тілі дрожу, а мурашки спшно лаять. Кілько я тогди страху набрав ся! — Сонний був, не міг на рівні ноги зірвати ся, так напудив ся, память мене опустила, не знав, що зі мною діє ся, очі стовпом стали, мороз тілом

пробігав, якась заморока мене облягла, я й слова промовити не міг, стратив голову і розум.

Гафія. Втихомир ся, старий! Сьвітлий отчик від передяку молитви читали, на твердо воду осьвятити, тобі полекшало, — отже не гніви Бога! На ново розболни ся, й наш упадок у сій чорній розпущі готовий!

Василина. Забудьте, не споминайте, дедю, тої страшної ночі! Най Господь кожного від такого боронить і заступить! Могло й гірше стати ся. — За гріх не минула мерзеного покута. Сам він паний у коршмі до всього признав ся. Тепер пташок у клітці, на волю вже не вилетить і тяжкого лиха не заподіє.

Гафія. Щоби его там всяка тяжка нужда гризла та їла, того злодія — як він нас з'їв, наші дні скоротав, нас з днями в чорний гріб загнав, нашу безрадную старість трутою наповнив.

Ілаш. Через него нам і волос поснив, побілів, як та зима; міцне, як дубе, тіло подало ся; через него душа в-одно болить і тоскує.

Гафія. За все хвалити Господа! Могло ще гірше стати ся; у тім пожарі могли і ми минути ся.

Ілаш. І то правда! *(Тяжко зітхаючи.)* Но, — по дуб сильний, не сграхає ся ні бурі, ні грізної заверухи; оден удар острої сокири ему також не шкодить; але скоро на него спадає тонір враз і враз, то й ему маркотню чинить ся, видить бо він, що й ему не-забавки ід землі повалити ся. І капля води з часом скалу видовбає. Таке, Гафійко, й наше! За багато лютих, грізних ударів лютої судьби ми зносимо; бачу, що й нам, як завтра, покотом лячи, на лавици простерти ся.

Гафія. Знов починаєш своє піти! Не жури

ся, старий; ми всі в божих руках. Він нас за-
смутив, Він нас і потішить.

Ілаш. Правда, Гафійко! Якби не Бог, хто
би нам поміг? *(По хвилі.)* Де-ж той Яків дів ся?
Оленка не вернула? І Данила нема, пронав, на
віки пронав.

Гафія. Не жури ся; як божа воля, то вер-
нуть ся. Ще не відвернув ся від нас наш ангел
хранитель.

Ілаш. Ой, Даниле, Даниле! Провертів ти
мою грудь глибоко, дуже глибоко! — Розбив мое
бідне серце, загірчив мою старість. Запронастив,
запутав ти своє щастє, нас тяжко опечалив, опу-
стив вітцівський дім і за комірне заміняв, — за-
міняв добро і гаразд на нужду і злидні. Дармо
тебе визпраєм! — Муко наша гірка та тяжка!

Василина. Дедику, не завдавайте собі біль-
шого болю! Бог добрий!

Гафія. Напоїв ся ти, старий, нас сиротами
на світі оставити! Не роз'ятрюй, старої, давної
рани серця!

Ілаш. О, Боже мій милостивий, за щó Ти
нас так тяжко покарав? Жду єго, як сьвяченої,
великодної паски, як йорданської води, як Бога,
— а єго як нема, так нема. — Прожитку наш
гіркий!

3. ЯВА.

(Входить Петро, гарний легінь у військовій шапці.)

Петро. Здорові були!

Ілаш і Гафія. Здоров, Петре!

Петро. Як ся маєте?

Ілаш. Все одна печаль нас пече та гризе.
Нема ще наших, нема й супокою!

Петро. Правда, барять ся. Три місяці — не три години! Но що робити, треба ждати й за все Богу дякувати. Шкода, що-сми борше з війська не вернув ся; був бих сам пішов его шукати.

Ілаш. Який ти добрий! яка щира душа!

Петро. Коли ваша, дедику, воля, то я завтра в дорогу виряджаю ся. У військового чоловіка дорога кінець язика, така знакома, як у того журавля, що повітрем у свої далекі млаки вертає. Бував я світами, дальше як той Борислав; як я его не найду, то вже...

Гафія. Пождемо ще скілька днів, а потім порадимо ся, що діяти. Маю прочуте, що небаром наше горе, наш жаль скінчить ся. Досить уже тяжких ударів бездоля знесли, відрадної днини не зазнали.

Василина (*сумно*). Ледви прийшов і знов хочеш покидати?

Петро. Цить, цить, Василю, та-ж я ще не пішов! Може дасть Бог, що й того не буде треба. Чи чули ви що нового?

Ілаш. Що?

Гафія. Кажи!

Петро. Дуже цікаве і дивне. Веї прочували, що таке стане ся. Божа кара.

Гафія. Що такого?

Петро. Слухайте! — Рудий Матій, той заведія, той чортовий пасинок...

Ілаш. Та-же говори вже раз!

Петро. Коби ми здорові, а нещипара вже минув ся; у селі вже его духу не буде.

Ілаш. Що? як? коли?

Петро. Загребли клятого, як собаку.

Ілаш. Що чую?

Петро. От тепер мені присяжний Никола Дзвінчуків оповідав. Учера з міста вернув.

Ілаш. Та щó казав?

Петро. Що в криміналі Матій на ремінци повісив ся.

Ілаш. Туди він лїз руками й ногами. Хто має повиснути, тот не утоне. — У кого серце скостенїло, в того нї віри, нї совісти, нї Бога..

Гафія. Гидкому чоловікови гидкий і кінець. Най сго Господь судить! Нещасна Тетяна гранев душу его палити-ме, він небогу зі сьвіта зігнав.

Ілаш. Слава Богу, що сьвіт на віки напасті позбув ся. Без подзвінного, без молитви, без пона й панахиди грішне тіло під окопом загребли. Так поганому і належало ся.

(Здалека чути крики парубків: Ура! У-ха-ха!)

Всі. Щó се за крик?

Петро *(дивить ся)*. Легінів ціла гурма! На мостї сперли ся.

Василина *(дивить ся)*. Дедю! нене! Бігме се Данило йде!

Ілаш *(втїшно)*. Данило?

Гафія. Мій Данило?

Василина. Він! він!

Ілаш. Боже милостивий!

Гафія. І правий!

Петро *(втїшно)*. Він, бігме він!

Василина. І Оленка з ним і Яків.

Петро. Вернув мій побратим Данило! Біжу его зустрічати. *(Біжить за сцену.)*

Василина. Іду мого ріднесьнього брата до груди пригорнути. *(Біжить за сцену.)*

Ілаш. Слава тобі, Боже!

Гафія. Слава во віки!

4. ЯВА.

(Входить Данило, Олена, Яків, Василина, Петро і скілька парубків.)

Данило *(паде у ноги перед татом і мамов).*
Дедю мій ласкавий! Зазуле-нене, лебідко моя єдина! — Согрешив я тяжко, согривив я перед Богом і перед вами, ходив блудом тернистими дорогами! Я не варт вашим слугув, а не вашим сином звати ся. Простіть грішного, блудного сина! — Я думний, свавільний, збочив з правої дороги, оставив деда і неню, завернув на розпустний шлях, не слухав ні ваших наук, ні ваших напоминань. Як розжарене залізо, пік тяжкий гріх мою душу; сліпому очи протворили ся, я покаяв ся, пізнав свій тяжкий блуд, наситив ся тих чужинецких розкошів і жебрацкого хліба. Простіть і прийміть мене грішного під вітцївску стріху! Я пропасть перескочив, лишив солодку темряву, силоміць на світ божий вернув і зрік ся схибленого життя та дурного і пустого розуму. Прийміть, пригорніть свого блудного сина до свого скорбного серця!

Ілаш *(зі слізмами).* Най тебе Бог простить!

Гафія. Ми тобі вже давно всю твою провину простили.

Ілаш. Ходи, най тя приголублю, сину наш єдиний!

Гафія. Ходи, най тя пригорну до грудий!
(Пригортають его).

Василина. Брате мій золотий, орлику мій рідненький! *(Цілує его.)*

Петро. Побратиме мій зазулестий! *(Обнимають ся.)*

Ілаш. Сюди, Оленко, до мого серця! Ти вже не спрота, від сьогодні я твоїм дедьом, а Гафійка твоєю ненею. *(Пригортають її.)*

Василина. Оленко-серце! *(Цілють ся.)*

Ілаш. Здоров вернув, Якове?

Яків. Здоров, хвалити Господа! Що-сми обіцяв, то й додержав, сина винайшов. Був бих уже давно вернув, та годі було; розболів ся був неборачиско, що виходу не було.

Олена. Тяжко він хорував; не гадали-сми, що домів верне ся; думали-сми, що й поховаєм у тім бориславекім пеклі, у тій пітьмі.

Яків. Почорнів він там, як та головня. Що ми там набідували ся, кільки того лиха виділи! В тім душнім, нафтовім сопуєї люди вянуть очивидячки й лагодять ся в дорогу, по котрій »Сьвятий Боже« співають. — Но, славити Господа, наш Данило вертає домів здоров, на втіху всім.

Ілаш. Спасибіг!

Олена. Ваш син вернув, а я тепер вертаю ся до дому, до свого безрадного пробутку.

Данило. Дедю, нене! — Она мені судила ся, она вишукала мене, доглядала в тяжкій хоробі; якби не она, то я давно на чужині в могилі спочивав би, ви мене вже й не виділи би. Я без неї жити не можу, она мене спасла від погибели... Благословіть нас! *(Бере Олену за руку і обоє клякають перед родичами.)*

Ілаш і Гафія. Боже вас благослови, діточки!

Данило. Аби ваша душа межі солодкими медами —

Олена — і пахучими ладанами спочивала! *(Цілюють їм руки.)*

Ілаш *(цілком встає).* Тепер я знову чоловіком чую ся!

Гафія. А мене як ангели на крила взяли,
в небо піднесли.

Ілаш. І сила знову в тіло повертає; вся
туга, увесь жаль у безвісти пропали; увесь гнів
погиб, глибока рана загоїла ся і вже не болить!
Чого нам, Гафійко, до нашого щастя треба? По-
зводили кінці з кінцями, а у гурті й смерть не
страшна! Сина й дочку, невістку й зятя маємо!
Беріть ся, діточки, за руки і жийте до смерти
в згоді й щирости! *(Беруть ся за руки Данило
з Оленою, Петро з Василюю.)* Нам тепер лише
тїнити ся та Бога хвалити! — Вас, легіні, вас,
хлопці-молодці, в неділю по Дмитрі в бояри на
весіле просимо.

Гафія. Буде гучне, подвійне весіле і по-
двійна музика грати-ме. З радости й я, хоч стара,
погуляю; цілий двір короводом піjde! Всіх вас
просимо на весіле!

Оден легінь. Дякуємо, пані-маточко і добро-
дїю газдо! У сьвяту неділю по Дмитрі тут на
весілю таке заведе ся, що вся наша Верховина
дивуватись ме, бо такої охоти, такої веселости
ще не видала!

Легіні. Гуляти мемо на всі заставки! *(Оден
легінь стріляє з пістолета, другі мечуть топір-
цями гори і співають.)*

Топірцями до гори!
Смуток, сум пропали!...
Веселім ся, щоб луна
Несла ся між скали,
Щоби знала і ріка,
Що вже жаль минув ся,
Бо наш щирий товариш
Данило вернув ся.

(Танець.)

Топірцями вдармо враз!
Весіле як буде,
Покажемо, як то тне
Гуцул наш приєуди!
Як горлицев полетить
Гуцулки дівчина, —
Сьвіт хороший, но нема,
Як та Верховина!
(Танець.)

(Заслона спадас.)

ДОДАТОК.

65

Пан мандатор.

Народна комедія - оперетка в трьох діях.

ОСОБИ:

Пан Броніслав де Похвальський, мандатор.

Зося, его жінка.

Чорнило, писар.

Гаврило, десятник.

Мордко, арендар.

Микола, старий селянин.

Петро, его син.

Параска Зазулишина, селянка

Одарка, її донька.

Селянин з підбитим оком.

Гринь, старий слуга.

І. А К Т.

І. ЯВА.

(Канцелярія мандатора. Броніслав проходить ся по кімнаті в шляфрокку і пантофлях і курить люльку на довгім цибусі.)

Броніслав. Я пан мандатор де Похвальський —

Гм, гм, гм, гм, гм!

Я маю вигляд генеральський —

Гм, гм, гм, гм, гм!

Мене цілий сьвіт знає,

Мій розум величас

Мужик, князі і графи,

Бо знаю параграфи.

Сей хлоп посидить динну,

А тому дам ліщину:

Там возьму щось у пана

І право він дістане,

bis { Бо я мандатор на цілу губу,
Мій гонор трублять в ерихоньску трубу.

Я пан мандатор де Похвальський —

Гм, гм, гм, гм, гм!

Я хлопський *sedzia* с і панський, —

Гм, гм, гм, гм, гм!

І *sedzia* всім дівницям,

Ме \dot{z} atkam, молодницям.

Як зроблю кождїй право,

Всі дивлять ся ласкаво.

Одну я поцілую,

А другій подарую,

»Серденько«, третій скажу:

»Люби мя, дівча враже!«

bis { Бо я мандатор на цілу губу,
Мій гонор трублять в ерихоньску трубу.

Я пан мандатор де Похвальський —
Гм, гм, гм, гм, гм!

Шаную все звичай фірманський :

Гм, гм, гм, гм, гм!

Хто віз мастить, той їде,

Без того пішки піде;

Чим більше дегтю, сала,

Тим ліпша і ухвала.

Хто-ж голіруч приходить,

Той сам собі і шкодить,

До смерти може ждати

И не буде права мати,

bis { Бо я мандатор на цілу губу,
Мій гонор трублять в ерихоньську трубу.

(Павза.) Дівча, моєсі раніє, що аж гм! Аж тягне до неї мостити ся! Краля, не мужичка! Не журись, сизокрила, виблю тобі з голови того вражого мужика, Петра Дубчака. Щоб, може я собі не зух? Вчора на хрестинах у пана економа так тив польонеса й мазура, всіх кавалерів за холяву ховав! То кавалери?! Тьфу! ха-ха-ха! пліт ними городити. А ті дівчата! відьми з Лисої гори: Одарці води подати не гідні... Козир-дівка, хороша, як маківка!

Фе! в голові шумить як у млинї, як у гамарини. Замакітрилось! Силують люди і міри не знають... Та-ж чоловік не решето!... Хвалити Господа, що Зосї там не було. Де она, там мені нема забави, і той трунок тяжко через горло проїдти. Здала би ся поправка, але як її роздобути? Фе, Бронїславе! Таже у тебе голова як у дипломата. (Кличе) Зосю! Зосюню! голубочко, душко, моє серденько! ласочко, мяточко моя пахуча!

Зося (з другого покою). Щоб там, мій голубчику?

Броніслав. Тобі, серце, ще день-добрий не сказав...

Зося. День-добрий, голубчику!

Броніслав. Ходи сюди, моя горличко!

Зося. Дуже занята, пізнійше...

Броніслав. Ходи, ходи, моє серце.

Зося. Що за пильна справа?

Броніслав. Не питай ся, моя голубко.

2. ЯВА.

Зося і Броніслав.

Зося (до себе). Знаю вже, чим книси пахне, відки вітер віс; в него лиш тогди солодка мова, як чогось забажає.

Броніслав. Добрий-день, перепілко! як спало ся?

Зося. Добре. Як забавляв ся на хрестинах мій соколик?

Броніслав. Ет, такля-ля! Пусто мені без тебе, скучно.

Зося. На! на! така правда, як...

Броніслав. Вір мені, моє serdusźko, без тебе сьвіт мені пусткою... Зосю, Зосюню, Зосюню! від вражої кави мені так коло серця млісно, що сказати не можу... аж в очах потемніло...

Зося (до себе). Ага, сюди дорога в горох. (До него) Наний ся води з цукром.

Броніслав. Вода млоїть... Вода нехай млини гонить, нехай в ній жаби плодять ся...

Зося. То може малинового соку?

Броніслав. Обридло мені всьо солодкаве... не панить мені. Щось так гіркого, квасного, терпкого, соленого я би...

Зося. То зараз гербати зварю з центурії, з полину, з горіха волоского..

Броніслав. Ні, ні, хрانیть Боже! де-ж то для мого жолудка? Він і так добре не травить. Яка-ж ти нині химерна і дивна, вже і забула мій лік?..

Зося. Ага! кмниківка і оселедець з цибулькою.

Броніслав. Га! га! га! Се мій лік! Добрітко моя, я без тебе марно пронав би, як той цвіт без сонця здох би, здубів, здеревів (*пригортає її*).

Зося (*до себе*). Майстер на підхлібство! Що то за дивний чар в тій кмниківці і в тім оселедцю; давно так не ластив ся як нині. (*До него*) Біжу за ліками, бою ся, щоби гірше не розболів ся, а потім що я бідна без тебе пічну?! (*Відходить.*)

3. ЯВА.

Броніслав. Скоренько, моє серденько! Добра з неї душа, нема що казати. А господня — приклад для всіх! Лиш одно, одно... не така цокотуха, як то колись була, на личку не той румянець, в оці не той жар, а в косах бачу вже й по одному сивому волосочку... Та диявольска Одарка як на тебе оком гляне, то мов свердлом вертить! той жар, той огонь, та полонінь, так і палить тебе.

4. ЯВА.

Броніслав. Зося входить.

Зося. На твою слабість тут ліки. (*Кладе пляшку з горівкою, з вином і оселедця на стіл.*)

Броніслав. Зосю! яка ти добра, яка ти любя, в тобі наче і жовчи нема.

Зося. О, ви мужчини, бодай вас! як жінка вам волю вволить, то так складається і за палець

вас обмотати мож би; але як не по ваному, то дуете ся, як той індик, і колотите цілим сьвітом.

Броніслав. Кохана Зося, я без тебе *(наливає і показує на пугар, бо Зося десь у бік дивить ся)* зів'яв би, зісох, змарнів би... Душко моя, голубко моя!

(Співач :)

Зо-зо-зо-зо-зосько,
Зосько дорога!
Мому ти серцю
Цукор, ягода!

Зося. Бро-бро-броніславе,
Мужу дорогий!
На хворобу твою
Лік, лік сей пий!

Броніслав *(показує більше на пугар, як на Зося).* Тебе я люблю і кохаю.

Зося. Я переконалась, добре то знаю.

Броніслав. Ти кругленька...

Зося. Не маленька,
Лиш тулити б...

Броніслав *(не).* До серденька...

Зося. О, ви мужчини,
Всі жінки вас знають.
Волю мужевин вволи,
В двоє ся складають,
Як який сцизорик, як який папір,
Хотьби був лютий, дикий як звір:

Броніслав. Правду кажеш. Бог післав
Вас, щоб муж потїху мав, *(показує на пугар),*
Благеньку, кругленьку
І не маленьку
Цо-цо-цокотуху
Фай-фай-файненьку.

Ближше, ближше, миленька,
Повновида і гладенька!
Кришталеві твої очі,
Все дивити ся в них хоче.
Зо-зо-зо-зо-зосуню,
Зосуню пишненька!

Зося. Ви не любити,
Лиш нас манити
Родили ся на сьвіт.
Та що-ж діяти,
Тра мужа мати,
Щоби не вейхати
І не пропадати,
Як без роси той цьвіт.
Броніславе
Мій солоденький!

Зося. Доволі вже сих любоців! (*Вбірає великий солом'яний капелюх.*) Треба до пишениці подивитись, таже там нині жінці жнуть, всі без надзору.

Броніслав. Зовсім забув... Іди, моя дорога! Небавком і я прийду. Уряд, канцелярія мають першєнство, а потім аж свої власні орудки.

Зося. До побачєня, мій голубчику!

Броніслав. До побачєня, моя горлицє! (*Зося відходить.*)

5. ЯВА.

(*Броніслав сам, наливає і показує.*)

Добре, що потекла ся. При ній і добре ликнути не можу: як пічне базікати, то кінця нема. Бабі місце на лану, а мандаторови в уряді. (*Пе.*) Се мій бальзам, се мій еліксир. (*Ість.*) І оселедець не згірший, і цибулька всі перви сталить... От бач,

жидівські присмачки не вадять християнському жолудкови. Ха-ха-ха! У рабетві Мойсей мудрости навчив ся, цибулю з собою взяв, а нагайки і окови Єгиптянам лишив.

6. ЯВА.

(Броніслав. Входить Чорнило з пером за ухом, з паперами під пахою, на сурдуті при сузику привязаний каламар з атраментом, трохи підхмелений.)

Чорнило. Dzień dobry jegomości panu.

Броніслав. Спізнив ся, пане писар!

Чорнило. Даруйте, jegomości, не що дня у пана економа хрестини.

Броніслав. Перехавкнули, як бачу. Моści раниє.

Чорнило. Хорони Боже! пошкодили індіки, каплуни, салати, струді. Слід лакометва.

Броніслав. Ха-ха-ха! Страва ему повадила! Чув се хто? Таке ви, моспанейку, так горло заливали, що...

Чорнило. Трохи по рибі: щупак плавати хоче.

Броніслав. Ха-ха-ха! Гарно ви там чарками калатали! Зовсім забули, що пильна робота в канцелярії. Сідайте, робіть, пишіть, працюйте; гроші побираєте, а праці чортма.

Чорнило *(сідає на своє місце, накладає люльку і креше огонь)*. Роботи і поту аж надто *(показує на папери)*, але зі всего дуже слаба й худа корнеть.

Броніслав. Правда, моспаненьку, за наш труд слабенька, худа нагорода... Тяжке наше жите, горюємо як чорний віл у ярмі... нема, ой нема на кого спуститись.

Чорнило. Jegomości нехай не журить ся!

Коби я і Гаврило здорові, все гаразд буде, і податок зберемо і рекрутів повишнеємо і для себе і для jęgomości де-щось придбасмо. Тяжко човну по сухому плавати... *(До себе)* Якось та вража писанина сьогодні тупо йде, в голові шумить і гуде.

Бронїслав *(плече его рукою по плечах)*. Знаю, старий, що ти доброго серця... Але де той вражий туман Гаврило? куда его мара знов занесла? Навчу я псянару уряду пильнувати.

Чорнило. Від рая селом вертить ся, людей гонить jęgomości до пшениці.

Бронїслав. Так? то що иншого!

Чорнило. Так... я то все розпорядив... *(До себе)* Гаврило десь від вчерашнього хмелю в соломі вивернув ся і на всі заставки хронить.

Бронїслав. А що, старий? Не стоїть чарочка з ранку за кави філіжанку?

Чорнило. Та де її?! Наш кодексе, наші параграфи кажуть, що час вже червака заморити: я аж слину ликав, побачивши на столі благодать божу.

Бронїслав. Здоров, паніе referendarjuszu!
(Іде до него.)

Чорнило. Setnych lat..! *(Бере чарку.)* Чарочко кругленька, яка-ж ти миленька! І оселедець з цибулькою!... Серце, серце, чого більше бажаєш? Се правдива манна... ласощі, приємачки, яких має серце все бажає.

Бронїслав. Паніе bratku, на, зволяй, *(дає смі чарку)*. Службу свою лиш сповняй!

Чорнило. Спорожню повне все,
Рестанції не буде.
О загляньте в протоколи, *(показує на фляшку)*,
Не блудив я там ніколи.

Що лиш треба, я писав:

Що не треба, я лишав.

Броніслав. Правду сказати sedz-ї мило:

Каліграфом ти, Чорнило.

Чорнило. Я, я, я каліграф:

Мій атрамент

Вино, пиво,

Ним я пишу

Чудо, диво.

І паруха і сивуха.

Як їх ликну

З-кілька кварт...

Броніслав. То дивитись, бігме, варт,

Як то пером ти махаєш

І гортанку заливаєш

І так пишеш, що чудо-диво.

Оба f Домінія, мандатор, весь уряд
разом. | Знаєм письма весь склад і лад.

Броніслав. Раніє bratku, закусп! *(дає сму*

оселедця). Працював доволі ти.

Чорнило. Gallustinte вею списав.

Щоб рестанції не мав.

О, загляньте в мої очі.

Кілько слінав сеї ночі.

Всі фасциклі за рядом

Обертав я горі дном.

Броніслав. Правду сказати сендзі мило:

Каліграфом ти, Чорнило, і т. д.

7. ЯВА.

(Ті-ж. Гаврило, вже підхмелений, з гарною ліщинкою і з військовою шапкою-гольциціною.)

Броніслав. Що, зігнав людий?

Гаврило. Яких людей?

Чорнило (*моргає до него*). Таке до jegomość-я на лан!..

Гаврило. Пшеницю жати? Ага, знаю... Від самого досвіта скликав, гримав, кричав, гудів, як той медвідь. От подивіть ся, jegomość: кілька карбів палічив (*показує на палицю. До себе*) Відна-ж головонько, я об тім зовсім забув! Від тої чортівської сивухи голова стала, як бубен.

Броніслав. Дивись, щоби в кланях пшениця стала; як ні, то нагрію потилицю!

Гаврило. Моя то жура: хто не прийде, wird kurzgeschlossen...

Броніслав (*придивляє ся ему*). Гаврилку, чогось очи посоловіли, як баньки стали. Знов ксе у Мордка, як бурак у діжці!

Гаврило. Ні, пане мандатор! Як там був, то пішліть на Wachzimbr-у, дайте fünfundzwanzig Spiebruten!

Броніслав. Був-сь, вражий сину! Говори правду панови мандаторови!

Гаврило. Високодостойний пане мандатор! всехвальна домінійо! ясная губернійо! щирю правду повідаю, що в Мордка і носом сьогодні не був. Ласкавий пане, не заслужив я догани, бо я на лан людей зганяв.

Броніслав. То де-сь ликнув тої люри таки з ранку? бо з тебе сопух чути, як з горальні.

Гаврило. Стояв у ночі на чатах при порозі у пана окомана і придивляв ся, як собі пани гуляють; придивляв ся, чи то і шаржа так цідити вміє, як ми, gemeine мужа...

Броніслав (*до себе*). От маєш, цілісенський уряд був на хрестинах! (*До него*) А уряд без варті був?

Гаврило. Мого хлопця на сторожу післав. Бачив, як мій пан комендеруючий мазура гуляли і мачка грали... аж душа мені пріла.

Броніслав. А лик-лик не було?

Гаврило. Хорони Боже! Де еднорали, там gemeine stille! Пан sedzia всім панцунцям і молодицям голови позакручували, а пані лісничиха таки до jegomość-я липла, як прилипка... *(До Чорнило)* А щó, не зліз єго гнїв, як та вода з гуски?

Броніслав. Ха-ха-ха! Бодай ти здоров був, Гаврило! Нї, покріпись, небораче! *(дає чарку)*.

Гаврило. Gewehr heraus! *(цілує руку)*. О, се горівочка! не наша брага, смердюха. Пани на всім лучше знають ся, нїж ми мужики; пан паном, а Іван Іваном... Як приправлять контушівку, кминківку, то пий до судного дня і все ся хоче.

Броніслав. Знов розговорив ся, а робота горить *(сїдає до свого стола)*.

Гаврило. Горить, палає.

8. ЯВА.

(Тї-ж. Входить селянин з обв'язаним оком.)

Селянин. Прощу єгомостя, Іван Снігурів межу мені переорав і ще до того око вибив.

Броніслав. Слїор слїорет, у вас без бійки і дитина не народить ся.

Гаврило. І курка не знесе ся.

Чорнило. І коза не покаче.

Броніслав. Івана і тебе на одну галузку, обох до арешту!

Селянин. Прощу єгомостя, мое око *(щось дає ему в руку)*.

Броніслав. Но, но, не жури ся, іди до дому, навчу я того розбишаку!

Гаврило. Того опришка!

Чорнило. Того гайдамаку!

Селянин. Спасибіг! (*Відходить.*)

9. ЯВА.

(*Броніслав. Чорнило. Гаврило. Входить Жид.*)

Жид. Git Juhg, пан сендзя. Я, нївроки, прийшло єгомостя просити.

Броніслав. Що просити, żydzie?

Жид. Шльома в аренду набивас ся, мене чесне жид знищити хоче... ах вай mir! peigern soll er!

Броніслав. Єго грїн дїнший нїж твій, мо-спаненьку; того торг, хто більше дасть.

Жид. О борухати Адонай! Він лайдак, він шахрай, він халабайник; я собі а woiler Jüd, як слеза чиста моя душа.

Чорнило. Чистий, як деготь.

Гаврило. Як чорт в болотї.

Жид (*подас щось*). Пане мандатор, ви знаєте, що я добрий чоловік, ще нікого не опукало.

Броніслав. Знаю, знаю. Поговорю з дїдичом... Шльома шахрай, дерун, якому пари нема.

Чорнило. Сивуху водою розводить.

Гаврило. На борг і канельки не дасть той дурисьвіт.

Чорнило. З людей шкіру дупить.

Гаврило. Вже дїдича удає; повозкою їздить, забув ті шмати, якими колись вкривав ся.

Броніслав. Поговорю з паном; не журись, Мордку!

Жид. Hundert Jahr sollt mir leben; пан сендзя!

Броніслав. А пристоарай доброго вина.

Жид. Uf mane Munes, що буде гарне анталок von die Samorodne. *(Відходить.)*

10. ЯВА.

(Ті-ж без Жида. Входить Микола з курми в руках і его син Петро.)

Микола. Кланяємо ся низенько і просимо дари приймати.

Броніслав. Гаврило! возьми дріб і занеси до кухні.

Гаврило. Ситі каплуни; що за Braten з них буде! Коби хоть кісточку обгризти дали! Голька Маріянка в Лайтомнилю, як ще був при ґринадирах, смачного Nusarenbraten мені давала. Господи, ще і сьогодні оближую ся! *(Відходить.)*

11. ЯВА.

(Ті-ж без Гаврила.)

Броніслав. Що скажеш, Миколо?

Микола. Так прийшов до єгомостя, все з давнюю просьбою.

Броніслав. З якою?

Микола. Щоби всесвітла домінія ласку мала і вже раз дозволила мому синові подружитись.

Чорнило. Правда, хлопець під вусом; вже час пари шукати.

Броніслав. Мовчи!... Що? подружитись?

Микола. Так так, прошу пана.

Броніслав. Єму ще далеко до вінця! Скорше

білий кабат на плечі, ніж... Я тобі, Миколо, сто раз, не раз, казав, що до сго шлюбу дальша дорога, ніж до Кракова.

Микола. А чому?

Броніслав. Чому? Ще питаєш? Таже він ще від війська не увільнений.

Микола. Пропу сгомостя, таже ви мені казали, що сго визволите; він у мене оден, як одна душа в тілі... Ще раз тільки дам, лише пропу визволити мого одинака.

12. ЯВА.

(Гі-ж. Входить Гаврило.)

Гаврило. Каплуни, як барани! що за запахи в кухні! Боже милий, аж носом крутить...

Броніслав. Ні, ні! тепер неспокійні часи: правда, пане писар?

Чорнило. Правда, от тут прийшло вчера шисьмо *(показує)*; подивіть ся, тут чорне на білім стоїть...

Броніслав. Що богато вояків треба, строга рекрутація наступає.

Чорнило. Бог зна, що ще буде; на Уграх революція.

Гаврило. Мадяри розбишаки, не люди, вже їх вуса страшні, а пинти-остроги! а мова якась гейби татарська! Як крикнуть: басама, баратом, теремтете! то таки у кут крий ся!

Броніслав. Ні, Миколо, ему ще далеко до вінця з барвінку.

Микола. Ходімо, синну, ще не загородили до права дорогу.

Броніслав. Білий кабат, сині пантальони, то для твого Петра.

Гаврило. І я їх носив... В тім строю дівчата чоловіка так люблять, що аж га! І Талїянки і Мадярки і навіть чесні Польки.

Микола. Побачимо. Правда в світі ще не вмерла...

Петро. Ходім, тату! Одарка на перешкодї.

Бронїслав. Що́, хаме?

Петро. Що́ через вас она дороги перейти не може...

Бронїслав. Що́ плетеш, вражий хлопе?

Петро. Що́ ви Одарці спокою не дасте.

Чорнило *(до себе)*. Не першинка! Липнуть єгомость до дівчат, як смола до чобота.

Гаврило *(до Чорнила)*. Єгомость за тою куропатвою, як корова за телятем.

Чорнило *(до Гаврила)*. До чужих конопель внадив ся журавель.

Гаврило *(до Чорнила)*. Хоч kota бий, то все є ласий до сала. Така вже вовча натура, все лиш ягня драти.

Микола. Що́ ви, пане мандатор, своїми любощами дівчинї докучаєте?

Петро. Єї славу нарушаєте?

Бронїслав. Ха-ха-ха! Я з мужичкою щоб заходив ся? Се образа! Гаврило!

Гаврило. Слухаю пана!

Чорнило. Неслихана ємілієть! їдкий як перець...

Микола. Що́ правда, то не грїх...

Петро. Єміх хотїли зробити з бідної дівчини.

Бронїслав. Се вже занадто... Гаврило, в хурдигу, в арешт з ним!

Микола. За правду? Таке тут суд, а не корчма.

Петро. Мене до арешту?

Броніслав. Тебе, хлонске кодію!

Микола. Іди, сишу, не меш довго сидіти.

Броніслав. Відведи псянару! паливоду! лотра! гайдамаку! Гонтю! бунтівника!

Петро. Іду; побачимо, чий верх!

Микола. Так нагрію вам, пане сендзьо, що до смерти понамятаєте! Все до остатного крейцара мені звернете! Мужик і до найяснійшого монарха дорогу найде.

(Гаврило, Петро і Микола відходять.) ●

13. ЯВА.

(Броніслав і Чорнило.)

Броніслав. Дивись, мужицке кодію! Кажить ся погань, аж посинів.

Чорнило. Безрога тай годі! Єму і муха на заваді, він з зубами родив ся...

Броніслав. Варта з хлопа панцину здіймити? Єго вільним чоловіком зробити, конституцію єму дати?

Чорнило. Ще того лиха нам треба!...

Броніслав. От, тепер буде хлон на столі, а пан під столом.

Чорнило. Ой кажу, не до витриманя! Не дай Господи, щоб хам роги мав.

14. ЯВА.

(Входить Гаврило.)

Гаврило. Навчу я єго субординації, порося влізливе!

Чорнило. Засвербіло карчило; не знає, що з огнем грає.

Броніслав. Масти хлопа медом, він все хлопом. *(До себе)* Паскудний інтерес! Микола завзятий чоловік... Треба якось справу залагодити. Но поки що, скочу до Одарки, може нарозумить ся, як зачусь, що Петро в холодочку. *(До Чорнило)* Пане писар!

Чорнило. До uslug!

Броніслав. Гаврило!

Гаврило. Розкажуйте, пане!

Броніслав. Маю в селі важну справу. Останьтєсь тут ще часочок, може хтось до уряду прийде: потім скочте до Миколи, старайте ся, щоб він мене перепросив, бо буде біда, розумієте?...

Гаврило і Чорнило. Розуміємо!

Гаврило. А з пшеницею що буде?

Чорнило. І завтра день.

Броніслав. З Миколою важнійша справа.

Гаврило *(до себе)*. Збув-єм ся клопоту. *(До пана)* Та правда, Микола тугий, завзятий, скорше его уломиш ніж зігнеш.

Броніслав. Роз'ясніть сму, що він і его син пана мандатера і цілу домінію в уряді образив і що як не перепросить, то банувати-ме.

Гаврило і Чорнило. Правда!...

Чорнило. Не журіть ся, егомость! Вею справу залагодимо.

Броніслав. *(Дивить ся в зеркало, чеше ся, крутить вус і т. д.)* Надію ся доброго успіху.

Гаврило і Чорнило. Безпечно, та ще як!
(Броніслав відходить.)

15. ЯВА.

(Чорнило і Гаврило.)

Чорнило. Чуй, Гаврило, я і ти...

Гаврило. Знаємо ся навзнаки...

Чорнило. Гусім я пером значу *(показує перо)*.

Гаврило. Я лінцинов бю і тну *(показує ліцину)*.

Чорнило. Правду, правду повідаси,
Щирий пане брате.

Гаврило. Не пером лиш, но й лінцинов
В сьвіті мож писати.

Разом. { Пари в сьвіті нам нема,
Бо письменні ми оба,
Гайдада! гайдада!
Бо письменні ми оба.

Гаврило. Се тяжке мос перо
Весь гаразд мій і добро:
Як ним я почешу,
Як я розумію,
Кождий кукуріку
Когутом заіє.

Чорнило. Як перо се гусе
Заострю гарненько,
То пишу як маком
Літери дрібненько.
Ти скарж, куда хочеш,
Параграфи знаю;
Що схочу, ногами
Горі обертаю.

Разом. { Пари в сьвіті нам нема,
Бо письменні ми оба,
Гайдада! гайдада!
Бо письменні ми оба!

Чорнило. Знає нає економ пан,

Гаврило. І Микола і Іван,

Чорнило. І Абрумко той шинкар,

Гаврило. Що кусає, як комар.

Чорнило. В голові тут мозку досить,
Вмію все писати.

Гаврило. А я вмію, хоч без школи,
Гарно рахувати (*показує на ліщини*).

Разом. } Пари в світі нам нема, і т. д.

Чорнило. Тепер я паном мандатором.

Гаврило. А я домінією (*прохожусь ся як мандатор*).

Чорнило. Гарно паном бути, аж яло ся...

Гаврило (*бере люльку мандатора і курить*).
Ой кажу, я таки на мандатора мовби уродив ся...
а постать і голова...

Чорнило. Коби хтось прийшов і щось приїє!...

Гаврило. Ой кажу, поділили би-сьмо ся...

Чорнило. О ні, пане братку! мені, писаревни,
більша часть припала би: я тут старшина.

Гаврило. А мені чому ні? Може я не письменний? (*Показує на палицю*.) Про мене і мого батька зазуля кричить: куку! коби хоч щось в руку.

Чорнило (*задумав ся*). Щось закурив ся нап нап сендзя.

Гаврило. Є і чого. Микола ему кінця дійде,
у него грошій сила.

Чорнило. Він перший газда в селі, его всі як батька поважають, его в депутати загадали вибрати.

Гаврило. Бо й варта! він від правди і на волосочок не відступить... Мені ніяково до него йти.

Чорнило. І мені... Но як піде позивати, що-ж потім?

Гаврило. Потім... нехай сендзя за ним на вздогін.

Чорнило. Щоб чоловік лиш писарем на

світі не був! Такого клопоту, таких гризот, що страх!

Гаврило. І десятникова служба не з медом. Лучше молодицю цілувати, ніж десятниковати.

Чорнило. Другі в болото лізуть.

Гаврило. А ти їх шувіксом глянцуй.

Чорнило. Но поки що, здало би ся червака заморити. *(Бере фляшку і бачить, що порожня.)* Дасть Бог чим, і канельки нема.

Гаврило. Відна-ж головонько! З сухим горлом нїяк з Миколою говорити!

Чорнило. Клонїт, суперечка, тай годї.

Гаврило. Треба якогось покріплення роздобути.

Чорнило. Постарай ся, братчику, голубчику, товаришу мій головатий, повногрудий.

Гаврило. Сеидзя в село потїк ся, панї на лану, а як ката в дому нема, то мишам празник. Тут на форпостї стій: як ворога побачиш, то за кашляй *(відходить у другий покїй).*

16. ЯВА.

(Чорнило сам.)

Чорнило. Вражий син той Гаврило, він і з-під землі роздобуде. Як-би не він, то чоловік нераз як та риба без води марно загиб би, як ріля без дощу зісех би.

17. ЯВА.

(Чорнило. Входить Гаврило з гарною фляшкою.)

Гаврило. Тїш ся, братчику, пощастило ся: не пусто шнирив: що шукав, роздобув *(наливає).*

Здоров, пане Чорнило, головний писарю цілої до-
мінії і премудрий знахорю араку, сивухи і веїля-
кого роду нежурниць!

Чорнило. Здоров! Якась малинівка чи що
такого... Кажу тобі, що в нас сім празників на
тиждень; солодка, як цукор.

Гаврило. Зволяймо, щоб не застоялась.

Чорнило. Пий, тай все ся хоче.

Гаврило. Тепер набрав куражу не лиш до
Миколи, але й до Варвари і до Катерини.

Чорнило. А я і до попихайла Михайла, до
Кузьми, Дамяна і до кривовязого Івана.

Гаврило. Ходім, братчику, голубчику! (*Ве-
руть ся за руки і співають.*)

Чорнило. Ой писарювати,

Гаврило. Десятниковати,

Оба. Служба то тяжка.

Чорнило. Бо від писанини (*показує на чарку.*)

Гаврило. Аж болить що днини

Оба. Бідна голова.

Чорнило. Як-би не фляшівка,

Гаврило. Отсе моя дівка (*фляшка*),

З-під чопа горівка,

Я б давно пропав.

Разом. { Горівочко, горівочко,
Фляшівочко, фляшівочко,
Ми без тебе би пропали,
Ми з тобою шлюб узяли.
Тебе любити,
Тебе тулпти
До смерти будем.
Невісто мила,
Там, де могила,
Ми, Гаврило і Чорнило, тебе не забудем.

Чорнило. Як той віл працюю,
Гаврило. Своїх рук не чую,
Оба. Щоб пронав уряд!
Чорнило. Добре бути паном,
Гаврило. Лиш не тим Іваном —
Оба. Жити я не рад.
Чорнило. Як-би не сивуха,
Я б давно пронав.
Гаврило. А я свого духа
Марне, як та муха,
Вже давно б віддав.
Горівочко, горівочко, і т. д.

(Завіса спадає.)

II. А К Т.

I. ЯВА.

(Канцелярія мандатора, входить Зося з поля в капелюсі.)

Зося. На лану і душі нема. (Кличе.) Броніславе, де твої жєнії? Пшєниця єпле ся, а єму байдує. (Павза.) Не розберу, щб з ним стало ся, — і хати не держить ся і щирого слова не промовить. Броніславе! Знов вилєтїв... Тьфу, який сопух! Накадїли, як у пєклї (розтвирєє вїкно). Лиш гульнї, карти, польованя єму на умї. Дружба з паном єкономом, з лїєнничим, з якимсь там підпанками єго від мене відвернула, холодом наповнила. Як-би не я, то тут давно пусткою воляло б... Та щб менї з достатку, з розкоши! Одно мене ще найбільше підтримує, от тая любов до

бідного народу; де лише можу, милую і помагаю. Тож і всі мене поважають. А він від якогось часу якийсь дуже непевний став: то криє ся, то гри-має, і знов аж надто ластить ся... Без огню ж не курить ся... Як курка порпати-му, поки не знайду причину. Пожди, мій голубчику, твоя Зося не патнює, щоби его, коли хоч, з ноги скинути.

2. ЯВА.

(Зося. Підчас сї співу входить Параска і Одарка.)

Зося. Де огонь не горить,
Там ся не курить;
Хто на сьвітї щаслив,
Той ся не журить.
Як роса, моя краса
Марно пропадає;
Як тяженько на дуні,
Бог сьвятий лиш знає.

Одарка. Від напасти не пропасти,
Крий мя Мати Божа!
Та по-що я чорноброва,
Кажуть, гарна, гожа?
Напосїлись вороженьки
Сьвіт менї закрити,
Ой без долї та без щастя
Тяжко в сьвітї жити!

Зося. Чого ти тужиш, Одарко?

Одарка. Серце рве ся в-двоє.

Параска. Напосїлись вороженьки
Тай на жите мое.

Зося. Що ся стало, бідний сьвітє?
Панї-матці всьо скажіте!

Параска і Одарка (*разом*).

О тижкая ти недоле,
Що ти вирабляси!
Тих, що щиро полюбились,
Люто розлучаєш.

(*Одарка плаче.*)

Зося. Мій ти сьвятий Боже,

Що я провинила,
Що така нещасна доля
Мені ся судила?
Пустка тамки, де любви
Цвив раз цвіт прекрасний:
Темна нічка там, де був
Сьвітлий день і ясний.

Одарка. В грудях серце розпукаєсь.

Щоби ті не жили,
Що гіркої в него трути,
Їди, жовчи влили.
Я без тебе, як та квітка
Без сонця, змарію;
Очи гаснуть, личко вяне,
Чахну я і млію.

Зося. Чого-ж ти тужиш, Одарко?

Параска (*плаче*). Ох, лишенько моє гірке!

Одарка (*плаче*). Ох, недоле тижка! Ратуйте,
милостива пані-матко, ратуйте мене!

Зося. Бог з вами! голосите як по мерци.
Що-ж стало ся? Скажіть!

Параска. Прийшли-сьмо до вас пожалуватись...
Ми бачили, що пан мандатор в село пішли.

Одарка. Пан сендзя мого Петра в фурдигу
замкнули.

Параска. От тепер нам старий Микола
оповідав.

Зося. Що оповідав?

Параска. Петро її покохав, хоче з нею женити ся, а пан мандатор не дозволяє, щоби они пібрали ся.

Одарка. Задумали его до війська віддати.

Зося. Таке Петро давно вже визволений.

Параска. Визволений, то правда, але пан мандатор на него щось зуби закусили і свого доконати хочуть.

Одарка. Старий Микола такий розлючений, що хорони Боже.

Параска. Та де-ж не має бути, коли з его дитини хочуть сьміх робити.

Зося *(до себе)*. Часочок дома не була і вже лихо скоїлось.

Параска. Коби ви знали, пані матко...

Зося. Що?

Одарка. Вам волос горі став би...

Параска. Під землю би-сьте...

Зося. Що такого?

Одарка. Все розкажу.

Зося. Кажи, дитино!

Одарка. Пан сендзя мені дороги не дають перейти.

Зося. Що? мій муж? мій Броніслав?

Параска. Так, так, щира правда, наш велебний пан сендзя.

Одарка. Таке до мене говорять, що гріх і помстити.

Зося. Кажи далі, дитино.

Одарка. Все хочуть, щоби їх цілувати... Нераз думалам, що сьвята земля піді мною провалить ся.

Зося. Чому-ж ти мені об сїм і словечком не спімнула?

Одарка. Із сорому, пані-маточко.

Параска. Нераз она до вас бігла, сказати все хотіла.

Одарка. Та перед вашим порогом, як той бурак, скраснію і знов нищечком домів вертаю і навіть обзираю ся, чи мене хтось не бачив. Але тепер все скажу, пан мандатор хотіли мене змушувати.

Параска. Сором на мою дитину навести.

Зося (до себе). Почекай, мій голубе, тепер аж я знаю твої псеї дороги.

Одарка. Нераз мені коралі, стрічки, золоті перетені в руку тичуть, але я їх не приймала.

Зося (до себе). Пожди, орлику, підотну я тобі крила! *(До Одарки)* Не жури ся, Одарко: скоре ти з Петром звінчаси ся, а пан мандатор буде вашим слюбним батьком. Ти лиш роби те, що я скажу.

Одарка. Та кого нам слухати, як не вас, ласкава наша добродійко! Все до ниточки, до волосочка зроблю... Змилуйте ся, пані-матко!

Параска. Порадьте, добродійко!

Зося. Диви ся, щоби ти ще сьогодні з моїм мужем була.

Одарка. Бою ся, пані-маточко!

Зося. Не бій ся, він тебе не з'їсть. Старай ся ласкаву удавати: як схоче тебе цілувати, не дуже відвертай ся, від одного поцілуя ще ніхто не загиб... Скажеш ему, щоби в неділю прийшов так над вечір у лісочок, там на ту прогалину, де пани на польоване сходять ся: знаєш, там, де під липою нова лавочка?

Одарка. Знаю, знаю.

Зося. Скажеш ему, що там в неділю будеш ждати.

Одарка. Гарзд... *(До себе)* Ой як мені тяжко на серцю!

Зося. Нині в вечір прийдеш до мене, ми порадимо ся, як все замотати, щоби ти як найскорше з твоїм Петром звінчала ся.

Одарка. Добре, пані-маточко *(плаче)*. За-що мій Петро так покутує? У темниці почувати-ме?

Зося. Не плач! Як він его не випустить, то даю тобі слово, що сама его на волю пуцу.

Параска *(цілує її в руку)*. Най вам Бог нагородить!

Одарка. Спасибі, пані-матко. *(Цілує в руку)*

Зося *(до себе)*. Невірний, безетидний! Так поступас чесний муж! Тьфу, сором і ганьба!... Але пожди-но, таке кільце в ніс заткну, що до смерти не будеш до дівчат і молодиць залицяти ся. Притну соколови крила. Почекай, старий лисе, тобі вже не до курий, канкан на поготові... Таку комедію в лісі справлю, що світ надивує ся і з велебного пана мандатора насьміє ся.

Параска і Одарка. Бувайте, пані-матко, здорові!

Зося. Ідїть, здорові! *(Дивить ся через вікно)*. Ні, ні, тут лишїть ся! От ген іде мій муж.

Параска і Одарка. Пречиста Дїво, стань нам у пригоді! Втікаймо, тут нам зараз і амїнь буде.

Зося. Ні, ні! Се вода на наш млин. Ти, Зазулихо, зо мною ходи, садом на правець до дому пїйдеш; а ти, Одарко, тут остань ся. Як він прийде, то скажеш, що прийшлась мене просити, щоби Петра на волю пустигли, но ти дуже жалувеш, що я ще з поля не вернула... Проси его, щоби Петра випустив, а як пічне знов зі своїми любощами, то не дуже від него відвертай ся і за

лісок не забудь! Чуси? Я тут за дверми вашу розмову слухати буду.

(Параска і Зося відходять. Зося стоїть в другій кімнаті і заглядає через отворені двері, сі голову від часу до часу видко.)

3. ЯВА.

(Одарка сама.)

Одарка. Ох, лишенько! Тобі серце на кусні рве ся, а ти ще ніби веселу удавай! Послухаю панї-матку, хто знає, може і удасть ся таким способом з Петром злучитись?

4. ЯВА.

(Броніслав входить і співає, Одарка стоїть з боку.)

Броніслав. Я пан мандатор де Похвальський —
Гм, гм, гм, гм, гм!
Я маю вигляд еперальський —
Гм, гм, гм, гм, гм!
Я право всім дівницям,
Межатка-м, молодницям
Як зроблю, памятають
І сендзю величають.
Одну я поцілую,
А другій подарую:
Серденько, третій скажу:
Люби мя, дівча враже!
Бо я мандатор на цілу губу,
Мій гонор трублять в ерихоньску трубу!
Щілісеньке село збігав, дівча мов під землю про-
пало. *(Оглядає ся і бачить Одарку.)* А ти тут,
моя ясочко?

Одарка. Тут, прошу с'омостя.

Броніслав. Що тебе сюди привело?

Одарка. Прийшла паню-матку просити, щоб ласкаві були за Петра з с'омостем добре слово поговорити. Але жаль, великий жаль, що пані-маточка ще з поля не вернули.

Броніслав (*до себе*). Сам голуб в кіхті яструба влетів. (*До Одарки*) Его! Такого розбишаку, такого пискатого паливоду на волю пустити? Я сму вже білий кабат і сині панталюни підкроїв.

Одарка. Пане сендзьо! змилуйте ся, зробіть ласку бідній дівчині (*хоче цілувати руку*), він невинний, він...

Броніслав. Невинний? Хто в уряді так обходить ся, як він, того не фурдиґа, але кримінал їде.

Одарка. Змилосоудіть ся, пане сендзьо, вчиніть мені волю!

Броніслав. Я маю тобі вчинити волю? А ти мені як чиниш? Я би для тебе все зробив, як-би ти для мене инакша була, як-би ти мене хоть троньки покохала. А я-ж тебе так люблю (*гладить її під борідку*), ти крале моя дорога! пташко моя, золотошпичко, чарівниченько моя прегарна!

Одарка. Зробіть мені сю ласку, до смерти памятати буду...

Броніслав (*обнімас її*). Чудо — дівка! Поцілуй же-ж мене, горличко хороша! зірочко ясененька!

Одарка. Фе! якби пані-матка побачили, то і мені і вам посипало би ся мов з мішка. (*До себе*) Щоб тебе безносі цілували!

Броніслав. Пані нема дома. (*Шавза*) Як так, то нема межі нами згоди, моя галочко!...

Одарка. Пане сендзьо... та-ж тут небезпечно,

тут хто-будь може побачити... тут і стіни уха тай
очі мають... Коби хоч так, щоби нас ніхто не видів!

Броніслав. Ану, ну, де-ж би то, де і коли?

Одарка. Послухайте, щó скажу: прийдіть
у неділю вечерком в лісочок, там де прогалина
і лавки.

Броніслав. Ага, знаю, моя рибочко, отже там...

Одарка. Там вас ждати-му, там вже вас
і поцілую і до серця пригорну і приголублю...

Броніслав. Серце мос, птичко моя зазулиста!

Одарка. Лиш пустіть мого Петра!

Броніслав. Добре, голубко, зараз пуцу, як
лиш прийде Гаврило...

Одарка. Спасибі ж вам, пане сендзьо! (*Сні-
ває :*)

Ой під липов у лісочку
Там розмова мила,
Там до серця я пригорну,
Кого-м полюбила.

Броніслав. Як голубів любя пара,
Мем там воркотіти.
Ах подай ми твою ручку,
Мій рожевий цвіте!

Одарка. Моя ручка мозолиста
Гей тверда для пана.

Броніслав. Не думай, що хлопка гарна
Лише для Івана.

Одарка (*разом*). Сотворив же-ж Бог на то
Мої очі й личко,
Щоби в них той заглядав,
Котрий мене покохав.

Броніслав (*разом*). Близше, близше ся горни,
Тут до серця ся тули!
Твої очка й личенько
Вцялись мені в серденько.

Одарка. Тепер бувайте мені здорові, до побачення в неділю там, в темнім лісочку!...

Броніслав. До побачення, до побачення, моя перепілка!

(Одарка відходить.)

5. ЯВА.

(Броніслав сам.)

Броніслав. Що-м хотів, таки доконав. Прилипло дівча до мене, як муха до меду. Ще три дні до тої неділі; шкода, що так довго чекати.

6. ЯВА.

(Броніслав. Входить Гаврило і Чорнило. Оба вже мають в чубку.)

Броніслав. Як з'орудували?

Оба. Просимо єгомостя, не дуже добре...

Чорнило. Микола і на думці не має пана перепросити.

Гаврило. Затяв ся, хоч ему огонь на лисенні кладі.

Чорнило. В дорогу лагодить ся...

Гаврило. До самого Відня їхати забаг...

Чорнило. Я би єгомостеви радив того вражого Петра на волю пустити...

Гаврило. І я... По-що гидкої говірки? Микола задуфалий чоловік: він з малої хмари такого дощу наробить, що...

Чорнило. Він від поклонів ще не згорбив ся...

Гаврило. Завзятий, як той чорт...

Броніслав. Про мене! Ідіть, випустіть пся-чару.

Чорнило. Ходім, ходім! (*До Гаврило*) Знов почесне буде.

Гаврило. Ой, кажу! Петро нам аж дві кварта оковитки зацлатить... Гуляй, душе, а пшеницю нехай горобці скубуть! Що я винен, що тим хрестинам, могоричам, почесням кінця нема?

Чорнило. З похміля вже два тижні не виходжу.

Броніслав. Скажіть сму, що ви его у мене випросіли, вимолили.

Чорнило. Добре, гаразд!

Гаврило. Нехай прийде подякувати.

Чорнило. Руку поцілувати.

Броніслав. Не треба. Того опришка щоб на очі не бачив!

(Чорнило і Гаврило відходять.)

7. ЯВА.

(Броніслав сам.)

Броніслав. У неділю вечером там, там у лісочку Пригортати буду я гарну дівчиночку. Поцілую її личко і губки-каліну. Паи-мадатор буде мавнайкрасшу дівчину.

8. ЯВА.

(Броніслав. Входить старий слуга лісничого.)

Слуга. Кланяю ся егомостеву, прошу пана.

Броніслав. Що скажеш. Грину?

Слуга. Приніє від пана лісничого сей лист, прошу пана (*дає лист*).

Броніслав (*отвирає*). Добре; скажи, що як зможу, то прибуду.

Слуга. Добре, прошу пана.

Броніслав. Уклони ся веїм від мене.

Слуга. Услужу, прошу пана. (*Відходить.*)

9. ЯВА.

(*Броніслав сам.*)

Броніслав. От і маєш, бабо, редути! І мінути нема спокою... Коби чоловік лиш мандатором в сьвітї не був... Вчора на хрестинах в оконома, а сегодня забава у лісничого. Добра з него душа, а ще лучша від него она. Що там за компоти, за буденї... а той пунч!... Як она его приправить з помараньчами і цитринами, Господи, клекаєсіе narody!... Як тобі чарку з бовлі нальє, то нехай ховає ся і нектар! А яка она собі чупуренька, жартлива і підскачна й заманчива, як та сирена; як що промовить, то мов марципаном трактує, а як засьміє ся, то думаєш, що боже сонечко усьміхнуло ся. Що би я за те дав, як-би моя Зося так потрафила! Але де там! Уроди ся, та вдаї ся... Треба ще раз прочитати, що мій щирый друг Фабіян пише.

„Drogi Bronciu!

Kuropatwy, karty i wesola kompanija ciebie dziś oczekują...

Twój przyjaciel

Fabjan

i pana mandatarjusza przyjaciółka

Sabina.“

І она підписала ся. Дій ся, що хоч: треба на кождий спосіб пійти.

10. ЯВА.

(Броніслав. Входить Зося в соломянім капелюсі, гейбі з поля.)

Броніслав. Що діс ся, серце, на лану?

Зося. Ще питаси ся? Таке там і дуні нема. Марно пронадає божий дар...

Броніслав. Що? як нема? Гаврило преці робітників згонив, він всіх на палиці накарбовав.

Зося. Накарбовав чарки, що нині вицідив. Кажу тобі, що і дуні на лану нема. Що з тобою, Броню, стало ся? Ти від якогось часу о ніщо не дбаш, тобі все байдуже.

Броніслав. Навчу я того Гаврила!

Зося. Про мене, нехай і слух его пронаде! Шкода мого труду: я лан виорала, я засіяла, а тепер нехай... Коли тобі все однаково, то і мені, побачимо, куда дійдемо.

Броніслав. Не гнівай ся, Зося; всему лиш Гаврило вишен.

Зося. Гаврило Гаврилом, а тобі, мій паноньку, корона не впала би, як-би тут і там подивив ся, господарки доглянув.

Броніслав. Правду маєш, Зося. Але єї протоколи, ся писанина, сей уряд не дають віддихнути, від праці я аж знеміг.

Зося *(до себе).* Се така правда... *(До него)* Дивись, щоби хоч завтра женці на лану були.

Броніслав. Не журись, то вже мое діло; як мурашок позгону.

11. ЯВА.

(Ті-ж. Входять Гаврило і Чорнило.)

Гаврило. Тепер може Одарка Петром тішити ся і любовати.

Чорнило. І цілувати...

Броніслав. Мовчіть! Ото дураки ярмаркові.

Зося. Що то за Петро? що за Одарка?

Броніслав. Знаси, ледачий Петро Ганчарюків.

Чорнило. Той розбійник.

Гаврило. Опришок, урвитель.

Зося. Знаю, знаю. Що з ним такого стало ся?

Броніслав. Пискував і за то трохи у козі поспідів.

Чорнило. Для таких лотрів найліпший лік холодочок.

Гаврило. Той паскуда не лиш пана мандатора, але й паца писаря і мою особу тут в уряді образив.

Зося. А чия та Одарка?

Броніслав. Одарка, Одарка... (*моргає до Гаврила*) чия она до псячої?...

Гаврило. Одарка, Одарка — яка хрінова мати, пльонтає ся на язиці і годі догадати ся.

Чорнило. Одарка мамнина... дочка старої Явдохи Шницарихи, пустоцьвіт, якого понукати.

Броніслав. Ага, ага! та сама...

Зося. Так, а чому мали би Петро і Одарка тішити ся?

Гаврило. Бо они ніби полюбили ся!

Зося (*до Гаврила*). Так ти сьогодні на лан женців вигнав?

Гаврило. Прошу їмості, подивіть ся, яких тут карбів... але —

Чорнило. Гей пізно їм знати дав. Нехай їмость не журять ся: як я і Гаврило по селу кинемось, то завтра буде їх без ліку, побачите.

Броніслав. Таки довго не думайте, снішіть у село, бо як ні, то я вам накарабую.

Гаврило. Ходімо, пане Чорнило, вже вечоріє,
сама добра пора. За наш труд і завтра на сухо
не буде.

Чорнило. Ходімо! *(Співають:)*

Гаврило. Пшеницю будем завтра
Злотоколосу жати,

Чорнило. Віночки добродійці
Хороші силітати.

Гаврило. Щоб було в пані-матки
Дар-божого до волі:

Чорнило. Добра щоб тільки мали.
Як зіля того в полі.

Зося. Їм співатись забагає,
А пшениця пропадає.

Броніслав. Завтра як женців не буде,
Памятайте, що вам кажу:
Як умію, так нагрію
Ту чуприну вашу вражу.

Чорнило і Гаврило.

Серпом будуть так махати *(показують)*

І пшеницю будуть жати,

А дівчата-пташенята,

Що в них чорні оченята,

Як пшурочок бровенята

І тонкий, чорненький волос.

Пісню таку зацбечуть

На все поле, на весь голос:

Ой по горі там женці жнуть,

А по-під горою, долом долиною

Козаки ідуть.

Зося. О бодай вас, чудотворці,
Смуток мій ви розігнали.

Броніслав. А журба, гризота моя
Мов у безвість десь пропали.

Гаврило і Чорнило.

Хоч пшениця вже дозріла,
Та треба полити
Наше горло, тяжко рибиці
На сухому жити.

Броніслав і Зося.

На лану женці щоб були,
Всього приетараєм.
Що при праці покринитись
Треба, се ми знаєм.

Гаврило. Як мурашки, вже зраня
Женці муть увихатись.

Чорнило. Сі серпом тут задзвонять,
Ті муть снопи вязати.

Гаврило. До сеї дівки моргну,
Як я се розумію.

Чорнило. Як крикну: гей спішіть ся,
Ганусе і Марійо!

Броніслав. Гей, спішіть у село!

Гаврило і Чорнило. Ідемо, ідемо! *(Відходять.)*

12. ЯВА.

(Зося сїдає на крісло, Броніслав коло неї дуже закоханого удає.)

Зося *(задумалась.)* Гей, гей!

Броніслав. Зося, чого так задумала ся?

Зося. Та нема може чому? Все на моїй
голові. І ти не такий, який колись був.

Броніслав. Не вір, моє серце, я тебе так
люблю, як любив.

Зося. Бодай так!

Броніслав. Я тебе так поважаю, як поважав.

Зося. Аж сьміх збирає!

Броніслав. Зосю моя дорога! (*зближаєся до неї.*) Я без тебе...

Зося. Чоловіче, не гріши!

Броніслав. Вір мені, Зосько моя люба!

Зося. Коли ти мене так кохаєш, чому ти все без мене в гостину ходиш? Дома лиш гримаєш і лиш там веселий, де мене нема. Може я тобі обридла, тобі на заваді, скажи правду. Я собі ще притулок і кусок хліба знайду, тягаром тобі не хочу бути... Я у тебе лиш скритість і байду-жість виджу.

Броніслав. Не будь дитиною, Зосю, я тебе усе люблю і поважаю. Всюди з тобою не можу бути, тобі би нераз самій нудилось. (*Зближаєся.*) Зосько моя дорога, і сьогодні мушу тебе саму лишити.

Зося. Знов? Броню, остань ся дома, ти ще по вчорашніх хрестинах не виспав ся... втомлений...

Броніслав. Пише мій друг Фабіян, що має щось дуже важного зі мною говорити.

Зося. Може не він, лише пані Сабіна?

Броніслав. Фе, Зосько! не їдк мене живцем, не досаджуй без кінця, я того не заслужив... Чи-ж ти переконала ся, що я тобі нещирий, не вірний?

Зося. Про мене, йди, лише не бав ся.

Броніслав. Ні, ні, будь спокійна! От загляну лише в хату. Правда, що до него не близька дорога, аж за селом у діброві.

Зося. Бувай здоров! Мені треба подивитись, що челядь робить. (*Відходить.*)

13. ЯВА.

(*Броніслав сам.*)

Броніслав. Па! па (*махає рукою*), мое сер-

денько, моя петрушко, моя цибуле і хрине мій любий! Доволі туркотіла і голову сунила! Ви всі на одно кошито, з одного тіста: одно любе слово, якесь підхлібство вам лише сказати, і знов серце на місці. Але щось і она занюхала... Тяжко перед тими жінками встеречи ся; они не двоє очий, не двоє ушій, лиш тисячу мають. Она мудра, та-бо і я в тімя не битий. От, все дурниця! Треба прибрати ся, тоалету зробити. *(Бере із шафи чешмеру, вбирає ся, чеше ся, мастить волосе, помадує, крутить вуся і співає:)*

В божім лісі не лиш явір,
Но і липа і ялиця,
А у сьвітї не лиш дівка,
Но і красна молодця.
Гарну скрипку витинають
Із емереки, яворини, —
Нині тужу за межатк-ов,
Завтра тягне до дівчини.
Одарку в неділю я поцілую,
А нині, а нині, а нині
Се моє серденько,
Що тьохка тепленько,
Належить Сабині, Сабині.
О Сабіно, о Сабіно, о Сабіно-ти моя!
Ой в ночи лиш місяць сьвітить,
Боже сонце в день лиш гріє;
Хто кількох не любить разом,
Той і жити не уміє.
Того лучше з мосту в воду:
Хто не любить, нехай гине!
Люба мова в молодиці,
Ще милійша у дівчини.
Одарку в неділю і т. д. до кінця.

(При кінці 2-гої строфи входить Зося.)

14. ЯВА.

(*Зося і Броніслав.*)

Зося. Одарка, Одарка, Сабіна, Сабіна!

Броніслав. От заспівав пісню... пригадав покійних (*зжасаний*), і жаль зробило ся. Сабіною моя мати звала ся.

Зося. А Одаркою?

Броніслав. Одарка моя кузинка.

Зося. Котра?

Броніслав. Ти єї не знала, она дитиною померла... нехай царствує! Що то за хороша і розумна дитина була!

Зося. Таке то дуже весела пісня, що ти співав.

Броніслав. Хорони Боже! не чула-сь, моє серце, як крізь мельодію, пробивала ся вічна туга, сумний біль.

Зося. Як так о померлих співають, то...

Броніслав. Коби ти, моє серце, покійних була знала, то инакше говорила би-сь.

Зося. Знов якісь баньки пускаєш, а як прибрал ся! кавалер тай годі!

Броніслав. Таке не піду у шляфрок у і пантофлях.

Зося. Правда, до Сабіни треба прибрати ся. Она цокотуха, що аж га! подобає ся тобі.

Броніслав. Хрестись! що она мене обходить? Кажу тобі, моє серце, що лини тебе однісеньку на сьвітї кохаю.

Зося. Бодай так воробці канарками були!

Броніслав. Вір мені, моя душко, а тепер па, serduszko! (*Цілує галлятно в руку і виходить.*)

15. ЯВА.

(Зося сама.)

Зося. Знає євятого удавати, мовби у єзуїтів виріє. Хитра з него птичка, викручує ся, як Москаль, але трафила коса на камінь. Підкую тебе на веї чотири ноги. *(Тримас трунок в руках.)* Се для Одарки приладила-м.

16. ЯВА.

(Зося. Входить Параска і Одарка. цілють Зосю в руку.)

Параска. Прийшла-м, панї-матко, як казали-сьте.

Зося. Добре. От послухайте, щó вам скажу.

Одарка. Скажіть, панї-матко!

Зося *(довго щось шепче, показує руками, они кивають головами).* В неділю там в лісі... розумієш?

Одарка. Розумію.

Зося. Дивись, щоби все так було, як я казала.

Параска. Не журить ся!

Зося. А потім побачиш, що Петро буде твій.

Параска. Добрітко наша невєспуца!

Одарка. Наша потїхо і охороно сильна і певна надїйна!

(Співвають):

Зося. Як казала-м, так роби!

Параска і Одарка. Добре, панї-матко!

Зося. Буде все гаразд, не бійсь!

Параска і Одарка. Добре, панї-матко!

Зося. Тому-ж коневи, що поровистий,
Треба уздечку все накладати,
Як не поможе сильна уздечка,
То батогами треба карати.

Одарка. Все до волосочка
Зроблю, як казали,
Бо мені пані-матка
Добру раду дали.
Так з Петром лиш зможу
Слюбом ся злучити,
Разом в парі, із миленьким
Щиро ся любити.
Мій Петро — моє добро,
Злото, срібло мій Петро.

Зося і Параска *(співають :)*
Твій Петро — твоє добро,
Злото, срібло твій Петро.

ІІІ. А К Т.

*(Ліс, лавки, Чорнило і Гаврило з двома кошиками,
в них вино і печеня. Вечір. Щораз більше темніє).*

І. ЯВА.

(Чорнило і Гаврило співають.)

Чорнило. Ми не кавалерами,

Гаврило. Ми не ящурами,

Чорнило. Та на-що нас тут загнали,

Гаврило. Щоби корчми не видали?

Разом. Лихо, горе з нами!

Без дощу, як та ріля,

Морда моя так зісхла,
Як та риба без води.
Так без сивухи, тої парухи,
Не можем жити ні я ні ти.
Лихо, горе з нами!

Чорнило. Таж я не лисенця.

Гаврило. Я не вовк, куніця,

Чорнило. Та за-що ми зносим муки.

Гаврило. Тут загинем з тоски, скуки.

Разом. Лихо, горе з нами і т. д.

Гаврило. Не лучше у Мордка сидіти?

Чорнило. Як сими гуцями блукати? Прийде
ся без моєї красавиці, молодиці, животворної го-
рілиці таки сказитись. отуманіти! Далі глуха ніч,
а ти сиди тут над багном, як квочка на яйцях.

Гаврило. Не для нашого горла се каламутне
багно, хиба лиш для пиявок і жаб. Тут відай лиш
чарівниці купають ся...

Чорнило. Як пивка ссав би-м тої нежурниці,
но годі тут у темному, глухому лісі.

Гаврило. Правда пустка, ні шпинку ні
горальні.

Чорнило. Скажи мені, раніє bratku, чи не
химерна наша пані мандаторка?

Гаврило. Післала нас сюди, не знаю, на
якого ката. Тут лиш комарам пробувати! Коби
тут хоч ковбаси, а не комарі літали!

Чорнило. Она дуже лепска душа, але сего-
дня їй чогось захотіло ся, о чім і собаки не
снять...

Гаврило. Правда, она така добра, що й за
палець мотай, але...

Чорнило. Якби не она, мене і ланцями
ніхто не вдержав би у тій канцелярії.

Гаврило. І мене ні. Він скупий, а як розлютить ся, то хорони Боже!

Чорнило. Рідке его миловане. Скажи мені, чого ми сюди прийшли? Наша служба гірша ніж у наймах.

Гаврило. О знаю я, чого? Казали пані, щоб ми тут на сій прогалині над вечером були, а як хто надійде, щоб ми в гушавину ховались. От тому ми тут. Ще і два кошики передали.

Чорнило. Що в них?

Гаврило. Не знаю.

Чорнило. Подивім ся! *(Відкриває.)* Гм! гм! фляшки... відай варена з медом.

Гаврило. У тебе якісь дяківські очі! А що за кишички з маком, з сиром, а періжки й колачики, голубці і ковбаси!

Чорнило. Каплуни...

Гаврило. Безпечно ті, що Микола Дубчак приніс.

Чорнило. Приладила ся як на якийсь храм, на якийсь празник. А що, Гаврило, не мож би трохи покріпитись, трохи куражу дібрати? Таже тут той лукавий з ріжками пробуває.

Гаврило. А як пізнасть пані-матка?

Чорнило. Фляшка рота не має, не зрадить. Скажеш, що-сь упав і вильялось.

Гаврило. Добра брехня не одного чоловіка з біди вимотала. Бігме, що здало би ся покріплени.

Чорнило *(бере фляшку).* Здоров! О, се мое зілечко! треба трохи душу посолодити.

Гаврило. Не ціди, як вуж, як без дна барилка.

Чорнило. Солодка, як мід, як цукор. До неї тягне, як цигана до пасіки.

Гаврило. Подай-но сюди! Паньска, півроку!

Чорнило. Книшпк, як нампух. (*Ідять*).

Гаврило. Ідж і хоче ся.

Чорнило. Який ти лакомий! Їдж ти книші,
а я галушки.

Гаврило. Масло каші не повадить... Чуй,
хтось надходить. Ходім в гущу; аж тогди на
прогалину вийдемо, як пані закличуть.

Чорнило. Радо, мій щирій побратиме! Хо-
дїмо в глухий ліс! Запїканка е, вино е, і кни-
шики і печеня... не буде нам скучно.

Гаврило. Ходїмо на Vorposten in Schnell-
schritt. (*Відходять*.)

2. ЯВА.

(*Микола, Параска.*)

Микола. Скажи мені, Параско: на яке лихо,
на яке безголове і короткий вік ми сюди прий-
шли? Дорога не близька для моїх старих костий.

Параска. А знаю ж я? Добродїйка так роз-
порядила, так мені наказувала: Іди, Зазулихо,
до старого Дубчака і скажи ему, щоби завтра
з тобою в лісок пішов. Там в гущу заховайте ся
і аж тогди появіть ся, як вас прикличу. Там
справлю заручини вашим діточкам.

Микола. Не розумію. Як-би нас люди ба-
чили, сказали б, що нам ще дурниці в голові.

Параска. Наше минуло. Лист, щó колїсь
зеленїв, давно зівяв. Добродїйка все знає. Одарка
все до волоска відкрила. Отже думаю, що она
якимось способом пана мандатора присилує,
щоби він не стояв на перепоні щирій любови
наших діточок.

Микола. Жіпочі видумки! не треба мені їх було, я і без них був би свого доконав. Тепер лови витрішки! Тьфу! нек!

Параска. Тихо, тихо! хтось надходить.

Микола. Тьфу! ганьба, сором! З сивого чоловіка дурня роблять! Щоб вас Татарва знала!

Параска. Ходімо, ховаймо-сь!

Микола. Про мене. *(До себе.)* Миколо, вражі баби зробили з тебе дурного. *(Відходить.)*

3. ЯВА.

(Входить Зося, убрана, як Одарка, але так, що може зараз і в своїм строю появили ся.)

Зося. Невіста жде на свого жениха. Приприндилась, як кукулка. Пожди, голубчику, відхоче ся тобі любовців і залицяня. Не для тебе, котику, мишка! Підкую я тебе! Не маєш ні стиду ні бриду! Бігме, що паскудь оналіла! Від самого раня лиш голів ся, підстригав ся, прибирав ся — казав мені, що іде на польоване. Тьфу! Не знати, чи мої союзники вже тут. *(Плеще в долоні.)* Миколо! Параско! ви тут? *(Ховає ся за дерево.)*

4. ЯВА.

(Микола, Параска із-за куліси.)

Микола. Давно вже тут! Блукаємо лісом, як той Марко по пеклі. Щоб ми провинили?

Параска. Нам вже скучно на самоті, лично стає, дроц збирає.

Зося. Дід і баба, і обоім скучно... Ховайтесь! Як прикличу, то зараз появить ся! *(Ховують ся.)* Гаврило! Чорнило! *(Плеще в руки.)* Ви тут?

5. ЯВА.

(Зося, Гаврило і Чорнило із-за куліси.)

Гаврило (вже п'яний). *Gewehr präsentiert!*

Тут...

Чорнило. Йдемо вас, як циган празника.

Гаврило. *Gut-gut, Freund!*

Зося. Щоб вас вітрами завіяло! вже упили ся, п'яні як ті шевці... тьфу!

Чорнило. Хорони Боже, тут нема ні бровара, ні горальї.

Гаврило. Ні корчми, ні шинку... Бодай тії *Vogpost*-и! Від холоду всі кости здеревіли!

Чорнило. Одубіли!

Зося. Уважайте, щоби були готові!

Гаврило. Ми давно *fertig*.

Чорнило. *In Marsch — marsch.*

Гаврило. *Marschbereitschaft!*

Зося. Обом сьвіт замакітрив ся. Як закличу, щоб тут стояли.

Чорнило і Гаврило. *Zu Befehl, gehorsamst,*
пане еднорале! (Ховають ся.)

6. ЯВА.

(Зося сама.)

Зося (серед сцени.) Щось зашелестіло? Купиця до дрозда підкрадає ся. Летить мій голубчик, мій бистрокрилий соколик! От-тут під явором сховаюсь, щоб хоч трохи воркотів, квилів, кракав, милої пари шукаючи. (Ховає ся.)

7. ЯВА.

(Входить Броніслав, гарно убраний, трохи підхмелений, виймає фляшку з вином з кишені і різні ласощі, кладе все на лавку, стрільбу положив коло лавки і стирає піт з чола.)

Броніслав *(співає:)*

Перепілко, перепілко,

Де ти ся сховала?

Чорним оком, гарним личком

Ти мня вчарувала.

До серденька тут з-близенька (показує на серце) Мила, прилети!

Мандатора де Похвальського

Мандаторівною будеш ти.

Моїй старій, хирявій бабі, моєї рапіе, і не спить ся, які авантури єї муж справляє...

Зося *(за деревом)*. Дурний! побачимо, хто кого змудровав.

Броніслав. Тут для моєї любки вино і марципани *(кладає на лавку)*; розсолоджу хлопку, що аж га!

Зося. Очима тобі хлопка вилізе. *(Виходить із-за дерева на сцену і говорить троха зміненім, тихим голосом)*. Я тут, пане мандатор. Довго ждала на вас!

Броніслав. Краде моя дорога, ходи, най тебе до щирого серця приголублю!

Зося. Ще час! Я вас, пане...

Броніслав. Не зви мене паном, не викай мені!

Зося. Що пан, то не Іван! де-ж би я вам сьміла «ти» казати, я проста мужичка.

Броніслав. Де щира любов, там всі собі рівні. Кажі мені «ти»!

Зося. Про мене... голубчику мій дорогий!
(До себе.) Позирає як вовк на ягницю.

Броніслав. Одарко, Одарко! Я без тебе пропадаю.

Зося. І я без тебе не можу жити. (До себе.) Як волос сивіє, чоловік дуріє.

Броніслав. Що, може не гарний з мене парубок?

Зося. Де-ж ні, козак на всі заставки. (До себе.) За гривню таких ціліська сотня! Чорнобровий, як риже теля.

Броніслав. А вусок що?

Зося (до себе). Як у ката! (До него). Вусочок, як шнурочок.

Броніслав. А стан мій може не стрункий, не гнучий?

Зося. Отаман, а не хлопець! (До себе) Правий, як кочерга, гнучий, як макогон.

Броніслав. Тут, моя перепілко, дари для тебе. (Передає їй).

Зося (бере). Який ти добрий! Що за гарні коралі, золоті перстені і кульчики!

Броніслав. Все для тебе, моя краде! приберу тебе, як яку гетьманівну, як яку княгиню, лише пригорни мене до свого серця, обійми мене! (Простягає до неї рамена.) Тут перед тобою у сій ліній святині клену ся, що тебе над жите люблю, що для тебе я все зробити готов, що нічого тобі не пожалую, як-ем шляхтич, як-ем мандатор пан Броніслав де Похвальський.

8. ЯВА.

(Ті-ж. На сцену входить Петро і Одарка, убрана як мандаторка.)

Зося. Ходи, ходи, мій дорогий соколе, нехай

тя пригорну до моєї ніжної груди! *(Настрашена)*
Крий Мати Божа! та-ж ген-де наша пані матка,
наша пані мандаторка... Тікаймо, милий, я з со-
рому сьвіта не бачу.

Броніслав. Де? де? Она! она!

Зося. А мій Петро з нею! Дивись, як обое
обнимають ся... О зрадливий, невірний!

Броніслав. Она, пані, з мужиком, хлопом!

Зося. Як ти, мій голубчику, з хлопкою.

Броніслав. Зараз я єму і їй в лоб випаляю.
(Хоче брати стрільбу.)

Зося. Не будь горячкою, мій голубчику,
може пострілити.

Броніслав. Дивись, пєянара! Навчу сьвату,
[заветижу,] замордую!

Зося. Заховаймось, щоб дальшої зради, [та]
ветиду не бачили, а потім піметимо ся. Дурна я
була, що-м гідкого Петра любила. Тепер не его,
лиш тебе цілим серцем кохаю... Тебе... тебе...

Броніслав. Паво моя пишненька *(ховають
ся)*, я з невірною розведу ся і з тобою [по-
беру ся].

Зося. Добре, мій голубчику!

(Петро і Одарка виходять близше.)

Петро. Я вас давно щиро полюбив.

Одарка. А я тебе, мій козаче.

Петро. А любив я вас щиро, но сказати не
сьмів. [Велика] ріжниця межи паном, а Іваном!

Одарка. Хіба в хлопа не таке серце, як у пана?

Петро. [А певне,] що не таке: у нас просте,
а у панів якесь делікатне, пишеничне.

Одарка. Не вір. Ходи до мого серця! *(При-
гортає его, цілують ся.)*

Петро. Я тебе до смерти любити-му.

Одарка. А мене з тобою хіба могла розлучить.

Броніслав *(виходить з Зосею, кричить.)*
Пожди, невірна! з мужиком женитись?

Петро. Крий Мати Божа! пан мандатор...
Втікаймо!

Одарка. Пропали ми на віки!

Петро. Він нас застрілить!

Броніслав. Заріжу, задуну! *(Бере Одарку за руку і торгас.)* Так поступає честна шлюбна жона? З хлопом любить ся і цілує ся! Пропадай, собако!

Зося. Остав її, мій голубчику!

Одарка. Так поступає мудрий, честний муж? Не ганьба то з мужичкою в лісі сходити ся? Красно! тьфу! сором! Мій муж пан де Похвальський з простою хамкою, з підлим мужицким кодлом!

(Співають:)

Броніслав. Така ти честна?

Одарка. Такий ти честний?

Броніслав. Хлона обнимати!

Одарка. Хлонку пригортати!

Броніслав. Ганьбу, сором най сьвіт знає!

Одарка. Хлонку сендзя наш кохає.

Вижену сим кулаком! *(Грозить.)*

Броніслав. Цілуватись з мужиком!

Одарка. Мужика я полюбила,

Бо з тобою гірко жила.

Ти старий дідуган,

Лучший хлібороб ніж пан.

Броніслав. Я мужичку покохав,

Бо мужичку сподобав.

Хотяй хлонка не в жупані,

То милійша як та пані.

Петро. І мужикови, пане де Похвальський,
Не однаковий книш чи марципан.
Пані живить ся хлібом вівсяним,
А хліб пшеничний вже їсть Іван.

Зося. Грубий сердак і проста кожушина
Стройній чемері се не рівня,
Я люблю пана, як свою душу,
Знати не хочу вже мужика.

Броніслав. Я не знав, що ти така.

Одарка. Над все люблю мужика.
Мужика я полюбила,
Бо з тобою гірко жила.
Ти старий дідуган,
Лучший хлібороб як пан.

Петро. Паню, паню сподобав,
Вірно, щиро покохав.

Зося. Мужика я понехала,
Бо вже пана покохала.

Броніслав. Хлопку любити не встид,
Бо хліб пшеничний обрид.

Броніслав. Така ти честна?

Одарка. Такий ти честний?

Броніслав. Хлопом хлоп воляє.

Одарка. Деж то паньство знає? *(показує на Зо-*

сю.) **Броніслав.** Рабом мати го родила.

Одарка. Чи княгиня ту зродила? *(Показує).*
Вижену сям кулаком. і т. д.

Зося. Досить комедій. *(Скидає хлопський стрій.)*

А що на се мій голубчик? Хто я, пізнаєш?

Броніслав. Се чортова справа! Таке ти не
Одарка, але моя правдива Зося від чола до пяти.

Зося *(до себе).* Трясєть ся, як Каїн.

Броніслав. Ні, ні! таке ген-де Зося, моя
жона, мій церберус! Із одної Зосі аж дві зробили

ся. Звивай ся, пане Похвальський, з одною собі.
Тьфу! пек! щезай! чи мене чорт заслінив?

Зося. Ні, ні, мій голубчику, то не Зося, то правдива Одарка, твоя найдорожня Одарка, на котру ти зуби закусив.

Броніслав. Що, в чіпку не моя Зося?

Зося. Ні, ні, мій соколику.

Одарка. Правду кажуть пані-матка. *(Скидає очіпок.)* А що, пане мандатор, може я не правдива мужичка Одарка, а се що? не мій любий Петро, котрий мене тут перед вами пригортав, цілував, обіймав і до серця тулив?

Броніслав. А тож мене схитрили! Приманили воробця не на зерно, іно на полову. Бодай вам, моєсі раніе, сто... Не розберу, хоч би сто голов мав!

Зося. Звичайне діло, моя блудна овечко! *(До себе.)* Крис ся, як собака від мух. *(До него.)* Щоб ти, мій скарбе дорогий, сю бідну дівчину не обсьміяв, з ума не звабив, не достав колами любови [від] Петра Дубчакового і Одарки Зазулишиної, не наводив сорому і ганьби на свій дім, то я... я, твоя жона, Зося, жона пана мандатора де Похвальського, а не чорт з ріжками, се все видумала!

Броніслав *(до себе).* Де чортови ума нестасе, там бабу послає. *(До неї)* Зосю, вір мені. *(До себе)* Як ножем ріже, від неї не відхреститись. *(Клякає перед нею.)*

Зося. Прийдіте, поклонімо ся.

Броніслав. І принадем... Зосю, глянь на Бога, вір мені, що злого я на думці не мав... ти мене знаєш.

Зося. Знаю, добре знаю. Встань, мій голубчику. Знаю, яким ладаном пахне межі нами; ставив ся львом, а гине мухою.

Броніслав. Зося, Зося! на Бога клену ся!

Зося. Що вовк шереть міняє, а натуру ніколи.

Броніслав. Ні, мое серце... Не гнівай ся!
(*Цілує в руку*). Сей сором мені на цілий вік
стане ся [в] науку, до смерти лиш тебе буду лю-
бити. Зося, прости, прости!

Зося. Хиба тоді, як покає ся блудний син...
А тепер нас иньше діло жде.

Броніслав. Що, моя царице, розкажеш, все,
все зроблю, і в воду і в огонь скочу.

Зося (*до себе*). Змяк, як постіл в росолі.
(*До всіх*). Одарко! Петре! Возьміть ся за руки
і послушайте з уст пана мандатора, що він вашій
любві ніякої перепони не ставляє.

Броніслав. Ні, ні, скарай мене Господи во
віки віков, амінь. Поберіть ся, діточки, кохайте
ся, як я з моею любою Зосею. (*Хоче обнимати*.)

Зося (*тручає*). Щезай!

Петро. Спасибіг, пане сендзьо!

Одарка. Добродію наш милостивий!

Петро. Але без карти, без квіта пан-отець
нас не звінчають.

Броніслав. Я зараз би вам написав карту,
але тут в лісі ні пера ні чорнила нема.

Зося. Чорнило! Гаврило! Микола! Параско!
(*Кричить і плеще в руки*.)

9. ЯВА.

(*Виходять всі*).

Броніслав. А сі відки взяли ся? Мовби
з-під землі виринули.

Зося (*до них*). Мій любезний муж і ваш
шанований пан мандатор прикликав вас, честні

люди, щоби ви були свідками і сватами сих двох діточок.

Броніслав. Так, так... ваших діточок...

Параска. Моєї Одарки з Петром?

Броніслав. Так, невідмінно так.

Зося. І що пан мандатор Одарці дає сі до-
рогі коралі і золоті кульчики на шлюбний да-
рунок.

Гаврило. Панський дар!

Чорнило. По шляхотски, — нема що казати,

Гаврило. Щó пан, то пан.

Чорнило. Може і нам щось припаде.

Гаврило. Хиба чарка на весілю, або може
і палка.

Броніслав. Від щпрого серця дарую; она
порядна дівчина.

Микола. А мій Петро? що?

Броніслав. Парубок честний і добрий.
Одарка таки против его плеча.

Гаврило. Melde gehorsamst, дівка на ціле
село... Такі до своєї коси, бігме, не сидять.

Чорнило. Нема другої по-над Одарку. (*До
Гаврила*) Хвали, Гаврило, на весілю буде щідило.

Гаврило. Розумію, пане капраль. Гарна, як
в лузі калина.

Чорнило. Хороша, хоч малюй!

Гаврило. Весела, як ластівка.

Чорнило. Щебече, як соловейко в калиновім
гаю.

Гаврило. А він соколик, не парубок.

Чорнило. Не орел.

Гаврило. Не журавель.

Чорнило. Ні, ні, він половик, яструб. (*Тру-
час Гаврила*) Щó ще сказати?

Гаврило. Сорока, ворона, капя.

Чорнило. Він куцофоста сорока, каня, качка...

Зося. Мовчіть, підбрехачі! занюхали чарку і молотять язиком мов іцшами.

Гаврило. Ruhe!

Чорнило. Крикну і я: Silentium! щоби всі знали, що і я по-за лаціньську школу ходив.

Зося. Тут перед вами пан сендзя обіцяють при вінчаню Петра з Одаркою бути шлюбним батьком.

Броніслав. Обіщюю, бо і варта.

Гаврило. Він гетьман, а она краля.

Броніслав. Гаврило! Гаврило, не тич всеюди своє рило.

Чорнило. А щоб, втер носа?

Одарка і Петро. Спасибіг.

Микола. За велику паньську честь нехай Бог дає з роси і з води.

Параска. За неслуханий пошанівок.

Гаврило. Такий гонор не для нашого брата.

Чорнило. А вже їм і надто.

Зося. Но щоби все у порядку було, тут таки в лісі пан мандатор підшинуть карту, що дозволяють Петрови з Одаркою звінчатися.

Броніслав. Позволяю, але ні паперу ні чорнила.

Чорнило. Прошу егомості, все у мене на поготові.

Гаврило. Ми увесь уряд з собою носимо.

Броніслав. Пане писар, пишіть, що все-хвальна домінія позволяє звінчатися Петрови з Одаркою.

Чорнило (*кладає папір і пише*). От зараз карта готова.

Гаврило. Дивісь, які викрутаєи робить.

Чорнило. Комарі кусають.

Гаврило. Поволи, братку, бо і я так потрафлю, як курка лабою.

Чорнило. Мовчи, темний неписьменний бовване! Та вже карта готова, подай по Гавриле [піску].

Гаврило (*бере глину*). Прошу, пане писар.

Чорнило. Прошу пана еґомості підписати.

Броніслав (*підписує*). Ох! ох!

Гаврило. До таких рук перо, а не до твоїх.

Броніслав. Тут карта, побирайтесь!

Чорнило. Женіть ся!

Гаврило. Любіть ся!

Чорнило. Туліть ся!

Гаврило. Горніть ся!

Зося. Тепер кінець [моїй] справі. Відай не повадило б на заручинах чарочку випити.

Чорнило. Здало би ся, щоб Бог благословив.

Гаврило (*до Чорнила*). [З] наших фляшок слаба надія.

Зося. Ось тут на лавці фляшки з вином, сам сеңдзя їх на заручини приїє.

Гаврило. Her damit!

Чорнило. Сюда з ними.

Зося. На здоровле заручених!

Броніслав. На здоровле!

Чорнило. Здоров Петре! Здорова Одарко!

Гаврило. Vivat! многая літа! таких заручин дай Боже кождої днини! Не лиш у лісі, но і в болоті, на землі і під землею. Vivat пан мандатор де Похвальський!

(*Співвають :*)

Чорнило. Гей, Гаврило!

Гаврило. Гей, Чорнило!

Оба. В чарку задзвонімо!

Броніслав. Гей-же, Петре!

Зося. І Одарко!

Петро і Одарка. Пісню загудімо!

Броніслав. Заручини нині в лісі.

Чорнило і Гаврило. Де живуть чорти і біси.

(Завіса спадає).

УВАГА. Стор. 321—340 вискладано ще перед війною, але вже не було змоги їх видрукувати. Під час інвазії загинув рукопис і коректа, а частина складу розспалась. Тому в деяких місцях довелося поробити конектури, щоб по'язати зміст. Всі сї редакторські поправки взяті в квадратіві скобки.

Пані молода з Боснії.

Комічна оперетка в трех актах.

О С О Б И:

Федько Мотовило, багатий мужик.

Санда, его жінка.

Калина, їх дочка.

Гриць, їх син, вояк в резерві.

Клим Постів, старий слуга.

Тетяна, ряба, руда баба, їх служка, також мошею в селі.

Пентелей Трубка, старий патентований вояк горніст.

Панкрацій Муха, сухерлявий учитель старої едукації.

Олесьо Кукувруку, утплий писар громадський.

Василь, убогий парубок резервіст.

Зоя, стара циганка.

Катинка, її вихованка.

Парубки, дівчата, резервісти.

Діє ся на селі.

А К Т І.

На вечерницях.

(Обширна мужицка комната, навкруг неї лавки з дірами для кужілок. У печі огонь горить. Санда варить горівку з медом. Федько гнівно проходиться ся й курить люльку. Велика скриня з боку).

СЦЕНА І.

Федько *(гнівний)*.

Біднаж моя головонько,
Ох гіркий мій єввіте,
З моєв бабов наровистов
Приїдєсь одуріти!
По що жінко...

Санда Ціть барвінку!...

Федько. Короводу?...

Санда. Таж ми з роду...

Федько. По що тих вечерниць?

Санда Для дівчат, молодниць.

Федько. Голову щоб забивали?...

Санда. Щоби грали і співали!...

(Дас сму тити і закусовати).

Пражена тут заіканка,

Твоя солодка коханка.

Твоя Санда, не Маранда —

Господиня працьовита! —

Федько. Санда моя, краля моя

Шовком, дрóтом перешита,

(Разом обнимають ся).

Санда, моя добрянничко,

Ластівко, перепеличко.

Санда. Хоть вже лисий і беззубий,

Мому серцю Федько любий!

Федько. День ціліський тя клопоче,
Не дає дихнути.
Бачу, довго на сїм сьвітї
З нев мепї не бути.
Як скончаю...

Санда. Мій розмаю!

Федько. Супокою...

Санда. Птичко моя!...

Федько. Не знайду, бо она...

Санда. Зух собі, ягода.

Федько. В гробї ой не дасть спочити.

Санда. Цимбал знов почав сварити...

Пражена тут і т. д.

Санда. А що старий? добра заіканка? такп
з нашого медку... до того з перцем, і з добрим
серцем!.. Ану по чарочці, бо ми по парочці!..

Федько *(до себе)*. По що перцю? і без него
менї гірко на сьвітї! *(До неї)*. Знаю, Сандуню
моя, що як приправиш, то аж га! *(По хвилї)*. Но
по що такого заходу? На сьогоднішні вечериці
знов пів села скликалась. Я то не терплю, ти
менї все в кір робиш... ні спочити, ні придрімати...
Танцюй, Федьку, Санда грає...

Санда. Говори здоров! діти вже до людей,
отже і на часї з людьми зійти ся. Тобї лиш сон
і спочинок... Тфу! Сором!

Федько. Наровиета, тай годї!

Санда. Правду маю! Циж може ми не за-
міжні? Циж може я не головою в хатї! Хто го-
сподарить? Ти може? Може твоя то заслуга, що
комора повненька, що стодола набита? Худобиці
як росиці! Деж там! Як би не я, нічого сенько
тут не було б!.. Тобї коби літом у саду простер-
тись, а зимою коло печи зуби грїти; коби були
на полицї наляниці, і люлька щоб не згасла...

а дальше, западай ся сьвіте! тобі однаково! Я тут головою, а ти...

Федько. Хто з тобою кінця дійде! Ти хтіла бись, щоб я муку с'яв, горшки мив, піре дер, воробці з конопель зганяв, квочки стеріг...

Санда. Якби не я, то тобою плоти городили б... Другий муж ще дякував би за горівочку з медом, за галушки і книшки з маком, а він... дивись!

Федько. Про мене! чини, що хоч! і хату переверни! Млин торохкєтить незавісно! Бодай тобі язик перегородило!...

Санда. *(до себе).* Пійшли як по смерть!

СЦЕНА 2.

Тії, Тетяна з Климом (входять попід рамя, комічно).

Тетяна. Хто з ким, а ми все з собою. Климку, мій зазулистий!

Клим *(заїкус ся).* Пра...правда!

Тетяна *(вдарила єго по роті).* Тфу! хто бачив так рот роззявляти... Сорока залетить!

Клим. Бо...бо...дай тя... як... як... зля...а...кала!

Санда. Як зорудовали?

Тетяна. Гаразд, булам в Варварини і Катерини, у Зоськи і Февруськи, в Пелягії і Настасії! От що їх лини нема! Пилипиха на сонци розболілась. *(Говорливо)* Дячиха не може прийти, бо на днях, а кума кривовяза дістала сліпак під саму паху, а сваха...

Федько. Кінчи, руда бабо! слизькоязика, вимахєе ним як праником!

Клим. Пра...правда!

Санда. Нащо єго Бог дав... преці чоловік не риба...

Федько. Тебе, як спрячуть, то ще три дні у гробі язиком кивати меш!

Клим (до Федька). О так, о! (показує рукою, як язиком махати ме). А я... Я був у Сте...Стефана і І...Івана, у Гав...рила і Данила, у Гри...григорія і Федо...о...ра...

Федько. Ціліське село і кінець...

СЦЕНА 3.

Тії, Калина і 5—6 дівчат (з кужілями і в кожухах — всі цілють Санді руку, а она їх в голову).

Дівчата. Добрий вечір, зазулько наша сизокрила!

Санда. Добре здоровечко, дівочки мої пишненькі... півроку, які рум'яні!

Дівчата. Від морозу, паньматко!

Санда. І без него красиві, як тії рожі... Розгостіть ся, дітоньки!

Дівчата (скидають кожухи). Спасибіг, паньматочко, добрянничко наша незабута... обороно, потіхо наша і опіко наша невсипуца.

Федько. Танцюй, Федько, Санда грає...

1. дівчина. Якби не ти, паньматко, то нам сьвіта не бачить!

2. дівчина. Дома лиш: «біжи по воду!»

3. дівчина. Жмикай шмате!

4. дівчина. Дій корову!

5. дівчина. Колиши близнята!

Тетяна. Отсе вода на мій млин!;

1. дівчина. Доглядай гусей!

2. дівчина. Дивись, чи не відморозив когут гребінь!

Тетяна. Без него він ні нащо!

3. дівчина. Щупай кури!

Тетяна. І того треба, а на чім би квочка сиділа?

4. дівчина. Вибирай фасолі..

Всі дівчата. Ні, ні, паньматко, якби не ти, то нам би сумна година!

Федько. Пустив мельник воду аж з трех лоток! Скажіть, добрі люде, не моя правда? Чи не здуріти в такому гарморі! Коби хоч щось розумного говорили, але пустословять, аж гидко!

Клим. Мені аж лихо ро...робить ся!

Санда. Гайже до роботи, дівчата! Сідайте, щоб рої сїдали, і прийдіть, щоб сорочку мали!

(Дівчата сїдають мов на команду і всі зачинають прясти. Санда стоїть перед ними з кужілкою. Федько і Клим посїдали, оден тримає мітлу, другий лопату в руках, ніби також прядуть).

Федько. Приступило! У сїм пасом воду святи і не поможе... Верба товста, але пуста...

Клим. Пра...пра...правда!

Санда. Раз, два, три! (bis)

(пряде) Фурррр, веретїня, фурррр!

Хор. Раз, два, три! (bis)

Фурррр, веретїня, фурррр!

Санда. Там прибуде хлопець молодий,

Де прядуть дівчата льон дрібний!

Там маєток, там добро,

Де єсть в скринї полотно!

Раз, два, три! (bis)

Фурррр, веретїня, фурррр!

Хор. Раз, два, три (bis)

Фурррр, веретїня, фурррр!

Санда. Там прибуде хлопець молодий,

Де прядуть дівчата льон дрібний,

Де заснова, де кросна,
Свати в хату там що дня!

Раз, два, три... (і т. д.)

Санда. Так, так, дівчата (пряде і показує їм *mit skrupulöser Pedanterie*). Раз, два, три! По-емотріть по! (розтворює скриню). Се все власною рукою прjala і ткала!

Тетяна. Я тогди Грицька і Калинку коли-сала... (показує) Люлю, люлю!

Санда. Се згрібіне... се лянне!

Тетяна. Гладке як шовкове...

Санда. Се скатерть... Ручники... Шириньки...

Тетяна. У чотири пасма!

Федь. Човник так сотав ся, як єї язик, -- він довнний, як ціла основа. а грубий, як навій!

Санда. Так, так дівчата, котра дівчина пряде і тче, тій Господь скоро мужа дасть

Санда. Раз, два, три (bis)

Фуррр, веретінця, фуррр!

Хор. Раз, два, три etc.

Санда. Там прибуде хлопень молодий,

Де прядуть дівчата льон дрібний.

Де єсть в скрині полотню,

Там масток, там добро!

Раз, два, три etc.

Хор. Раз, два, три etc.

СЦЕНА 4.

Гриць, Василь і 4 парубки. (Гриць сумний, всі веселі).

Парубки. Добрий вечір, паньматко! Добрий вечір, господарю!

Федь. Спасибіг!

Санда. Розгостіть ся, сідайте!

Тетяна. Щоб старости і квочки сїдали!

Федь. І погань, і паскудь, на сопілку грає.

Клим. У...у...лазлива як муха!

Санда. Аж тепер кождїй тварі по парі, як скажу, так сїдайте! (*Дівчата повставали, она пари складає і так говорить*). Із Сандою Федь старий, з Тетянов мій макогон лисий Клим молодий, Калиночка з Василем, Іриночка з Гришем, із Максимом Феврося, з Герасимом знов Зося, з Константином Марія, а з Гаврилом Гафія, а ти, Грицю, вибачай, собі дівочки шукай, бо для тебе нестало тої, що серце шукало...

Гриць (*До себе*). Тої нема, котру серце любило!

Федько. Бідний Гриць, самотний, як билина в полі!

Клим. А...а...аж жаль збирає!

Санда. Татів син!

Тетяна. Як з ока викапаний! (*до себе*) Пригаїв ся! хитрий лис! знає, думаю, де лисця зимує! (*До Гриця*) Нема твоєї куколки.

Гриць. Дивись! і лопух думає, що цвїт!

Санда. Ну же, діточки, кужіль у руки і фуррр, фуррр!

Всі. Фуррр, веретїнце, фурр, фурр, фурр, фурр, воретїнце, фурр!... (*Парубки руками показують, що ніби прядуть*).

СЦЕНА 5.

Тїї і Панкрацій, Олесьо (за сценою).

Панкрацій. Моя правда, не твоя!

Олесьо. Коли моя, не твоя. (*Входять оба роздраженені, з газетами — хуляють з студени в кулаки*).

Панкрацій. Новина! новина, от тут стоїть чорне на білім! читайте самі! *(поправляє окуляри, показує і нюхає табаку).*

Олесьо. У моїй правда, не в твоїй, — моя лучше пише! *(У него одно око чорною платою завязане, на голові кругла шапка, або конфедератка подерта).*

Панкрацій. Шкода, що ти ще друге око лишили!

Олесьо. Стратив за батьківщину, маєш знати, стратив серед грому і гуку гармат, із ріжного рода pistols! Там було бути, бачити!...

Панкрацій. Яке єте мужно ноги задирали!

Олесьо. Мовчи!

Тетяна. Сі два, бігме, рідні братя, оден куций, другий без хвоста!

Федько. Здорові були! от тепер я віджив! що нового чувати!

Санда. Гій на них! по що їх чорт приніє! Піде хата перевертним, а дурний Федь, щоб лиш яку брехоньку почув, у них лие і сипле, хоч млий гони, у греблю гати... аж їм мозоли на губах поставали!

Тетяна. Писарина так випасла ся, як мамка при дворі, ледви му очи видко! — Нічогісенько не дай голодникам, зараз ся потечуть!

Санда. Таж сих і ладаном як чорта не викурши! Трут трутом, — пчолою не стане, — мід не збирає, но на мід дуже ласий!

Клим. Та... та... ще як, коби що дня!

Панкрацій. Хто на носі окуляри має,

Письмо »Слово« так му повідає:

Коло Плевни, рано в ранці

Ой не види сїроманці...

Сурми... труби то заграли,

Самопали заєспівали!
Як ревіли всі канони,
То стрясли ся бастіони,
В крові Гривица купалась,
Турок верещав все: Аллах!
Як трава-листя нані пали,
Но «Гурра» все восклицали,
Поки Осман Паша не здав ся,
Як наш брат воює, преконав ся.
Гурра і слава вашій зброї,
Славяне герої!

Гурра!...

Олесьо. Хто тут мозок в черепу сім має,
З мого листу (Narodówki) так читає:
Осман Паша, мій моспане,
До Москви аж ся дістане.
Всі російські генерали
В Шипці, в Плевні мухов пали...
Де високі суть редути,
Там безносі всі рекрути...
Скобелеву башбозуки
Відотяли ноги, руки...
У Балканах, мов покоти,
Полягали всі рӯсскіі роти!
Вже Скобелев сам піддав ся,
Як Турки воюють, преконав ся.
Аллах! Аллах! вашій зброї,
Осмаїли герої!

Аллах!

Так, так, моспаненьку бакаляр, роздроблять Турки
Россію на прах і пил, на атоми, — а потому, хто
буде паном?... може тії Фінці? Монголи перконосі?

Панкрацій. Не вірте, добрі люде! Плевна
упала! Осман паша у пліни! Царгород і сьвята
Зофія як завтра російськими!

Олесьо. Сліпій курці все пшениця! Бакалярина взяв абецадло в аренду і хоче політикою бавитись! Їму кнєнути в чоридлі а не...

Федько. В глибоке зайшли! Покрінім ся, може друга думка прибуде!...

Олесьо. Здало би ся, моспане!

Панкрацій. Від політики висхло в горлі!

Санда. Двох Юрків пусти до хати, то розумного слова не чувати!

Тетяна. Аж мінять ся, так сердять ся!

Санда. Свищать дурні, мовби хата пуста!

Федько (*не до Олєся і Панкрація*). Здорові були!

Санда. Они до неї обома руками!

Олесьо. Vivat!

Панкрацій. Звольте здорові! Многа літ!

Олесьо. Кохаймо ся! еднаймо ся, по що нам сварні!

Панкрацій. Браво! Жиймо в згоді. Кождий kulecus suum bolotum laudat.

Олесьо. Закидає по латині! Pucował buty u organisty! — Кохаймо ся!...

Санда. Нуже, діточки, вже час і вам душу огріти... тут солоденька з медом, і книшики і галушечки! (*Дівчата і парубки встають, тють, їдять*).

Олесьо. Газдинько! що за смачні книшики! (*М'яскає язиком*).

Панкрацій. Видко, що була там мука, де добра рука! Паньматко солоденька.

Санда. От се мудре слово, а не все за якісь Турки, Татари, за якусь погань... Ви, пане Олєсю, пишійть собі числа... збирайте цісарєви податок, а собі яечка і курочки, маселци, бобик, фасольку... а той вітром підшитий бакаляр нехай учить дітей

ту вражу азбуку, і най не тичить носа, де не треба!

Олесьо. Ся баба ще триста миль з-за пекла!

Панкрацій. З нею і кінця не дійдеш... Баба-яга, і гори переверне!

Тетяна. Баба, якої вам треба!

Санда. Родилась не дуриного року, не в потилицю (карчило) бита! *(Взяла в руки мотовило і співає).*

Федько. Она шилом голить!

Санда. Умного року я ся родила,

Мій муж мотовило!

Хор. Твій муж мотовило!

Санда. Хоч я азбуки в школі не вчилась,

Мій муж мотовило.

Хор. Твій муж мотовило!

Санда. Всего я знаю!

Глуздів тут маю!...

Як пічну в скрипку отсю грати,

Кождий по мому мусить гуляти.

(Вимахує мотовилом. — Федько і Клим з боку гуляють, ніби: „скачи враже, як пан каже“).

Вихилясом!

Викрутасом!

Козака!

Тропака!

Ой не фрашки

Й чабаранки

Коломійки, не сьміх люди!

І чумацкої присюди.

Я ні Ванда,

Ні Руксанда, ні Маранда

Я, я Санда.

Ах мені любо, ах мені мило,

Бо мій Федько мотовило!

Хор. Ах мені любо і т. д.

Санда. Я цокотуха гожа, робуча,
Мій муж мотовило!

Хор. Твій муж мотовило!

Санда. Но енчим разом рожа колюча,
Мій муж мотовило!

Хор. Твій муж мотовило!

Санда. Вмію я ткати, і сям махати!
Як заграю у сї цимбали,
То вже гуляти піжки почали
Вихилясом... (і т. д.)

А що, голубки? умію співати? (До себе) Як вдарю,
то приехне як на...

Федько. Реве як бугай у болоті!

Клим. Гарно співає, як перестане, то лучше!

Панкрацій. Щоб лиш не па лихо!

Хлопці і дівчата. Гарно! славно! саломонь-
ска мудросте наша Федорихо!

Санда. Виучив мене отсей неклепаній азбуч-
ник! (показує Панкрація. — Сьміє).

СЦЕНА 6.

(За сценою чути сигнал горніста).

Всі. Се Пентелей! коби прибув! Жартобли-
вий чоловік!

Санда (кричить через двері). Пане вояк!
пане трубачу! просимо до хати!

Пентелей (за сценою). Рада б душа у рай, так
гріхи не пускають! Бомби і гранати, і Гарібальді,
ще двое зі мною!

Санда. Ходіть, ходіть! для всіх місце знай-
де ся... наша хата на помості — просим, про-
сим, милі гості!

(*Входить Пентелей, Зоя, Катинка. В Пентелея висить через плечі труба, у торбі має гармоніку — на голові військову голицю. Зоя убрана як стара Циганка, має карти. Катинка хороша білява дівчина, гарно убрана, у дукачах, позлітках, фантастично у руці тримає решітку з дзвіночками і кільцями.*)

Пентелей (*пхає Зою і Катинку наперед себе*).
Avanti! avanti, моя армію! Мої жіночі ґринадирі!
берсалієри! (*До всіх*) Vona sera signiori! (*хукає в кулаки*)
Здоровий мороз, аж іскри летять. Не замерзла горівка, паньматко? Прийшов кавалер на зальоти! Прийшов хоч раз до тебе через перелаз!

Санда. Крий Боже! переконай ся, що горяча! (*Дас му горівки*).

Пентелей (*бере*). Аж слинка потекла... з твоїх рук, щоб діждалась мук! (*Сьміх*). Що скаже Федько, що ми любуєм ся!...

Санда. Баламут!

Тетяна. Зачервонів ся як печений рак! ласий на ню як кіт на ковбасу.

Пентелей (*до себе*). Чужа міра, мож пити!
(*До Циганів*) Avanti, мої галочки, вже улетіти хотять!
(*Тручає Зою і Катинку від дверей на середину*).

Зоя і Катинка. Напасть на гладкій дорозі!

Пентелей. Бомби, ґранати і гавбіци. Нічні птиці!
Галочки, знаю ваші просмки! Сюда, тут ваш форпост! а потім до фурдиґи! Навчу вас ночами ходити!

Зоя. Відчепи ся!

Санда. Ще Циганів тут не було!

Тетяна. Почув ворон жпр!

Грицько (*втішний*).

Санда (*до себе*). Дивись, який веселий... Ні,

ні, голубчику, циганська птиця не для мого
Гриця!

Пентелей (*шепче до уха Грицькови, той ма-
хас втішко головою*). Не журись... Гарзд буде,
я за тебе і в огонь скочу. (*Голосно*) По що так спу-
стив ніс, камрате? Мантуа і Верона! Бомби, гра-
нати, гарбузи і дині і гавбіци! до штурму ще не
затрубили! (*До всіх*) Може хочє хто з вас, бомби
і гранати, свою будучність знати? Стара Зоя вміє
ворожити, до послідного волоска все вам розкаже,
з карт чи з долоні вичитає, яка доля у зорях кому
призначена...

Зоя. Ходіть дівчата, сиройжечки, вашу долю
почуєте...

Дівчата. Читай нам, зазулечко, чи нам ще
довго дівувать. (*Обкружили Зою і Катинку і три-
мають долоні*).

Зоя (*взявши руку Калини*).

Пасми кажуть, повідають,

Що тя хлопці всі кохають.

Но ти того лиш одного (*показує Василя*)

З кучерями, молодого,

На все любиш і голубиш,

До серденька пригортаєш,

День, ночі о нїм гадаєш!

Калина. Ні, ворожко, чарівнице!

Що любов, не знаю,

Я лиш тата, я лиш маму

Люблю і кохаю!

Пентелей. Аби ти так з носом була!

Катинка. Соловейко щебетав:

Цікіть, цікіть, цікіть.

Він дівчат всіх научав,

Цікіть, цікіть, цікіть:

Як кохати, як любити

*

І до серця як тулити.
Без любови красний сьвіт
Як то літо, де весь цвіт
Марне згинув і зів'яв...
Той щасливий чоловік,
Що раз вірно покохав.
Сонце божий день голубить,
А мотилик цвітку любить.
Кожда птичка пару має,
Що любов, і мушка знає.

Хор. Сонце божий день і т. д.

(Катинка той хор супроводжує із решітцем і прелестним рухом гнучого тіла, à la Ballet).

Зоя *(бере одну, другу, третю, четверту руку).*

І ти любиш моя птичко,
Твій хлопчина невеличкий,
А жених твій чорнобривий,
Та сходиш ся з ним в дуброві
Не на зорі ся дивити,
Но до серця го тулити,
Бо без нього тяжко жити.

Хор дівчат. Ні, ворожко, чарівничко,
Що любов, не знаєм,
Ми лиш батька, ми лиш неньку
Любимо, кохаєм.

Пентелей. Аби ви так з носом були!

Катинка. Соловейко щебетав :

Цікіть, цікіть, цікіть,
Нас любити научав,
Цікіть, цікіть, цікіть.
Раз лиш май на год буває,
Цвіт весь вяне, і всихає.
Ніщо з цвіту, ніщо з рож,
Як придавить їх мороз.
О тогди ви лиш любіть,

Дівчатонька, як ще май.
Д' серцю хлопців лини горніть!
Сонце божий день і т. д.

Хор. Сонце божий день і т. д.

Федько. В снх Циганів пісня горохом спле ся!

Санда. Де, де... якби їм противив ся, то і сі до серця тулили би... (*Бере Тетяну і Кліма і ставляє їх у пару*) Ет, сьвітова сволоч (*показує на Зою і Катинку*). Пустий вітер! Дурисьвіт! печемний род! (*До Пентелея*) Зволь но, мій голубчику!

Пентелей. Eviva la Compagnia!.. Здоров Федьку! ць!... ць!... (*мляскає язиком*). Запіканка як того тальянске вино lacrime, і книшик лучший чим тії polenta, parmezani, salamuci і masaroni.

Панкрацій. Що за ворони? (*нюха табаку*).

Пентелей. Masaroni? тальянцікі кліюски довгі, довгі як глисти!

Панкрацій. Тфу!

Пентелей. Parmesani!

Олесьо. Що за сані? таж ми пішки прийшли!

Пентелей. Parmesani, то такий тальянський сыр!

Олесьо. Хрінова мати его знає!

Панкрацій. Жидівські присмачки!

Пентелей. А та мова тальянска! Боже милый! до скону не втямила, солодка як цукор! Dolcissima, carissima, amabila, cantabila, amorosa, graciosa, preciosa!

Панкрацій. Блазна з себе строїть!

Олесьо. Сліпий, а в зеркало ся дивить!

Санда. Брехун бреще, а дурні слухають!

Пентелей. Кобсь там була, не говорила бись так, — тальянський край то божий рай, як у нас сливи, так ростять там цитрини і оранжи, — а Venezia, а Napoli, а scala di Milano, а церкви

тії мармурові... а очі жіночі, Боже правий! чорні як вугле, пекучі як хрін, як на тебе зиркнуть, то гинь і пропадай! як їх бачиш, то серце як на ниточці виспть!

Санда. Маси, Іване! і старі кости снують о любови! Бодай тя дівчата скубли. а невістки лопатою у піч саджали! *(До себе)* Не жонатий через молодиці!

Пентелей. Вибачай, паньматко! Чоловік вояк. не пень, і до него приступна слезна година! Хоч голова сива, то серце серцем... у приятних згадках то душа молодіє. — Гей! гей! Марно вік минув, як на сьвітї не був! Сам, самісенький як палець... прожив вік як червак у хрінї, не бачив другий, лиш кропивин цьвіт!

Панкрацій. Пригаїв ся... любив дівчат і молодиць триста.

Олесьо. І все думає, що душа чиста!

Пентелей. Ні, братики, коло серця кліщами...

Санда. Від мертвих бжіл меду не їсти! Ану по чарї!

Пентелей. Спасибіг, паньматко, за хліб, сіль і добре слово! — Будь здорова як вода, богата як земля, щаслива як зоря, і разом двое!

Санда. Тфу! гій! таке мені желаеш! мовчи, непевний!

Пентелей. Разом двое, щастє, здоровле!

Санда. Хибаж, вибачай!

Пентелей. От ся до подушки! *(не)* а відтак паньматко, по сій мові, будьте здорові!

Санда *(сму в ухо)*. Запротвори тих Циганів, де сонце не гріє, не забуду тобі!

Пентелей *(як висше)*. Не журись! *(До себе)* Дивись, що їй захотїлось! мені камрат Гриць близ-

пий, як твоя запіканка. Ти мудра, але і мене обухом не били, і мухами не годували!

Федько (до *Пентелея*). Кінчи, вже мені на сон збираєсь!

Санда (до *него*). Не позбутись ріпяка! (До *дівчат*) Гейже, дівчата! пора до дому вертати! збирайтесь, дітоньки, а сей кавалер вас впровадить, щоб на дорозі яке лихо не спіткало!

Дівчата (котрі через той час *прядуть, хлопці з ними жартують, а Гриць з Катинкою забавляється — не хотять*).

Одна. Чом так скоро, паньматко?

Друга. Я ледви почала розмовлятись!

Третя. Я ему ще в очі не надивилась!

Четверта. А він до мене лиш одно слово промовив!

Санда. Час, дітоньки, до дому, щоб ваші не турбовались!

Пентелей. Colonen aufmarschirt! Front! Kreutzbatalion! тут не наша Winterkwatyra! вбирайте веі Uniformy zur Parade!

Дівчата. Що він блєє?

Пентелей. Я вашим командантом! що розкажу, тоє мусть бути! А хто не схоче повинуватись, той зараз krummgeschlossen, і до рапорту до профоса!

Дівчата (сміють ся).

Грицько. Не сьмійте ся! військова справа жарту не знає: що скаже, тоє робить!

Пентелей. Colonen in Glied! Капраль Гриць з Катинкою, erste Rotte! (бере Катинку за руку і дає Грицьови).

Санда. Таж моя дитина не на сьміх з Циганкою... (хоче їх розлучити).

Пентелей. Subordination! Зараз без рапорту

до профоса! Бомби і гранати і гарбузи і дині!
тут нема реклямації!

Грицько Тихо мамо, військовоє право жарту
не знає, зараз на вахцимбру!

Пентелей. Zweite Rotte! Василь з Калиною
(складає їх).

Санда. І се не до людей!

Грицько. Тихо, мамо, бо зараз арешт!

Пентелей. Зараз Spiessruten laufen... (Складає
дівчата з хлопцями): третя рота, четверта рота,
пята рота, шеста рота, сема рота... (ставляє Кліма
з Тетянов).

Санда. А се не сьміх!

Пентелей. Капраль Гриць zur Ordnung! Sub-
ordinatia!

Грицько. Шпас шпасом, а тут окуви! (по-
казує).

Пентелей. Осьма рота... Wicegefreiter Федько
і маркитанка Санда... так, так... Habtacht! Praesen-
tirt! (Всі не знають, що робити) Schlecht! Зле!
Farfluchte Disciplin!

Всі. Вчепилась біда як ріпак кожуха! Що
він від нас хоче?

Пентелей Зброю в руки! Ви дівчата ку-
жілки, ви парубки, діди і баби, що в руки попа-
дєсь! (Оден бере мітлу, другий лопату, третій
кочергу, четвертий коромєсло, нятий мотовило
і т. д.) Як скажу Habtacht, Praesentirt, то так
зброю тримайте (показує). Як скажу марш, тогди
за мною ступайте!... От дивіть ся: так... раз, два,
eins, zwei... (показує). Нема науки без муки! Ро-
зумієте?

Всі. Розуміємо!

Пентелей. Habt acht! Praesentirt! (Всі так
роблять) Ти стара Зоя будеш моїм тамбором...

Тут ставай! (*дає їй тарабан*). А ви пане Куку-
вруку і ви пане азбучнику авансуете, роблю вас
саржами, розуміє ся не krankfotra-ми, але моїми
фельдадютантами! (*ставляє їх коло себе*). Colone,
habt acht! praesentirt! vorwärts піхота, артилерія,
кавалерія, інженерія і вся флотарка-маринарка!
Бомби, гранати і гарбузи! Тамбор, schlag an!
(*Зоя бубнить коротко*). Hornsignal!... (*дує сам, по-
тому співає*):

Habt acht Division!
Habt acht Batalion!
Kompanie вся formirt
І в параді aufmarschirt.
Vorwärts, vorwärts всі кольони,
Бо заграли у канони...
Гринадири мої мужа,
Тут гвездичок, а там ружа!
У спідницях, горботках,
І в червених чоботках!

(*Перше сольо, пізнійше хор, як в партитурі*).

Я генерал, — в моїй армії
Служать дівчата, діди і баби!
Мантуа, Верона... (*чути барабан*)
Тром том, тром том, тром том, том!
Бомби і гранати!
Тра маширувати!
Марш!...

(*Зоя бубнить, Пектелей грає на гармонійці,
всі по парі по комнаті маширують граціозно,
мовби на великій параді.*)

А К Т II.

Поклик резервістів.

(Сад. Хата Федькова з боку. Лавки. В дали стоїть низький пліт, за ним дорога. Перед плотом керниця.

СЦЕНА I.

Калина (*іде до керниці з коновками*).

Три доби сокіл мій
Зі мною не був!...
Може він, ох! мене
На віки забув!...

СЦЕНА 2.

Калина, Василь (*з косою на плечах, проваджає пісню*).

Не забув, дівчино!
Ніч цілу не спав,
До любої Калини
Мов сокіл літав!

Разом:

Калина. Цильчику, цильчику,
Мій пахучий Васильчику,
Мні без тебе сумно, трудно,
Мні без тебе жити нудно!

Василь. Калино, Калино!
Щебетушечко, дівчино,
Я без тебе мру, конаю,
Без роси мов цвіт веснаю
(*і т. д., як в партитурі*).

Калина. Знаєш, Васильку мій,
Серце і душе!
Хто царем? королем?
Хлопче милий? Ти!...

Василь. В серці на престоли

Знаєш хто княжить?

Калина, дівчина,

І вінець держить!...

Разом:

Калина. Цильчику, цильчику...

Василь. Калино, Калино! і т. д.

Василь. Куди так з рая, галочко?

Калина. По воду як бачиш, а тебе куда Господь провадить?

Василь. У дуг на сїнокоси! *(Задумливо)*
Боже правий! там під корчами не одна гадь си-
чить! Давно страхав ся єї, но тепер коби лиш
вкусила, щоб марне загинув бідний сирота!

Калина. А се якої?...

Василь. Знаєш Калино, що тебе люблю, но
що з того? Старій не споминай! О Боже мій,
Боже!...

Калина. Вірному коханю і Бог помагає!
Я твоєю на віки! *(По хвили)* Що на мене так ди-
виш ся, як вовк на ягницю?

Василь. Ходи близше, цвіточко!

Калина. А потом? *(зближаєсь).*

Василь *(бере єї за руку і цілує).* Калино моя
червоненька, окрасо моя золота!

Калина. На таке не годилась! Лиш раз?!
Тфу! Попілував раз і думає, що козак! Сюда
близше! раз, два, три, *(цілує єго)* от се поцілуй!
(Василь сумний) Так маш! ти єго цілуй, а він
сумус... Може ти мене, Василю, не любиш?

Василь. Як мою душу, мене до тебе мовби
шпилькою пришил, але знаш, я убогий, ти бо-
гачка... твоя стара...

Калина. Якось то буде... Не журись. Пенте-
лей Трубка всю справу на себе взяв... а він,

знаєш, і зорі вінчає! *(По хвилі)* Пійшла по воду якби три милі ходу... Бувай здоров! чую що в печі все збігає! Не журись, моє серденько! Бог батько! *(відходить)*.

Василь. Бувай здорова, моя галочко! *(відходить)*.

СЦЕНА 3.

Гриць (сумний), Пентелей (за ним, но Гриць его не бачить).

Грицько. Тяжко на душі, тяжко на серці! Катинко, Катинко! чому я тогди не загіб, як тебе у перше бачив? Твоя краса, твої очі, твій стан гнучий мене вчарував! Без тебе мені той світ пеклом. Що нам з нашої любови? Як мамі згадаю, то лиш підскочить, і заверюха готова! Ох, я нещастний! Неделе моя гірка!

Пентелей. Бомби, гранати, гавбіци і Гарібальді! О мой Dio! *(Гриць зтугає ся)* Що за хринова мати з тобою? напив ся квасу, чи що?

Грицько. Я світови вже не рад!

Пентелей. Бабин сні, на слези багатий! Тфу! що ми за капраль з него! Degradirt zum Gefreiter! Правда, серце не камінь! а від уроків і Бог не заховає! в неї очі і бровенята як намальовані, личко — кров з молоком, росла як тополя, а гладка як той лен! як з точила! Гм, гм! *(До себе)* Не знаю, Пентелею, що з тобою сталось. *(Голосно)* Не жури ся, камрате, яюсь-то буде!...

Грицько. Стара гірш мачухи, затялась, ані спомнай!

Пентелей. Все дурниця, щоб тебе тільки голова боліла! Стару так у поле виведу, що світ надивує ся!

Грицько. Не твоя то голова!

Пентелей. Що, бомби і гранати! не моя голова? не так вже я замотав! не такий горіх розгриз! А се що? Гарбуз, чи диня? (*показує на голуву*) Вона ще на в'язах, отже і розуму стане, мій моспане!

Грицько. Іде мама, чую єї голос! біжу до роботи, гримати ме!

Пентелей. Біжи, біжи! Я тут за дерево сховаюсь, от може почую щось... знаєш, не одно тра знати, щоб гарно замотати!

(*Гриць відходить. Пентелей ховаєсь*).

СЦЕНА 4.

Пентелей, Федько, Санда, Клим (входять). Клим несе вінок сплетений з колося.

Санда. Вже доспіла пшениченька,
Будем жати (bis),
Тра на осінь і муки вже
Пристарати. (bis)
Діточок вже подружити
Час, час!
Три музики муть аж грати
В нас, в нас!
Перстень, перстень на палець,
Молодята у танець, у танець!

Федько. Розбрикалась, що аж га!
Санда сива і стара!

Санда. Ми обоє Федь і Санда
Погуляєм, (bis),
Як Грицька і доч Калину
Повінчаєм. (bis)
Чую як вже коломийку
Тнут, тнут,
Бачу як мід всі бояре

Пют, пют!

Перстень... і т. д.

Федько. Розгулялась! тирр! трр! знов муха на ніс сіла. Лиш гульки в голові! У пшениці гарний колос, а у тебе гідкий голос! Де ти тих пісень набрала?

Санда. Під гаєм в пшениці збирала!

Федько. Співаєш як скрипливе колесо!

Санда. Мовчи! Знаю, що не в твою дудку граю! *(Бере вінок)* дозріла пшениченька, час вже жати! що за обжинки справлю! Гуляти мемо, аж курити ся ме!

Федько. На химерні видумки душа богата!

Санда *(до Кліма)*. Занеси в хату і повісь в закутині на образі пречистої Діви!

Клим. Га...га...разд... іду! *(іде, зашпотає ся і троха не упав)*.

Санда. Недолугий! Мій вінець! ох! ох!

Клим. Ці-ці...цілий! але я...я міг розлупатись!

Санда. Роз'являка! *(показує на Федька)* Оба з одного копита! Уроди ся, та вдає ся! *(Клим відходить)* Вчора і акафіст до Божої Матери заплатила, Вона мені допоможе, щоб діти подружила, як Бог приказав! Таж я на голову не впала... таж я на тое маєтку не придбала, щоб моя Катина старцеві Василеві припалась... А мій Грицько, син маючих родичів, щоб з циганкою вінчав ся... Мої діти не самосійки, на сьмітю не зросли! Ні! ні! *(До Федька)* Знаю, що він татів син, а вона татова дочка... ти їм все подаєш! але знай недоварений, що в сему копні я атаманом!

Федько. Відчепи ся! Сказилась, чи що? їсть як та ржа желізо!

Санда. Сказилась! Хоче свої діти занапа-

стити! їх талан закопати! Ні... ні! Василь, от хоч бідний, то все господарска дитина, але та зайда циганка мені як сіль в очах... занну я їй кільце в ніс. Она его підшентала, стежки підлила! він у неї кисне як огірок у росолі! На тоє его годувала? від всякого лиха стерегла? В ранці булам у двірника, все ему розказала, до послідного волосочка, і подарунок обіцяла, бо хочеш піря, скуби гуску — просилам его, щоб сволоч з села вигнав... Обіцяв він сьогодні, таки зараз... як єї тут не буде, то Гриць про ню забуде, і зачне моститись до гарної Олени Киликової! та ему під пару, а не...

Федько. Чини що хоч, лиш мене остав в спокою!

Санда. В спокою! дам я тобі в спокою! нагрію потилицю, що аж!.. Ану голубчику, до роботи, серп в руки... буряну коровам жати! *(бере сго за плечі і тручає наперед себе).*

Федько. Насталила сокиру... рубає аж іскри летять! *(відходять).*

СЦЕНА 5.

Пентелей *(сам).* Біжу до Зої і Катинки, і скажу їм, нехай собі ідуть у сусідне село, там живе моя тїтка Маланка, вона добра душа, їх прийме під свою стріху... там стану собі з моїм »Generalstab-ом« — з відти оперувати буду! — Не жури ся, Грицю! Пентелей Трубка дасть тобі в руку твою птицю! *(відходить).*

СЦЕНА 6.

Федько *(входить і сїдає на лавку).* Не впримати з старою — гукає і гримає, як хмара

на тебе спадає... Якби так всі жінки, то сьвіт давно заповнив би! Вона з зубами родилась! А верещить! на десяту вулицю чути! Федю! Федю! купив-єсь хрін, їдз небоже! От се ще моєю потішиницею! (*випинає люльку*) Люлечко, борунечко, як собі викрешу вогнику, тютюнець як розпалю, як дим клубами носить ся, то все, все забуваю, і солоджує, як червак у хрину!

Люлечко, борунечко,
Радосте моя!
Як закурю, ся не журю,
Що гука стара.
Верещи і кричи,
Чотири доби.
Я курець, тютюнець
Смакує мені!

СЦЕНА 7.

Федь, Панкрацій (входить з табакерков).

Панкрацій (*співає дальше*).
Табакерце! мое серце
От чудний твій смак.
Бо при муці, тій азбуці,
Я не неборак!
Пхаю в ніс, щоб аж тріс!
Маркотки хоч лут.
По плечах, прутом чах!
Хлопці з книжка тнут!

Разом:

Федько. Лю, лю. лю, люлечко (bis),
Я без тебе б ся минув.

Панкрацій. Тататабакерце (bis),
Я азбуку бим забув!

Федько. Люлечко, борунечко,
Все жите до пса!
Як тютюну, як бакуну
В кашуку нема!...
Бо тогди, люлько ти,
Защитою ні!
Чую все лихе зле,
Що силе мені!

Панкрацій. Табакерце, мое серце,
Бідний бакаляр,
Ой простер бись, згнб, умер бись
Марно як комар:
Якби вонь, благовонь
Твоя не була,
Присмачко, табачко,
Моя ти душа!

Разом. Люлечко.. і т. д.

Панкрацій. Добрийдень Федоре!

Федько. Дай Боже здоровечко!

Панкрацій. Як ся?

Федько. От, як самі здорові бачите!

СЦЕНА 8.

(Тії і Тетяна (несе траву для коров).)

Тетяна. І я тут межі вами! Рано була у гу-
м'яного, дав Бог гаразд! близняточки! хто б був
сподівав ся! хлопчики як ангели... а тепер несу
пану коровам... от самий молочник і повій, сам
смак для моєї тирольки!

Панкрацій. Жарна пустилсь! слизькоязика!
(До Федька) Заміняймо на час наше ремесло!

Тетяна *(думає, що до неї сказано).* До мо-
шени тра більше як вашої азбуки!

Федько. Мовчи! не дурно вона мошею звет-ся!

Панкрацій *(до Тетяни)*. Не до тебе мова, но до Федора, бобонши як старий дяк! — Заміняймось, Федоре! возьми на хвилюку табакерку, а я люльку! *(мінються, Федір нюхає табак, дає також Тетянї. Панкрацій курить, по часї зачинають Федір і Тетяна страшно пчихати, а Панкрацій як дихавичний кїнь кашляти)*.

Федір. Тфу! а се якої?

Тетяна. Се на короткий вік!

Панкрацій. Гги! приходить минутись, так дух випирас!

Федько. Возьми назад сю дїявольську табакерку! *(дає єму)*.

Панкрацій. А ти твою смердюху! *(дає єму)*.

Федько. Тепер менї легше!

Тетяна. Як камїнь з грудей снав!

Панкрацій. І менї... ні... ні... заморочила мене твоя превража люлька, що і сьвіту не бачу.

Тетяна *(прискакує до него)*. Моша на все лїк має! *(тре єго коло серця)*.

Панкрацій. Щезай гаспидека бабо! *(По хвилї)* Правда, що і в школі від того сопуху дихать тяжко! Не кадять там мяткою, ні ладаном — але ту люльку щоб щезник курив! Так заморочила, щом забув чого сюда прийшов! таже хтїв тобі щось нового розповідати!

Федько. Кажі! *(пчихає)*.

Панкрацій *(розкладає „Слово“, кашляє)*.

Тетяна *(пчихає)*.

СЦЕНА 9.

Тї і Пентелей.

Пентелей *(входить)*. На здорове, Федьку! Amico mio carissime! Добрий знак, упеш ся!

Федько Добре жартувати, а нашому брату душу виширає!

Тетяна *(мчижас)*.

Пентелей. Бог з тобою, Тетяно рябенька, руда потіхо мого серденька!

Панкрацій. Була на рідних... напилась горячої...

Пентелей. Скрасніла, моя краснопірочко, як кармазин!

Панкрацій. Дістала болячку у носі.

Пентелей. Моргає носиком! ага!

Тетяна. Мовчи, масний язичку!

Пентелей. Ходи, руденька, до мого серденька!
(хоче сі до себе горнути).

Тетяна. Мняв би тя гостець! То не горілочка з родин, але того бакалара превража маркотка очима лізе!

Панкрацій. Чому мені не шкодить? Табака гарна, сам простирав і у ріжок насипав!

Тетяна. У чипці родив ся. Носиско як постолиско!

Пентелей. Моша мошею! *(До Панкрація)* Що чувати нового, пане бакалар?

Панкрацій *(кашляє і розкладає „Слово“ і дивить ся)*. Куди обернеш, все лихо!

Пентелей *(бере від нього газету, обертає горініж і ніби читас)*.

Панкрацій. Таж хто так читас?

Пентелей. Казав-есь, куда обернеш, все лихо!

Панкрацій. Правда! перевертай лихом як хоч, воно все лихом! *(Читас)* »Рокують наші до Боснії«.

Пентелей. Гурра! бомби, гранати і Гарібальді!

Панкрацій. Вражі Турки не приймають на-

ших, як говорилося, хлібом-солею, но ганчарами і кулями!

Федько. Ох, мій Боже!

Тетяна. Почала своє! буде міх, торба і обремок! довше муть базікати, як день в Петрівку! ет, тинди ринди! *(відходить)*.

Пентелей. Дадуть наші Туркови перцю, не журись!

Панкрацій. А башибожуки язык і уха обгинають!

Федько. Для Санди такий здав би-сь...

Пентелей. Не лиш для Санди, але і другим посінакам!

Панкрацій. Якійсь там розбишака, назвиско і призвиско Гаджи-Льоя з своєю шайкою, наших день і ніч безпокоїть!

Пентелей. *Avanti! ancora, non molto avanti!* Наліють они ему за шкіру такого лою, що попамятає!

Панкрацій. Угорських гузарів на пень порубали... У Сераєві пекло розгукалося!

Пентелей. Тільки журби! *miu fratello amabile!* Суть архангели, що і чортів розгонять! Розженуть їх наші, як половик воробців! Не журись, дістанесь поганцям цибульки під ніс! Бомби і гранати! вони засвищать у свої пицалки пів! пів! а наші бом! бом! аж земля задуднить! поципле ся вражих синів як трави та листу!

Федько. Дай Господи!

Панкрацій. Услини Владико!

СЦЕНА 10.

Тії, Зоя, Катинка. (Катинка співає, Зоя несе тлумок, ідуть дорогою).

Катинка. Хоч в мене хороша урода,
Катинка циганського ролу.

Корита, ложки, не вмію стругати,
Перстені, кітла не вмію ковати,
За тое співаю,
Як птичка у гаю!
І хлопців, молодців

Пригортаю. (*Ударяє в бубен*)

Чарую очима, чарую бровами,
І піснев солодков, мовою, словами. (bis)

Зоя. Вигнали нас із села,
Зволоч ту плюгаву,
Зою ворожку стару
І Катинку чорняву!

Дует (*Зоя, Катинка*).

Не женіть нас, ми ідем,
По що злої ьрови,
Сьвіт цілий нам вітчинов,
Стени і діброви!
Гори, скали, і лісок,
Всі нас привитають.
Навіть море, Дон, Дніпро,
Всі Циганів знають!
І Циган має свою зьвізду,
Вона его провадить.
Без божої волі і циганьчук
Марно не пропаде!

СЦЕНА II.

Тії, Тетяна, Санда, Гриць (*вбігають і проводжають пісню*).

Грицько. Ах, верни ся моя птичко!

Пентелей. Не далеко полетить,

Замотав я гарно, славно!

Грицько. Боже! Серце як болить!

Санда. Зволоч! зволоч! ха! ха! ха!

Щасливая дорога!
Щоб чутка, слід, слух вані ся запав,
Циганів сьвіт наш більш не видав!

Разом:

Грицько. Ах верни ся, бо мину ся,
У Дунаю утоплю ся.
Ти з собою серце взяла,
З могиллов мене звінчала.

Катинка. Бувай здоровий,
Мій ти мленький.
Я мину ся,
Утоплю ся!...

Пентелей. Грицю, ти, ой мовчи!
Не зазнав еше біди,
Я таке замотав,
Щоби чорт то не вдав...
Не жури ся, уповай,
І на мене ти ся здай!

Санда. Зволоч! зволоч! ха! ха! ха!
Щасливая дорога!
Щоб чутка і т. д.

Зоя. Вигнали нас із села, і т. д.

Дует. Не женіть нас і т. д.

Санда. Щасливо! песячими дорогами! не будуть за вами дзвони розбиватись!

Грицько (з-тиха). Мамо! не раніть мое серце!

Пентелей (до него). Мовчи! знов нетерпячка збирає! (До Санди) Гаразд, що потекли ся!

Панкрацій. Побігли кози в лози!

Пентелей. Щоб димом пійшли! (В сторону, показуючи на Панкрація) І ярмарковий цимбал відозвавсь! (До Гриця) Не журись, пійшли до моєї гітки у сусідне село!

Грицько. До смерти не забуду!

Пентелей. Не далека дорога до милого порога! Грицю, не журись! блудити не меш!

СЦЕНА 12.

Тій, Олесью вбігає з газетою і урядовим письмом, пізнійше Федь, Тетяна, Каліна і Клим.

Олесью. По моїй сторонї рація,
Буде, буде окупація,
Преконайтесь!
Тут читайте: *(показує газету)*
Резервісти ся збирайте.

Пентелей. Гурра! гурра!
Бомби і гранати!
Гурра! гурра!
Будем воювати!

Олесью. Вас до Боснії скликають
З Турком воювати,
Не оден заплаче тато,
І не одна мати!
Мундур, Грицю, убирай,
Резервістів тут чекай.
Кличуть вас на кривавий танець,
Де заграє вам поганець!

(Дуо) Де чужий той Боснії край!
Боснії край і т. д. *(як в партитурі)*.
2. По моїй сторонї рація,
Буде, буде окупація!
Ой розпука,
Та розлука.
Гей вояки! Зброю в руки!

Пентелей. Гурра! Гурра!
Бомби і гранати!
Будем воювати!

Олесьо. Там закроче чорний ворон
В полі над муравов.

Тут марнуєте лиш час ваш,
Там жде честь і слава!

Мундур, Грицю, убирай і т. д.

Санда. Знов куций біс приніє!

Олесьо. Збирай ся, Грицю! Всіх резервістів
покликали... зараз тут зійдуть ся і гайда до Бо-
снії! ти яко капраль, їх провадити меш, тут марш-
рута! *(дає сму).*

Санда *(збиває руками).* О, Боже мій милий!
не пусто так гідно мені сеї ночі спило ся! Яка
я нещасна! Грицю мій єдиний, синку мій, дитино
моя! *(обнімає его).*

Пентелей. Тепер як опарена розбиваєсь...
а щить, щить міа сага adorata Marchesa! міа
Diva!

Федько. Що на старість діждались... Клопоте
мій тяжкий!

Тетяна. О доле щербата!

Клим. Бо...о...же! туди го кли...кличуть, де
не галушками стріляють!

Пентелей. Ні, ні, от трохи на спанцер собі
підеш, пороху нюхати!

Грицько. Раз цісарєви присягнув... для него
я живу і радо умираю!

Пентелей. Отсе правдиве вояцке слово, бомби
і гранати! *(До себе)* На таке і я не сподівав ся!
Все пусте, щом видумав! якось то буде, щоб лиш
мозок не засох!

Санда *(плаче).* Відай з роду тобі написане,
щоб долі не мав!

Грицько. Не плач неенько, не жури ся тату,
ваш син так без талану!

Федько. Чому?

Грицько. Так, так... коби скорше у чужий край! радо пійду у вогонь, щоб перша куля не минула! Тут на сьвітї менї тяжко жити!

Федько. Бідний мій сину, що тебе так давить?

Санда. Що з тобою?

Грицько. Що? Я щиро любив! ти, мамо, тое чисте чувство з болотом змісила, мою Катинку зволочею прозвала, з села вигнала... мое серце трутою наповнила!... Іду, біжу, щоб смерть знайшов... лучнє в могилї спочивати, нїж тут такий гідний вік проживати!

Санда. Ми лиш твого добра хотїли!

Пентелей. Збирай ся, Грицю!

Гриць *(відходить і збирає ся по військовому)*.

Санда *(до Олесья)*. Пане писар, не мож єго увільнити? Дам, що самі желасте!

Пентелей. Взяв би пан Куку в руку, але цїсарска справа, має бритву в руках...

Олесьо. Нїт, нїт, Федорихо! всіх резервістів покликали!

Калина. Може і мого Василя?

Пентелей. Або Василь що?

Олесьо. Правда! пійшов перебратись! от зараз він і тут!

Калина. Лишенько мое тяжке! гину! умераю! *(паде на руки Пентелейя)*.

Пентелей. А що стара... бачиш як за вояками дївчата розбивають ся... алеж бо і вони любити вміють!

Санда. Води! оцту! Калино! Калино! оцамятай ся *(Тетяна біжить по воду)*, хоч ти не рани мого серця! встань, дитино!

Пентелей *(до Калини)*. Не вставай ще, поки стара як віск не змякне!

Тетяна (*прибігає*). Тут оцет, тут вода!..
(*труть єї*).

Калина (*отвирас очі*). Боже правий, де він!
я без него мину ся! я без него мертва у гробі!

Федько. Цить! цить, Калинко! якось то буде,
коби лиш здоров з бою вернув ся!

Калина. Марне там загине! О мій Василю!
яка я нещаслива!

СЦЕНА 13.

Тії, Василь і з 4—5 дівчат (на-нів по вояцьки убраннх у гольцищах і т. д., через плечі тлумохи) і Гриць.

Грицько. Гей хлопці, камрати! хто хоче попрацатись, нехай починає, а потім in Reih und Glied, und vorwärts marsch!

Пентелей. Був змяк, тепер вже знов счерствів! Правдиве вояцьке серце! козир інфантеріста! (*До Гриця*) Не жури ся Грицю! я єї як ока в голові доглядати му... Дивись, як щось тобі напшчу, щобсь відповів!

Грицько. Добре, добре! (*цілує Федька і Санду в руки*). Тату! Мамо! бувайте мені здорові! Прощай, сестричко! Не забувайте на бідного вояка, а як поляжу, помоліть ся! Прощай і ти, Климе, і Тетяно!

Всі (*плачуть*). Най Бог провадить! Най Бог благословить!

Федько (*плаче*). Хто мене тепер потішить, як ся казяти пічне ся?

Василь. Бувай здорова, Калино голубко! чую, що з бою не верну ся... Без хреста, без барвінку лежати му у могилі!

Калина. Горечко мое тяжке! соколику мій пишненький! Умираю, матінко! (*плаче*).

Пентелей. Гайда! Vorwärts Грицю! бомби і гранати! гарбузи і дині!

Грицько Colonne in Reih und Glied! Habt acht!

Вояки (стають в ряд).

Грицько (до Пентелея). Бувай здоров, братику лебедику!

Грицько. Будь здорова ти країно,

Де я ся родив!

Де дівчину чорнобриву

Щиро полюбив!

Федько і Санда.

Ой гіркий розлуки час,

Бо іде снінок від нас!

Зоя (за кулісами).

Ти тепер его голубиш,

Кажеш: Сину!

За тобою гину,

Умераю,

Погибаю!

Пропадаю,

Умліваю.

А забулась, що в серденько

Лилась трути, рідна ненько!

Василь. О Калино, будь здорова!

Я бідний сирота,

Ой, звінчаю ся з могиллов,

Де земля чужа!

Катинка (за сценою).

Катинка, Катинка тебе не забуде!

У сні тя пригорне до щирої груди!

За тебе молитись буде до Бога

Та зволоч циганська, бідна небога.

Як Ангел хранитель буду стояти

Я коло тебе, мій, на чатах...

Зілем обложу глибокі рани,
Хлопче мій милий! хлопче коханий!
А як із серця потече кров,
То я скажу: Милий, будь здоров!

Разом:

Гриць. Серце мое ще відозвалось
Наче соловій.

Санда. Розпадаюсь! будь здоровий,
Грицю, сину мій!

Разом:

Калина. Гину, млію! будь здоровий,
Васильчику мій.

Федько. Сльози лють ся, вздохи пнуть ся,
Грицю, сину мій!

Пентелей. Будьте здорові, камерати!
Бомби і гранати!

Вояки. Не жури ся, камерате!
Вмієм гарно воювати,
З Турком будем ся бороти,
І січи, рубать, колоти!

Пентелей. Вже така вояцка справа,
Що чекає смерть чи слава...
За цїсаря, край вмпрати
Мило, любо, камерати!

Грицько. Vorwärts! marsch! (*машерають*).

Всі. Гей до Боснії, гей до Боснії,
У турецкий край.

Наша мила ти країно,

Здорова бувай!

Там заграють у гармати,

Заспівують і гранати.

Гуррага! Гуррага! Гуррага!

Гейже братя камерати

Як той грім на Турка врага! (bis)

Пентелей (*дує Marsch Signal Corno F*).

А К Т ІІІ.

Поворот з Боснії.

(Комната у хаті Федька).

СЦЕНА І.

Федько, Санда, Глим, Тетяна, Калина.

Санда (*плаче*). Сину мій дорогий!

Доле, ах тяжка!

Федько. Може ти неживий,

Давить ти земля?

Санда. Посікли десь на кауєту

Турки ганджарами.

Федько. Відрубали ніс і уха

Острими ножами.

Всі (*плачуть, кулаками, подолками слези обтирають*). Грицю, Грицю! нам без тебе

Тяжко до розпуки,

Як не вернеш, то нам навхрест

Поскладають руки!

Санда. Грицю мій, вже вертай,

Серце не рани!

Федько. Синку мій! памятай,

В гріб нас не жени!

Санда. Вже два роки визираю

Пусто, дурно сина,

Федько. Від коли тя невидаю,

Гіркая година! (*показує Санду*).

Всі. Грицю, Грицю! і т. д.

Федько. Гей! гей! смутку мій гіркий.

Санда. Прийшлось у слезах вік доживати...

Тетяна. По що кривитесь? Бог добрий, він і над вами ся змилює. Гірке жите, гірка доля, щож робити, Божа воля!

Клим. Гей! гей! без Гриця пу...у...етко...о...ю ха...хата, ...нній слуху, нї ду...у...уху...

Тетяна. Говори Климе, най твоє не згине! мовби без него живої душі на світі не було? Може без него і хліб не їсть ся?

Калина *(плаче)*.

Санда. Цить, Калино! не жени нас у гріб, все плачеш, та плачеш...

Калина. Серце ваги не має, нема его, мого сокола... мені без нього гірше ніж в татарській неволі! перстею тяжка журба на груди налягла! Може его бісурмани вбили?

Тетяна. Бідна змарніла, як не та стала!... *(До старих)* Не журіть ся, не вбивайтеся, ще не прийшла вістка, що его посікли, постріляли, порубали!

Санда. Вже пів року Гриць ранений лежить!

Тетяна. Але живий і дише, хвалити Господа!

Федько. Посічений, постріляний!

Санда. Скалічений! З раною коло серця! Бідний мій Грицю! ох, я нещасна! Туркinya над ним змилувалась!

Калина. Хоч живий... Але від Василя вістки нема... в чужій землі десь спочиває, без хреста, без могили, без барвінку, як казав...

Тетяна. Якби кождий там загиб, то і одного не стало б, загибло б вояцке насїне!... Не журись, перепеличко, він здоров як горіх!

Санда. Але мій бідний Гриць скалічений, ранений!

Калина *(плаче)*. Василю мій милий!

Федько. Як здоров вернеш, то зараз на заповіді до панотця і на заповіді, і...

Калина. Які ви добрі, тату! але як не вер-

не ся? що сама робити му! ох мені тяжко, ох мені нудно! Боже! як самій на світі жити трудно!

Тетяна. Вже без весіля не обійде ся, а Гриць небавом верне ся!

Санда. Дай Господи діждати!

Федько. Верне, але не сам, з Туркинею! а того лиха ще треба, прийдеш одуріти! Муж на-рід встидно буде вийти!

Санда. Мовчи, недоварений! Лучше, щоб він там марис минув ся? Вона, чую, богачка, корцями червінці міряє. Вона его доглядала, до рани зіле прикладала, ночами не спала, а хороша! хороша як цвіточка! вона ему судилась, тай конець!

Федько *(до себе)*. Ще такого ворога, такої погани нам треба? Прийдеш одуріти, одвірки в-нимати і з хати утікати! Що Катинку полюбив, то як баба-яга грималась, а що якуюсь погань при-веде, то мовчить!

Санда. Лучша Туркня, як Циганка!

Тетяна. Нема гіршого від Циганів!

Федько *(до Тетяни)*. І вона ніс ткне? Про мене побачимо і того ката!

Санда. Чи може хочен, щоб він там на віки вічні остав ся? Не писав ти ему сам, забудьку ли-сий: нехай Гриць лиш вертає, то его благосло-вити менш, з ким він схоче!

Федько. Про мене... нехай ваше верхом буде! *(В сторону)* Ся гірш від всіх Циганів, Турків і Татарів мені голову точить і їсть!

СЦЕНА 2.

Тії і Пентелей.

Пентелей *(входить і скаче, як несамовитий)*. Іхаха! іхаха! Тії ся, паньматко! Ликуй і весели

ся, Федьку! Приліскуй у руки, Тетяно! Торжествуй, Кліме! Восклищай в радости, Калино!... Іхаха! іхаха! Бомби і гранати! Гарбузи і дині! tutti frutti, non perduti!...

Всі. Що сталося?

Санда. Може сьвіт занав ся?

Пентел й. Іха! іхаха!

Тетяна. Єму сьмішки, а нам тяжка година!..

Пентелей. Іхаха! іхаха!

Санда. Кричить, як опарений, і нас всіх як дурнів за ніс водить..

Тетяна. Чим ему журитись... от коби людей дурити!

СЦЕНА 3.

Тії, Олесьо і Панкрацій (з газетами, пришпилили їх на камизельку і скачуть як шалені).

Олесьо. Іхаха!

Панкрацій. Іхаха!

Пентелей. Іхаха!

Санда. Се якесь несамовите! трясуть ся як болячки!

Тетяна. Здоров, розуме! Від сих ні відмолити ся, ні відчепити ся!

Санда. А тяжко збутись як пусстого крайцара і дурної дудки!

Тетяна. Хоч собака не брехав, і вітер з поля не віяв, дай їм рідкого борщу!

Санда. А влізливих гостей все надіє!

Пентелей (до Тетяни). Позліточко моя шиненька! *(гладить її під бороду).*

Тетяна. Щезай!

Пентелей, Олесьо і Панкрацій. Іхаха! *(скачуть).*

Федько. Бігме Боже! чи їх хто матригуною не нагодовав? вони свій ум продали... Щось їм послідню клепку відняло!

Пентелей, Олесьо, Панкрацій.

Іхаха! іхаха!

Веселіть ся, люде!

В панї матки старой Санди

Горілочка буде

Із медочком солоденьким,

З перцем, гвоздичком смачненьким.

Кождий з нас до ней привик,

Як до болота той кулпк.

Будем пити лик, лик, лик,

Бо до ней кождий привик.

Санда, Федь, Тетяна, Клим *(плачучи)*.

Ошаліли, подуріли!

Як кізлята свачуть,

Що нам тяжко до розпуки,

Що ми зносим горе, муки,

Сліпі старіці не бачуть!

Разом:

Пентелей, Олесьо, Панкрацій.

Будем пити лик, лик, лик,

До горівки кождий привик.

Санда, Федько. Подуріли, пошаліли,

Тетяна, Клим. Матригуни ся наїли.

Пт., Ол., Пк. Іхаха! іхаха!

Всім нам веселить ся.

Одно буде віддаватись,

Друге знов женить ся.

Будем їсти і гуляти,

І весільної співати.

І напем ся, як хто звик,

Праженої лик, лик, лик!

Санда, Федь, Тетяна, Клим.

Ошаліли, подуріли і т. д.

Олесьо. Tu stoi (показує газету), со nasi wo-
jasу do domu powroca!..

Панкрацій. Тут стоїть (показує газету) чор-
ним на білому... що наші резервісти до дому по-
вертають! Правда! На волосок нїт брехнї!

Санда, Федько. Слава тобі, Господи!

Калина. Злекнило, мовби сто баб відшеп-
тало !..

Пентелей. Лиш що їх нема! В ранці прибув
Петро Іваншин; той казав, що Гриця на свої
очи бачив у сусіднім селі і з ним говорив!

Санда, Федько. Вертає Гриць! Вертає
Гриць! (скачуть як шалені).

Пентелей. Хтось їх матригуною нагодував!

Олесьо. Вони ум проміняли!

Панкрацій. Послїдню клепку хтось відняв.

Пентелей. Подуріли, пошаліли, дурних гри-
бів ся наїли!

(За сценою чути галас і слова: Аллах! Ма-
гомед! брязк зброї і т. д. і т. д.).

Пентелей. За вовка помовка, а вовк тут!

Санда, Федько. Грицю! Грицю! Грицю!

Тетяна, Клим. Гриць іде! Гриць іде! (ска-
чуть як дурні).

Калина. Василю! Василю!

СЦЕНА 4.

*Тїї, Гриць (як вояк), Василь (як Турок), Зоя (як
стара Туркиня), Катинка (як молода Туркиня),
кілька дівчат з села, по турецьки убраних. Стрїй
повинен такий бути, щоб его легко скинути можна).*

Санда (побачивши їх). Нехай се іде на су-
хий лїс, на болота і очерети!

Федь (*хрестить ся*). Дух святий з нами, нехай Бог заступить і оборонить!

Тетяна. Пекольна погань! Бодай не снилась! Варє такі Татари були?

Клим. Ці...цілієська та...та...татарєка о...орда! Га...гаманн жидівекі!

Гриць. Мамо моя мила! Тату мій любий!

Федь, Санда. Грицю наш незабутий! Хвала Богу, що здоров вернув! (*цілюють ся*).

Федь (*дивить ся, що так много входить*). Нога за ногою ведуть все лихо з собою!

Пентелей (*до Гриця*). Що? не замотав? Гарно? Бомби і гранати... Як ся маєш, камрате? (*цілюють ся*).

Гриць. Що голова, то розум! (*До Федя і Санди*) Се моя пані молода Зулейка (*показує на Катинку*).

Санда. Зазулька, хороше імя! (*махає головою*).

Гриць. Якби не вона, давно б мене на світі не було!

Катинка (*кланяєсь по турецьки*). Salem alejkum!

Санда. Шо? Срулева лейка?

Гриць (*показує Зою*). Се єї мати Роксана.

Санда. Оксана? по нашому, по християнски!

Гриць (*продовжує*). Купчиха з Сераєва, торгує парчами і адаманками.

Санда. Що? пархами? може Жидівка? тфу!

Зоя. Salem alejkum! Allah il! Allah rabat lekum... Eunuche Pasza.

Санда. Сю мову то і чорт не розбере! Може Нухим пропінатор?

Федь. Говорять, наче-б галушками удавилсь!

*

Гриць (*показує на Василя*). Сей Effendi Mustafa Pasza навмисне зі мною прийшов, щоб тут оженив ся...

Василь. Fatima... Kalinuszki faworita. Mo-szee...

Тетяна. Ледви прийшли, і вже монш потреба!

Калина. Який він файний, як мій Василь!

Василь. Jok, jok, Salem alejkum! Masalah.

Санда. Може ему масла заблаглось?

Гриць (*показує други*). А се дружки моєї Зулейки!

Всі дівчата. Salem alejkum! Allah kerim! Szeik ul Islam Ulemah!

Федь. Безголове!

Панкрацій. І короткий вік! (*іде до Мустафи Василя і дає ему табаку*).

Василь. Giaur! giaur! Szajtan! (*випягає ятаган, і хоче ним ніби рубати*).

Панкрацій. Даруйте, пане Турок! я, я бакаляр Панкрацій, всі мене знають, що я добрий чоловік!

Василь. Jok! jok! Efendi!

Федь. Добрий початок! таж єї нас на мак дрібний посічуть, з днями у гріб заженуть!

Санда (*до Турків*). Розгостіть ся, прошу єї дати!

Гриць. У них така установа, що поки не погуляють свій танець і не заспівають, то не єї дають.

Санда. Про мене! нехай роблять, що воля!
(*До себе*) Отсе клопіт на здорову голову!

Гриць. Allah kerim Зулейка!

Катинка. Ewet Efendi... Sultan...

Гриць (*до всіх*). Що робити муть, то все за

ними так чинїть... бо знов розгнївають ся і лютовати муть!

Федь. Біда прямо в хату.

Санда. Ігій! сим лиш шабля і кров на умі! таж мій дїм не різниця, де Жиди на кошер ялівку бють...

Федь. Гидний звичай!

Санда. Гуляй, враже, Турок каже!

Федь. Тобі лиш гуляти по голові! Ти такого лиха натворила!...

Санда. Мовчи, недовареннїй!

Василь (з ятаганом до Федя і Санди). Ef-fendi Ewet Allah kerim.

Федь. Ні, ні, пане Турок! вона винна, вона мені клопоче голову!

Санда. Ні, ні, пане Турок! робїть собі, що хочете! і по головах танцюйте!...

(Всі стають в коло, Турки з одного боку, наші з другого. Василь в середині кола. Всі співають, а потому так роблять, як Василь їм показує, збивають сьмішно руками, колибають ся, як Турки сїдають на землю, і різне таке инше. Василь має у торбі турецькі фези, ті кладе ще перед сївом кождому на голову).

Василь. Salem alejkum!

Всі. Salem alejkum!

Василь. Haremlik, Massalah!

Всі. Haremlik, Massalah.

Василь (а за ним всі). Hadži-Loja! (bis)

Jok, jok, jok, jok, jok, jok!

Ismak Feredszı

Mekāh, Medina, Istambul! (bis)

Василь (показує, що мають робити).

Allah Effendi!

Allah Effendi!

І Магомед, і Магомед і Магомед,
Єго пророк!...

Всі. Allah Effendi і т. д.

(2-а і 3-я строфа така сама, як і 1-а, тільки пантоміми інші).

Василь. Salem alejkum Effendi Divan!
(Турки сідають по їх звичаю на землю).

Гриць. Сідайте всі, такий їх закон!

Федь, Санда *(сідають)*. Гідний звичай!

Гриць. Так коран жадає!

Панкрацій. Вони і їх коран щоби запались!
Ноги одубіли, а ти сідай як дурень на землю!

Василь *(плече в руки)*. Kafeszti, Cibuszti!

Гриць. Ага! тепер будемо люльку курити і каву пити!

Зоя *(розклала самовар, запалила спіритус і варить каву, по часі роздасть всім по філїжанці, а Василь роздає кождому, навіть і жінкам, люльки з довгими цибухами).*

Санда. Що се за біда? Мені не пристойть курити.

Гриць. Така турецька установа.

Санда. Мені вже у голові крутить ся! тфу яке гідне!

Федь. Хоч одно по моему! люлечко борунечко! моя солоденька! Пахне, пахне тютюнець як мяточка!

Санда. Бодай ти горобці з'їли!

Федь. Напосїлась мене гризти! зараз скажу Туркови, щоб язик утяв!

Санда. Цпмбал! болван!

Федь. Пане Турок, вона...

Санда. Мовчи, голубчику мій солоденький!

Федь. Хоть Турок їй пуда дав! слава тобі, Господи!

Зоя (*роздає каву*). Kafeszti!.. Kafeszti!..
Istambul.

Гриць. Турецка кава!

Санда. Тфу! як чорт чорна!

Тетяна. Таж се деготь!

Санда. Навіть не проїдали! біжи, Тетяно,
за ситом!

Тетяна (*хоче їти*).

Василь (*махає шаблею*). Jok, jok, kerim
Allah!

Тетяна. Ні, ні, пане Турок!

Гриць. Забожив ся, що на капусту всіх по-
рубав, не рухайтесь, не гнівіть его!

Санда. Бідна ж моя головонька! не ка-
зала я?

Тетяна. Напасть!

Санда. Так мене наполохав!

Тетяна. Не до витриманя!

Федь (*курить*). Люлечко борунечко! моя го-
лубочко!

Василь (*плеще в руки*). Jok, jok, Kislar Aga!
kafeszti, cibuszti!

Санда. Що він блее?

Тетяна. А знаю ж я?

Гриць. Хоче пісню про люльку і каву за-
співати, ви маєте лиш у руки плескати!

Василь. Abdul kerim, Osman basza,

Baszibožuk, žuk, žuk, žuk, žuk!

Jok Grivitzza, Skobelew!

Baszibožuk, žuk, žuk, žuk, žuk!

Cibuszti, kafeszti,

Hassan Achmet, Bajazed.

Balkan, Szyпка, Nizansid,

Salem Alejkum! (*Ся строфа повторяє ся*).

(*Всі співають і плещуть в такт руками,*

сїдають колом, серед кола стоїть Катинка, з кастанетами або решетом, і по скінченю піскї танцює балет à la Bajaderka, з вельоном в обох руках).

Василь. Effendi Гриць! Effendi Гриць! Keremlik Kirdisah!

Гриць. Effendi Mustafa мені приказує вам турецьку казку оповісти.

Санда. Ет, зачне: Був дід тай баба...

Гриць. Красна то сказочка...

Василь. Effendi Nurdisah.

Санда. Нурило б тебе коло печінки!

Гриць. Над озером Скутарі жив собі Турок і Туркinya... Вони мали двоє дїточок, сина Мурада і дочку Nurgisah... Но як то в сьвітї буває, син полюбив дївчину а дочка хлопця; але що з того, родичі о тїм і чути не хотїли! Знайшов ся знахор, що то звїзди числить і воду міряє, він став молодим у пригодї. Він все так мудро замотав, закрутив, що родичі на все, все пристали. Той славний знахор зве ся: Пентелей Трубка!

Всі. Що? Пентелей Трубка?

Гриць. А ми ваші дїти, просимо нас благословити! *(Скидають турецьку одїж і клякають перед родичами, Василь з Калиною а Гриць з Катинкою. Також всі другі турецьку одїж поскидали і повставали).*

Калина *(до Василя).* Василю! Василю! чи принїс ти коралики на шию?

Василь *(показує).* Принїс шмарагди! рубїни для моєї Калини!

Гриць *(до Катинки).* Катинко! моя роже! тепер от Бог нам поможе!

Санда. Оттак маєш! прийшли нас дурити, ще хитро-мудро до того, а ти...

Федь. Сьміх з нас чинять, от чого дїждались на старість!

Калина, Василь, Гриць, Катинка. Тату! Мамо! Ми ваші діти, ви нам злого не бажаєте!..

Пентелей. Благослови їх, Федьку! благослови їх, Сандо! до чого проволоки! Вони з любови такі з'їли би ся!

Санда. То ти, паничу мудрагейлику, таке намотав! (*киває руков*) Дам я тобі гарту! змолитваю тебе, щоб тебе на лису гору завіяло і кури тебе там порпали!

Пентелей. Я, я паньматко! Може не мудро? може не гарно? Бомби і гранати! Що голова, то розум!

Санда. Мовчи, немазаний! бодай ти упив ся!

Пентелей. На тое давно вже жду! *Mia carissima ragazina Madonna dolcissima!*

Панкрацій. Я вже і пинють дістав!

Олесьо. Мені вже сухо в горлі!

Пентелей. Благословіть їх, бо зараз по турецьки уберуть ся. Бомби і гранати!

Федь. Слава Богу, що здорові вернули!

Пентелей. Що їх ганджарами не порубали!

Панкрацій. У гармати не набили!

Олесьо. І на воробіці не вистріляли!

Діти. Благословіть нас! вже і колїна зболїли!...

Пентелей. Бомби і гранати! вже час! їх аж нетерпячка збирає! Простріть руки, і скажіть: Боже вас благослови, діточки!

Федь і Санда. Боже вас благослови, діточки! (*благословляють їх, діти їм руки цілують*).

Діти. Спасибіг, тату! Спасибіг, мамо! до смерти не забудем! (*скачуть комічно*).

Санда. Зачав ся коровод, то хоть скінчим

сго по нашому, по людски, не по поганьски. Ти, Пентелею, первим сватом, тут пражена (*дас му*), пічни рядок, щоб був з тебе раз добрий кумок!

Пентелей (*ліс і не*). На здоровле! Дай Боже в добрий час! (*пють всі за рядом*) *Eviva Italia!*
Eviva gracioza Grandeza Sanda!

Гудить барабан
Трум тум тум,
Пентелей Трубка
Всюда кум!

Всі. Громадский кум!

Зоя. Прийшла і на мене черга заговорити! Катинка не єсть моею дитиною. Як ми по Волощині скитались, то дивлюсь одного рана приходить до нашого шатра якась заплакана папі і так до мене говорить: »Возьми, Циганко, сю дитину, і... се тут не буде банувати. Дитина називає ся Катинка, а як буде мати 18 рочків, тогди отсе розтвори, се єї віно...« Передала мені отсю скриньочку і дитину і пішла плачучи.

Голоси. Що в скриньочці, посмотрим!

Зоя. Нині їй 18 рочок, отже пора і заглянути!

Пентелей. Сюда! я до неї майстер. Не таке ми у Вероні і Венеції розтворяли! (*отвирав*) Бомби і гранати! самі червінчики! Гурра!

Зоя. Слава тобі Господи, що і моя Катинка не убога!

Всі. Самі дукачики! червінчики! аж за очи ловлять! Слава тобі Господи!

Пентелей. От тепер аж буде весіля, якого сьвіт не видів! Гурра! Бомби і гранати!

Санда. Нуже, дїтоньки! нуже, бояре, погуляймо по нашому, а на Михайла весіля!

Пентелей. Нуже бомби і гранати! Турки

і Татари! Мантуа і Верона! Цигани і циганчуки,
до нашого танцю! Вороний коник на леваді пасе
ся, потанцюю з Федорихов, бо файно трясє ся!
Mia amabila Signorina! А ви молодята, як до
плюбу будете in doublirschritt машпрувати, то
так Пентелей вам до маршу заграє:

Хлопці, дівчину за руки,
Ой беріть! ой беріть!
І погуляйте по свому
Гоц! гоц! гоц! тїть! тїть! тїть!
Рідне слово, рідний танець
Люде де плекають,
То лиш ті у грудях серце
Чисте, щире мають!

Сольо хор:

Свого хто ся не встидає,
Своє щиро хто плекає,
Тому, тому Всемогущий
Господь помагає. (*Танець*).

2. Ой на Руси мило жити,
Бо той край, бо той край
Над все милий і хороший
Сьвітлий рай! сьвітлий рай!
Руси діти, все любіте,
Що вас мати учила,
Рідну мову, рідний танець,
Руска мати мила!
Свого хто ся не встидає і т. д. (*Танець*).

П О Я С Н Е Н Я .

1. Гнат Приблуда.

I. акт. I. ява. Сторона 6, стрічка 8. прій = впрій, вирей (теплі сторони, куди птахи відлітають на зиму, полудневі райські сторони). — II. ява. Стор. 7, стр. 12. дараба = слав, тратва. — Ст. 8, стр. 11 з д. маржина = товар, худоба.

III. ява. 9, 7 з д. зашибнути = заткати, провалити. — 9, 2 з д. коловатиця = самітно ростуча отже велика конопля. — 10, 3, гусянка = заварене сїле молоко. — 10, 4. терх = пакунок, ладунок який несе кінь. — IV. 11, 1 з д. черчик = червець, багряна, кармазинова краска. — 12, 3. зановать = зїновать, рослина *Sotus corniculatus*.

V. 13, 15. нюхтіти = нюхити, нишпорити, вітрили. — 13, 20. пазити = дбати, пильнувати. — 14, 15. Сокільський = скалиста гора над Черемошем, оспівана і в казці убрана особливо Федьковичем. — 14, 7 з д. рогач = олень самець. — 15, 12. Ци-ж та серна, ци той рогач-олень... = Вільне польоване в чужих (нанських чи скарбових) лісах так само в інших краях, н. пр. альпійських, нарід не уважає за якпійсь злочин. — 16, 19. банувати = тужити, гризти ся, журити ся. — 18, 14. латер, латра = стіс дров, кубічний сажень.

VI. 19, 15. коцофанити ся = конопадити ся, нецокоїти ся. — 20, 19. фанаберії = паньканє, церегелі, церемонене. — 21, 10. горою підняло = щоб тебе здуло як гора.

II. акт. I. 23, 7. колиба = буда вівчарска, пастиша. — 23, 10. трумбіта = тримбіта, дуже довга деревяна труба верховищів. — 23, 11. чобан = чабан, пастух овець, пастух. — корняти = ударити, поганяти. — 23, 9 з д. клинця = клениця, клеи. явір з шилястим листем, *Acer platanoides*. — 24, 8. хльо = хло, хлопче, хлоне! — 24, 9. покутати = закутати. — 24, 10. окіл = обора, комора.

II. 24, 15 з д. дедьо. дедик = батько. — 25, 4. вурда = варена сметана з молока овечого або козячого. — 25, 8. бербенця = фаска, джка, особливо сира, бриндзі. — 25, 9. сороковець = давнійша срібна монета австрійська на 35 крейцарів або 70 сотпків. — III. 25, 1 з д. смотолока = катар. — 26, 16. кліть = комора. — 26, 19. плоска = плоска фляшка. — 27, 5. бре = брате!

IV. 27, 8. грунь = горб, хребет (або вершок) гори. — 28, 1. волокно = болячка, нарва на пальці. — 28, 13 з д. бервенó = зрубана і очіхана смерека або ялиця. — 29, 16. пилувати = говити, поганяти. — 31, 9. плай = стежка в горах, дорога для кіної їзди. — 31, 1 з д. фештер = Förster, лісничий. — 32, 4. кулик = живий неосидючий птах з родини бекасів, жиє по ріпках і зарінках, живить ся хробами, слимаками і водними комахами. — 32, 5 з д. на три пасма = три рази раз по разу. — 33, 10. готар (румунське слово) = пограніччє, окраїна. — 34, 13 з д. гвінтівка = ручниця зо скрутами шрубовими в цівці як в ручницях військових. — 34, 3 з д. омела = рослина *Viscum album*. — крачок = корчик.

III. акт. I. 37, 3. око = міра пливів і вага, 3 (1½?) літри, 3 фунти. — 37, 2 з д. ганишівка = анжівка. — 38, 20. тетюха = трясця, горячка, пропасниця. — 39, 11. брич = бритва. — 39, 12 з д. фудульний = гордий, гордовитий. — 39, 2 з д. сабаш = забава з танцями. — 40, 1. рокита = верх гори (?).

II. 41, 20. заводнип = розпочатє відбування весіля. — 42, 3. на потирю = на силу, на гвалт. — 43, 6 з д. гачі = ногавці. — 43, 12. масниця = мясниця. — 43, 13 з д. говіти = постити. — 44, 1. парть = частка, доля, щастє. — 44, 18. гоготка = ? — 46, 16. копіт = курава.

IV. акт. II. 55, 18. паніти = вести ся, на добре виходити. — 57, 7. бесаги = сакви, мішок перевязаний на половині. — 57, 15. стічня = тічня, юрба, вага. — 58, 3 з д. в кір = на перекір. — 58, 1 з д. за дудку = дудка се давна дрібна монета, 3 „прости“ крейцарі (віденської валюти), отже 2 крейц. конвенційної валюти або 4 сотпків. — 59, 10 з д. тюкати = кликанєм „тю-тю“ відганяти дикого звіря, влізли-

во, настирливо договорювати. — 60, 10. кодро = плід, виродок, мотлох, голота.

V. акт. II. 63, 14 з д. рубє = лахи, лахмате. — III. 67, 4 з д. стожити (сіно) = класти в стіжки. — IV. 69, 14. ботея, бутея = отара, стадо овець.

V. 72, 17. кпитар = короткий кожухок без рукавів. — 72, 18, кресаня = капелюх. — 72, 2 з д. кваша = солодкава лемішка з кислої муки гречаної. — VI. 76, 9 з д. боле = добре, слава Богу! (від того російське і слав. болѣе, болій = лучше, лучший). — 77, 4. постолн = ходаки. — 78, 10. гуцулка = пісня вівчарська в гуцульській верховні, також з танцями.

2. Убога Марта.

I. акт. I. 82, 12 з д. чемериця = рослина, на котрій також настоюють (наливають) горівку. — 83, 11. фронташ (рум.) = господар. — 83, 11 з д. цара = чужа сторона. — 83, 1 з д. бадіка = старший поважний чоловік, господар, газда. — 85, 1. fasola = давна нота музична (fa, sol, la). — 85, 3. маркотка = простий тютюн, кепска табака.

II. 86, 5 з д. задушливий = дихавичний. — 87, 6. куколка = ляльочка. — 87, 9 з д. джунджурити ся = чепурити ся, дутн ся. — 87, 8 з д. трухан = индик. — 87, 5 з д. рубці = лахи (рубє 63, 14 з д.). — 88, 4. (пожди) ді = (пожди) но, гей, ж! — 88, 13. полонник = вареха. — 88, 20. гайдей, гайдай = пройдисьвіт, волоцюга, незграба, бельбас.

III. 90, 1 з д. фоя = листє (шпилькп) гольчатого дерева. — VI. 94, 1 з д. даскал = дяк, дякоучитель. — 95, 4. блекота = рослина *Conium maculatum*. — 96, 6. сомик = ? — 97, 15. варімо з пистолет = валім з п., стріляймо!

II. акт. I. 99, 16. щезник = чорт. — III. 100, 7. вісьний кінь = прилад боднарський. — 100, 4 з д. раква = ящик, пушка. — 102, 8. бардина, барда = широка сокира теслів до тесаня дерева.

VII, 107, 14. шуляти = шкати, тручати, друляти. — 108, 5, дручок, друк = костур, непотріб, ледащо. — XI. 113, I. матригуна = отруйна рослина *Atropa belladonna*.

III. акт. II. 119, 14. сикати ся, сїкати ся = кп-

дати ся, чіпляти ся. — 120, 4. часточку дати = даток в грошах по Службі божій на боже. — 120, 5. мисочку покласти = даток в поживі збираний в церкві чи на цвинтарі церковнім.

III. 121, 7. половик = порода яструба. — 121, 18. зведениця = зведена дівчина. — 121, 21. вивідка = підглядачка, вислідачка (?). — 121, 2 з д. воскарка = ворожка, що з воску ворожить. — 122, 21. на суботах розбирати = ? — 122, 4 з д. цвіткований = украшений.

IV. 124, 19. виварімо набой = вистріляймо п. (97, 15). — 125, 1. стая = леговище для овець. — 125, 10 з д. зрячка = зінця.

IV. акт. I. 127. 6 з д. Не загинем нині ми... = Се одна з патріотичних пісень, які в другій половині 19-ого віку в Галичині і Буковині загально співали ся. — V. чотки = шнурочок з кульками (гозаніес), щоби на них рахувати свої молитви.

VI. 134, 2. Наука = місячна газета популярна, видавана Наумовичем. — Ластівка, газетка для дітей, видавана Клемертовичем. — 137, 3. Руска (Русская) Рада = популярний двотижневник політичний, що виходив в Коломиї в друкарні Білоуса. — 134, 12 з д. пави = вишивані на тканин пестрим шовком або волічкою цвіти або колечка подібні до павляних пер. — косця = коса, оздоба з пер когута, китця.

3. Новий двірник.

I. акт. I. 141, 6 з д. пірникоза = птах з породи вурів, жиє в північній Європі і Азії, але в літі пробуває і у нас на озерах і ставах, оброслих густим очеретом; плаває занурюючи ся по голову. — IV. 146, 1 з д. розмай = цвіт (в повнім розцвіті). — 147, 4 з д. денниця = ранна зоря, свитане. — 148, 10 з д. неквашений = кислий, плаксивий (72, 2 з д.). — 158, 18. персть = земля, пил, порох.

V. 151, 18. спірний = скорий, бистрий, пильний. — 151, 1 з д. вязп = карк, потилиця. — 152, 2. рублений = на зрубках з тесаних вигладжених брусьвів ставлений. — 152, 3. острішок = піддаше. — VIII. 155, 13. в нитку плило = дало ся вхопити. — 158, 16. салагорп = ?

II. акт. I. 161, 9 з д. дрібушки = рід ігри, та-

пець з дрібними кроками. — 163, 7 з д. калуґор = монах, чернець. — II. 170, 12 з д. зісеню = süsse, солоденька. — 170, 2 з д. з цятками = з бурульками. — 170, 1 з д. шліж = śliczne (?).

IV. 171, 6 з д. цапки грають = іскрить ся, перлить ся. — 172, 11. антал = бочілка чверть бочки обіймаюча. — 173, 14 з д. троюдити = роздражнювати. — 174, 1. капкан = пастка, лашка. — 174, 5 з д. шабаш = 39, 2 з д. сабаш. — 175, 12. лісницї = лісні яблука або грушки. — 175, 19. царина = кавалок ґрунту загороджений на орне поле, сіножатку або паствіник. — 176, 15. *молодці* = повинно бути *молодці*, бо наступаючу пісню „Ой барвінку і тройзіле“ співають іменно молодці.

III. акт. II. 180, 5. опалстий = горячий, палкий, загонистий. — III. 183, 9 з д. тратель = тратка, весель. — 186, 10 з д. шальвір (szalwierz) = мантяр, обманець, дурисьвіт.

IV. 187, 5. наскоклівий = напастливий. — 187, 14 з д. гарту дати = доїхати кому, такого дати (дістати). — 188, 12. горботка = опинка. — 190, 16. блекотниця = блекота (95, 4 з д.). — 192, 10. сотати = мотати, обертати.

IV. акт. II. 197, 17. поліг = скошене сіно. — 198, 5 з д. нанити = 55, 18. — IV. 208, 9. сержки = ковтки, кульчики. — 209, 2. валебний = велебний (wielebny). — V. 213, 7 з д. ясочка = все що яснїє, зірочка.

4. Блудний син.

I. акт. I. 216, 9. кичера = гора покрита лісом окрім вершка. — II. 238, 13. сокотити ся = стеречи ся. — 238, 8 з д. мршавий = хирявий, мізерний, непоказний. — 219, 9. пасмок = паспнок. — 219, 9 з д. трачка = тартак.

III. 222, 10. гайдук = такий танець; гайдука сїдати = іти в присюди. — 223, 2 з д. чорторія = вир (в водї. самим чортом зроблений), крутїнь. — 227, 9. деревище = трумна. — 227, 19. перістий = пасмистий.

II. акт. I. 233, 5 з д. чабарашка = рід коротких весєлх співанок. — II. 236, 18. дзюбок = молот шпичастий. — 236, 20. платівка = бальок. — 236, 21. на камуз = на дрібні куснички. — 239, 6. хор-

бака = хребет, кряж. — 240, 7. шолудивий = паршивий. — 241, 3. личина = маска, пика, мацапура, зла личина = чорт.

III. 241, 4 з д. веснянковатий = веснянками (веснушками) на тілі покритий. — 242, 15. скліщити ся = тісно злучити ся.

III. акт. I. 246, 4. забула-сми, чула-сми = забула-м, чула-м. — II. 247, 10. ботюк = пень призначений до пилення, різання пилюю. — 251, 2. кремениця = кременка, кремениста земля. — 254, 7. тоя = зіле *Asopitum Napellus*. Тою, одолан і бідрич над Прутом уважають за помічні від мору. — 254, 15. халаш = шалаш, хата.

IV. акт. III. 263, 12 з д. оскраб = обшкрабач, мотика. — 264, 3. матка (воску) = головна жила або груба верства земного воску. — 264, 17. вал = сувій, звій. — 265, 4. западня = яма, загибіль.

V. акт. 272, 20. замостити = покрити, виложити дошками якби мостом. — 273, 5. зішкрумити = цілком зсушити ся, зісхнути. — 273, 7. драниця = тонка дошка відколена або відщеплена від дерева. — III. 276, 9. млака = трясавиця, багно, твань. — IV. 278, 2 з д. зазулистий =

Б. Пан мандатор.

I. акт. I. 283, 15. лїщина = прут, бучок з лїщини, битє таким прутом. — VII. 292, 10. кланя = кладня, полукінок (30 снопів). — IX. 294, 17. халабайник =

II. акт. VI. 313, 6 з д. задуфалий = зухвалий. — IX. 315, 16. сирена = після казки старинних Греків гарні істоти надморські, пів жінки а пів риби, котрі принаджують людей своїм співом а потім погружають їх в море.

III. акт. I. 327, 10. запіканка = міцна горівка варена з коріннями або і з медом. — II. 328, 3. витрішки ловити = гави ловити, баньки пусто витріщати. — VIII. 334, 1 з д. церберус = по віруваню старинних Греків страшний пес на вході до пекла. — 336, 11. постіл в росолі = ходак (шкіряний) в (теплій) воді.

6. Пані молода з Боснії.

341, 9. моша = акушерка, сповітуха. — 341, 11. горніст (Hornist) = трубач.

I. акт. II. 344, 7 з д. сліпак = сліпий чиряк. — 346, 18. у сїм пасом = 32, 5 з д. на три пасма. — 347, 10. згрібний = грубий (о полотні з конопель). — лянний = льняний. — 347, 12. ширинька = хустина. — 347, 14. човник = ткацький човник; в нїм є стержень, веретено, на котрий надіває ся шпулька з нитками.

V. 349, 4 з д. „Слово“ = тогдішня руска москвофільська газета у Львові. — 349, 3 з д. Плевна і дальше 350, 4. Гривица. 350, 18. Шипка місцевости з російсько-турецкої війни в роках 1877 і 1878. — 350, 3. бастіон = підземний форт (укріпленє), збудований для охорони війська. — 350, 8. Осман Паша начальник турецького а 350, 21. Скобелев начальник російського війська. — 350, 14. Narodówka = Gazeta Narodowa, котра стояла по стороні Турків, а Слово по стороні Москалів. — 350, 19. редута = шанець, форт. — 350, 21. бан[і]бозуки = нерегулярне турецьке військо, більше бандити як жовнярі. — 350, 8 з д. Осмали = Турки. — 350, 1 з д. сьвята Зофія = головна турецька сьвятиня в Царгороді, перероблена з колишньої грецької церкви сьвятої Зофії. — 351, 20. kulsuum bolotum laudat = покручено ніби по латині: кулик своє болото хвалить. — V. 353, 14. бугай = птах з родини чаплів, званий також гунало або букало, жде по-над ставами і озерами, кричить дуже голосно.

VI. 353, 5 з д. Гарібальді = славний генерал і горячий патріот італіянський, воював переважно щасливо яко начальник охотничого війська в рр. 1859, 1860 і дальших в Італії против зовнішніх і італіянських ворогів. — 354, 9. avanti = італіянське слово: наперед. Пентелей і дальше уживає деяких італіянських слів, котрих, як і назв італіянських місцевостей (Мантуа, Верона і п.), певне навчив ся з італіянської війни в 1866-ім а може і в 1859-ім році. — 354, 9. гринадири, берсаліери, 354, 9 з д. бомби, гранати, гавбіци і т. д. = роди воєнної зброї і амуніції. — 354, 7 з д. форпост = передня сторожа, чата. — 358, 4 з д. запро[в]торити = забрати, занести, затягнути. — 359, 5. ріп'як = ріпях. — 360, 9. Spießruten lau-

fen = бігати через різки (давнійша кара хлосту в війську). — 361, 14 з д. гвездочок = гвоздочок (парубок); ружа = рожа (дівчина).

II. акт. IV. 366, 9 з д. старець = жебрак. — 369, 4 з д. жарна = може жорна? — 370, 4. бубонити = говорити невразно, бормотати. — 372, 1. ганчар, ганджар = короткий закривлений обосічний ніж (книжал). — 371, 15. Гаджі-Льоя = оден з головних начальників турецьких ватаг в Боснії, котрі воювали против австрійської окупації. — 387, 14 з д. Saleh alejkim, 6 з д. Allah il i дальше... = Се така турецька мова, як перше у Пентелея італіянська мова: зложена з деяких звичайно перекручених там італійських, тут турецьких слів, особливо ж імен власних. — 387, 9 з д. Сераєво = головне місто Боснії.

387, 8 з д. парча = матерія тканина золотом або сріблом. — 388, 18. gıaııg — невірний; так називають магометанці (Турки, Араби і п.) всіх, що не суть їх віри. — 388, 19. ятаган = турецька шабля, властиве ніж обосічний, затканий в оздобній похві за пояс. — 388, 13 з д. фез = накрите голови, уживане у Турків (також у Греків і в Єгипті), мала звичайно червона шапочка з кутасом. — 390, 5. пантоміна = виставлене в театрі якоїсь чинности, ділання або події самими тільки рухами лиця і тіла без ужиття мови. — 390, 10. коран = сьвяте письмо у магометанців. — 390, 11 з д. буруня, буруня = люлька виточена з кореня дерева. — 392, 3. Bajaderka = Баядерами називають танчипиць в Індіях і служипиць в тамошніх сьвятинях. — 395, 2 левада = огорожена або обкопана лука близько хати.

Загальні замітки про драматичні твори Із. Воробкевича.

Перші проби сценічних творів Із. В—а походять з 1864 р. Ї се здраматизована в двох актах довша поема: Козак-бандурист. Турки забрали козакови жінку і трілітню донечку. Жінка в дорозі до неволі померла; доньку взяв чумак за свою. Козак став бандуристом, п'ятнацять літ шукав жінки і дитини і вкінці найшов тільки доньку. Подружив її з чумаковим Василем — і все скінчило ся гарною забавою¹⁾. Вірш поеми-драми білий, колядковий. Степи і могили з цілим своїм романтичним чаром займають тут очевидно почесне місце.

Близшою до реального життя є друга проба В-а, також з 1864 р., Іван і Олена, що описує в сценічній формі часи павицини. (Дідич віддає до війська парубка, щоб його дівчину собі забрати.) Сю штуку з неминучим *deus ex machina* (дідич гине від грому) В-ич переробив 1867 р.¹⁾ і назвав „Петро і Настуся“, але се була все ще тільки проба.

Сам І. В-ич писав про сі твори в листі до Богдана Ділицького з 18. X. 1865 р.: „Аби для сцени щось доброго написати, потребує мати науки глибокі, тому кинув ся я тепер на драматургію і учу ся, як малий хлопець, і може по часі щось ліпшого напишу, як „Іван і Олена“ і „Козак-бандурист“. Перше має хоч інтригу дуже добру, друге порожнє і слабоньке, хотяй і має троха акції.“

В р. 1865. був театр Ом. Бачинського в Чернівцях. На виставах бував також Із. В-ич і потім у „Слові“ 1865, ч. 77 писав так: „Дуже радує ся, що маю спосібність згадати про наш дорогий, народний театр. Аж тепер пізнав я, що єсть дуже велика різниця межі народним і чуженародним театром, В тім остатнім ті-

¹⁾ Руслан 1907 ч. 185.

шить ся душа зрїтеля, коли автор відограє свою ролю з психологічною вірністю, тішить ся серце, коли чує ухо спів красний і мелодичний, — але оно все не приростає до чоловіка, бо чуже, бо цвітка з чужого поля. Но як чує чоловік на сценї своє рідне слово — і пісні, тогди за мале наше серце і не може всю ту радість і красоту в собі помістити. Представлення народної сцени вкопують ся в рідну душу так глибоко, що акторів довгий-довгий час не лиш видно, як гестикують, но і чути їх голос, як говорять і співають. — І я би рад щось для нашого театру в музику уложити, а не знаю що. Коби-м мав який добрий текст, радо взяв би-м ся до роботи.“

І дійсно І. В. не покидав думки писати для сцени; був пересвідчений, що „одна гарно написана драма більше значить, ніж цілий том дрібних поезій“¹⁾. Дятого й читав Шлегля: *Vorlesungen über die dramatische Kunst*²⁾. Однак виконати свої пляни ему не за раз довело ся.

Доперва в Чернівцях, куди переселив ся з гір при кінци 1867. р., він виконав їх. Тут він почав укладати сьвітські пісні (текст і музику) і церковні, видавати учебники співу для шкіл, учити співу і притім очевидно обдумував і свої оперетки, бо вже 1871. р. згадує аж про чотири готові, 1872. про дві для театру Ом. Бачиньського, а 1873. про три, котрі вже і в Чернівцях виставлювано і публіка їх часто добре приймала³⁾. Певна річ, що тут ті самі оперетки згадані два і три рази. З них ми можемо назвати тільки дві: *Ворожка* і *Весіле на обжинках*, але тексту їх не знаємо.

Дальші сценічні твори можемо вже назвати і сказати, котрого року повстали:

1874. *Каспар Румпельмаєр* (Три граці), комічна оперета в 2 актах.

1875. *Гнат Приблуда*, мельодрама з гуцульського життя в 5 актах.

1878. *Убога Марта*, мельодрама в 4 актах.

1879. *Золотий монс*, комічна оперетка в 3 актах.

1) *Руслан* 1907 ч. 128. — 2) Тамже, ч. 143.

3) *Руслан* 1908, чч. 225, 232 і 234.

1880. Пані молода з Босни, комічна оперетка в 3 актах. (Інший титул: Центелей Трубка.)

1882. Пан мандатор, комедія зі співами і танцями в 2 актах.

Янош Іштенгази, комічна оперетка в 1 акті.
Василько Ростиславич, історична драма в 4 актах.

1883. Новий двірник, мьєлодрама в 4 актах.

1884. Петро Конашевич Сагайдачний, драма в 5 актах.

Демон горівка, чародія в 5 актах.

Пан Венцлїчек, комедійка, котра затратила ся, написана в рр. 1882—1884.

1885. Блудний син, образ з Борислава, в 5 актах.

1888. Комедія без автора в 1 акті.

1891. Кочубей і Мазєпа, драма в 5 актах.

Із сих кільканацяти сценїчних творів доси ні оден не був друкований і ми в сїм томї спасемо від забути тільки чотири мьєлодрами з народного життя: Гната Приблуду, Убогу Марту, Нового двірника і Блудного сина, а з опереток дві: Пана мандатора і Паню молоду з Босни, щоб дати зразок коміки, якою (по-при своїй музиці) Із. В-ич бавив публіку. Решта сценїчних творів Із. В-а мабуть ніколи не побачить сьвіта божого, бо або пропала, або не викінчена остаточно автором, або не заслугує на друкованє.

Так як Воробкевич почав свою працю для театру оперетками, годилось би почати від опереток і оцінку його заслуг. Разом з тим треба би сказати слово і взагалї про його музикальну творчість, котра була рїшаючим моментом і при складаню дрібнїйших поезій і при складаню опереток, а багато заважила також у мьєлодрамах. Одвак, як не фаховий музик, не беру ся за се діло і жалую, що не маю на кого фахового покликати ся. В тїм случаю доля Із. В-ча дійсно незavidна. Був учителем музики від 1868. р: аж до смерти, скомпонував багато лїтургій, гимнів, псалмів, церковних пісень, підніс хоральний церковний спів, єго пісні співали не лише на Буковинї, але і в Галичинї, в Семпгородї, Банатї, Румунїї і в Сербїї; видав кілька учебників співу для молодежи; написав сотки сьвітских пісень, з котрих лише мала частина була

друкована, але багато співало ся з рукописей; скомпопував сам кілька опереток (текст і музику), і до чужих праць, яких з 15, написав музику — і все те — а коли не все, то переважну частину „вітер розвіяв“, велику і корисну працю щирого громадянина запротерено, змаловажено і забуто. Тепер, по війні, не знати навіть, чи заховали ся рукописи композицій Із. В-ча¹⁾, а музику до опереток — поминай, як звали. Тільки згадки по давніх часописях остали ся. Богате в тім завинили дирекції наших галицьких театрів і давня львівська „Руска Бесіда“, котра опікувала ся театром і рукописи Із. В-ча держала у себе сім років без п'яних церемоній²⁾, а не без впливу в також і наші співучі товариства та їх управителі, що так марно дають загинати в забутю не лише Із. В-еви, але й п'яним композиторам.

Про перші композиції Із. В-ча варто почути хоч думку відомого учителя музики Геслі, котрий учив співу гр. кат. богословів у Львові. Богослов Іларіон Пушкевич писав 1871. р. Воробкевичеві: „Сьвітські пісні Ваші подобали ся так, як не можна більше. Тут формальний культ утворили з них. Особливо подобали ся: Сонце ся сховало, Чорнобривка, У долині над водою, Das Lied vom Regen і ин. Над дуетами розпливають ся. Співність і оригінальність суть їх відзнаками. О церковній Вашій музиці мало що знаєм. Наш учитель співу Hössly виразив ся о „Многая літа“ (великим) дуже добре. О „Ангел вопієше“ і „Христос воскрес“ сказав вправді, що не мають характеру музики церковної, але, признаючи зрештою їх удачність, сказав: „Es sollte ihm (се-б то Вам) jemand ein gründliches Studium der Klassiker ans Herz legen.“ О сьвітських Ваших піснях сказав, що они суть „sehr sangbar, sehr hübsch“. Так судять люде, що о музиці щось розуміють, так і всі майже.“³⁾

Про перші оперетки В-ча писав артист А. Сте-

1) Переважну частину їх мав учитель кариого закладу в Станиславові Евген Якубович, котрий виїхав до Америки, значну частину мав Александер Садагурський, до війни урядник дирекції домен і лісів у Чернівцях.

2) Руслан 1909, ч. 21.

3) Руслан 1908, ч. 289.

чинський 1873. р.: „Ваші оперетки тепер все у нас в репертуарі.“¹⁾

Оперетка „Румпельмаєр“, виставлена 1874. в Коломиї і в Станіславові, дуже сподобала ся. Директорка театру писала В-єви, що публіка була одушевлена і плескала без кінця, не допускала артистів до слова. Так само подобала ся й у Львові 1875. р.

Думка у Воробкевича була така: „Лиш через театр зможу я собі в Галичині дорогу яко музик зробити, а се важне діло, щоб посоромити моїх противників і показати їм, що далеко сові до сокола.“ (1872. р.)²⁾ Із В-ич мав тут на думці о. Порфїрія Бажаньского, котрий у *Gazet-і Narodow-ий* 1871. привитав єго неприхильною критикою.

„Для Моленцкого, для Бачиньского писав я чимало діл і можу ся сим похвалити, що межі половою було і не одно добре і здорове зерно, — но придивив ся я їх чорним містеріям, їх сваріям, і переконав ся, що ще не одно столітє промине, заки і ми втішимо ся добрим народним театром. То все Humbug і конгломерат зауपालих, розстроєних півталантив (1872)³⁾.

„Працюю я для нашого театру цілими роками, дурно і пусто, так лиш яко народолюбець — і одно хоч, щоб свій твір зобачити (в театрі), і то мені не судилось. Гірка судьба, но що діяти?“ (1875)⁴⁾.

Написавши кілька опереток, Воробкевич переробив два свої оповідання: Олена і Суджена на драму п. з. Гнат Приблуда. „Працював я над нею — пише В-ич⁵⁾ — цілїсенський рік і думаю, що якби її удачно відіграли, она подобала би ся... Намалював я там, як Гудул живе і дише, як горює і бідує... Музику кінчаю і она мені удалась, а то тому, бо-м не віддаляв ся від народного мотиву.“

Сею драмою можна би, на мою думку, починати історію поважних сценічних творів з народного життя на землях Галичини і Буковини. Воробкевич мав підставу казати, що показав дорогу для театру. Ся дорога і на великій Україні не була занадто втоптана, а в Галичині і Буковині то й зовсім ні. Тут і сам театр находив ся в таких обставинах, що треба було

1) Руслан 1908, ч. 289. — 2) Тамже ч. 232.

3) Тамже ч. 234. — 4) Тамже ч. 291.

5) Тамже ч. 291.

справді посвятити, щоби працювати для нього: Воробкевич писав дійсно „дурно і пусто“, значить, не заробляв на тім нічого. Для оцінки сеї праці і єї ваги найкористнійше буде подати кілька відзивів сучасників. Почуємо тут зараз і пізнійше думки істориків літератури, директорів театру, славного артиста і драматурга, театрального референта і також автора сценічних творів, композитора і самого автора. На тлі сих думок виринуть заслуги І. В-ча самі.

Олександр Барвінський писав з Тернополя 1875. р. до Із. В-ча: „Питаєш ся мене про наш театр. Він справді тільки вегетує. Та причиною по часті єсть дуже лихий репертуар. Крім деяких добрих штук виставляли багато таких дурних, що годі слів найти, щоби описати сю дрян. Усе то лихі переклади нікчемних фарс німецьких та французьких. Тому то й велика буде твоя заслуга, що-сь утворив м'єльодраму з народного житя. (Мова про „Гиата Приблуду“.) Після моєї думки м'єльодрами і оперетки і взагалі невеличкі штучки зі співами повинні бути в репертуарі театру руского. Спів то наша друга мова, а тим більш він знадобить ся, бо всюди у нас в Галичині по містах і місточках публіка мішана: Поляки, Жиди, Німці, а Русинів мало. Тож хоч не розуміють добре мови, то спів їх заманить до театру, як і тут мали-сьмо досвід. Та сили співачі до тепер були дуже лихі. Мужчини ще від біди співають, а з жінок одна Марія Романович! Тепер, думаю, діло піде инакше, театр придбав собі добру силу, Марка Кропивницького¹⁾).

Марія Романович, директорка театру, писала до Із. В-ча 1875. р.: „Я стараюсь о хороших людей, акторів і актрис з голосами, котрі в консерваторіум були, із заграниці виписую, вжеж що не для Борщева, Заліщик, Калуша і прочих гнізд таких, де по стайнях грає ся! Такий артист, як Марко Кропивницький, котрий грав в Петербурзі перед Ёго Величеством, 300 рублів місячно жалованя, грає тепер в Борщеві в стайні перед пустими лавками!... Збори у мене тепер по 6 зр. та по 10 зр. бувають, а тажа членам виносить звиш 700 зр. місячно. Подумайте, як я тепер стою! Субвенція ледви жидам за перевіз вистарчає... Жена Кропивницького сими днями приїде, також хороша актриса. Щож

¹⁾ Руслап 1908, ч. 290.

я з такими артистами вдію? По таких дірах не схо-
тять волочитись, де талант кожний завмирає! Они ж не
для грошей сюди приїхали, лише з патріотизму і задля
слави! Мій Боже! блукаюсь по Галичині, як по пу-
стини! Русини силять!¹⁾

Марко Кропивницький пише про свій побут
в театрі М. Романовички в р. 1875. так: „Тодішній га-
лицький репертуар був дуже нецікавий і мені в йому
не було чого робить. Найвидатніша пєса була „Підгі-
ряне“. Потім: Румпельмаєр, Гнат Приблуда, Карпат-
ські горці, Фальшієри банкноти, Дзвони з Корневіля
і т. п. Костюми убогі, декорації неподібні, оркестр із
шістьох музик, хор з чотирьох дівчат і п'яťох хлоп-
ців... У дирекції заведений був звичай, щоб кожен бе-
нефіціант вистановляв у бенефіс нову пєсу, через що
всі артисти мусіли бути авторами. Здебільшого вони
брали польські твори й переробляли на свою мову,
що під впливом польської зовсім далеко була від укра-
їнської... За лаштунками панувала польська мова; ар-
тисткам ролі переписували латинськими літерами, бо
вони тоді гражданки ще не вміли... Як я прибув у Тар-
нопіль і пішов на перший спектакль нашої трупи, то
мені здалось, що я в польському театрі²⁾“.

В театрі з таким репертуаром, з такою дружи-
ною, (а таких дружин було часом в Галичині дві-три),
обстановою, приміщенням і з такою публікою — Вороб-
кевич, котрий усував всякі чужі Офенбахіяди і давав
оригінальну оперетку і народну драму, був справді
новинкою. Нема сумніву, що взірцем були єму притім
німецькі автори, як Анцен'рубєр, а в оперетках також
чужі музики, однак се не змінє факту, що в україн-
ським театрі в Галичині таких своїх творів не було
і що почав їх давати перший Воробкевич.

Тему до „Гната Приблуди“ взяв В-ич з Гуцуль-
щини. Він сам був між Гуцулами парохом, знав їх
і мав про них дуже неприхильну думку. Року 1867. пи-
сав він: „Гуцул, загалом сказавши, зледащільний чоло-
вік, п'яниця, злодій, раб жидівський, — рідко, дуже
рідко знайдеш де ще непопсовану душу. П'янство, зло-
дійство, кур...о, лїннєство, мєта, сварня, заздрість —
то свойства Гуцулів. А тепєр, збїднївши, ще гїрше у ту

¹⁾ Руслан 1908, ч. 290.

²⁾ „Нова Громада“, Київ, 1906, № 9, стор. 57.

пропасть впадають. Моя парафія (Руска Молдавиця) має п'ять квадратних миль і близько до 2500 душ — і велика річ знайти 4—5 справедливих, уцтливих людей: всі індиферентні против церкви, поступу і всего доброго.“ На доказ сего оповідає І. В. сьвіжу пригоду із своєї парафії: Спн убив батька у зимарці на полонині, обложив зимарку дровами і спалив батька на уголь, а кости ще подробив обухом. До того намовив єго любас матери. „Убиванє дітей — річ зовсім звичайна; і що ночи крадуть корову, заріжуть, возьмуть шкіру, щоб на постолп була, лишаячи мясо. Такі то Гуцули!“¹⁾

Богато з тих черт гуцульської владі находимо в особах, що виступають в драмі „Гнат Приблуда“. Маємо тут богача, що зводить дівчата, злодіїв дичини, маємо пиянство, заздрість, пімсту, забобони — і на тім тлі засновану інтригу з розвязкою, котра чесноту нагороджує а ледачість карає. Однак моралізаторска думка зазначена тільки злегка — не так сильно, як у пізнійших творах — і ціла драма робить вражінє досить природне, хоч мова у ній далеко не гуцульска, як В-єви здавало ся; він сего діла добре не розумів. Драма збудована добре, при відповідній грі і декораціях могла подобати ся. Григорій Цеглиньський думав 1882. р., що „Гнат Приблуда“ міг би навіть зворушити драматичний лєтарг України (великої), бо „їх тамошні теперішні праці — то страшенне лико сценічне. Знаю і оціняю їх з того, що они нам дотепер послали. Если-б не покійник Квітка і Котляревський, бідні б дуже були.“²⁾ Однак „Гната Приблуду“ на Україні мабуть ніколи не виставляли.

Друга мєльодрама В-ча: Убога Марта не зробила того вражіня, що „Гнат Приблуда“. І нічого дивного. „Убога Марта“ дуже нагадує декотримп особами „Гната Приблуду“ (Проць Заруба та Федір Деркач, Настя се Анниця, Марта се Катерина), завязка драми рве ся зовсім по третім актї, декотрі особи скарикатуровані (дяк), а по-над вєім панує проповідь о Тодосїя против гуцульської Содоми і Гомори. В четвєртім актї (по десятиох лїтах) ся Содома і Гомора завдяки панотцєви зовсім поправила ся... Утопія!

¹⁾ Руслан 1907, ч. 179.

²⁾ Руслан 1909, ч. 9.

Уявляю собі, що якби сю штуку виставлено у свій час в горах, она могла послужити як агітація за тверезостію, без претенсії на артизм; могла і забавити і навчити дечого; але виставлена у Львові або і в меншій місті перед публікою, що не зачисляла себе до Содомі і Гоморі, минала ся з метою і не робила вражіння. Тепер она для нас цікава тільки як зразок пропаганди тверезости, яка в 70-их роках мин. століття була в звичаю. А про Воробкевича свідчить, що він дійсно уважав театр „важною школою для нашого народу“.

Драма „Новий двірник“ (начальник громади на Буковині) мала перше заголовок: Не літай високо. заporoшиш око — і того она навчала, що у пословиці сказано. Захотіло ся багатому мельникови стати начальником громади, зазнати чести, і дібрав собі товариство з писаря, молодшого лісничого і жида, котрі за пять літ довели его майже до жебрачої торби. З тої біди виратували его два парубки, з котрих оден кохав ся в его доньці а другий в его сестрі — оден купив млин на ліцитації, а другий доказав провини писаря і лісничого та довів їх до кари.

Гр. Цеглинський, котрому І. В. присвятив сю драму, висказав ся про неї так: „Сюжет дуже щасливо схоплене і таке вірне житю, що годі-годі то достаточо нахвалити, — яскраво відкриває червака нинішньої громадянської недолі. Рівно і поділ на 4 акти знаменитий, — представляє акцію природно ся розвиваючу.“¹⁾

Четвертий „образ з народного житя“ в 5 діях „Блудний син“, котрий подаємо в сїм томі, належить до того самого типу, що й попередні. Блудний син попав у зле товариство, не слухав батька-матері і опамятав ся тільки в Бориславі, де в пужді і в тяжкій роботі грохи не пожив смерті. Вертає поправлений морально до дому і ту заживає спокійно, а товариш, що звів его на манівці, марно гине. Виходить наука: слухай батька-матері, обминай лихих людей, не пий і т. д.

У Воробкевича є ще одна така штука для народу п. з. Демон горівка, котрої тут не друкуємо. Она так само, як і попередні, мала бути „школою“ для народу, але її не виставлювано, так, як і „Блудного

¹⁾ Руслан 1909, ч. 10.

сина“: се не були штуки для міст, а по селах не було театрів.

Більше щастя, хоч і неоднакове, мали оперетки Із. В-ча: Пан мандатор, Янош Іштенгази і Пентелей Трубка (Пані молода з Босни), прислані до Львова 1882. р. Тодішній театральний референт Гр. Цеглиньський, котрий також писав для театру і вимагання сцени розумів добре, писав В-евп, що „Мандатор“ з пропущенням маленьких точок, іменно п'ятики, є в кождім взгляді доброю і оригінальною опереткою. Однак она перепала, бо не була добре приготовлена.

За те „Паню молоду з Босни“ уважав Цеглиньський алмазом наших опереток. І „Янош Іштенгази“ перебув огневу пробу¹⁾. Сі дві оперетки дійсно держали ся довгий час в театрі. „Пані молода з Босни“ мала й свою гісторію: „Руска Бесіда“ потребувала 16 місяців, щоб її оцінити, а потім поліція заборонила оперетку — так собі, без виразної причини, тільки для того, що нагадувала недавню болючу справу окупації Босни. Але потім поліція дала дозвіл — і оперетка довго не сходила зі сцени та стягала публіку.

Воробкевич не вдоволяв ся такими успіхами, тільки сердив ся, що критики не все хвалили, що він написав. Відчував догани дуже тяжко і зарікав ся дальше писати. Можна собі уявити психольогію автора, котрий за свою працю діставав від „Рускої Бесіди“ в найліпшій случаю 50 зр. премії, а дальшої моральної нагороди очікував уже від „народу“. Треба було его потішати та заохочувати — і він далі працював радо.

Отут і місце подати для характеристики часу і оцінки праці В-ча для театру дальші відзиви сучасників, взяті з листів; вони більше цікаві, ніж критики в часописях, бо ширійші.

Гр. Цеглиньський писав 1882. р.: „З таких критик пізнає ся одно: що ми, Русини, дійсно бідний нарід. Кожда одиниця то відмінний для себе сьвіт, має свої гадки політичні, соціяльні, просьвітні для себе, кождий пориває ся проводити, будувати на свій лад, не уважаючи, що буде цілковитий хаос. Кілько в нас вже появилось і проявляєсь талантів, і чи хоть одного уміло ся пізнати і коло него скупити для сціль-

¹⁾ Руслан 1909, ч. 9.

ної, згідної, органічної будови? І Шевченка в нас більше декламує ся, як розумів ся. З того слідує, що в нас бути робітником народним значить разом бути мучеником? богато талантів, знеохочених тим, замовкло або пішло кому іншому служити. Чудна то і дивна суспільність! Тому і результат поступу такий слабенький.¹⁾

Олександр Барвінський писав 1883. р.: „Власне та обставина, що Твої драматичні твори держать ся на сцені і все подобають ся рускій публиці, є вимовним доказом, що мимо деяких хиб, без яких не обійдуть ся і твори первостепенних геіїв, они все таки не без хісна для руского народа. Се признала і польска газета Kurjer lwowski, котра єдина з польских газет подавала рецензії з представлень сегорічних у Львові і дуже прихильно оцінювала між иншим Твої твори. Так само і Діло вторік з винятком одного Мандатора признавало вартість Твоїх творів драмат. для рускої сцени, і великі Твої в тім згляді заслуги, бо досі ні оден автор того не зробив для сцени, що Ти. Се не підхлїбство.“²⁾

Директор театру Іван Гриневецкий писав 1885. р.: „Жаль Ваш справедливий! но будьте увірені, що ніхто зі знатоків не поділяє гадок недоучених та некомпетентних критиків львівских. Ціла публика, так у Львові як на провінції, так руска як і чужа, одушевлена єсть все Вашими чудовими творами і без Ваших творів не був би можливим наш репертуар театральний. Всюди, де лиш прийдемо, питають: „А чи будете грати що Воробкевича? А чи написав В-пч що нового?“ Доказом, що Ваші твори загально подобають ся, нехай послужить се, що кождий з Ваших цінних творів був по кілька разів представлений в кождім місті в Галичині, а мимо того допитують ся все о Ваші твори. — Новий двірник був, мимо шарлятанської критики „Пролома“, представлений у Львові два рази, другий раз на желанє публики. Янош Іштенгази був представлений того року по пятий раз у Львові, а в тім сезоні два рази, все з як найбільшим поводженем.“³⁾

Музик і композитор Порфірій Бажанський

¹⁾ Руслан 1909, ч. 10. — ²⁾ Тамже ч. 11.

³⁾ Тамже ч. 12.

писав 1886, р.: „Наша публіка до тяжких творів не створена, не уміє їх поняти, ні ними ся переняти, а ще менше оцінити. Приймають ся і тяжші твори, але не історичні, по, приміром, такі, як Ваш взорцевий „Гнат Приблуда“, над котрим я ся уношу, а его мелянхолійні мьєлодії цюлюю. — Що до докорів львівських докторів та даня собі слова, більше не писати, то я Вам, любезний Ізидор, се за добре прийняти не могу і не прийму. Найперше, котрий автор з наших відніс самі лаври? Огоновського бідака а чесного чоловіка в рецензії змасакровали за „Федька Острожского“, Ільницького за его „Настасю“, мені — хоть то ніби осторожнійше, а такі допекли за „Олесю“, Вас за „Мандатора“, на котрого представленю був-єм і совістно кажу, що не простить Бог рецензентови „Мандатора“. В своїм часі дістав також і Вахнянин за свого „Купала“. Тай і Матюкови припало дещо за его „Капрала“. Ну? і хтож лишив ся чистий? Ніхто!“¹⁾

Ом. Огоновский так писав у своїй історії літератури (том II, стор. 343) ще за життя Із. В-а в р. 1889.: „А щож нам сказати про драматичні твори Млаки? Та-ж він написав три мьєлодрами: Гнат Приблуда. Відна Марта, Новий двірник, — чотири оперетки: Три грації, Золотий мопс, Молода з Боснії і Янош Іштенгази. В руско-народнім театрі представлявано часто сі твори і они вподобались публіці іменно ізза хорошої музики. Та от, годі нам оціняти літературну діяльність Д. Млаки на полі драматургії, позаяк тих его мьєлодрам і опереток доси не надруковано. Хоча-ж ті твори ще не належать до нашої літератури, то можна вже тепер заявити, що Млака в сих писанях не всюди набуває правила драматургії, та вдоволяє ся по-найбільше тим, що поодинокі типи людові здоймає з природи вельми вірно. Взагалі всякі поетичні твори Д. Млаки були б ще красші, коли-б він уважав більше на форму писаня і на пєгазі своїм не їхав за швидко.“

На остаток ще слово за Із. Воробкевичем. Року 1889. він так писав про свою працю для театру і задачу, як він її розумів:

„Був раз такий мені прихильний час, що мої твори радо дирекція грала і свою касу добрим грошем наповняла. Гарні народні мьєлодраматичні

¹⁾ Руслан 1909, ч. 13.

твори не стояли на репертуарі нашого народного театру, і я сьміло сказати мушу (мимо неприхильної критики і оцінення п. О. Огоновського і може двох других, котрі свої драмат. твори десять разів перелицьовували, підкрюювали і підстригували, — то, що сьогодні пильником відпилили, завтра клейстром наново ліпили), що я першим був, котрий дорогу показав, куда драмат. авторам ступати, щоб нашу народну сцену двигнути, на рівні з другими народами стати. Народні, оригінальні драмат. твори, а не пусті переводи, Офенбахіяди і другі подібні оперетки, суть важною школою для нашого народа.

„Горішнобаварські Майнінгери під проводом артиста двірського театру Макса Гофшавера показують тепер сьвітові — а їх театр все і всюди випроданий — силу, вплив і чар народної штуки. Репертуар сего славного вандрівного театру складає ся із самих образів з сільського життя (тут із В-пч виписав твори Анценгрубера, Макса Грубе, Ганггофера і и.). Отже Німці гордять ся і величають ся песами народними (і правду сказати, для того великого народу не многими), а для нашої сцени они здають ся сьтідом і пониженєм бути. Від якогось часу вельми валебна дирекція моїх творів так сокотить ся, наче-б они всі коросту мали. Данило Млака свою повинність зробив, тепер нам его до примхи! Коби хоч мої текстові і музикальні рукописи назад звертали, но ще в їх руках, ти хоч до неба кричи, то назад не дістанеш. Сумні, сожалівя достойні обставини!“¹⁾

І року 1891. боронив із В-пч свою думку в листі до Костя Підвисоцького, артиста труппи М. П. Старницького: „Лиш твори народні мають вартість для нашого народа, лиш они можуть ему сквернь і гній его ран відкрити і серце простолюдина убагороднити, ніжнійшими чувствами наповнити. Що такі наслідки мої: Гнат Приблуда, Бідна Марта, Новий двірник, Пан Маддатор, Молода з Босни і др. в народі зділали, то я сьміло твердити можу.“²⁾

Отсі слова сучасників і самого Ізидора Воробкевича найліпше малюють обставини давнього галиц-

¹⁾ Руслан 1909, ч. 15. — ²⁾ Тамже, ч. 18.

кого театру, публіку, критиків і заходи різних авторів коло піднесення народного театру. Між тими авторами у 80-их роках мин. століття без найменшого сумніву першим був Із. В-ич.

Заліщики, 30. грудня 1921.

Осип Маковей.

З М І С Т.

	Стор.
Гнат Приблуда	5
Убога Марта	81
Новий двірник	140
Блудний син	215
Пан мандатор	282
Пані молода з Восні	341
Поясненя	396
Загальні замітки про драматичні твори Із. Воробкевича	404

Послiслово.

Друк сего 3-ого i остатнього тому творiв Iзидора Воробкевича зачав ся ще перед десятима роками i бiльша часть его була дiйстно в тiм роцi викiнчена. Але зразу деякi додатковi перепони редакцiйної натури, вiдтак нагло виникнувши потреба скоршого видання декотрих инших томiв Рускої Письменности, i вiкiнці свiтова вiйна з її наслiдками, недостачею паперу, труднощами друкарняними i п., здержали видане его аж до другої половини сего року.

Свiтова вiйна i її наслiдки припинили також видане дальших томiв Рускої Письменности. Вiд давня готовi суть до друку: другий том творiв Федьковича, обiймаючий повiсти i три драматичнi твори, i два томи Марка Вовчка, найповнiйше чи властиве єдино новне зiбране всiх творiв сего письменника, обiймаюче не тiлько ще й по смертнi повiсти але також пропущенi в виданю Кулiша i вiдтак вi всiх инших виданнях частини его давнiйших повiстiй. В моїм плянi було, i так я заповiдав, також ще видане творiв Кониського, але сего через вiйну я зладити не мiг i се менi й тепер неможливе через за короткий вже остаток мого вiку i через перерву взаєми з придiпрянською Україною, до котрої що до деяких матерiялiв треба би вiдносити ся. Колп-б не вiйна, то доси все те та й може i нове видане давнiйших, вже розпроданих, томiв було би при моїй охотнiй i безкористнiй роботi вже давно видруковане.

У Львовi 31. грудня 1921.

Юл. Романчук.

Укр.-руська Письменність.

Від мая 1904-ого року розпочав я, по давньому мому задушевному бажаню, видавати **бібліотеку руских** (українсько-руських) **клясиків**, се-б то твори найзнаменитших наших писателів, під назвою «Руська Письменність» — після отсих засад: 1) щоби видати твори всіх наших найзнаменитших писателів (окрім живучих ще), почавши від Котляревського а скінчивши на Кониськім, по можности в повноті, о скільки лиш мають літературну та не часову але й трівкійшу вартість; 2) щоби подані були при кождім авторі его портрет і коротка життєсь та річеві і язикові поясненя для легшого розуміння; 3) щоби по-при сій популяризаторській цілі мати на оці також ціль наукову, отже давати текст критично провірений зо старанною корректою, в пляновім розкладі, з додаєм в текстї і в приписках незнаних а важнійших подробиць, і т. и.

Від 15. мая 1904. до 31. грудня 1921. року вийшли :

1) Твори Івана **Котляревського**, Петра **Артемовського-Гулака**, Євгенія **Гребінки**, II-ий наклад 1908. року в 4000 примірників. (I-ий наклад в 3000 прим. з 1904. р. розкуплений.) Сторін 536. (Вже й оба наклади розпродані.)

2) Твори Григорія **Квітки-Основяненка**, два томи. II. наклад в 5000 примірників. I. том 1912, сторін 544; II. том 1913, стор. 552. (I-ий наклад в 4000 прим. з 1904. і 1905. р. розпроданий.)

3) I. Твори Маркіяна **Шашкевича** і Якова **Го-**

ловацького. II. видане 1913. р. з додатком творів Івана Вагилевича і Тимка Падурри. Сторін 456.

II. Твори Николи **Устияновича** і Антона **Могильницького**. II. видане 1913. Стор. 512. (Перше одностомове видане томів 3) I. і II. з року 1906., сторін 624, в 4000 примірників, розпродане.)

4. Твори Амвросія **Метлинського** і Миколи **Костомарова**. II. видане, 1914. р. в 5000 прим. Стор. 512. (Перший наклад в 3000 прим. 1906. р., сторін 496, розпроданий.)

5) Твори Тараса **Шевченка**, третє видане, поправлене і розширене, в двох томах; 10.000 прим. 1912. р. Сторін I-ий том 552, II-ий том 544. (Друге видане в 5000 прим. 1907. р., сторін I. том 544, II. том 532, розкуплене в році 1911.)

6) Твори Пантелеймона **Куліша**, в 6-ох томах; 5000 прим. I. том 1908, стор. 504; II. т. 1909, стор. 560; III. т. 1909, ст. 576; IV. т. 1909, ст. 528; V. т. 1910, ст. 560; VI. т. 1910, ст. 700.

7) Твори Леоніда **Глібова**, Ксенофонта **Климовича**, Володимира **Шашкевича**. 5000 прим. 1911. Стор. 580.

8) Твори Олекси **Стороженка**, 5000 прим. 1911, стор. 592.

9) Твори Ізидора **Воробкевича**, 5000 прим., в 3-ох томах. I. том 1910, ст. 420; II. т. 1911, ст. 412; III. т. друк скінчений 1921, ст. 420.

10) Твори Степана **Руданського**, в 3 томах; 5000 примірників. I. том 1912, сторін 456; II. том 1913, стор. 456; III. том 1914, стор. 480.

11) Твори Йосифа Юрія **Федьковича**, в 2 томах; 5000 прим. I. том 1914 1917, стор. 512.

У Львові, 31. грудня 1921.

Юл. Романчук.

